

JOMSD

วารสารการจัดการองค์กร และพัฒนาสังคม

**JOURNAL OF ORGANIZATIONAL MANAGEMENT
AND SOCIAL DEVELOPMENT**

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2569

Vol. 6 No. 1 January - June 2026

ISSN : 3027-7507 (Online)

วารสารการจัดการองค์กร และพัฒนาสังคม
ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2569)

JOMSD

ISSN: 3027-7507 (Online)

Journal of Organizational Management and Social Development

Vol. 6 No. 1 (January – June 2026)

Journal of Organizational Management and Social Development

ไทรวิวัฒน์ 66/3 หมู่ 1 บ้านโคกสี ตำบลโคกสี

อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

โทร. 081 8722268, อีเมล: ad-jomsd24@outlook.com

วารสารการจัดการองค์กร และพัฒนาสังคม

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2569

เจ้าของ: ไททีวี 66/3 หมู่ 1 บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000

บรรณาธิการ:

ดร.ยุทธพล ทวะชาลี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ:

ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง
ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ
ศาสตราจารย์ ดร.กนกอร สมปราชญ์
รองศาสตราจารย์ ดร.อิสระ สุวรรณบล
รองศาสตราจารย์ ดร.พุทธิรักษ์ ปราบนอก
รองศาสตราจารย์ ดร.สุบรรณ เอี่ยมวิจารณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุขพัฒน์ อนนธ์จารย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมลศักดิ์ นิลมาย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน วัชรชีโนรส
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้จัดการวารสาร:

ดร.ยุทธพล ทวะชาลี

กำหนดออกเผยแพร่วารสาร:

วารสารการจัดการองค์กร และพัฒนาสังคม มีกำหนดการเผยแพร่ปีละ 2 ฉบับ ดังนี้
- ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน
- ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

วารสารการจัดการองค์กร และพัฒนาสังคม

การส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์:

ผู้เขียนเตรียมต้นฉบับบทความตามเกณฑ์เงื่อนไขของวารสารและส่งในระบบที่เว็บไซต์วารสาร <https://so17.tci-thaijo.org/index.php/JOMSD/index> เปิดรับพิจารณาบทความเพื่อตีพิมพ์ตลอดทั้งปี

จุดมุ่งหมายและขอบเขต

วารสารการจัดการองค์กร และพัฒนาสังคม (Journal of Organizational Management and Social Development) มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย และบทความวิชาการ ในสาขาที่เกี่ยวข้องด้านสังคมศาสตร์ ได้แก่ สาขารัฐศาสตร์ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ สาขาการจัดการ สาขาศึกษาศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านสังคมศาสตร์ ปีละ 2 ฉบับ โดยทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ทั้งนี้จะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความเช่นเดียวกัน (Double-Blind Peer Review) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

- 1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับด้านสังคมศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการเชิงประยุกต์ด้านสังคมศาสตร์
- 2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่

บทบรรณาธิการแถลง

วารสารการจัดการองค์กร และพัฒนาสังคม (Journal of Organizational Management and Social Development) ฉบับนี้เป็นปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2569) ทั้งนี้ทางกองบรรณาธิการยินดีเป็นสื่อกลาง สำหรับนักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาทุกท่าน ที่ประสงค์จะตีพิมพ์เผยแพร่บทความของท่าน ซึ่งจะต้องผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละสาขาวิชาทางด้านสังคมศาสตร์อย่างเข้มข้น จำนวน 3 ท่าน จึงกล่าวได้ว่า บทความที่ทางวารสารได้เผยแพร่ไปนั้น มีมาตรฐานทางวิชาการ

กระผมในฐานะบรรณาธิการวารสาร จึงขอขอบคุณท่านผู้มีส่วนในการสร้างงานวิชาการเหล่านี้ นับตั้งแต่เจ้าของผลงาน ผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะกองบรรณาธิการ วารสารนี้ยังคงเป็นแหล่งรองรับผลงานดีๆ ที่สร้างสรรค์เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาในประเด็นที่เกี่ยวข้องทางวิชาการแก่นักวิชาการ และประชาชนผู้สนใจโดยทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่แวดวงวิชาการต่อไป

ดร.ยุทธพล ทวะชาลี

บรรณาธิการวารสารการจัดการองค์กร และพัฒนาสังคม

สารบัญ

บทความวิจัย

- การพัฒนาสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา
สุรวิทย์ พงษ์ศิลป์, ลีรภัทร จันทะมงคล 1-12
- นวัตกรรมพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี
ไยจิตร สาระนิตย์, ตระกูล จิตวัฒนากร, วงศ์วิศว์ หมั่นเทพ 13-26
- การพัฒนาและยกระดับกลไกความร่วมมือแบบพหุภาคีเพื่อจัดความยากจน:
กรณีศึกษา ร้อยเอ็ด Hug Community
ศรีสุนันท์ ประเสริฐสังข์, วรฉัตร วรวิรรณ 27-40
- รูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง
อุบล หนูมาก, ชัชวาล ชุมรักษา, สมเกียรติ สายธนู, ทวีศักดิ์ พุฒสุขชี 43-56
- รูปแบบบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส
ภิญญา รัตนวรชาติ, ทวีศักดิ์ พุฒสุขชี, สมเกียรติ สายธนู, ศดานนท์ วัตรธรรม 57-72
- กลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร
ภรณ์ธิษฐ์ อุบลนุช, ปิยะพันธุ์ วัชรานุกุล 73-88
- ความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์
ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี
วรรณันท์ กิตติคุณานนท์, พรอัมไพไล บัวสุวรรณ, วรรณวิศา สืบบุญธรรม คล้ายจำแลง 89-100

บทความวิชาการ

- การจัดการและพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในบริบทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสมัยใหม่
อังสุมาลิน จำนงขอบ, คมสิทธิ์ เกียนวัฒนา, กฤติกา สายณะรัตน์ชัย 101-116
- แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียน
ธวัชชัย เหมวงษ์, วงศ์วิศว์ หมั่นเทพ, ตระกูล จิตวัฒนากร 117-132
- ข้อโต้แย้งปรัชญาการศึกษาของโซเฟนเฮาเออร์ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI)
รุ่งนิภา เหลียง, ชัยณรงค์ ศรีมันตะ 133-144
- แนวทางการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากบัวหลวง
ตระกูล จิตวัฒนากร 145-158

Development of Motion Graphic Media on Value-Added Technology for Design and Technology 3 Subject for Grade 9 Students at Sapphayawittaya School

Sureerak Phayungsin^{1*} and Sirapat Juntamongkol¹

¹Graduate Diploma Program (Professional Teacher), Faculty of Industrial Education,
Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi, Suphanburi

*Corresponding author. E-mail: 367180512142-st@rmutsb.ac.th

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to develop motion graphic media on “Value-Added Technology” for the Design and Technology 3 course for Grade 9 students to meet the efficiency criteria of 80/80; 2) to compare learning achievement between an experimental group using motion graphics and a control group receiving conventional instruction; and 3) to investigate student satisfaction towards the developed media. This study employed a quasi-experimental research design. The sample, obtained through cluster random sampling, consisted of 66 students from two classrooms at Sapphayawittaya School. The research instruments included lesson plans, the motion graphic media, and a 30-item multiple-choice achievement test. Data were analyzed using mean, standard deviation, and t-test. The findings revealed that 1) the developed motion graphic media, featuring clear visual information and integrated audio-visuals, achieved an efficiency (E1/E2) of 80.10/82.32, which exceeded the specified 80/80 criteria; 2) the learning achievement of the experimental group was significantly higher than that of the control group at the .05 level, with a post-test mean score of 24.70, representing a significant increase from the pre-test mean of 17.21; and 3) students' satisfaction towards learning with the motion graphic media was at the highest level.

Keywords: Motion Graphics Media, Value-Added Technology, Design and Technology

การพัฒนาสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา

สุริรักษ์ พยุงศิลป์^{1*} และ สิริภัทร จันทะมงคล¹

¹หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (วิชาชีพครู) คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ศูนย์สุพรรณบุรี

*Corresponding author. E-mail: 367180512142-st@mutsb.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา ให้มีประสิทธิภาพ ตามเกณฑ์ 80/80 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ระหว่างผู้เรียนในกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบใช้สื่อโมชันกราฟิกและผู้เรียนในกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ 3) ศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนโดยใช้สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม จำนวน 2 ห้อง 66 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนการจัดการเรียนรู้ และสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ซึ่งแบบทดสอบปรนัยจำนวน 30 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูล เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า 1) ผลการวิจัยพบว่า การใช้สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า สามารถนำเสนอข้อมูลได้อย่างชัดเจน มีภาพเคลื่อนไหวและเสียงประกอบช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ อีกทั้งมีค่าประสิทธิภาพ เท่ากับ 80.10/82.32 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 2) ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ผู้เรียนในกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้เรียนในกลุ่มควบคุม โดยมีคะแนนหลังเรียนเฉลี่ยหลังการทดลองเท่ากับ 24.70 ซึ่งมากกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลองที่ 17.21 อีกทั้งยังแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผู้เรียนกลุ่มทดลองมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: สื่อโมชันกราฟิก, เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า, การออกแบบและเทคโนโลยี

© 2026 JOMSD: Journal of Organizational Management and Social Development

บทนำ

การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากการเน้นความรู้เชิงทฤษฎีไปสู่การพัฒนา ทักษะที่จำเป็น เช่น การวิเคราะห์ การคัดกรอง และการนำความรู้ไปใช้ได้อย่างเหมาะสม การจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันจึงต้องมุ่งเน้นไปที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและเตรียมความพร้อมในการรับมือกับโลกที่มีความซับซ้อน ซึ่งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในปัจจุบันได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ชัดเจนและรวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะการนำเสนอข้อมูลผ่าน ภาพที่น่าสนใจ เนื่องจากมนุษย์มีความสามารถในการจดจำภาพได้ดีกว่าการอ่านเพียงอย่างเดียว จึงมีการนำเสนอในรูปแบบ โมชันกราฟิก มาใช้เพื่อย่อยข้อมูลที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่าย และเพิ่มคุณค่าทางการนำเสนอผ่านองค์ประกอบกราฟิกที่มีการเคลื่อนไหวและเทคนิคดิจิทัล (จตุรงค์ พยอเมี่ยม, 2568)

สื่อโมชันกราฟิก เป็นการนำองค์ประกอบกราฟิก เช่น รูปภาพ ตัวอักษร และสัญลักษณ์ มาจัดเรียง และสร้างการเคลื่อนไหวโดยใช้คอมพิวเตอร์และเทคนิคการตัดต่อดิจิทัล การเคลื่อนไหวนี้ช่วยให้ผู้ชมเข้าใจสาระสำคัญได้ง่ายและรวดเร็วกว่าการใช้ภาพนิ่งทั่วไป อีกทั้งยังสร้างความน่าสนใจและเพิ่มคุณค่าทางการนำเสนอ เหมาะสมสำหรับใช้ในงานนำเสนอข้อมูล สื่อการจัดการเรียนรู้ และงานโฆษณา โดยมีจุดเด่นคือ สามารถย่อยข้อมูล ที่ซับซ้อนให้ง่ายต่อการจดจำ การเคลื่อนไหวของกราฟิกจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารในยุคดิจิทัล การใช้สื่อโมชันกราฟิก สามารถช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเพิ่มความสนใจของผู้เรียนได้ เช่น งานวิจัยของ ธนัชชัย สอนศาลา และคณะ (2568) ที่ศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับสื่อโมชันกราฟิกสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาพบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ในระดับสูง นอกจากนี้ จุฑามาศ สุดใสดี (2564) ยังพบว่า การใช้สื่อ โมชันกราฟิกร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือสามารถช่วยพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาและการทำงานร่วมกันของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการจัดการเรียนรู้ในรายวิชา การออกแบบและเทคโนโลยี 3 ของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา ผู้วิจัยพบปัญหาสำคัญคือ นักเรียนขาดความสนใจในการเรียนไม่เข้าใจสาระสำคัญของบทเรียน และไม่สามารถสรุปเนื้อหาที่เรียนได้ ตลอดจนไม่เกิดการเรียนรู้เท่าที่ควร การนำสื่อโมชันกราฟิกมาใช้ในการจัดการเรียนรู้จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถช่วยแก้ปัญหาการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่มีความซับซ้อนได้ง่ายขึ้น เพิ่มความสนใจในการเรียนรู้ และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้น

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาสื่อโมชันกราฟิก เพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 เรื่องเทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของสื่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความพึงพอใจของผู้เรียน เพื่อนำผลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นกระตุ้นความสนใจและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้ สื่อโมชันกราฟิก ยังช่วยลดปัญหาความเข้าใจผิดหรือการรับข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน ยังส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมทักษะด้านเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลให้กับผู้เรียน พร้อมทั้งยกระดับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนมีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างผู้เรียนในกลุ่มทดลองที่จัดการเรียนรู้โดยใช้สื่อโมชันกราฟิกและผู้เรียนในกลุ่มควบคุมที่ใช้การจัดการเรียนรู้แบบปกติ เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็น Quasi-Experimental Research โดยใช้แบบแผน Pretest–Posttest Control Group Design โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากร และกลุ่มทดลอง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา ปีการศึกษา 2568 จำนวน 86 คน ซึ่งจัดการเรียนการสอนเป็น 3 ห้องเรียน

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยกำหนดให้ห้องเรียนเป็นหน่วยของการสุ่ม เนื่องจากนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ได้มีการจัดเป็นห้องเรียนอยู่แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มเลือกห้องเรียนจำนวน 2 ห้อง จากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทั้งหมด โดยกำหนดให้

กลุ่มทดลอง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ห้อง 1 จำนวน 33 คน ที่จัดการเรียนการสอนแบบใช้สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3

กลุ่มควบคุม ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ห้อง 2 จำนวน 33 คน ที่จัดการเรียนการสอนแบบปกติ เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3

ผู้วิจัยได้นำสื่อโมชันกราฟิกไปทดลองใช้ (Try-out) กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา จำนวน 30 คน เพื่อหาประสิทธิภาพตามเกณฑ์ก่อนนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า รายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 4 แผน ผู้วิจัยสร้างตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560) และนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมก่อนนำไปใช้

2.2 แบบประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ เป็นแบบประเมินค่าดัชนี ความสอดคล้อง (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.3 สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า จำนวน 4 ชุด ผู้วิจัยพัฒนาตามแนวคิด ADDIE Model ประกอบด้วย ขั้นตอนการวิเคราะห์ การออกแบบ การพัฒนา การนำไปใช้ และการประเมินผล จากนั้นนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เพื่อตรวจสอบคุณภาพ และทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างก่อนนำไปใช้จริง

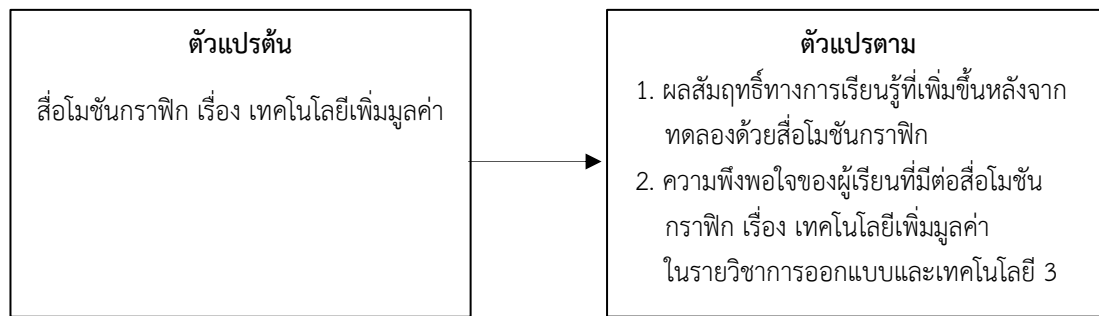
2.4 แบบประเมินประสิทธิภาพสื่อโมชันกราฟิก เป็นทั้งด้านเนื้อหาและด้านการออกแบบ ตามมาตรฐานค่าแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ (five-level Likert scale) ประเมินความเหมาะสมของสื่อ

2.5 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า เป็นแบบปรนัย แบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ ใช้ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน โดยผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) 1.00 มีค่าความยากง่าย (p) ระหว่าง 0.25 - 0.80 มีอำนาจจำแนก (r) ระหว่าง 0.25 - 0.67 และ มีความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ 0.89

2.6 แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน ที่มีต่อการเรียนโดยใช้สื่อโมชันกราฟิก เป็นแบบตามมาตรฐานค่าแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ (five-level Likert scale)

3. สมมติฐานการวิจัย

3.1 สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ผลการพัฒนาสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

1.1 ผลการวิเคราะห์พบว่า สื่อโมชันกราฟิกที่พัฒนาขึ้นมีค่าประสิทธิภาพ 80.10/82.32 โดยค่าประสิทธิภาพตัวแรก $E1 = 80.10$ คะแนนเฉลี่ย 24.03 จากการทำแบบฝึกหัดหรือกิจกรรมระหว่างเรียนตลอดกระบวนการเรียนรู้แสดงให้เห็นว่านักเรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาและทำกิจกรรมระหว่างเรียนได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด ส่วนค่าประสิทธิภาพตัวที่สอง $E2 = 82.32$ คะแนนเฉลี่ย 24.70 จากการทำแบบทดสอบหลังเรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังใช้สื่อสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

ภาพที่ 2 สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่าในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา จำนวน 4 ชุดการสอน

1.2 ผลของการหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัย โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน โดยมีเกณฑ์ประเมินทั้งด้านเนื้อหาและด้านการออกแบบ ตามมาตรฐานค่าแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ (five-level Likert scale) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านเนื้อหา			
1. การเรียบเรียงเนื้อหามีความถูกต้อง	4.00	0.82	มาก
2. เนื้อหามีความครบถ้วน สมบูรณ์	5.00	0.00	มากที่สุด
3. การอธิบายเนื้อหาเหมาะสม เข้าใจง่าย	4.67	0.47	มากที่สุด
4. ความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้นของผู้เรียน	4.67	0.47	มากที่สุด
5. เรียงลำดับเนื้อหาได้เหมาะสม	4.00	0.82	มาก
6. เนื้อหามีความทันสมัยและสอดคล้องกัน	5.00	0.00	มากที่สุด
7. สรุปประเด็นสำคัญในแต่ละช่วงอย่างเหมาะสม	4.67	0.47	มากที่สุด
8. ส่งเสริมให้เกิดทักษะ การคิดวิเคราะห์	4.75	0.43	มากที่สุด
รวม	4.59	0.44	มากที่สุด
รายการประเมิน			
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านการออกแบบ			
1. ความเหมาะสมมีภาพประกอบ	5.00	0.00	มากที่สุด
2. สีพื้นหลังมีความเหมาะสม รูปแบบมีความน่าสนใจ	4.67	0.47	มากที่สุด
3. ขนาดตัวอักษรอ่านง่าย จัดวางรูปแบบสบายตา	4.00	0.82	มาก
4. เสียงในการบรรยายชัดเจน	4.67	0.47	มากที่สุด
5. ภาษาที่ใช้เหมาะสม ถูกต้อง	4.67	0.47	มากที่สุด
6. เสียงดนตรีประกอบสื่อเหมาะสม	4.00	0.82	มาก
7. เวลาในการนำเสนอมีความเหมาะสม	4.67	0.47	มากที่สุด
8. มีการเคลื่อนไหวภาพที่เหมาะสม	5.00	0.00	มากที่สุด
รวม	4.58	0.44	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม	4.59	0.44	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการประเมินความคิดเห็นด้านเนื้อหา ผู้เชี่ยวชาญให้คะแนนเฉลี่ย 4.59 ซึ่งแสดงว่ามีเนื้อหาเหมาะสมมากที่สุด และด้านการออกแบบ ผู้เชี่ยวชาญให้คะแนนเฉลี่ย 4.58 ซึ่งแสดงว่ามีการออกแบบเหมาะสมมากที่สุด โดยภาพรวมประสิทธิภาพของสื่อโมชันกราฟิก คะแนนเฉลี่ย 4.59 อยู่ในระดับประสิทธิภาพมากที่สุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.44

1.3 ผลการหาประสิทธิภาพของสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการหาประสิทธิภาพของสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ตามเกณฑ์ 80/80

การทดสอบ	จำนวน(คน)	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย	ร้อยละ	ประสิทธิภาพ
ระหว่างเรียน (E1)	33	30	24.03	80.10	80.10
หลังเรียน (E2)	33	30	24.70	82.32	82.32

จากตารางที่ 2 พบว่า สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า มีประสิทธิภาพเท่ากับ 80.10/82.32 โดยมีคะแนนร้อยละของประสิทธิภาพระหว่างเรียน (E1) เท่ากับ 80.10 และมีคะแนนร้อยละของประสิทธิภาพหลังเรียน (E2) เท่ากับ 82.32 ซึ่งแสดงว่าสื่อโมชันกราฟิกมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 80/80

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบใช้สื่อโมชันกราฟิกและผู้เรียนในกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา

ตารางที่ 3 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบใช้สื่อโมชันกราฟิก (กลุ่มทดลอง)

การจัดการเรียนรู้	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	Df.	t	sig
ก่อนการทดลอง	33	30	17.21	2.37	32	9.49	0.00*
หลังการทดลอง	33	30	24.70	5.73			

หมายเหตุ: *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่า การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบใช้สื่อโมชันกราฟิก มีคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง เท่ากับ 17.21 และมีคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง เท่ากับ 24.70 เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทั้งก่อนและหลังการทดลอง พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 4 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ (กลุ่มควบคุม)

การจัดการเรียนรู้	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	Df.	t	sig
ก่อนการทดลอง	33	30	15.48	1.95	32	8.19	0.00*
หลังการทดลอง	33	30	17.91	1.83			

หมายเหตุ: *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 พบว่า การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ มีคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง เท่ากับ 15.48 และมีคะแนนเฉลี่ยหลังการทดลอง เท่ากับ 17.91 เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทั้งก่อนและหลังการทดลอง พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้แบบใช้สื่อโมชันกราฟิก (กลุ่มทดลอง) และผลการจัดการเรียนรู้แบบปกติ (กลุ่มควบคุม)

การจัดการเรียนรู้	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	Df.	t	sig
กลุ่มทดลอง	33	30	24.70	5.73	64	5.45	0.00*
กลุ่มควบคุม	33	30	17.62	1.74			

หมายเหตุ: *มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 5 สรุปได้ว่าผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ของผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ แบบใช้สื่อโมชันกราฟิก (กลุ่มทดลอง) คะแนนหลังการทดลองเฉลี่ยสูงกว่าผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ (กลุ่มควบคุม)

3. ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนโดยใช้สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา

ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 โดยวัดความพึงพอใจทั้งด้านเนื้อหาและด้านการออกแบบ ตามมาตราประมาณค่าแบบลิเคิร์ท 5 ระดับ (five-level Likert scale) ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ผลการศึกษาความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยสื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านเนื้อหา			
1. ความสอดคล้องระหว่างเนื้อหาสาระกับจุดประสงค์	4.51	0.84	มากที่สุด
2. เนื้อหามีความครบถ้วน สมบูรณ์	4.44	0.97	มาก
3. การอธิบายเนื้อหาเหมาะสม เข้าใจง่าย	4.55	0.82	มากที่สุด
4. การลำดับเนื้อหาเป็นขั้นตอน ต่อเนื่อง	4.48	0.96	มาก
5. ความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้นของผู้เรียน	4.55	0.89	มากที่สุด
6. ความถูกต้องและทันสมัยของเนื้อหา	4.61	0.69	มากที่สุด
รวม	4.52	0.86	มากที่สุด
ด้านการออกแบบ			
1. ภาพประกอบสอดคล้องกับเนื้อหา	4.58	0.65	มากที่สุด
2. สีพื้นหลังมีความเหมาะสม	4.48	1.02	มาก
3. ขนาดตัวอักษรอ่านง่าย จัดวางรูปแบบสบายตา	4.73	0.62	มากที่สุด
4. เสียงในการบรรยายชัดเจน	4.52	0.74	มากที่สุด
5. ภาษาที่ใช้เหมาะสม ถูกต้อง	4.41	1.06	มาก
6. เสียงดนตรีประกอบสื่อเหมาะสม	4.64	0.59	มากที่สุด
รวม	4.56	0.78	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยรวม	4.54	0.82	มากที่สุด

จากตารางที่ 6 พบว่าผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบใช้สื่อโมชันกราฟิก จำนวน 33 คน พึงพอใจในสื่อโมชันกราฟิกในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ =4.54, S.D.=0.82) ทั้งด้านเนื้อหา ($\bar{X}$ =4.52, S.D.=0.86) และด้านการออกแบบ ($\bar{X}$ =4.56, S.D.=0.78)

อภิปรายผล

จากการวิจัย พบว่า สื่อโมชันกราฟิกที่สร้างขึ้น มีประสิทธิภาพ 80.10/82.32 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ แสดงว่าสื่อโมชันกราฟิก มีกระบวนการพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ให้เพิ่มมากขึ้น ผู้เรียนเกิดทักษะจากกิจกรรมการเรียนรู้ และการทำแบบฝึกหัดระหว่างเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้วิจัย ดำเนินการวิเคราะห์หลักสูตร สารการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แล้วนำไปจัดทำเป็น สื่อโมชันกราฟิกที่ โดยคำนึงถึงหลักการออกแบบสื่อโมชันกราฟิกผู้วิจัยทำตามขั้นตอน ตามหลัก ADDIE Model 5 ขั้นตอน (กุลนก จันวันดี, 2560) อีกทั้งยังได้ผ่านผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข ด้านสื่อการเรียนรู้ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ตลอดจน ผู้วิจัยยังได้นำสื่อโมชันกราฟิกไปทดลองใช้ก่อนแล้วจึงนำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง จึงทำให้สื่อโมชันกราฟิกมีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองกับผู้เรียนที่มี

ความสามารถในการเรียนรู้แตกต่างกัน และผู้เรียน ยังสามารถเรียนรู้และทบทวนเนื้อหาได้ตามความต้องการของผู้เรียนได้ด้วยตนเอง ตามทฤษฎี Multimedia Learning ของ Mayer (2009) การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดจากการประมวลผลข้อมูลผ่านสองช่องทางหลัก คือ ช่องทางการรับรู้ทางภาพและช่องทางการรับรู้ทางเสียง การนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อมัลติมีเดียที่ผสมผสานภาพเคลื่อนไหว เสียง และข้อความอย่างเหมาะสม จะช่วยลดภาระทางการรับรู้ของผู้เรียนและช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น (Mayer, 2009) นอกจากนี้ การใช้สื่อโมชันกราฟิกยังสอดคล้องกับแนวคิด Digital Learning ซึ่งเป็นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ผ่านสื่อดิจิทัลที่มีความหลากหลายและสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ด้วยตนเอง ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างยืดหยุ่นและสามารถทบทวนเนื้อหาได้ตามความต้องการของตนเอง (Redecker, 2017) ดังนั้น สื่อโมชันกราฟิกจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้เรียนรู้สึกพึงพอใจและไม่เกิดความกังวลในระหว่างเรียนอีกด้วย ผู้เรียนมีความสนใจและความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ด้วยสื่อโมชันกราฟิกในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อีรรัตน์ โคตรพันธ์ และคณะ (2569) พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับเทคนิคการใช้มัลติกราฟิก สาระเศรษฐศาสตร์ มีค่าประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 82.05/90.06 ตามเกณฑ์ 80/80 ผลการวิจัยครั้งนี้ยังสอดคล้องกับ Wiana, Barliana และ Riyanto (2018) ที่ศึกษาประสิทธิภาพของการใช้สื่อ Motion Graphic ในการจัดการเรียนรู้ พบว่า การใช้สื่อ Motion Graphic สามารถช่วยเพิ่มความเข้าใจในเนื้อหาและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากสื่อดังกล่าวมีการนำเสนอข้อมูลผ่านองค์ประกอบของมัลติมีเดียที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น

ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ โดยใช้สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนมีการเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทวรรณ ทองแดง และราตรี สุภาเฮียง (2566) พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ โดยการพัฒนาสื่อโมชันกราฟิก (Motion graphic) ร่วมกับการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นพื้นฐาน (Creativity Based Learning: CBL) เรื่อง เทคโนโลยีเปลี่ยนโลก สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และยังสอดคล้องกับ ศิริลักษณ์ ช่วยเงิน และณัฐพล มีแก้ว (2568) พบว่า ผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานร่วมกับอินโฟกราฟิกมีคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการคิดเชิงอนาคต และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้เรียนจากการใช้สื่อ โมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.54$, S.D. = 0.82) แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติ ในเชิงบวกต่อการเรียนรู้โดยใช้สื่อโมชันกราฟิก มีความสนใจ รู้สึกสนุก และเต็มใจมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้สาเหตุของความพึงพอใจสูงนี้อาจมาจากคุณลักษณะเด่นของสื่อโมชันกราฟิกที่ช่วยให้เนื้อหามี ความชัดเจน น่าสนใจ และทันสมัย สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริลักษณ์ ช่วยเงิน และณัฐพล มีแก้ว (2568) พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานร่วมกับอินโฟกราฟิก อยู่ในระดับมากที่สุด

สรุปผลการวิจัย

สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเพิ่มมูลค่า ในรายวิชาการออกแบบและเทคโนโลยี 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสรรพวิทยวิทยา มีประสิทธิภาพเท่ากับ 80.10/82.32 โดยมีคะแนนร้อยละของประสิทธิภาพระหว่างเรียน (E1) เท่ากับ 80.10 และมีคะแนนร้อยละของประสิทธิภาพหลังเรียน (E2) เท่ากับ 82.32 ซึ่งแสดงว่าสื่อโมชันกราฟิกมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 80/80

สื่อโมชันกราฟิกสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้จริง ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้เรียนในกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบใช้สื่อโมชันกราฟิกมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้เรียนในกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบใช้สื่อโมชันกราฟิกพึงพอใจในสื่อที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นในระดับมากที่สุดทั้งด้านเนื้อหาและด้านการออกแบบ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ส่งเสริมการใช้สื่อโมชันกราฟิกในการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เนื่องจากสื่อโมชันกราฟิกมีประสิทธิภาพสูง (80.10/82.02) และช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

1.2 ส่งเสริมการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษาในการจัดการเรียนรู้ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในรายวิชาต่าง ๆ

1.3 สนับสนุนทรัพยากรและการพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนด้านการออกแบบและผลิตสื่อการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลของสื่อโมชันกราฟิกกับสื่อรูปแบบอื่น เช่น AR/VR หรือสื่อแบบอินเทอร์แอคทีฟ

2.2 ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้มากขึ้นหรือหลากหลายโรงเรียน เพื่อเพิ่มความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

2.3 ควรศึกษาผลการเรียนรู้ในระยะยาว เช่น การจดจำเนื้อหา หรือทักษะการประยุกต์ใช้ของผู้เรียนภายหลังการเรียน

2.4 ควรพัฒนาสื่อโมชันกราฟิกให้สามารถโต้ตอบกับผู้เรียน (Interactive Motion Graphic) เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมและส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึก

เอกสารอ้างอิง

กวิสรา วรภัทรขจรกุล. (2565). การพัฒนาสื่อโมชันกราฟิกร่วมกับกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางสะเต็มศึกษา เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงคำนวณ วิชาวิทยาศาสตร์ (เทคโนโลยี) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายโพธารามที่ 1. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).

กุลกนก จันวันดี. (2560). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักการออกแบบของ ADDIE MODEL ร่วมกับการออกแบบการเรียนรู้แบบย้อนกลับ เรื่องหลักการทำโครงงานคอมพิวเตอร์ วิชาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. (ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร).

- จตุรงค์ พยอมแย้ม. (2568). การจัดรูปแบบการศึกษาในศตวรรษที่ 21: การเรียนรู้เพื่ออนาคตที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา. สืบค้นจาก <https://il.mahidol.ac.th/th/i-learning-clinic/lecturer-and-learning-management-articles/%e0%b8%81%e0%b8%b2%e0%b8%a3%e0%b8%88%e0%b8%b1%e0%b8%94%e0%b8%a3%e0%b8%b9%e0%b8%9b%e0%b9%81%e0%b8%9a%e0%b8%9a%e0%b8%81%e0%b8%b2%e0%b8%a3%e0%b8%a8%e0%b8%b6%e0%b8%81%e0%b8%a9%e0%b8%b2%e0%b9%83%e0%b8%99/>.
- จุฑามาศ สุตใสดี. (2564). ผลการเรียนรู้ด้วยมัลติมีเดียแบบโมชันกราฟิกร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคการแข่งขันระหว่างกลุ่มด้วยเกม ที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ธนชัย สอนศาลา, ราตรี สุภาเอื้อง และปัญญาพัฒน์ ชันทอง. (2568). การจัดการเรียนรู้ปัญหาเป็นฐานโดยใช้สื่อโมชันกราฟิก เรื่อง เทคโนโลยีเปลี่ยนโลก เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเขื่อนพินาศรรค์. วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 22(2), 194–201.
- ธีรรัตน์ โคตรพันธ์, วัฒนา รัตนพรหม และธัญญา กาสรุณ. (2569). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดวิเคราะห์ โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับเทคนิคการใช้ผังกราฟิก สารเศรษฐศาสตร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนที่ปราชญ์พิทยา. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์, 8(1), 253-262.
- นันทวรรณ ทองแดง และราตรี สุภาเอื้อง. (2566). การพัฒนาสื่อโมชันกราฟิก (Motion graphic) ร่วมกับการสอนแบบสร้างสรรค์เป็นพื้นฐาน (Creativity Based Learning: CBL) เรื่อง เทคโนโลยีเปลี่ยนโลก สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย. วารสารวิจัยและพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง, 2(1), 40-51.
- ศิริลักษณ์ ช่วยเงิน และณัฐพล มีแก้ว. (2568) การเปรียบเทียบความสามารถการคิดเชิงอนาคตและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน (Phenomenon – Based Learning) ร่วมกับอินโฟกราฟิก. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์, 7(3), 125-140.
- Mayer, R. E. (2009). Multimedia learning. (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Redecker, C. (2017). European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Wiana, W., Barliana, M. S., & Riyanto, A. A. (2018). The effectiveness of using interactive multimedia based on motion graphic in concept mastering enhancement and fashion designing skill in digital format. International Journal of Emerging Technologies in Learning, 13(2), 4–20.

An Innovative Approach to Developing Teachers' Competencies in Active Learning Instruction under the Pathum Thani Secondary Educational Service Area Office

Yaijit Saranit^{1*} Trakul Chitwattanakorn¹ and Wongwit Muenthep¹

¹North Bangkok University

*Corresponding author. E-mail: yaijit.sara@northbkk.ac.th

ABSTRACT

This research article aims to 1) study the current situation, problems, and needs for developing competencies in proactive learning management among teachers, and 2) develop innovations to enhance these competencies of teachers in the Pathum Thani Secondary Educational Service Area Office. A mixed-methods research approach was employed, which included quantitative research using a questionnaire to collect data from a sample of 327 individuals based on the Krejcie and Morgan table, and qualitative research through in-depth interviews with 15 key informants. The research findings revealed that 1) the current situation and problems regarding teachers' competencies in proactive learning management include: (1) in learner-centered learning management, teachers recognize the importance of proactive learning management but lack understanding and skills in designing activities that respond to learners' differences; (2) in assessment and evaluation, there is still a focus on outcome achievement and traditional tools, leading to a need for developing assessment tools that reflect student competencies; (3) in the use of innovations and technology, most teachers utilize technology at a basic level and lack skills in designing proactive learning activities with technology; (4) in classroom management, teachers lack skills in analyzing individual learners and creating a psychologically safe environment; (5) in ethics and professional development, although teachers have a sense of responsibility in their profession, high workloads are a barrier to self-development. 2) The results of the innovation development indicate a holistic approach to teacher development that encompasses all five core competencies through workshops, the use of technology and innovations, the creation of knowledge exchange processes, and support systems from administrators and colleagues, enabling teachers to manage proactive learning effectively and sustainably.

Keywords: Competency Development Innovation, Active Learning, Teachers

นวัตกรรมพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

ไยจิตร สารณิตย์^{1*} ตระกูล จิตพัฒนาร¹ และ วงศ์วิศว์ หมั่นเทพ¹

¹มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

*Corresponding author. E-mail: yaijit.sara@northbkk.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู และ 2) พัฒนานวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะดังกล่าวของครูในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี ซึ่งรวมถึงการวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 327 คน ตามตารางเคชีแอนดอร์แกน และการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 15 คน ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันและปัญหาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ได้แก่ (1) ด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียน ครูตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก แต่ขาดความเข้าใจและทักษะในการออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียน (2) ด้านการวัดผลและประเมินผลยังเน้นผลสัมฤทธิ์ปลายทางและเครื่องมือแบบเดิม ส่งผลให้มีความต้องการพัฒนาเครื่องมือประเมินที่สะท้อนสมรรถนะผู้เรียน (3) ด้านการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี ส่วนใหญ่ครูใช้เทคโนโลยีในระดับพื้นฐานและขาดทักษะในการออกแบบกิจกรรมเชิงรุกด้วยเทคโนโลยี (4) ด้านการจัดการชั้นเรียน ครูขาดทักษะการวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคลและการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยทางจิตใจ (5) ด้านคุณธรรมและการพัฒนาวิชาชีพ แม้ครูมีจิตสำนึกในวิชาชีพ แต่ภาระงานสูงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเอง 2) ผลการพัฒนานวัตกรรมคือการพัฒนาครูแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้ง 5 สมรรถนะหลักผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และระบบสนับสนุนจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน เพื่อให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้เชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: นวัตกรรมพัฒนาสมรรถนะ, การจัดการเรียนรู้เชิงรุก, ครู

© 2026 JOMSD: Journal of Organizational Management and Social Development

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 แก้ไขเพิ่มเติมจากฉบับ พ.ศ. 2542 และประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2562 มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยมุ่งปรับกลไกการบริหารจัดการอุดมศึกษาให้มีประสิทธิภาพและพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีมาตรฐานสูงขึ้น โดยกำหนดเจตนารมณ์ชัดเจนว่าการจัดการศึกษาต้องพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2562) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีส่งผลให้โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สมาชิกในสังคมจึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์โลก โดยเฉพาะในการพัฒนาการศึกษา เพื่อให้ทุกคนมีทักษะที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยรูปแบบการเรียนรู้ได้เปลี่ยนจากการศึกษาที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ฝ่ายเดียว ไปสู่การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาและพัฒนาองค์ความรู้ด้วยตนเอง ส่งผลให้เกิดแนวทางการจัด

การศึกษาที่เชื่อว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง โดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ สถานศึกษาจึงต้องพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ยุทธศาสตร์ชาติได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาประเทศในระยะ 20 ปี โดยมุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ผ่านการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ในทุกกระบวนการศึกษา ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยเน้นการจัดการเรียนรู้ที่มีฐานความรู้และระบบคิดแบบสหวิทยาการ ควบคู่กับการส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ทั้งด้านทักษะวิชาชีพและทักษะชีวิต รวมถึงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เชิงบูรณาการที่เน้นการลงมือปฏิบัติ การสะท้อนคิด และการกำกับกับการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน เพื่อให้สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกด้าน การจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาจึงต้องอิงกับสมรรถนะของครูที่เป็นกลไกหลักในการสนับสนุนการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาประเทศ และคุณภาพผู้เรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สมรรถนะของครูมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและการบรรลุเป้าหมายการศึกษาของชาติ การจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุกเน้นการมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนกับกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติหลากหลายรูปแบบ ช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสาร และการนำเสนอด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสม ผู้เรียนต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนและเพื่อนร่วมเรียน ครูควรลดบทบาทในการบรรยายและเพิ่มบทบาทในการกระตุ้นความกระตือรือร้นของผู้เรียน พร้อมทั้งจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการเรียนรู้ (พชรวิทย์ จันทรศิริสิริ และคณะ, 2566) การจัดการเรียนรู้เชิงรุกจึงเป็นกระบวนการที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมผ่านการลงมือปฏิบัติจริงและการมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) การจัดการเรียนรู้เชิงรุกยังมีบทบาทในการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง (Higher-order Thinking Skills) เช่น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ซึ่งทำให้การเรียนรู้มีความหมายและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม แม้ผู้เรียนจะเป็นศูนย์กลาง แต่ครูยังคงมีบทบาทสำคัญในการออกแบบการเรียนรู้และกระตุ้นการเรียนรู้ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน (ศุจิทิพย์ ตาลพันธ์ และคณะ, 2566) ครูมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอนเชิงรุกให้มีคุณภาพ โดยสมรรถนะของครูในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกประกอบด้วยความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จของการเรียนการสอน บทบาทของครูในยุคปัจจุบันจึงไม่ใช่เพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ แต่เป็นผู้ออกแบบกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากภายในจิตใจและกระบวนการคิดของตนเอง ซึ่งเรียกว่าการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) (วิจารณ์ พานิช, 2556) ดังนั้น ครูจึงจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการออกแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกให้เหมาะสมกับบริบทและความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน

ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินำพื้นฐาน (O-NET) ปีการศึกษา 2563–2565 ของนักเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6 พบว่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยรวม (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี, 2565) การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ลงมือปฏิบัติจริง คิดวิเคราะห์ วางแผน และแก้ไขปัญหาผ่านกระบวนการทำโครงการ ซึ่งช่วยส่งเสริมความเข้าใจในเนื้อหาอย่างเป็นระบบและเชื่อมโยงความรู้ไปสู่การประยุกต์ใช้ได้จริง ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการแก้ปัญหาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น การจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก

และการเรียนรู้แบบโครงงานจึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนในด้านความรู้ ทักษะการคิด และทักษะการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา รายงานผลการนิเทศ การประชุม และการสัมภาษณ์ครู พบว่าการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในสถานศึกษายังคงประสบ ปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นกระบวนการ คิดขั้นสูงและการสอนเชิงรุก ส่งผลให้ไม่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ตามแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดทักษะในการวางแผนและออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน อีกทั้ง ยังคงใช้วิธีการสอนแบบเดิมที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง (Passive Learning) ซึ่งส่งผลให้คุณภาพการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนลดลง และเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนนโยบายการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ของกระทรวงศึกษาธิการ (จรูญ จารุสาร, 2563)

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและพัฒนานวัตกรรมพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งเป็นการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ทำให้การดำเนินงาน ของครูมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี
2. เพื่อพัฒนานวัตกรรมพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) เก็บข้อมูลโดยแบบสอบถาม (Questionnaire) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยมีวิธีการดำเนินวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำนวนทั้งสิ้น 2,074 คน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำนวน 85 คน 2) หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ จำนวน 176 คน และ 3) ครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำนวน 1,813 คน (สำนักงานสถิติ แห่งชาติ, 2567) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยสำหรับการตอบแบบสอบถามสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา และความต้องการการมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู จำนวน 327 คน ซึ่งได้จากการเปิดตารางเคอซี แอนดัมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) โดยใช้วิธีการเลือกเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) และการเทียบสัดส่วน (Proportional Sampling)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษานี้ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จำนวน 15 คน (Nastasi and Schensul, 2005) โดยมีเกณฑ์ในการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ 1) ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษขึ้นไป มีประสบการณ์ในการพัฒนาสมรรถนะ การจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู และมีประสบการณ์ในตำแหน่งไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 4 คน 2) หัวหน้างาน บริหารวิชาการ ซึ่งเป็นครูที่มีวิทยฐานะชำนาญการพิเศษขึ้นไป มีผลงานทางด้านวิชาการ และมีประสบการณ์ การสอนเชิงรุก ไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 4 คน 3) ศึกษานิเทศน์ ซึ่งเป็นศึกษานิเทศก์ที่มีวิทยฐานะชำนาญการ พิเศษขึ้นไป มีประสบการณ์ในการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู และมีประสบการณ์ในตำแหน่ง

ไม่น้อยกว่า 3 ปี จำนวน 4 คน และ 4) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน โดยมีคุณสมบัติ คือเป็นหรือเคยเป็นผู้บริหารสถานศึกษา มีวิทยฐานะไม่ต่ำกว่าชำนาญการพิเศษ และมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนการสอนเชิงรุก

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสอบถามสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา และความต้องการการมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี แบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ของลิเคิร์ท (Likert, 1932) ดังนี้

(1) ศึกษาเอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการกำหนดขอบเขตและเนื้อหาของแบบสอบถามความต้องการตามวัตถุประสงค์การวิจัย

(2) ร่างขอบเขตเนื้อหาของแบบประเมิน ประกอบด้วย 1. ด้านสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 2. ด้านสมรรถนะการวัดผลประเมินผล 3. ด้านสมรรถนะการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา 4. ด้านสมรรถนะการจัดการชั้นเรียนและการดูแลผู้เรียน 5. ด้านสมรรถนะคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาวิชาชีพ จัดทำแบบสอบถามให้อยู่ในรูปแบบที่สมบูรณ์

(3) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ไปตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คนที่แต่งตั้งขึ้นเป็นผู้พิจารณาความเห็นและให้คะแนนความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม โดยทำการตรวจสอบหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of Item Objective Congruence) เมื่อนำค่าคะแนนมาตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content validity) ใช้ดัชนีความสอดคล้อง (Item - objective congruence index : IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามเท่ากับ 0.87 แสดงว่าข้อคำถามสามารถวัดหรือเป็นตัวแทนของความมุ่งหมายของการวิจัยที่ต้องการวัดได้

(4) ทดลองใช้เครื่องมือ (Try out) กับกลุ่มที่ไม่ได้ถูกสุ่มเป็นกลุ่มตัวอย่าง แต่มีลักษณะคล้ายกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน มาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของ Cronbach (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2550: 55) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.90 แล้วปรับปรุงเพื่อให้ได้แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์

(5) หาค่าอำนาจจำแนก (Discrimination) โดยใช้วิธีสหสัมพันธ์อย่างง่ายแบบเพียร์สัน โดยการหาค่าความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Item Total Correlation) แล้วคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ 0.2 ขึ้นไปปรากฏว่าข้อคำถามผ่านเกณฑ์ทุกข้อโดยมีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.2-0.8

(6) ปรับปรุงเครื่องมือให้ถูกต้องชัดเจน และจัดพิมพ์เครื่องมือเพื่อนำไปเก็บข้อมูลใช้กับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

3.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview form) ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างข้อคำถามแบบสัมภาษณ์ โดยนำร่างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และพิจารณาความสอดคล้องระหว่างประเด็นข้อคำถามในการสัมภาษณ์กับวัตถุประสงค์แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความตรงเชิงเนื้อหา (Index of Congruence : IOC) โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองสัมภาษณ์เพื่อตรวจสอบข้อคำถาม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมทั้งดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดและนัดหมาย สำหรับแบบสอบถามที่จัดทำขึ้นไปดำเนินการเก็บข้อมูลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 327 คน และขอความอนุเคราะห์ให้ผู้ตอบแบบสอบถามส่งแบบสอบถามคืน ในส่วนแบบสัมภาษณ์

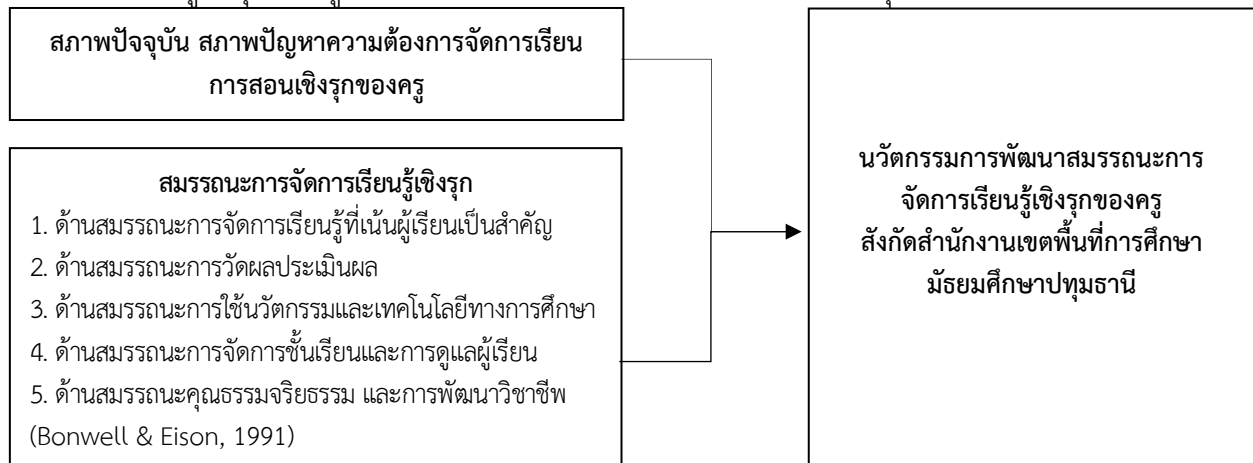
กำหนดคำถามที่ครอบคลุมสอดคล้องกับเนื้อหาที่ทำการวิจัย ระหว่างการสัมภาษณ์ขออนุญาตทำการบันทึกเสียง และจดบันทึกประเด็นสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนทุกประเด็นสำหรับการนำไปวิเคราะห์และเรียบเรียง นำข้อมูลที่ได้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เพื่อนำไปศึกษาเพิ่มเติมต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

แบบสอบถามที่ได้รับคืนทั้งหมดได้นำมาตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล จากนั้นนำไปตรวจให้คะแนนเป็นรายข้อตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ แล้วนำคะแนนที่ได้ไปวิเคราะห์หาค่าสถิติ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ เพื่อประกอบการอธิบายผลการวิจัยให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ทำการวิเคราะห์โดยการหาค่าร้อยละ ทั้งนี้การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณาตามแนวคิดของ John W. Best (1997: 190) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสรุปและอภิปรายผลการวิจัยอย่างเป็นระบบ สำหรับแบบสัมภาษณ์หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์ และนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียง และวิเคราะห์หาข้อสรุป จัดกลุ่มข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วน และพิจารณาความเพียงพอของข้อมูลในการตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย เรียบเรียงข้อมูลจัดลำดับเนื้อหาความสำคัญของเนื้อหาที่ศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยใช้ข้อมูลอ้อมตัว และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยประยุกต์ใช้ข้อมูลที่รวบรวมมาผนวกกับทฤษฎีตลอดจนงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงข้อมูล และพิจารณาข้อมูลเพื่อให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัยได้อย่างสมบูรณ์ จากนั้นนำมาสร้างข้อสรุป อภิปรายผล พร้อมข้อเสนอแนะให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย (เอื้อมพร หลินเจริญ, 2555)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษารั้วนี้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ตามแนวคิดของ Bonwell และ Eison (1991) ร่วมกับการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา และความต้องการมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

1.1 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม พบว่า การจัดการเรียนรู้ของครูในปัจจุบันยังมีลักษณะการดำเนินงานที่สะท้อนทั้งจุดแข็งและข้อจำกัด โดยในด้านสภาพปัจจุบัน ครูส่วนใหญ่ยังคงใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ในระดับพื้นฐาน (ร้อยละ 66.67) มีการใช้ข้อสอบปรนัยเป็นเครื่องมือหลักในการวัดและประเมินผล (ร้อยละ 73.33) และมีแนวโน้มในการจัดการชั้นเรียนโดยเน้นการควบคุมมากกว่าการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน (ร้อยละ 66.67) ขณะเดียวกัน การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการชั้นเรียนยังอยู่ในระดับน้อย (ร้อยละ 20) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ยังไม่สอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อย่างเต็มที่ เมื่อพิจารณาในด้านสภาพปัญหา พบว่า ครูยังขาดความเข้าใจในแนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและการออกแบบกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (ร้อยละ 66.67) รวมทั้งขาดสื่อและเทคโนโลยีที่เหมาะสม (ร้อยละ 53.33) และเผชิญข้อจำกัดด้านจำนวนผู้เรียน เวลา และทรัพยากร (ร้อยละ 20) ด้านการวัดและประเมินผล พบว่าการใช้เครื่องมือประเมินยังไม่หลากหลายและไม่สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ (ร้อยละ 88.67) และการวัดผลยังไม่สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างผู้เรียน (ร้อยละ 33.33) นอกจากนี้ ครูยังขาดทักษะในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกโดยใช้เทคโนโลยี (ร้อยละ 86.67) รวมถึงขาดทักษะในการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล (ร้อยละ 80) ในด้านคุณธรรมและวิชาชีพ พบว่าครูมีภาระงานสูง (ร้อยละ 86.67) ขาดการบูรณาการคุณธรรมในการจัดการเรียนรู้ (ร้อยละ 73.33) และบางส่วนยังไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีด้านคุณธรรมได้อย่างเหมาะสม (ร้อยละ 20) อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความต้องการพัฒนาสมรรถนะของครู พบว่า ครูมีความต้องการพัฒนาในหลายมิติ โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและการพัฒนาทักษะเชิงรุก (ร้อยละ 80) รวมถึงการส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการทำงานร่วมกัน (ร้อยละ 73.33) ในด้านการวัดและประเมินผล ครูต้องการใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น RUBRIC และแฟ้มสะสมงาน (Portfolio) (ร้อยละ 80) ตลอดจนการประเมินที่สะท้อนทักษะในศตวรรษที่ 21 (ร้อยละ 66.67) ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ครูต้องการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (ร้อยละ 86.67) และการบูรณาการเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ (ร้อยละ 80) ขณะเดียวกัน ในด้านการจัดการชั้นเรียน ครูมีความต้องการพัฒนาทักษะการสื่อสารเชิงบวก การสร้างแรงจูงใจ และการออกแบบกิจกรรมที่ยืดหยุ่น (ร้อยละ 86.67 และ 80 ตามลำดับ) รวมถึงในด้านคุณธรรมและวิชาชีพ ครูมุ่งเน้นการเป็นแบบอย่างที่ดี (ร้อยละ 93.33) และการส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน (ร้อยละ 86.67) กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า แม้ครูจะมีการดำเนินการจัดการเรียนรู้ในระดับหนึ่งแล้ว แต่ยังคงมีช่องว่างสำคัญในด้านความรู้ ทักษะ และการประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะการจัดการเรียนรู้เชิงรุก การใช้เทคโนโลยี และการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ซึ่งนำไปสู่ความจำเป็นในการพัฒนาสมรรถนะของครูอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแบบสัมภาษณ์

สรุปผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี พบว่ามีความตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก แต่ยังประสบปัญหาและมีความต้องการพัฒนาในหลายด้านอย่างชัดเจน 1) ด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่า ครูส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการเรียนรู้เชิงรุกและทักษะในการออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับความแตกต่างของผู้เรียน รวมถึงยังมีข้อจำกัดด้านสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี จำนวนผู้เรียนต่อห้อง และเวลาในการเตรียมการสอน ส่งผลให้ครูมีความต้องการ

พัฒนาองค์ความรู้และทักษะในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น และเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน 2) ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ครูยังเน้นการประเมินผลสัมฤทธิ์ปลายทางและใช้เครื่องมือวัดผลแบบเดิมเป็นหลัก ซึ่งไม่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและไม่สามารถสะท้อนสมรรถนะผู้เรียนได้อย่างแท้จริง ครูจึงมีความต้องการพัฒนาเครื่องมือประเมินที่หลากหลาย เช่น Rubric แฟ้มสะสมงาน การประเมินตนเอง และการให้ข้อมูลย้อนกลับอย่างสร้างสรรค์ รวมถึงระบบสนับสนุนการประเมินด้วยเทคโนโลยี 3) ด้านการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา พบว่า ครูส่วนใหญ่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการระดับพื้นฐาน และยังขาดทักษะในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกที่บูรณาการเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งโครงสร้างพื้นฐานด้านอุปกรณ์และอินเทอร์เน็ตยังไม่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ ครูจึงมีความต้องการพัฒนาทักษะการใช้เครื่องมือดิจิทัลที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของตนเอง 4) ด้านการจัดการชั้นเรียนและการดูแลผู้เรียน พบว่า ครูยังขาดทักษะการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล การสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยทางจิตใจ และยังเน้นการควบคุมมากกว่าการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวก ครูมีความต้องการพัฒนาทักษะด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ การสื่อสารเชิงบวก การสร้างแรงจูงใจ และการใช้เครื่องมือหรือระบบสนับสนุนในการดูแลผู้เรียนอย่างเหมาะสม 5) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาวิชาชีพ พบว่า แม้ครูจะมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบในวิชาชีพ แต่ภาระงานที่สูงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาตนเอง อีกทั้งยังขาดเวทีหรือกลไกสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เช่น ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ครูจึงมีความต้องการระบบสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพ การบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมเข้ากับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก และการลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสอน สรุปผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ครูมีทั้งปัญหาและความต้องการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในทุกด้านอย่างรอบด้าน จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนานวัตกรรมและระบบสนับสนุนการพัฒนาครูแบบองค์รวม เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกให้สอดคล้องกับบริบทการศึกษาในศตวรรษที่ 21 อย่างยั่งยืน ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปผลสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

ด้านสมรรถนะ	สภาพปัจจุบัน / ปัญหา	ความต้องการพัฒนา
1. การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	- ครูตระหนักความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก แต่ยังไม่ประสบปัญหาในการออกแบบกิจกรรมให้เหมาะกับผู้เรียนที่แตกต่างกัน - บางส่วนยังใช้วิธีสอนแบบเดิม - ขาดทักษะส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้ร่วมกัน และการบูรณาการเทคโนโลยี - จำนวนผู้เรียนต่อห้องและทรัพยากรจำกัด	- ต้องการพัฒนาการออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม คิดวิเคราะห์ และเรียนรู้จากประสบการณ์จริง - ต้องการเรียนรู้กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายและยืดหยุ่น - ต้องการแนวทางวางแผนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงชีวิตจริงและทักษะแห่งอนาคต
2. การวัดผลและประเมินผล	- การประเมินเน้นผลสัมฤทธิ์ปลายทางมากกว่ากระบวนการ - ขาดทักษะในการออกแบบเครื่องมือวัดที่สะท้อนสมรรถนะผู้เรียน - เครื่องมือวัดไม่หลากหลายและไม่เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก - มีข้อจำกัดด้านเวลาในการประเมินและให้ข้อเสนอแนะ	- ต้องการพัฒนาการประเมินที่สะท้อนผลลัพธ์เชิงลึก - ต้องการเครื่องมือวัดที่หลากหลาย เช่น แฟ้มสะสมงาน การประเมินตนเอง การสะท้อนผลการเรียนรู้ - ต้องการฝึกทักษะการให้ข้อเสนอแนะสร้างสรรค์ - ต้องการระบบสนับสนุนการออกแบบการประเมินแบบเกณฑ์การให้คะแนนแบบบูรณาการ

ตารางที่ 1 สรุปผลสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู (ต่อ)

ด้านสมรรถนะ	สภาพปัจจุบัน / ปัญหา	ความต้องการพัฒนา
3. การใช้ นวัตกรรม และเทคโนโลยี ทางการศึกษา	- ครูนำเทคโนโลยีมาใช้ในระดับพื้นฐาน เช่น PowerPoint หรือวิดีโอ - ขาดทักษะในการออกแบบกิจกรรมที่บูรณาการเทคโนโลยีเพื่อการคิดและเรียนรู้ร่วมกัน - โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น อินเทอร์เน็ตไม่เสถียร อุปกรณ์ไม่เพียงพอ - ขาดเวลาเรียนรู้เครื่องมือใหม่	- ต้องการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ - ต้องการอบรมที่ประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของตนเอง - ต้องการแนวทางที่นำไปใช้ได้ทันทีในห้องเรียน - ต้องการระบบสนับสนุนด้านอุปกรณ์และอินเทอร์เน็ต
4. การจัดการ ชั้นเรียน และการดูแล นักเรียน	- ครูบางส่วนเน้นการควบคุมมากกว่าการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวก - บรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม - ขาดทักษะในการดูแลนักเรียนรายบุคคล โดยเฉพาะในชั้นเรียนที่มีความหลากหลาย - ขาดทักษะสร้างสภาพแวดล้อมปลอดภัยทางจิตใจ	- ต้องการพัฒนาทักษะด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ การสื่อสารเชิงบวก - ต้องการเทคนิคบริหารจัดการพฤติกรรม การสร้างแรงจูงใจ และดูแลนักเรียนรายบุคคล - ต้องการเครื่องมือและระบบสนับสนุน เช่น แอปติดตามพฤติกรรม ความร่วมมือ ผู้ปกครองหรือผู้เชี่ยวชาญ
5. คุณธรรม จริยธรรม และพัฒนา วิชาชีพ	- ครูมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบ แต่ภาระงานมากทำให้ขาดเวลาและแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง - ขาดเวทีหรือกลไกสนับสนุน เช่น PLC - การบูรณาการคุณธรรมจริยธรรมในเรียนรู้เชิงรุกยังไม่ชัดเจน	- ต้องการระบบพี่เลี้ยงและพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ - ต้องการแนวทางประยุกต์ใช้คุณธรรมจริยธรรมในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก - ต้องการลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสอน

2. ผลการพัฒนานวัตกรรมพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

ตารางที่ 2 การพัฒนานวัตกรรมพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

สมรรถนะ	ความต้องการของครู	นวัตกรรม/กิจกรรมที่พัฒนา
1. การจัดการ เรียนรู้ที่เน้น ผู้เรียน เป็นสำคัญ	พัฒนาองค์ความรู้และทักษะการออกแบบกิจกรรมเชิงรุกให้หลากหลาย สอดคล้องกับผู้เรียน ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และทำงานร่วมกัน	1. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้กรณีศึกษา และการสาธิตการสอน 2. ส่งเสริมให้ครูทดลองและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ผ่าน PLC ภายในสถานศึกษา
2. การวัดและ ประเมินผล	พัฒนาทักษะและเครื่องมือการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย สะท้อนสมรรถนะผู้เรียน ใช้เทคโนโลยีในการประเมิน	พัฒนาครูด้านการสร้างเครื่องมือวัดผล และการนำเทคโนโลยี เช่น Google Forms, LMS, Rubrics มาใช้ประเมินผลการเรียนรู้
3. การใช้ นวัตกรรม และเทคโนโลยี	พัฒนาทักษะการใช้เครื่องมือดิจิทัลและส่งเสริมนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการจัดการเรียนรู้	1. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 2. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการจัดการเรียนรู้

4. การจัดการ ชั้นเรียนและ ดูแลผู้เรียน	ส่งเสริมทักษะการสื่อสารเชิงบวก การสร้างแรงจูงใจ จัดการพฤติกรรมผู้เรียน สร้างบรรยากาศห้องเรียน ปลอดภัย ใช้เทคโนโลยีติดตามนักเรียน	จัดอบรมเชิงปฏิบัติการการบริหารจัดการ ชั้นเรียนเชิงบวก (Positive Classroom Management) โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สนับสนุน
5. คุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนา วิชาชีพ	สนับสนุนการพัฒนาตนเองต่อเนื่อง มีเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้และยกย่องครูต้นแบบ บูรณาการคุณธรรม ในชั้นเรียน	เสริมสร้างระบบ PLC แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และยกย่องครูต้นแบบเพื่อสร้างแรงจูงใจ และความยั่งยืน

สรุปผลการพัฒนานวัตกรรมพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ดังนี้ 1) การอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้กรณีศึกษาและการสาธิตการสอน จัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นกรณีศึกษาและการจัดการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อให้ครูได้เรียนรู้แนวคิด กระบวนการ และรูปแบบการจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พร้อมทั้งสามารถนำไปปรับใช้กับบริบทห้องเรียนของตนเองได้อย่างเหมาะสม 2) การพัฒนาการวัดผลและประเมินผลด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล ส่งเสริมให้ครูพัฒนาทักษะการสร้างและใช้เครื่องมือวัดผลที่หลากหลายและสะท้อนสมรรถนะผู้เรียน เช่น Rubric แฟ้มสะสมงาน และการประเมินกระบวนการเรียนรู้ โดยบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล อาทิ Google Forms ระบบ LMS และเครื่องมือออนไลน์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดภาระงานครู 3) การพัฒนาการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุก จัดอบรมเชิงปฏิบัติการการออกแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้ร่วมกัน และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของผู้เรียน 4) การเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการชั้นเรียนเชิงบวก จัดอบรมเชิงปฏิบัติการด้านการบริหารจัดการชั้นเรียนเชิงบวก (Positive Classroom Management) โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสนับสนุน เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัย ส่งเสริมแรงจูงใจ และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน 5) การพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องผ่าน PLC เสริมสร้างระบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ภายในสถานศึกษา เพื่อให้ครูได้ทดลองปฏิบัติ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ พร้อมทั้งยกย่องครูต้นแบบด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อสร้างแรงจูงใจและความยั่งยืนในการพัฒนาวิชาชีพสรุปนวัตกรรมพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี เป็นการพัฒนารูปแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้ง 5 สมรรถนะหลัก ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ PLC และระบบสนับสนุนจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน เพื่อให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้เชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการมีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู แม้ครูจะมีความตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่ยังคงขาดความพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และระบบสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นให้ครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในกระบวนการเรียนรู้ สอดคล้องกับ อรณลิน จินะผั่น (2564) พบว่า การใช้รูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพช่วยพัฒนาทักษะของครูในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกให้ดีขึ้น เนื่องจากการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถสะท้อนผลการสอนและเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังส่งเสริมการทำงานร่วมกันและสร้างวัฒนธรรมการพัฒนาวิชาชีพของครู 1.1 ในด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูยังขาด

ความเข้าใจเชิงลึกและทักษะในการออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับความแตกต่างของผู้เรียน ซึ่งอาจเกิดจากความคุ้นเคยกับการสอนแบบเดิม การจัดการเรียนรู้เชิงรุกต้องอาศัยความรู้ด้านการออกแบบการเรียนรู้และการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล สอดคล้องกับงานวิจัย ของรัชนิวรรณ ศิริพันธุ์ และคณะ (2568) ที่พบว่าหนึ่งในสมรรถนะสำคัญของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก คือการออกแบบประสบการณ์เรียนรู้ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม แต่ครูยังขาดทักษะด้านนี้ จึงจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการออกแบบการเรียนรู้และการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้การจัดการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนมีประสิทธิผลมากขึ้น 1.2 ด้านการวัดผลและประเมินผล ครูยังเน้นการประเมินผลสัมฤทธิ์ปลายทางและใช้เครื่องมือแบบเดิม ซึ่งไม่สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้และสมรรถนะของผู้เรียน ทำให้มีความจำเป็นในการพัฒนาการประเมินเพื่อการเรียนรู้ (Assessment for Learning) และการใช้เครื่องมือที่หลากหลาย 1.3 ด้านการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา ครูส่วนใหญ่นำเทคโนโลยีมาใช้เพียงในระดับพื้นฐาน และขาดทักษะในการบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปนัดดา อภิชาสิริกุล และคณะ (2567) ที่พบว่า การใช้เทคโนโลยีไม่ควรมุ่งเพียงระดับพื้นฐาน แต่ควรบูรณาการในกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกอย่างเป็นระบบ การพัฒนาสมรรถนะด้านเทคโนโลยีจึงควรมุ่งเน้นการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการพัฒนาการคิด วิเคราะห์ และการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เรียน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียนอย่างแท้จริง 1.4 ด้านการจัดการชั้นเรียน และการดูแลผู้เรียน ครูยังขาดทักษะการวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคลและการสร้างสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยทางจิตใจ โดยยังเน้นการควบคุมมากกว่าการส่งเสริมมีส่วนร่วม สอดคล้องกับ อภิญา ศรีบุญเรือง และวัลลภา อาริรัตน์ (2566) ที่พบว่า การจัดการชั้นเรียนที่ดี โดยเฉพาะการจัดสภาพแวดล้อมและการดูแลนักเรียน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าบรรยากาศชั้นเรียนและวิธีการจัดการเรียนรู้ของครูเป็นปัจจัยสำคัญต่อผลการเรียนรู้และพฤติกรรมของนักเรียน การพัฒนาทักษะด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ การสื่อสารเชิงบวก และการบริหารจัดการชั้นเรียนเชิงบวก จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกอย่างมีประสิทธิภาพ 1.5 สำหรับด้านคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาวิชาชีพ แม้ครูจะมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบในวิชาชีพ แต่ภาระงานสูงและการขาดระบบสนับสนุนอย่างต่อเนื่องยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเอง

2. พัฒนานวัตกรรมพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การพัฒนานวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ซึ่งดำเนินการในลักษณะการพัฒนารูปแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้ง 5 สมรรถนะหลัก มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของครูอย่างชัดเจน และสามารถตอบสนองต่อข้อจำกัดในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในบริบทสถานศึกษาจริงได้อย่างเหมาะสม 1) การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้กรณีศึกษาและการสาธิตการสอน ช่วยให้ครูมีความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดและกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงรุก รวมถึงสามารถออกแบบกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางได้ดี 2) การพัฒนาการวัดผลและประเมินผลด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล ช่วยแก้ไขปัญหการใช้เครื่องมือประเมินแบบเดิมที่ไม่สอดคล้องกับการเรียนรู้เชิงรุก โดยการส่งเสริมให้ครูใช้เครื่องมือที่หลากหลาย 3) การพัฒนาการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ช่วยยกระดับการใช้เทคโนโลยีของครูจากระดับพื้นฐานไปสู่การออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ 4) การเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการชั้นเรียนเชิงบวก 5) การพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องผ่านระบบชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพรรณิการ์ ชนะนิล และธีรชัย เนตรนอมศักดิ์ (2565) พบว่า สมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู (PLC) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ครูแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาทักษะร่วมกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งส่งผลต่อการยกระดับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพ ที่เป็นเช่นนี้เพราะนวัตกรรมและระบบสนับสนุนดังกล่าวช่วยลดข้อจำกัดด้านความรู้ ทักษะ

เครื่องมือ และแรงจูงใจของครู ทำให้สามารถจัดการเรียนรู้เชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาวิชาชีพ อีกทั้งสอดคล้องกับ แผนรณนา สมทรัพย์ และคณะ (2568) พบว่า องค์ประกอบการบริหารงานวิชาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของโรงเรียนขนาดเล็ก มี 5 ประการ ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรและการนำไปใช้ การจัดการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล การพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา และการนิเทศการศึกษา และผลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของโรงเรียนขนาดเล็ก ควรมี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการ แนวทางการประเมินผล เงื่อนไขความสำเร็จ และผลการประเมินรูปแบบ ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์และความถูกต้องอยู่ในระดับมาก ส่วนความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี รวมทั้งผลการพัฒนานวัตกรรม พบประเด็นสังเคราะห์สำคัญว่า แม้ครูส่วนใหญ่จะมีความตระหนักและเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แต่ยังคงประสบข้อจำกัดเชิงปฏิบัติในหลายมิติ โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างผู้เรียน การใช้วิธีการสอนแบบเดิมยังคงปรากฏ และการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกัน และการบูรณาการเทคโนโลยียังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อพิจารณาเชิงระบบ ปัญหาดังกล่าวมีลักษณะเชื่อมโยงกันใน 5 สมรรถนะหลัก กล่าวคือ (1) ด้านการจัดการเรียนรู้ ครูขาดทักษะการออกแบบกิจกรรมเชิงรุกที่หลากหลายและยืดหยุ่น (2) ด้านการวัดและประเมินผล ยังยึดผลสัมฤทธิ์ปลายทางและเครื่องมือแบบเดิม ทำให้ไม่สามารถสะท้อนสมรรถนะผู้เรียนได้อย่างแท้จริง (3) ด้านเทคโนโลยี การใช้ยังอยู่ในระดับพื้นฐานและไม่เอื้อต่อการสร้างการเรียนรู้เชิงลึก (4) ด้านการจัดการชั้นเรียน ยังเน้นการควบคุมมากกว่าการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกและความปลอดภัยทางจิตใจ และ (5) ด้านคุณธรรมและวิชาชีพ แม้ครูมีเจตคติที่ดี แต่ข้อจำกัดด้านภาระงานและระบบสนับสนุน ทำให้การพัฒนาตนเองไม่ต่อเนื่อง ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็น “ช่องว่างเชิงสมรรถนะ” (Competency Gap) ระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติจริงในห้องเรียน

ในขณะเดียวกัน ความต้องการพัฒนาของครูมีทิศทางสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะเชิงปฏิบัติในด้านการออกแบบการเรียนรู้เชิงรุก การใช้เครื่องมือประเมินที่หลากหลาย และสะท้อนสมรรถนะ การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล การจัดการชั้นเรียนเชิงบวก และการพัฒนาคุณธรรมควบคู่กับวิชาชีพ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าครูมีความพร้อมในการพัฒนา หากได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสม

ดังนั้น นวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นจึงมีลักษณะเป็น “การพัฒนาแบบองค์รวม” ที่เชื่อมโยงทั้ง 5 สมรรถนะหลักเข้าด้วยกัน โดยเน้นการพัฒนาผ่านการลงมือปฏิบัติจริง (Active Professional Learning) เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การใช้กรณีศึกษา การสาธิตการสอน และกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ควบคู่กับการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้และการประเมินผล ตลอดจนการสร้างระบบสนับสนุนจากผู้บริหารและเครือข่ายครู เพื่อเสริมแรงจูงใจและความต่อเนื่องในการพัฒนา

โดยสรุป การพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูจำเป็นต้องดำเนินการในลักษณะบูรณาการทั้งด้านความรู้ ทักษะ และระบบสนับสนุน ไม่เพียงมุ่งพัฒนาครูในระดับบุคคล แต่ต้องสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เชิงวิชาชีพที่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน จึงจะสามารถยกระดับการจัดการเรียนรู้ให้ตอบสนองต่อผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายเพื่อนำรูปแบบนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูไปใช้ โดยกำหนดแนวทางดำเนินงานที่ชัดเจน ได้แก่ จัดทำแผนขับเคลื่อนที่มีเป้าหมาย ตัวชี้วัด และระยะเวลาแน่นอน จัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่จำเป็น พัฒนาครูผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการควบคู่ระบบพี่เลี้ยงและ PLC พร้อมทั้งมีระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงและขยายผลให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน

1.2 สถานศึกษาควรกำหนดนโยบายการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในลักษณะองค์รวม ครอบคลุมทั้ง 5 สมรรถนะหลัก ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การวัดและประเมินผล การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี การจัดการชั้นเรียนและการดูแลผู้เรียน และคุณธรรม จริยธรรมและการพัฒนาวิชาชีพ โดยควรกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ได้แก่ การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของครูในแต่ละบริบท การบูรณาการนวัตกรรมเข้าสู่แผนปฏิบัติการของสถานศึกษา การจัดสรรเวลาและลดภาระงานที่ไม่จำเป็นเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาครู การส่งเสริมการดำเนินงาน PLC อย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้และการประเมินผล ตลอดจนการจัดระบบนิเทศภายในและการให้ข้อมูลสะท้อนกลับอย่างสร้างสรรค์ พร้อมทั้งสร้างแรงจูงใจ เช่น การยกย่องเชิดชูหรือให้รางวัล เพื่อส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเพื่อติดตามผลการนำรูปแบบนวัตกรรมการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูไปใช้ในระยะเวลา เพื่อศึกษาความยั่งยืนของการพัฒนาสมรรถนะครูและผลกระทบต่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน

2.2 ควรขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษอื่น หรือในระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบผลการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในบริบทที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- จรรยา จารุสาร. (2563). รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม. โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม (รายงานการวิจัย). นนทบุรี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2555). การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: บิสอาร์แอนด์ดี.
- ปนัดดา อภิชาศิริกุล, สุเมธ งามนก และปณณัฐฐา มาเชค. (2567). แนวทางการพัฒนาทักษะดิจิทัลสำหรับครูเพื่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3. e-Journal of Education Studies, Burapha University, 6(4), 47–65.
- พชรวิทย์ จันทศิริศิริ, กาญจน์ เรืองมนตรี และราตรี เลิศหว่าทอง. (2566). สมรรถนะครูด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก สู่คุณภาพการศึกษาในยุคใหม่. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา, 5(2), 375-388.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562. (2562). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก: 49–53, 1 พ.ศ. 2562.
- แพรวนภา สมทรัพย์, ญาณิศา บุญจิตร และจิณัฐตา สอนสังข์. (2568). รูปแบบการบริหารงานวิชาการเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. Journal of Applied Education, 3(4), 9-22.

- รัชนีวรรณ ศิริพันธุ์, เอกลักษณ์ เพียสา และบุญมี ก่อบุญ. (2568). องค์ประกอบสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูในโรงเรียนประถมศึกษา. วารสารวิชาการธรรมศาสตร์, 25(3), 19–30.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- ศัจจิตย์ ตาลพันธ์, เอกราช โฆษิตพิมานเวช และกนกอร สมปราชญ์. (2566). การจัดการเรียนรู้เชิงรุก. วารสาร มณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 6(5), 643-656.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี. (2565). รายงานผลการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET). สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1057496239754472&id=100064823163119&set=a.308360131334757>.
- สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564). กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). รายงานสถิติจังหวัดปทุมธานี. สืบค้นจาก https://pathumthani.nso.go.th/images/ebook/plan/nsoplan%2067_compressed.pdf.
- สุพรรณิการ์ ชนะนิล และธีรชัย เนตรนอมศักดิ์. (2565). PLC ดิจิทัลหรือกับการพัฒนาการศึกษาไทย. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 14(1), 68-81.
- อภิญา ศรีบุญเรือง และวัลลภา อาริรัตน์. (2566). ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการชั้นเรียนกับคุณภาพผู้เรียนในโรงเรียน. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 3(6), 113-128.
- อรอนลิน จินะพันธ์. (2564). การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู โรงเรียนโสตศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์: โรงเรียนโสตศึกษาจังหวัดเพชรบูรณ์.
- เอี่ยมพร หลินเจริญ. (2555). เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ. วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 17(1), 17-29.
- Best, J. W. (1997). Research in Education. (7th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). Active learning: Creating excitement in the classroom. Washington, DC: The George Washington University, School of Education and Human Development.
- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), pp. 607-610.
- Likert, R. (1932). A Technique for the Measurement of Attitudes. Archives of Psychology, 22(140), 1–55.
- Nastasi, B. K. and Schensul, S. L. (2005). Contributions of qualitative research to the validity of intervention research, Journal of School Psychology, 43(3), 177-195.

Developing and Strengthening Multi-Stakeholder Collaborative Governance for Poverty Alleviation: The Case of the Roi Et Hug Community

Srisunan Prasertsang¹ and Warachart Wariwan^{1*}

¹Roi Et Rajabhat University

*Corresponding author: warachara@reru.ac.th

Abstract

This study aimed to develop and enhance a multilateral cooperation mechanism for poverty eradication through the “Roi Et Hug Community” model. Utilizing a convergent parallel mixed-methods approach, the research analyzed quantitative data from TPMAP and PPPConnex databases, which includes 5,140 poor households in Roi Et province, in tandem with qualitative data collected from in-depth interviews with 42 key informants and participant observation, including representatives from the government, private sector, civil society, and academia. The results indicate that this mechanism was effective in developing robust collaborative governance, which led to the growth of the network to 121 organizations. Roi Et Rajabhat University was an anchor institution, which combined resources, formed area managers, and used digital innovation (DSS) to target and support them accurately, thereby enhancing the effectiveness of the collaborative governance mechanism established in the region. The results gave rise to the establishment of 14 tangible economic areas known as “Hug Markets.” The participating poor households saw an average income increase of 32% when comparing before and after joining the program, and the promotion of poverty eradication to the key provincial agenda through the “One Plan” strategy. Policy recommendations suggest that the government should speed up the official use of this system by including data systems and work processes in the provincial development plan and regular budget, while also extending data collection to the sub-district level to ensure lasting solutions to poverty, regardless of future changes in leadership.

Keywords: Multilateral Cooperation Mechanism, Poverty Eradication, Anchor Institution, Collaborative Governance, Roi Et Hug Community

การพัฒนาและยกระดับกลไกความร่วมมือแบบพหุภาคีเพื่อขจัดความยากจน: กรณีศึกษา ร้อยเอ็ด Hug Community

ศรีสุนันท์ ประเสริฐสังข์¹ และ วรฉัตร วรวิรรณ^{1*}

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

*Corresponding author. E-mail: warachara@reru.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและยกระดับกลไกความร่วมมือแบบพหุภาคีเพื่อขจัดความยากจนภายใต้โมเดล “ร้อยเอ็ด Hug Community” โดยประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธีคู่ขนานผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากระบบฐานข้อมูล TPMAP/PPPConnex จากจำนวนครัวเรือนยากจนจังหวัดร้อยเอ็ด 5,140 ครัวเรือน ควบคู่กับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก 42 คน ประกอบไปด้วยตัวแทนภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ ผลการวิจัยพบว่า กลไกดังกล่าวสามารถสร้างธรรมาภิบาลความร่วมมือที่เข้มแข็ง ส่งผลให้เครือข่ายภาคีขยายตัวเป็น 121 องค์กร โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชนในการบูรณาการทรัพยากร พัฒนากิจการเชิงพื้นที่ และใช้นวัตกรรมดิจิทัลเพื่อซื้อและส่งต่อความช่วยเหลือได้อย่างแม่นยำ นำไปสู่การก่อเกิดพื้นที่รูปธรรมทางเศรษฐกิจ “Hug Market” จำนวน 14 แห่ง ครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 32 เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการ และได้รับการยกระดับเป็นวาระสำคัญของจังหวัดผ่านแผนยุทธศาสตร์แก้จนร่วม ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สำคัญคือ ภาครัฐควรเร่งกระบวนการทำให้กลไกนี้มีความเป็นสถาบัน โดยผนวกกระบวนการข้อมูลและกระบวนการดำเนินงานเข้าสู่แผนพัฒนาจังหวัดและงบประมาณประจำของระบบราชการ พร้อมทั้งขยายผลระบบข้อมูลสู่ระดับตำบล เพื่อให้การแก้ไขปัญหาความยากจนมีความยั่งยืนและต่อเนื่อง ไม่ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงผู้นำองค์กรในอนาคต

คำสำคัญ: กลไกความร่วมมือแบบพหุภาคี, การขจัดความยากจน, สถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชน, ธรรมาภิบาลความร่วมมือ, ร้อยเอ็ด Hug Community

© 2026 JOMSD: Journal of Organizational Management and Social Development

บทนำ

ปัญหาความยากจนในจังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทย เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีลักษณะซับซ้อน หลายมิติ และฝังรากลึกในระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในพื้นที่ราบสูงและทุ่งกุลาร้องไห้ มักจะพบครัวเรือนยากจนที่เผชิญกับปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ และโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้การดำรงชีวิตของประชาชนที่ต้องพึ่งพาภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก มีความไม่มั่นคงสูงจากความแปรปรวนของภูมิอากาศและราคาผลผลิตในตลาด ส่งผลให้รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนจำนวนมากยังคงต่ำกว่าเส้นความยากจน (Poverty line) ของจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งสำนักงานสถิติแห่งชาติกำหนดไว้ที่ 2,776 บาทต่อเดือน (มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, 2566)

เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดฐานทุนดำรงชีพออย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) ซึ่งเป็นกรอบวิเคราะห์ที่เน้นการมองความยากจนในเชิงระบบ พบว่าครัวเรือนยากจนในร้อยเอ็ดไม่เพียงขาดแคลน "ทุนทางเศรษฐกิจ" เท่านั้น แต่ยังประสบภาวะขาดแคลน "ทุนทางสังคม" (เช่น ความเชื่อมโยงในชุมชน การเข้าถึงเครือข่ายสนับสนุน) และ "ทุนธรรมชาติ" (เช่น แหล่งน้ำ ดินอุดมสมบูรณ์) ไปพร้อมกัน (ศรีสุนันท์

ประเสริฐสังข์ และคณะ, 2568) การขาดแคลนทุนดำรงชีพนี้ สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของนโยบายช่วยเหลือที่ผ่านมา ซึ่งมักถูกออกแบบในลักษณะเน้นการให้เงินอุดหนุนหรือการสร้างรายได้ระยะสั้น แต่ในมิติโครงสร้างเชิงระบบที่เป็นรากเหง้าของปัญหาความยากจนกลับยังไม่ได้รับการแก้ไขเท่าที่ควร

หากย้อนกลับไปในอดีต การจัดการความยากจนในประเทศไทยถูกขับเคลื่อนภายใต้กรอบการปกครองแบบลำดับชั้น (hierarchical governance) ที่เน้นอำนาจและการตัดสินใจจากส่วนกลาง ส่งผลให้หน่วยงานราชการแต่ละส่วนปฏิบัติงานตามภารกิจหลักของตน มุ่งเน้นการดำเนินงานตามตัวชี้วัดเฉพาะของแต่ละกรม/กระทรวง โดยไม่ได้บูรณาการการทำงานร่วมกัน สอดรับกับที่ Bannink et al. (2024) ชี้ให้เห็นว่า การจัดการปัญหาสาธารณสุขที่ซับซ้อน ไม่สามารถดำเนินการโดยรัฐหรือองค์กรใดองค์กรเดียวได้ เพราะลักษณะของปัญหาเหล่านี้มีหลายมิติและมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมาก จึงจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบการบริหารจัดการความร่วมมือแบบพหุภาคี ซึ่งรวมพลังจากหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน เอกชน และสถาบันวิชาการ เพื่อร่วมกันออกแบบ ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ลักษณะเช่นนี้ จึงทำให้การทำงานมีลักษณะต่างคนต่างทำ มีการใช้ทรัพยากรซ้ำซ้อน และการให้ความช่วยเหลือที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะของชุมชน ทำให้ประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรสาธารณสุขลดลง แม้จะมีการจัดสรรงบประมาณจำนวนมากเพื่อแก้ไขปัญหาก็ตาม

สถานการณ์ดังกล่าวได้กระตุ้นให้เกิดการแสวงหารูปแบบการบริหารจัดการสาธารณสุขรูปแบบใหม่ที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้ ทรัพยากร และมุมมองจากหลากหลายภาคส่วนอย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดธรรมาภิบาลความร่วมมือ (Collaborative Governance) จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะกรอบแนวทางเชิงทฤษฎีและปฏิบัติการในการจัดการปัญหาสาธารณสุขที่ซับซ้อน โดยแนวคิดธรรมาภิบาลความร่วมมือเน้นการสร้างความสัมพันธ์หุ้นส่วน (partnership) บนพื้นฐานของ ความไว้วางใจ (trust), เป้าหมายร่วม (shared purpose) และ การตัดสินใจร่วมกัน (Joint decision-making) (Ansell and Gash, 2008) ซึ่งแตกต่างจากการทำงานในมิติของระบบราชการแบบดั้งเดิม

แนวคิดธรรมาภิบาลความร่วมมือ ถือเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการและแก้ไขปัญหาสาธารณสุขที่มีความซับซ้อน เช่น ความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และการพัฒนาเชิงพื้นที่ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่ในปัจจุบันยังคงเน้นการอธิบายกระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์กรหรือปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในระดับโครงการและเครือข่ายเป็นหลัก ขณะที่การศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการที่กลไกความร่วมมือเหล่านี้จะพัฒนาไปสู่การสร้างสถาบัน (Institutionalization) ที่ฝังตัวอยู่ในระบบการบริหารจัดการของพื้นที่ในระยะยาวยังคงมีอยู่อย่างจำกัด ยิ่งไปกว่านั้น ในบริบทของประเทศไทย งานศึกษาส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับการประเมินผลโครงการหรือมาตรการของรัฐ มากกว่าการวิเคราะห์พลวัตของกลไกความร่วมมือระหว่างภาคส่วนในระดับพื้นที่ รวมถึงเงื่อนไขที่ทำให้ความร่วมมือเหล่านี้สามารถพัฒนาไปสู่ความต่อเนื่องในระบบการบริหารของจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในฐานะสถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชน (Anchor institution) ซึ่งสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ยังได้รับการศึกษาในจำนวนจำกัด ทั้งที่ในบริบทประเทศกำลังพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการผลิตองค์ความรู้และการสนับสนุนการพัฒนาเชิงพื้นที่

สำหรับบริบทของจังหวัดร้อยเอ็ด การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนผ่านเครือข่ายความร่วมมือแบบพหุภาคีระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และสถาบันการศึกษา แม้ว่ากลไกความร่วมมือเหล่านี้จะขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ปัญหาเชิงโครงสร้างยังคงดำรงอยู่ โดยเฉพาะช่องว่างระหว่างนโยบายกับการปฏิบัติจริง และข้อจำกัดในการถ่ายโอนทรัพยากรสู่ระดับฐานราก สะท้อนผ่านค่าเฉลี่ย “ทุนทางสังคม” และ “ทุนทางเศรษฐกิจ” ของครัวเรือนยากจนที่ยังอยู่ในระดับต่ำ (1.83 และ 2.03 จากคะแนนเต็ม 5.00 ตามลำดับ)

(ศรีสุนันท์ ประเสริฐสังข์ และคณะ, 2568) ตัวเลขนี้แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนผ่านสู่ธรรมาภิบาลความร่วมมือในจังหวัดร้อยเอ็ดยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นมากกว่าที่จะมีเสถียรภาพในเชิงสถาบัน

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษาการพัฒนาและการยกระดับกลไกความร่วมมือแบบพหุภาคีเพื่อจัดความยากจนในจังหวัดร้อยเอ็ด ผ่านกรณีศึกษา "ร้อยเอ็ด Hug Community" เพื่อเติมเต็มช่องว่างองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาธรรมาภิบาลความร่วมมือ บทบาทของสถาบันอุดมศึกษา และการทำให้กลไกดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริหารพื้นที่ โดยเสนอแนวทางการสร้างกลไกความร่วมมือผ่านการบูรณาการแผนยุทธศาสตร์แก้จนร่วม (One Plan) เข้าสู่ระบบราชการ เพื่อให้การแก้ปัญหาความยากจนไม่ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารระดับจังหวัด แต่กลายเป็นวาระการทำงานร่วมกันอย่างเป็นทางการของทุกภาคส่วนในพื้นที่ นำไปสู่ความยั่งยืนในการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและยกระดับกลไกความร่วมมือแบบพหุภาคีในการจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคมในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยเน้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายใต้หลักธรรมาภิบาลความร่วมมือซึ่งขับเคลื่อนผ่านการบูรณาการทรัพยากร องค์ความรู้ และอำนาจตัดสินใจร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และสถาบันอุดมศึกษา โดยมี "ร้อยเอ็ด Hug Community" เป็นกรณีศึกษาหลัก

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ออกแบบระเบียบวิธีวิจัยในรูปแบบกรณีศึกษาแบบผสมวิธีคู่ขนาน (Convergent Parallel Mixed-Methods Case Study) (Creswell & Plano Clark, 2018) โดยมีเป้าหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ การพัฒนา การยกระดับ และผลกระทบของกลไกความร่วมมือ "ร้อยเอ็ด Hug Community" ในการจัดความยากจนเชิงมิติ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพดำเนินการในช่วงเวลาเดียวกัน เพื่อนำ การวิจัยมาเปรียบเทียบและยืนยันซึ่งกันและกัน

1. พื้นที่ศึกษาและจริยธรรมการวิจัย เลือกจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่นำร่องสู่การเป็นพื้นที่วิจัยยุทธศาสตร์ (Pre-Strategic Research Area: Pre-SRA) ภายใต้การสนับสนุนของกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) โครงการวิจัยนี้ได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด (รหัส 084/2568)

2. กรอบแนวคิดการศึกษา มีการพัฒนารอบการวิเคราะห์กลไกธรรมาภิบาลความร่วมมือ โดยประยุกต์จากทฤษฎีของ Ansell & Gash (2008), Moodie and Wheelahan (2025), และ Mugenyi et al. (2022) ให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ประกอบด้วยสามมิติหลัก ได้แก่ ธรรมาภิบาลความร่วมมือ สถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชน และการกลายเป็นสถาบันของกลไกความร่วมมือ

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากระบบ TPMAP/PPPConnex และ DSS จากครัวเรือนยากจนจำนวน 5,140 ครัวเรือน ครอบคลุมข้อมูลรายได้ครัวเรือน จำนวนภาคีเครือข่าย และสถานะทุนดำรงชีพ (SLF) ปี 2566–2567 ดำเนินการทำความสะอาดข้อมูล (Data Cleaning) และตรวจสอบความถูกต้อง โดยเปรียบเทียบกับเจ้าหน้าที่สารสนเทศระดับอำเภอและผู้นำชุมชนเพื่อให้มั่นใจในความน่าเชื่อถือ

3.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ รวบรวมโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลหลัก 42 คน ตามเกณฑ์คัดเข้า คือ (1) เป็นผู้ที่มิมีบทบาทเกี่ยวข้องกับกลไก "ร้อยเอ็ด Hug Community" มาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ปี และ (2) เป็นตัวแทนที่ครอบคลุม 4 ภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาควิชาการ

การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการประชุมและเวทีประชาคม รวมถึงการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาจังหวัด รายงานสถานการณ์ และ บันทึกความเข้าใจความร่วมมือ (MOU)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (ค่าเฉลี่ย ร้อยละ) เพื่อแสดงภาพรวมสถานการณ์และผลลัพธ์ ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามกรอบแนวคิดการวิจัย โดยกำหนดรหัสตามมิติการบูรณาการความร่วมมือ รวมถึงรหัสเฉพาะ เช่น เงื่อนไขความสำเร็จ และอุปสรรค/ข้อจำกัด เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงลึก

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

ใช้กลยุทธ์สามเส้า (Triangulation) โดยนำผลสัมภาษณ์เชิงลึกเปรียบเทียบกับข้อมูลจากระบบ PPPConnex และบันทึกการสังเกต เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อเท็จจริงและข้อมูลเชิงประจักษ์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

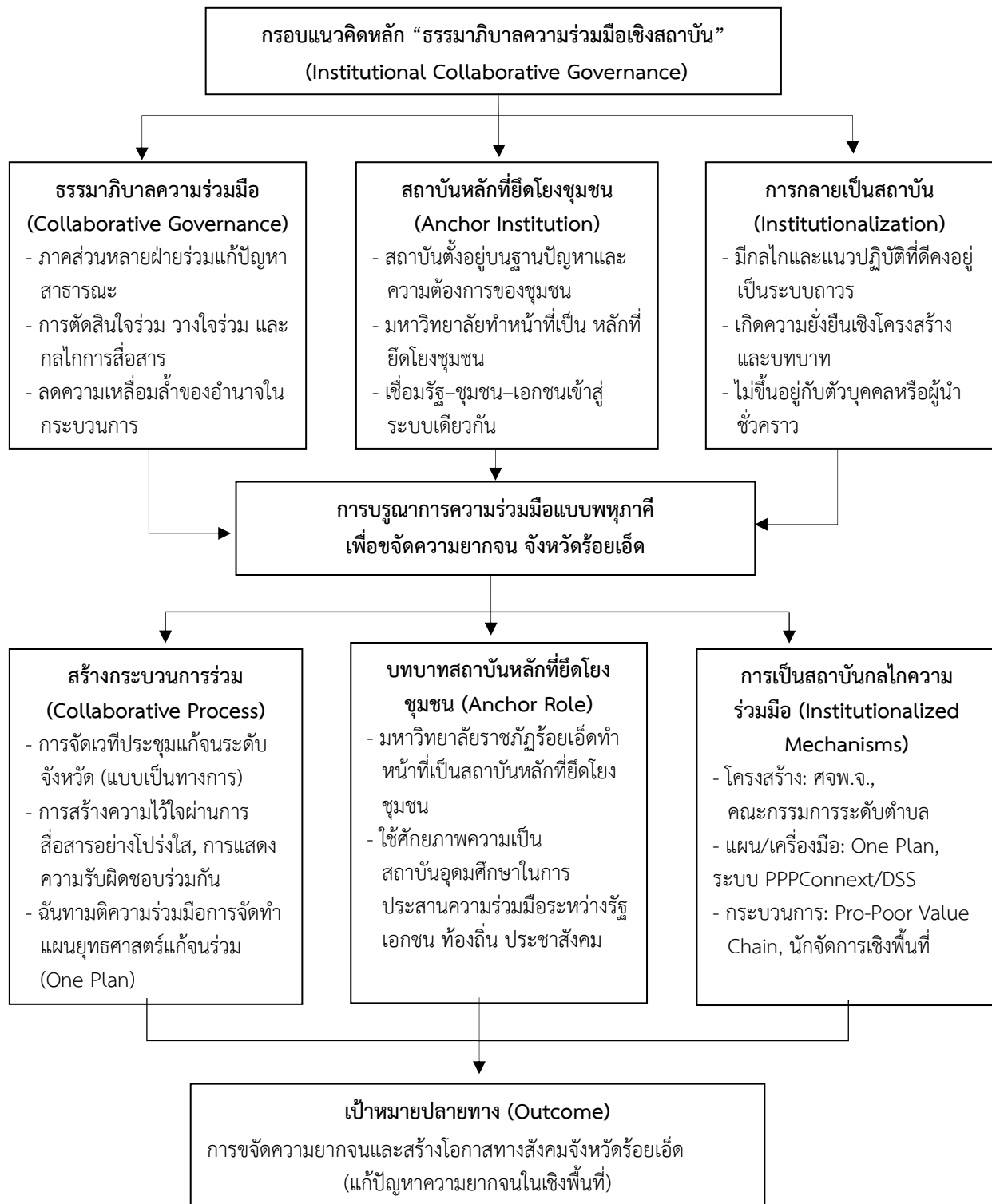
งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนกรอบแนวคิด “ธรรมาภิบาลความร่วมมือเชิงสถาบัน” (Institutionalized Collaborative Governance) ซึ่งเป็นกรอบการอธิบายที่ผสมผสานแนวคิดสำคัญเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ ธรรมาภิบาลความร่วมมือ สถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชน และการกลายเป็นสถาบันของกลไกความร่วมมือ

ประการแรก แนวคิดธรรมาภิบาลความร่วมมือ (Collaborative Governance) ของ Ansell and Gash (2008) มองว่าการแก้ปัญหาสาธารณะโดยเฉพาะปัญหาซับซ้อน เช่น ความยากจน ไม่สามารถแก้ไขได้โดยองค์กรเดียว แต่ต้องเกิดจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม โดยมีองค์ประกอบสำคัญคือ ความไว้วางใจร่วม (trust building) การมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย (meaningful participation) และการแสวงหาฉันทมติ (consensus-building) ผ่านกระบวนการเจรจาและการสื่อสารที่โปร่งใส บริบทของจังหวัดร้อยเอ็ดสะท้อนลักษณะดังกล่าวอย่างชัดเจนผ่านการจัดเวทีประชุมร่วมอย่างเป็นทางการ การสร้างความคุ้นชินระหว่างภาคีผ่านปฏิสัมพันธ์ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ และการเปิดพื้นที่ให้หน่วยงานที่ไม่ใช่ภาครัฐเข้ามามีบทบาทในฐานะ “ผู้ร่วมออกแบบการแก้ปัญหา” มากกว่าจะเป็นผู้รับคำสั่งจากบนลงล่าง กระบวนการเหล่านี้ทำให้การร่วมมือมีฐานเชิงสังคมและฐานเชิงปฏิบัติการที่มั่นคงขึ้น ไม่ใช่เพียงความร่วมมือเฉพาะกิจ

ประการที่สอง แนวคิดสถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชน (Anchor Institution) งานศึกษาของ Moodie and Wheelahan (2025) ชี้ให้เห็นว่า สถาบันการศึกษาและองค์กรขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการก่อรูปความร่วมมือเชิงพื้นที่ได้มากกว่าหน่วยงานทั่วไป เพราะมีบทบาททางสังคม เครือข่าย และทรัพยากรทางปัญญาที่สั่งสมระยะยาว โดยสถาบันเหล่านี้ทำหน้าที่เป็น “ตัวยึดโยง/ค้ำจุน” (anchor) ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และความรู้ เมื่อแนวคิดนี้ประยุกต์ในการแก้ไขปัญหาความยากจน จังหวัดร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดจึงทำหน้าที่เหมือนสถาบันแกนกลางด้านความรู้และการประสานงานที่เชื่อมระหว่างภาครัฐ อปท. ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมให้เกิดการรวมตัวแบบเครือข่าย ซึ่งมีพลังมากกว่าการทำงานแบบกระจัดกระจายของแต่ละองค์กร จนกลายเป็นสถาบันหลักยึดโยงชุมชนที่สร้างเครือข่ายและความน่าเชื่อถือให้แก่กระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่

ประการที่สาม แนวคิดการกลายเป็นสถาบัน (Institutionalization) ซึ่งให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของกลไกความร่วมมือ โดย Mugenyi et al. (2022) ชี้ว่า กลไกใดจะคงอยู่ยาวนานจำเป็นต้องถูกทำให้เป็นปกติ (Normalized) ผ่านการบูรณาการเข้าไปในระบบราชการ โครงสร้างสังคม หรือขั้นตอนปฏิบัติการขององค์กร มิใช่อาศัยแรงขับเคลื่อนจากผู้นำเฉพาะบุคคลหรือทรัพยากรชั่วคราว ดังนั้น การขับเคลื่อนในร้อยเอ็ดจึงเน้นการสร้างกลไกที่ “ติดระบบ” ไม่ใช่ “ติดคน” ผ่านองค์กรและกระบวนการที่มีอยู่เดิม เช่น ศพพ.จังหวัด

คณะกรรมการระดับตำบล กลไก One Plan รวมถึงระบบ PPPConnex/DSS ที่ใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังมีการนำแนวคิด Pro-Poor Value Chain มาใช้วิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าที่ตอบโจทย์ประชาชนยากจนโดยตรง การสร้างนักรจัดการเชิงพื้นที่ และการพัฒนาระบบร่วมมือที่ดึงภาคีเครือข่ายถึง 121 องค์กรเข้ามาทำงานร่วมกันโดยทำให้กลไกเดิมกลายเป็นสถาบันร่วมมือที่ไม่ต้องสร้างโครงสร้างใหม่

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

การพัฒนาและยกระดับกลไกความร่วมมือแบบพหุภาคี “ร้อยเอ็ด Hug Community” มีความพยายามในการสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืนเชิงสถาบันอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งหลอมรวมทุกภาคส่วนในจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเป็นระบบ ดังต่อไปนี้

1. การเติบโตของเครือข่ายร้อยเอ็ด Hug Community

การเติบโตอย่างก้าวกระโดดของเครือข่ายร้อยเอ็ด Hug Community จากหน่วยงานภาคีเดิม 39 แห่ง ในปี 2566 ขยายเป็น 121 หน่วยงานในปี 2567 โดยมีหน่วยงานใหม่เข้าร่วมถึง 82 แห่งภายในระยะเวลาเพียงหนึ่งปี สะท้อนถึงแรงจูงใจร่วมที่เข้มแข็งของโครงการ การเข้ามาจับบทบาทของภาคเอกชนรายใหญ่ เช่น บริษัท สยามโกลบอลเฮาส์ จำกัด (มหาชน) และการสนับสนุนจากองค์กรภาคประชาสังคม เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอ.ช.) ทำให้เห็นแนวโน้มการเปลี่ยนผ่านจากการบริหารแบบรวมศูนย์สู่การกำกับดูแลร่วม (governance) ที่เน้นหุ้นส่วนหลากหลายภาคส่วนในการจัดการปัญหาที่ซับซ้อน

ตารางที่ 1 การจำแนกและการเติบโตของภาคีความร่วมมือ “ร้อยเอ็ด Hug Community” (ปี 2566-2567)

ประเภทกลไกความร่วมมือ	จำนวนภาคีเดิม (ปี 2566)	จำนวนภาคีใหม่ (ปี 2567)	จำนวนภาคีรวม (ปี 2567)
ภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ	22	64	86 (71.07)
ภาคเอกชน, ประชาสังคม, ประชาชน	14	18	32 (26.45)
ภาควิชาการ (สถาบันการศึกษา)	3	0	3 (2.48)
รวม	39	82	121 (100)

หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บแสดงร้อยละของจำนวนภาคีทั้งหมดในปี 2567 (N = 121)

จากตารางพบว่า หน่วยงานใหม่ที่เข้าร่วม 82 แห่ง กว่าร้อยละ 71 ของภาคีทั้งหมดมาจากกลไกภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ การเพิ่มขึ้นของภาคีภาครัฐในระดับอำเภอและตำบล แสดงให้เห็นถึงการกระจายความร่วมมือเข้าสู่ฐานปฏิบัติการเชิงพื้นที่อย่างกว้างขวาง โดยมีลักษณะความร่วมมือหลัก 6 ลักษณะ ดังนี้

1) ความร่วมมือด้านระบบข้อมูล PPPConnex และ DSS โดยมีหน่วยงานร่วมใช้ประโยชน์ข้อมูลรวม 66 แห่ง ส่งผลให้เกิดความโปร่งใสและการชี้เป้าความช่วยเหลือที่แม่นยำ

2) การสอบทานข้อมูลเชิงพื้นที่ มีภาคีในพื้นที่ร่วมกันตรวจสอบและยืนยันข้อมูลครัวเรือนยากจนโดยใช้กลไกการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ที่เสริมสร้างความถูกต้องของข้อมูลและการยอมรับข้อมูล

3) มีการส่งต่อครัวเรือนยากจนไปยังหน่วยงานตามภารกิจ รวมทั้งในระบบ DSS และผ่านคณะกรรมการ โดยมีการส่งต่อรวม 1,645 ครัวเรือน คิดเป็นมูลค่าความช่วยเหลือ 1,841,389 บาท

4) สนับสนุนการพัฒนาเกษตรมูลค่าสูง เช่น การปลูกมะระขึ้นกในพื้นที่อำเภอเกษตรวิสัยได้มีการพัฒนาสายพันธุ์ที่มีคุณภาพเหมาะสมกับการเป็นพืชเชิงพาณิชย์ และสามารถต่อยอดไปสู่การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพได้ โดยมีภาคีเครือข่ายภาคธุรกิจเอกชนรับซื้อในราคาที่แน่นอนและมีราคาสูง ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้ครัวเรือนเป้าหมายมากกว่าร้อยละ 20

5) สนับสนุนการพัฒนาระบบตลาดแก้งจน โดยส่งเสริมพื้นที่ที่เรียกว่า “Hug Market” และพัฒนาตลาดออนไลน์ เกิด Hug Market จำนวน 14 แห่ง โดยหนึ่งในตลาดสำคัญคือ ตลาดแก้งจน/ตลาดมหาวิทยาลัยแก้งจน (Market Place RERU) ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ซึ่งทำหน้าที่เป็นตลาดต้นแบบในการบริหารจัดการ ในการสร้างช่องทางให้ครัวเรือนยากจนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน นอกจากนี้ บริษัท สยามโกลบอลเฮาส์ จำกัด (มหาชน) หนึ่งในภาคีเครือข่ายยังให้การสนับสนุนพื้นที่ตลาด

Hug Market เพื่อเพิ่มช่องทางให้ผลผลิตผลทางการเกษตรของครัวเรือนยากจนสู่ผู้บริโภคในพื้นที่เมือง รวมไปถึงการสร้างตลาดออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชัน “Hug Market 101” เป็นต้น

6) ความร่วมมือในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการระดับจังหวัดและคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบาย เพิ่มความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อปัญหาต่าง ๆ

การที่มีจำนวนหน่วยงานใช้งานเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในระดับอำเภอและท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงการยอมรับและการผนวกโครงการเข้าสู่กลไกเชิงสถาบันของรัฐ โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการประสานงาน

2. มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดในฐานะสถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชน

ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการขับเคลื่อน “ร้อยเอ็ด Hug Community” คือบทบาทเชิงรุกของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ซึ่งทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการยึดโยงและบูรณาการทรัพยากรระหว่างภาคีเครือข่าย 121 หน่วยงาน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่ซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 มิติเชิงยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกันดังนี้

2.1 มิติด้านการจัดการโครงสร้างและกลไกเชื่อมประสาน โดยมหาวิทยาลัยมีการแต่งตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนเฉพาะกิจและรายงานผลต่อสภามหาวิทยาลัยอย่างต่อเนื่อง ความโดดเด่นอยู่ที่การสร้าง “ทุนมนุษย์” เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมต่อโดยการพัฒนานักจัดการเชิงพื้นที่ (Area Manager: AM) จำนวน 84 คน ซึ่งประกอบด้วยนักวิจัยเชิงพื้นที่ (Area Research Manager ARM) จำนวน 28 คน ทำหน้าที่ออกแบบงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการไปสู่การปฏิบัติในระดับชุมชน และนักพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Development Manager: ADM) จำนวน 56 คน ทำหน้าที่ขับเคลื่อนปฏิบัติการในชุมชนประสานงานภาคีเครือข่ายในท้องถิ่น และสร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยงานรัฐกับชาวบ้าน ดังนั้น นักบริหารจัดการเชิงพื้นที่จึงเป็นกลไกเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างภาคส่วน เพื่อให้กระบวนการแก้ปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่เป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมาย

ตารางที่ 2 สรุปบทบาทและจำนวนนักจัดการเชิงพื้นที่ ในปี พ.ศ. 2567

ประเภทของนักจัดการเชิงพื้นที่	จำนวน (คน)	บทบาทหลักในการขับเคลื่อน
นักวิจัยเชิงพื้นที่ (ARM)	28	เชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการ, ออกแบบงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ
นักพัฒนาเชิงพื้นที่ (ADM)	56	ขับเคลื่อนปฏิบัติการ, ประสานงานภาคีเครือข่ายในท้องถิ่น
รวม	84	เป็นกลไกเชื่อมโยงข้ามภาคส่วน

2.2 มิติด้านการจัดการนวัตกรรมและแพลตฟอร์มเศรษฐกิจฐานราก มหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็น “พื้นที่กลาง” (Platform) ในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ผ่านการจัดตั้งและสนับสนุน “Hug Market” จำนวน 14 แห่ง โดยมีตลาดมหาวิทยาลัยแก่น (Market Place RERU) เป็นพื้นที่ต้นแบบในการทดลองระบบตลาดที่เป็นธรรม รวมถึงการพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัล “Hug Market 101” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยได้นำทรัพยากรทางวิชาการมายกระดับเศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นรูปธรรม

2.3 มิติด้านการขับเคลื่อนข้อมูลเชิงยุทธศาสตร์และนโยบาย มหาวิทยาลัยได้พัฒนาระบบข้อมูลครัวเรือนยากจน (PPPConnex) และระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (DSS) ที่มีความแม่นยำสูง ช่วยให้ภาคีเครือข่ายสามารถค้นหาเป้าหมายและสอบถามข้อมูล (Re-x-ray) เพื่อลดความผิดพลาดในการตกหล่น (Exclusion Error) และความซ้ำซ้อน (Inclusion Error) นอกจากนี้ คณะนักวิจัยของมหาวิทยาลัยยังได้เข้าไปมีบทบาทในกลไกเชิงนโยบายระดับจังหวัด เช่น คณะกรรมการ ศพจ. และ กรอ. จังหวัด ทำให้ข้อมูลถูกนำไปใช้

ในการกำหนดแผนพัฒนาจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างเป็นทางการ จึงทำให้มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดเป็นส่วนการพัฒนาที่ร่วมลงมือปฏิบัติ เชื่อมโยง และยกระดับกลไกความร่วมมือ ให้สามารถขับเคลื่อนการจัดความยากจนในจังหวัดร้อยเอ็ดได้อย่างมีประสิทธิภาพบนฐานของข้อมูลที่แม่นยำ

3. การยกระดับสู่กลไกเชิงนโยบายในการเป็นสถาบันกลไกความร่วมมือ

ร้อยเอ็ด Hug Community เกิดจากการยกระดับความร่วมมือจากระดับปฏิบัติการไปสู่กลไกเชิงนโยบายอันเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจนในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ขับเคลื่อนผ่านเจตจำนงทางการบริหารในระดับสูงสุดของพื้นที่ โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดในการกำหนดให้การแก้ไขปัญหาความยากจนเป็น “วาระหลักของจังหวัด” ส่งผลให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของทรัพยากร และภารกิจของหน่วยงานราชการทุกสังกัดให้มุ่งเป้าไปที่การจัดความยากจนร่วมกัน

กลไกสำคัญที่ถูกนำมาใช้เพื่อแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติคือ การบูรณาการผ่านคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ (กรอ.) จังหวัด และศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด (ศจพ.จ.) เพื่อผลักดันให้เกิด “แผนยุทธศาสตร์ร่วมกัน” (One Plan) โมเดลนี้เป็นการปฏิรูปกระบวนการทำงานราชการจากการแยกส่วนมาเป็นการทำงานแบบบูรณาการ ซึ่งช่วยลดความซ้ำซ้อนของภารกิจและกระจายความรับผิดชอบอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือทำให้หลักธรรมาภิบาลความร่วมมือ กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบงานประจำ (Routine System) ของส่วนราชการ มิใช่เพียงภารกิจฝากหรือภารกิจเสริมอีกต่อไป

นอกจากมิติเชิงโครงสร้างทางการบริหารแล้ว การยกระดับนโยบายยังถูกหนุนเสริมด้วย “นวัตกรรมฐานข้อมูล” ที่เป็นรูปธรรม ผ่านระบบข้อมูลครัวเรือนยากจน (PPPConnex) และระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ (DSS) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกระดุกสันหลังในการดำเนินงานเชิงยุทธศาสตร์ ข้อมูลเชิงประจักษ์บ่งชี้ถึงความสำเร็จ โดยมีจำนวนหน่วยงานที่เข้าร่วมใช้งานระบบ DSS เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดจาก 9 แห่ง เป็น 66 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 20 อำเภอ สะท้อนถึงนัยสำคัญของการแบ่งปันข้อมูลบนฐานความไว้วางใจระหว่างหน่วยงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากในระบบราชการแบบดั้งเดิม ระบบข้อมูลดังกล่าวกลายเป็นเครื่องมือกำกับทิศทางนโยบายที่ช่วยให้ผู้บริหารสามารถระบุเป้าหมายและส่งต่อความช่วยเหลือไปยังกลุ่มเปราะบางได้อย่างแม่นยำ ลดความคลาดเคลื่อน และทำให้การจัดสรรงบประมาณเกิดความคุ้มค่าสูงสุด

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ความสำเร็จของธรรมาภิบาลความร่วมมือในการแก้ปัญหาความยากจน

กลไก “ร้อยเอ็ด Hug Community” แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการทรัพยากรและความเชี่ยวชาญจากหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และสถาบันการศึกษา สามารถสร้างผลลัพธ์ในการแก้ไขปัญหาความยากจนที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการดำเนินงานแบบราชการรวมศูนย์เพียงลำพัง ทั้งนี้ การขยายตัวของเครือข่ายความร่วมมือจาก 39 หน่วยงานเป็น 121 หน่วยงานภายในระยะเวลาเพียงหนึ่งปี สะท้อนให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของแรงจูงใจร่วมและระดับความชอบธรรมของกลไกความร่วมมือที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ภายใต้กรอบแนวคิดธรรมาภิบาลความร่วมมือของ Ansell and Gash (2008) ซึ่งเสนอว่าการจัดการปัญหาสาธารณะที่มีความซับซ้อนจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสร้างความไว้วางใจ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน และโครงสร้างการตัดสินใจร่วมกันที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและข้อมูลอย่างเท่าเทียม งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าการนำระบบข้อมูลกลาง เช่น PPPConnex/DSS มาใช้โดยกว่า 66 หน่วยงาน มีบทบาทสำคัญในการลดช่องว่างข้อมูลระหว่างองค์กร

และช่วยเสริมสร้างความร่วมมือบนฐานข้อมูลที่ตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างความไว้วางใจในเครือข่าย

เมื่อเปรียบเทียบกับงานศึกษาก่อนหน้าที่กล่าวถึงความร่วมมือข้ามภาคส่วน งานของ Bryson et al. (2015) ชี้ว่าความสำเร็จของความร่วมมือแบบพหุภาคีขึ้นอยู่กับกรอบการออกแบกระบวนการที่เปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง รวมถึงการสร้างพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความรู้ระหว่างองค์กรอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาของ “ร้อยเอ็ด Hug Community” สอดคล้องกับข้อค้นพบดังกล่าว โดยการสื่อสารโดยตรง การสร้างความเข้าใจร่วมกัน รวมถึงบทบาทของผู้นำในฐานะผู้ประสานงานเครือข่าย ล้วนมีส่วนช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ยังต่อยอดองค์ความรู้จากวรรณกรรมเดิม โดยเฉพาะในประเด็นการจัดการปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ในระดับจังหวัดที่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านทรัพยากรและโครงสร้างการบริหารแบบรวมศูนย์ การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการใช้แพลตฟอร์มข้อมูลดิจิทัลและกลไกการประสานงานในพื้นที่ ช่วยลดข้อจำกัดดังกล่าวและทำให้การบูรณาการทรัพยากรจากหลายองค์กรมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสะท้อนว่าธรรมาภิบาลความร่วมมือสามารถพัฒนาเป็นกลไกที่จับต้องได้ในการจัดการปัญหาสังคมที่ซับซ้อนอย่างความยากจนได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดในฐานะสถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่

ผลการวิจัยพบว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ดมีบทบาทสำคัญในฐานะสถาบันหลักที่เชื่อมโยงกับชุมชนเพื่อขับเคลื่อนกลไกความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ โดยบทบาทนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การถ่ายทอดความรู้ตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการสร้างทุนมนุษย์ในระดับพื้นที่ และการพัฒนากลไกความร่วมมือข้ามภาคส่วนเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานตามสามยุทธศาสตร์ ได้แก่ การจัดการโครงสร้างและกลไกประสานงาน การพัฒนานวัตกรรมและแพลตฟอร์มเศรษฐกิจฐานราก ตลอดจนการขับเคลื่อนระบบข้อมูลเชิงยุทธศาสตร์ สะท้อนถึงบทบาทเชิงรุกของมหาวิทยาลัยในฐานะศูนย์กลางการบูรณาการทรัพยากรและความรู้ระหว่างองค์กรภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดสถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชน (anchor institution) ของ Moodie and Wheelahan (2025) ที่ระบุว่า สถาบันการศึกษาซึ่งฝังตัวอยู่ในพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเสริมสร้าง “collective capacity” หรือขีดความสามารถรวมของเครือข่ายการพัฒนาในระดับภูมิภาค โดยมหาวิทยาลัยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ ทรัพยากร และเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรภายนอก ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่าการพัฒนานักบริหารจัดการเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นตัวกลางระหว่างองค์ความรู้ทางวิชาการกับการปฏิบัติในชุมชน ถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน และทำให้การพัฒนา มีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่มากขึ้น

เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาของ Fongwa (2023) ที่เสนอว่าสถาบันอุดมศึกษาซึ่งทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชน จำเป็นต้องมีความผูกพันระยะยาวกับพื้นที่ และใช้ทรัพยากรภายในองค์กร เช่น บุคลากร งบประมาณ โครงสร้างพื้นฐาน และอำนาจจัดซื้อจัดจ้าง เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนโดยรอบ ผลวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว โดยพบว่ามหาวิทยาลัยได้พัฒนากลไกความร่วมมือและโครงสร้างการทำงานที่เชื่อมโยงกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงโครงการบริการวิชาการระยะสั้น ส่งผลให้การแก้ไขปัญหาความยากจนได้รับการยกระดับเป็นวาระนโยบายของจังหวัด

นอกจากนี้ งานศึกษานี้ยังขยายขอบเขตความเข้าใจจากวรรณกรรมเดิม โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและโครงสร้าง เช่น จังหวัดในภูมิภาคของประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งมหาวิทยาลัยท้องถิ่น

สามารถปฏิบัติหน้าที่ “ตัวกลางเชิงสถาบัน” ที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการ นโยบายสาธารณะ และการดำเนินงานในระดับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ บทบาทนี้ทำให้มหาวิทยาลัยไม่ได้เป็นเพียงผู้ผลิตความรู้ แต่เป็นฟันเฟืองสำคัญในการสร้างความร่วมมือเชิงพื้นที่และขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน

3. การสร้างกลไกเชิงสถาบัน: จาก Hug Community สู่นโยบายแก้จนของจังหวัด

แม้ว่ากลไก “ร้อยเอ็ด Hug Community” จะได้รับการยกระดับเป็นวาระสำคัญของจังหวัด และประสบความสำเร็จในระดับปฏิบัติการ แต่ข้อค้นพบสำคัญจากงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่ายังคงมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง บางประการที่อาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของโครงการ โดยเฉพาะประเด็นความต่อเนื่องของนโยบาย ซึ่งยังคงมีความเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารระดับสูง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทั่วไปของโครงการนโยบายสาธารณะจำนวนมากที่มักเริ่มต้นจากความมุ่งมั่นทางการเมืองของผู้นำ ก่อนจะพัฒนาไปสู่การดำเนินงานเชิงระบบในระยะต่อมา ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของ Bryson et al. (2015) ที่ชี้ว่าความสำเร็จของความร่วมมือข้ามภาคส่วนมักเกิดขึ้นได้จากการสนับสนุนของผู้นำเชิงนโยบาย แต่หากความมุ่งมั่นดังกล่าวไม่ได้รับการสถาปนาให้กลายเป็นกลไกเชิงสถาบัน โครงการเหล่านั้นก็มีแนวโน้มที่จะเผชิญกับความเปราะบางเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหรือการบริหาร

ในบริบทดังกล่าว ข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการเปลี่ยนผ่านจาก “การพึ่งพาผู้นำ” ไปสู่ “การพึ่งพาระบบ” ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการกลายเป็นสถาบัน (institutionalization) ที่เสนอโดย Mugenyi et al. (2022) ซึ่งอธิบายว่ากลไกความร่วมมือจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนเมื่อถูกบูรณาการเข้าไปในโครงสร้างองค์กร กระบวนการตัดสินใจ และขั้นตอนการปฏิบัติงานของระบบราชการอย่างเป็นทางการ มากกว่าจะอาศัยแรงขับเคลื่อนจากโครงการหรือบุคคลเพียงชั่วคราว ในกรณีของจังหวัดร้อยเอ็ด การพัฒนาโครงสร้างเชิงสถาบัน เช่น ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนระดับจังหวัด คณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน และกลไกการบูรณาการแผนงานแบบ “One Plan” ได้มีบทบาทสำคัญในการทำให้การแก้ไขปัญหาความยากจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจประจำของหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่

นอกเหนือจากโครงสร้างองค์กรแล้ว การพัฒนานวัตกรรมเชิงระบบอย่างฐานข้อมูล PPPConnex และ DSS มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายบนพื้นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ และช่วยลดความซ้ำซ้อนของภารกิจระหว่างหน่วยงานภาครัฐ การที่หน่วยงานราชการทั้ง 20 อำเภอในจังหวัดร้อยเอ็ดยอมรับและใช้ระบบข้อมูลร่วมกัน สะท้อนถึงการยกระดับความไว้วางใจและการแบ่งปันข้อมูลในระบบราชการ ซึ่งเดิมเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบูรณาการนโยบายในระดับพื้นที่

ขณะเดียวกัน การลงทุนในทุนมนุษย์ผ่านการพัฒนานักจัดการเชิงพื้นที่ที่เข้าใจทั้งแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก เช่น Pro-Poor Value Chain และกลไกการทำงานของชุมชน ได้สร้างกลไกเชื่อมโยงระหว่างนโยบายระดับจังหวัดกับการดำเนินงานในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มบุคลากรนี้ทำหน้าที่เป็น “ตัวกลางเชิงปฏิบัติการ” ในการถ่ายทอดนโยบายสาธารณะให้ปฏิบัติได้จริงในบริบทชุมชน และขณะเดียวกันยังสะท้อนข้อจำกัดหรือความต้องการในพื้นที่กลับไปสู่กระบวนการกำหนดนโยบาย

ดังนั้น การพัฒนาโมเดล “ร้อยเอ็ด Hug Community” จึงเป็นการสร้างระบบ กลไก และทุนมนุษย์ที่ฝังอยู่ในโครงสร้างการพัฒนาของจังหวัด ช่วยให้การแก้ไขปัญหาความยากจนมีความต่อเนื่องในระยะยาว แม้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับผู้นำเชิงนโยบายก็ตาม ผลการศึกษานี้จึงแสดงให้เห็นว่าการทำให้กลไกความร่วมมือกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสถาบันในระดับพื้นที่ เป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของการแก้ไขปัญหาความยากจน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาและยกระดับกลไกความร่วมมือแบบพหุภาคีในการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ โดยอาศัยกรณีศึกษาของโมเดล “ร้อยเอ็ด Hug Community” ผ่านการใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธีคู่ขนาน ที่วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากฐานข้อมูล TPMAP และ PPPConnex รวมถึงข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่ากลไกดังกล่าวสามารถสร้างระบบความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ภาคประชาสังคม และสถาบันการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เครือข่ายความร่วมมือขยายตัวจาก 39 หน่วยงานเป็น 121 หน่วยงานภายในหนึ่งปี อีกทั้งยังนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจฐานราก “Hug Market” และการเพิ่มรายได้ของครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการอย่างมีนัยสำคัญ

ข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของกลไกดังกล่าวเกิดจากการผสมผสานกันของสามองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การออกแบบกระบวนการธรรมาภิบาลความร่วมมือที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน บทบาทของมหาวิทยาลัยในฐานะสถาบันหลักที่เชื่อมโยงกับชุมชนและเป็นศูนย์กลางการบูรณาการทรัพยากรและความรู้ และการพัฒนากลไกเชิงสถาบันที่ทำให้ประเด็นการแก้ไขปัญหาความยากจนถูกฝังอยู่ในโครงสร้างการบริหารและกระบวนการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ในทางทฤษฎี งานวิจัยนี้ช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดธรรมาภิบาลความร่วมมือของ Ansell and Gash โดยชี้ให้เห็นว่าการสร้างความร่วมมือข้ามภาคส่วนเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมที่ซับซ้อนจำเป็นต้องมี “สถาบันตัวกลาง” ทำหน้าที่ประสานและบูรณาการทรัพยากรระหว่างองค์กรในระดับพื้นที่ นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสนับสนุนและต่อยอดแนวคิดสถาบันหลักที่ยึดโยงชุมชนของ Moodie and Wheelahan (2025) โดยแสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยท้องถิ่นสามารถเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ และเสริมสร้างศักยภาพร่วมของเครือข่ายการพัฒนาในระดับภูมิภาคได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังเน้นว่า การฝังกลไกความร่วมมือเข้าไปในโครงสร้างสถาบันของพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินนโยบายสาธารณะมีความต่อเนื่อง

ในเชิงนโยบาย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบความร่วมมือระหว่างองค์กรหลากหลายภาคส่วน มากกว่าการดำเนินโครงการเฉพาะกิจของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ภาครัฐควรสนับสนุนบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในฐานะสถาบันหลักที่ผูกโยงกับชุมชน รวมถึงส่งเสริมการพัฒนาระบบข้อมูลร่วมและกลไกการบูรณาการแผนงานระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้การแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นไปอย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่องในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ยังมีข้อจำกัดในฐานะการศึกษาเชิงกรณีในพื้นที่จังหวัดเดียว ซึ่งอาจไม่สามารถอธิบายหรือขยายผลไปยังบริบทที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม หรือการบริหารที่แตกต่างกันได้โดยตรง ดังนั้น การพัฒนากลไกความร่วมมือเชิงพื้นที่ควรคำนึงถึงบริบททางสังคมและสถาบันของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินงานสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนแต่ละแห่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 กำหนดให้ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนระดับจังหวัด (ศจพ.จ.) เป็นกลไกหลักในการบูรณาการแผนยุทธศาสตร์แก้จนร่วมของทุกภาคส่วน พร้อมทั้งผนวกรวม “One Plan” เข้าสู่กรอบแผนพัฒนาจังหวัดระยะยาวและงบประมาณรายจ่ายประจำปีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ภารกิจขจัดความยากจนกลายเป็นพันธกิจตามแผนของระบบราชการไม่ผูกติดกับผู้บริหารตามวาระการดำรงตำแหน่ง

1.2 ควรออกแบบกิจกรรมที่เน้นการสร้างเครือข่ายความไว้วางใจและการมีส่วนร่วมของครัวเรือนเป้าหมาย เช่น การจัดตั้ง “กลุ่มผู้ผลิต Hug” การประชุมสะท้อนผลระดับชุมชน หรือการอบรมทักษะการเจรจาต่อรองในห่วงโซ่มูลค่า เพื่อให้เกิดทั้งรายได้และอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน

1.3 ขยายแพลตฟอร์มข้อมูลร่วม (PPPConnex/DSS) สู่ระดับตำบล เพราะปัจจุบันระบบข้อมูลครอบคลุมระดับอำเภอ ร้อยละ 100 แต่ระดับตำบลเพียง ร้อยละ 34.38 จึงควรเร่งพัฒนาศักยภาพบุคลากรท้องถิ่นและเชื่อมโยงข้อมูลกับแผนชุมชน เพื่อให้เกิดการตัดสินใจเชิงหลักฐานที่สอดคล้องกับชีวิตจริงของคนจนในแต่ละพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2. ควรศึกษาพลวัตของทุนทางสังคมภายใต้กลไกความร่วมมือ จากผลวิจัยที่พบว่า รายได้เพิ่มขึ้น แต่ทุนทางสังคมลดลง จำเป็นต้องมีการวิจัยเชิงลึกเพื่อเข้าใจผลกระทบของการเร่งสร้างรายได้ผ่านตลาดที่มีต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ทั้งในมิติที่เอื้อและขัดขวาง เพื่อออกแบบกลไกที่สมดุลยิ่งขึ้น

2.2 ควรศึกษาวิจัยเพื่อประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนผ่านผู้บริหารต่อความยั่งยืนของกลไกธรรมาภิบาลความร่วมมือ โดยมีการติดตามผลในระยะยาวว่า เมื่อมีการสับเปลี่ยนผู้ว่าราชการจังหวัด กลไก “ร้อยเอ็ด Hug Community” ยังคงดำเนินต่อไปหรือไม่ และปัจจัยใดที่ช่วยลดความเปราะบางต่อการเปลี่ยนผ่านผู้นำ

2.3 ควรมีงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ “เสียงของคนจน” เป็นศูนย์กลาง เพื่อเข้าใจประสบการณ์ มุมมอง และข้อเสนอแนะที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมายต่อกลไกความร่วมมือที่รัฐและภาคีออกแบบ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาและยกระดับสู่พื้นที่วิจัยยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคม (Pre-Strategy Research Area: Pre-SRA) จังหวัดร้อยเอ็ด ระยะที่ 2 ปีที่ 2” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สัญญาเลขที่ A11F670140

เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด. (2566). State of poverty (SOP): หนังสือแก่นใจ จังหวัดร้อยเอ็ด. ร้อยเอ็ด:

มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.

ศรีสุนันท์ ประเสริฐสังข์, เกษณ์ดินทร์ จิตต์โสภิธานนท์, วรฉัตร วรวิวรรณ, ธิรัตน์ สาระพล, ทิพย์สุดา ปรีดาพันธ์, ปริมาลา ขำคมเขตต์, ประเสริฐ สุทธิประภา, การุณา แก้วนิมิต, เมตตา พองฤทธิ์, วิจิต ธิระเดชชัย และฟ้าสว ยตรีโอษฐ์. (2568). การพัฒนาและยกระดับสู่พื้นที่วิจัยยุทธศาสตร์เพื่อขจัดความยากจน และสร้างโอกาสทางสังคม (Pre-Strategy Research Area: Pre-SRA) จังหวัดร้อยเอ็ด ระยะที่ 2 ปีที่ 2 (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). ร้อยเอ็ด: มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.

Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of public administration research and theory*, 18(4), 543-571.

Bannink, D., Sancino, A., & Sorrentino, M. (2024). Governance without we. Wicked problems and collaborative governance. *Public Policy and Administration*, 39(3), 301-323.

Bryson, J. M., Crosby, B. C., & Stone, M. M. (2015). Designing and implementing cross-sector collaborations: Needed and challenging. *Public administration review*, 75(5), 647-663.

- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research*. (3rd ed.). Thousand Oaks: SAGE.
- Fongwa, S. (2023). Universities as anchor institutions in place-based development: Implications for South African universities engagement. *South African Journal of Higher Education*, 37(1), 92-112.
- Moodie, G., & Wheelahan, L. (2025). Colleges as anchors of their communities: emergence and agglomeration. *Journal of Vocational Education & Training*, 77(1), 58-80.
- Mugenyi, A. R., Karemera, C., Wesana, J., & Doms, M. (2022). Institutionalization of organizational change outcomes in development cooperation projects: The mediating role of internal stakeholder change-related beliefs. *Administrative Sciences*, 12(2), 60.

Model for Enhancing Learning Organization Culture in the Digital Era in the Educational Service Area of Phatthalung Province

Ubon Noomark^{1*} Chatchawan Chumruksa¹ Somkiat Saithanoo¹ and Thaweesak Putsukee¹

¹Thaksin University

*Corresponding author. E-mail: crunok99@gmail.com

ABSTRACT

This research can be divided into three phases, as follows: 1) examine the components of a learning organization culture in the digital era; 2) develop a model for enhancing a learning organization culture in the digital era; and 3) evaluate the developed model within the educational service area of Phatthalung Province. The sample consisted of 400 participants, including school administrators and students from Grade 3, Grade 6, Grade 9, and Grade 12, selected through purposive sampling combined with simple random sampling. Key informants included 10 experts. The research instruments comprised one semi-structured interview form, one focus group discussion form, two sets of questionnaires, and a draft model for enhancing a learning organization culture in the digital era in Phatthalung Province. Data were collected in four phases. Qualitative data from interviews and focus groups were analyzed using content analysis to synthesize key themes and examine conceptual consistency. Quantitative data were analyzed using Confirmatory Factor Analysis (CFA) to validate the construct validity of observed variables within each component and to construct factor scales based on the composite scores of the nine components for determining empirical weightings. The findings revealed that the components and indicators of the model for enhancing a learning organization culture in the digital era consisted of 9 components and 50 indicators. After model development, the indicators were refined to 36 across the 9 components to ensure conciseness and structural appropriateness. The model fit indices indicated a good fit with the empirical data, with $\chi^2 = 66.23$, $df = 23$, $p = 0.0364$, Goodness-of-Fit Index (GFI) = 0.960, and Adjusted Goodness-of-Fit Index (AGFI) = 0.954. In conclusion, the developed model demonstrated consistency and suitability, and it can be effectively applied to enhance a learning organization culture in the digital era for educational institutions in Phatthalung Province.

Keywords: Learning Organization Culture, Digital Era, Confirmatory Factor Analysis, Phatthalung Educational Service Area

รูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

อุบล หนูมาก^{1*} ชัชวาล ชุมรักษา¹ สมเกียรติ สายธนู¹ และ ทวีศักดิ์ พุฒสุขชี¹

¹มหาวิทยาลัยทักษิณ

*Corresponding author. E-mail: crunok99@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้จำแนกได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้ 1) ศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล 2) พัฒนารูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล และ 3) เพื่อประเมินรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา และนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 3 ประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 3 และ มัธยมศึกษาปีที่ 6 รวมทั้งสิ้น 400 คน ได้มาจากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงร่วมกับการสุ่มอย่างง่าย ในส่วนของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบไปด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง 1 ฉบับ แบบสนทนากลุ่ม 1 ฉบับ แบบสอบถาม 2 ฉบับ และร่างรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง เก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 4 ครั้ง การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสรุปสาระสำคัญและตรวจสอบความสอดคล้องของแนวคิด ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของตัวแปรสังเกตได้ในแต่ละองค์ประกอบ และ สร้างสเกลองค์ประกอบจากคะแนนรวมของทั้ง 9 องค์ประกอบ เพื่อพิจารณาค่าน้ำหนักความสำคัญเชิงประจักษ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 9 องค์ประกอบ 50 ตัวบ่งชี้ 2) หลังการพัฒนารูปแบบ พบว่า ตัวบ่งชี้ทั้ง 9 องค์ประกอบได้รับการปรับลดเหลือ 36 ตัวบ่งชี้ เพื่อความกระชับและความเหมาะสมของโครงสร้าง และ 3) ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดล พบว่า ค่าไค-สแควร์ (χ^2) = 66.23 องศาอิสระ (df) = 23 ค่า p = 0.0364 ดัชนีความสอดคล้องกลมกลืน (GFI) = 0.960 และดัชนีที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) = 0.954 แสดงว่า รูปแบบมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในระดับดี ผลการวิจัยสะท้อนว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องเหมาะสม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาในจังหวัดพัทลุงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: วัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้, ยุคดิจิทัล, องค์ประกอบเชิงยืนยัน, เขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบันภายใต้อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ และ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัล ได้ส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางในทุกมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และ การศึกษา ทำให้วิถีชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โลกถูกย่อให้เล็กลงผ่านระบบการสื่อสาร และการคมนาคมที่มีประสิทธิภาพสูง ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร และ องค์ความรู้ได้อย่างไร้พรมแดน อีกทั้งยัง สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้แบบเรียลไทม์ (OECD, 2021; UNESCO, 2023) ลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึง

การเปลี่ยนผ่านจากยุคคอนาล็อกสู่ยุคดิจิทัลอย่างสมบูรณ์ ซึ่งนำไปสู่การเกิดขึ้นของอาชีพใหม่ รูปแบบการทำงานใหม่ และความจำเป็นที่องค์กรทุกภาคส่วนต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ในบริบทของการศึกษา การเรียนรู้ในยุคดิจิทัลมีลักษณะเปิดกว้าง ยืดหยุ่น และไม่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารที่หลากหลาย ส่งผลให้รูปแบบการเรียนรู้เปลี่ยนจากการรับความรู้แบบเดิมไปสู่การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) (UNESCO, 2023; World Bank, 2022) ดังนั้นทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 จึงครอบคลุมทั้งทักษะด้านดิจิทัล (Digital Literacy) การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสร้างสรรค์นวัตกรรม และการทำงานร่วมกัน (Partnership for 21st Century Skills, 2019; OECD, 2021) ด้วยเหตุนี้ การจัดการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัล โดยเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงในสถานการณ์ใกล้เคียงชีวิตจริง และการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับการทำงาน เพื่อให้สามารถต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่การสร้างนวัตกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (World Bank, 2022)

ในขณะเดียวกัน แนวคิด “องค์กรแห่งการเรียนรู้” (Learning Organization) ถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง การสร้างวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการใช้ความรู้เป็นฐานในการพัฒนาองค์กร (Senge, 2006; Garvin et al., 2008) องค์ประกอบสำคัญขององค์กรแห่งการเรียนรู้ ได้แก่ การเป็นบุคคลรอบรู้ (Personal Mastery) แบบแผนทางความคิด (Mental Models) การมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) การเรียนรู้เป็นทีม (Team Learning) และการคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์รายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุง เขต 1 และ เขต 2 และ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพัทลุง, 2564) พบว่า ยังมีข้อจำกัด และ ปัญหาที่สำคัญหลายประการ อาทิ การขาดทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลของครูและผู้บริหาร การขาดแคลนอุปกรณ์และโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี การขาดนวัตกรรมทางการเรียนการสอน การขาดผู้นำด้านเทคโนโลยี และการขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้

ดังนั้น สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาระบบการบริหารจัดการ และการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัล โดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things: IoT) ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และคลาวด์คอมพิวติ้ง (Cloud Computing) มาประยุกต์ใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ลดต้นทุน และ ยกระดับคุณภาพการศึกษา จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล สำหรับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง โดยบูรณาการแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ร่วมกับเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของสถานศึกษา และ เป็นต้นแบบในการพัฒนาองค์กรทางการศึกษาให้มีความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง
3. เพื่อประเมินรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ภายใต้กรอบแนวคิดรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลโดยการสังเคราะห์งานวิจัยและแนวคิดของ Senge (2006), Marquardt (1996), Marquardt & Reynolds (1994), Daft (2002), Garvin (2000), และ ชีระ รุญเจริญ (2553) จำแนกได้เป็น 3 ระยะ ดังนี้

1. การวิจัยระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร และสังเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี

1) แหล่งข้อมูล ได้แก่ เอกสาร และสังเคราะห์ แนวคิด ทฤษฎี และองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ได้แก่ แนวคิดของ Senge (2006), Marquardt (1996), Marquardt & Reynolds (1994), Daft (2002), Garvin (2000), และชีระ รุญเจริญ (2553)

2) ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ องค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

1.2 ขั้นตอนที่ 2 รวบรวมความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุงด้วยการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสอบถามชนิดเลือกตอบเห็นด้วยไม่เห็นด้วย

1) แหล่งข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา หรือ ผู้ดำรงตำแหน่งด้านการบริหารการศึกษา หรือ ผู้ดำรงตำแหน่งด้านการบริหารสถานศึกษา หรือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการวิจัย และ พัฒนาด้านการบริหารการศึกษา หรือ ด้านการจัดการเรียนการสอนสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีระดับอุดมศึกษา ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

2) ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ องค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

2. การวิจัยระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

ตรวจสอบความเหมาะสมและการประยุกต์ใช้รูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ที่ได้เสนอผู้ทรงคุณวุฒิด้วยการจัดทำสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ประกอบด้วย

2.1 แหล่งข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ประกอบไปด้วย 1) ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุงเขต 2 2) วิทยฐานะผู้อำนวยการเชี่ยวชาญ 2) ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลพัทลุง วิทยฐานะผู้อำนวยการเชี่ยวชาญ 3) ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเกาะทองสม วิทยฐานะผู้อำนวยการเชี่ยวชาญ 4) ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านเกาะเสือ วิทยฐานะผู้อำนวยการเชี่ยวชาญ 5) ศึกษาพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุงเขต 2 6) ศึกษาพิเศษชำนาญการพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุงเขต 2 7) ศึกษาพิเศษชำนาญการพิเศษ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุงเขต 2 8) อาจารย์สาขาภาษาต่างประเทศคณะศิลปศาสตรมหาวิทาลัยสงขลานครินทร์ 9) รองคณบดีฝ่ายการศึกษา คณะศิลปศาสตรมหาวิทาลัยสงขลานครินทร์ และ 10) อาจารย์สาขาภาษาต่างประเทศคณะศิลปศาสตรมหาวิทาลัยสงขลานครินทร์

2.2 ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ ร่างรูปแบบการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

3. การวิจัยระยะที่ 3 การประเมินรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

การวิจัยระยะที่ 3 การประเมินรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง มีขั้นตอนดังนี้ 1) การร่างรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ผู้วิจัยนำผลการศึกษาจากการวิจัยระยะที่ 2 มาयर่างรูปแบบแล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์เพื่อให้ข้อเสนอแนะและปรับปรุงแก้ไข ก่อนการสร้างเครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แล้วนำไปเก็บข้อมูลกับประชากรสำหรับการวิจัยนี้ คือ สถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ปีการศึกษา 2566 จำนวน 256 โรงเรียน 1.1) แหล่งข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาพัทลุงทั้งสิ้น 400 คน 1.2) ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ รูปแบบการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง 2) รวบรวมข้อมูลแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis)

3.1 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยประชากรทั้งหมดมีจำนวน 20,047 คน ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษาและนักเรียนในสังกัดสถานศึกษาเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ปีการศึกษา 2566 รวมจำนวน 256 โรงเรียน โดยจำแนกเป็น 1) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 256 คน 2) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 8,750 คน 3) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 8,110 คน 4) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 2,166 คน 5) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 765 คน

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีจำนวน 400 คน ได้มาจากการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วย สูตร Yamane เพื่อให้มีจำนวนเพียงพอสำหรับการวิเคราะห์หาค่าประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) และเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติตรงตามกรอบของการศึกษา โดยจำแนกเป็น 1) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 5 คน 2) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 175 คน 3) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 162 คน 4) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 43 คน 5) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 15 คน กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมาจากสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ปีการศึกษา 2566 จำนวน 256 โรงเรียน ซึ่งได้รับการเลือกแบบเจาะจงโดยกระบวนการสุ่มตามหลักการทางสถิติ เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลมีคุณสมบัติสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้ใช้การสนทนากลุ่มในครั้งนี้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา เทศบาลตำบลนาโยง อำเภอเมืองพัทลุง อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้วิจัยเลือกให้ข้อมูลสำคัญ ด้วยการเลือกแบบ เจาะจง (Purposeful Selection) โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ 1) ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 1 คน 2) ผู้บริหารสถานศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษา จำนวน 3 คน 3) ศึกษาพิเศษ อำเภอเมืองพัทลุง จำนวน 3 คน 4) อาจารย์มหาวิทยาลัย จำนวน 3 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จำนวน 1 ฉบับ แบบสอบถาม จำนวน 2 ฉบับ และร่างรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง คือ

1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์การวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งมีประเด็นคำถามที่ครอบคลุมการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ด้วยวิธีสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1.1 กำหนดประเด็น

หลักในการสัมภาษณ์ถึงโครงสร้างตามกรอบแนวคิดการวิจัย รวมถึงการระบุ รายการข้อมูลที่ต้องการของแต่ละประเด็น 1.2 จัดทำร่างแบบสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง และรายการข้อคำถามแต่ละประเด็น 1.3 ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ถึงโครงสร้างโดยอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์พิจารณา ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา และการใช้ภาษา จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ 1.4 แก้ไขและปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ถึงโครงสร้าง ตามข้อเสนอแนะเพื่อนำไปจัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์ ต่อไป

2) แบบสอบถามฉบับที่ 1 เป็นแบบสอบถามการวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ที่ได้จากการสัมภาษณ์จากการวิจัย ระยะที่ 1 โดยเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย พร้อมทั้งคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ มีประเด็นคำถามที่ครอบคลุมองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ด้วยวิธีสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ โดยมีรายละเอียดดังนี้ 2.1 นำองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ที่ได้จากการสัมภาษณ์ จากการวิจัยในระยะที่ 1 มายกร่างแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย 2.2 เสนอร่างแบบสอบถามต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์เพื่อพิจารณาความเหมาะสม 2.3 ปรับปรุงร่างแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ 2.4 นำผลที่ได้เสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์ และปรับปรุงแก้ไขตาม ข้อเสนอแนะอีกครั้ง

3) แบบสอบถามองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง เป็นแบบสอบถามการวิจัยในระยะที่ 3 ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้น จากองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง เพื่อทำการรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์องค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง โดยผู้บริหารสถานศึกษา นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาพัทลุง รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 400 คน และนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis : CFA) โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 3.1 นำประเด็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่ การศึกษาจังหวัดพัทลุง ที่ผ่านการตรวจสอบ จากผู้ทรงคุณวุฒิมากำหนดเป็นนิยามเชิงปฏิบัติการ 3.2 สร้างแบบสอบถามตามกรอบแนวคิด โดยใช้วัตถุประสงค์ของการวิจัยและนิยาม เชิงปฏิบัติการเฉพาะของตัวแปรที่กำหนดไว้เป็นหลัก ในการสร้างแบบข้อคำถามต่าง ๆ เพื่อให้ ครอบคลุมตัวแปรที่ต้องการศึกษา 3.3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา ตรวจสอบแก้ไขเพื่อความถูกต้อง ดำเนินการปรับแก้ไขแบบสอบถามตามที่ได้รับ คำแนะนำ และข้อเสนอแนะ 3.4 ดำเนินการปรับข้อคำถามในแบบสอบถามในด้านการใช้ภาษา ในการจัดเรียงลำดับ ข้อคำถามที่ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะ

4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การดำเนินการจัดทำสนทนากลุ่ม มีเครื่องมือในการดำเนินการวิจัยในระยะที่ 2 ประกอบด้วย 4.1 ร่างรูปแบบองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง 4.2 แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม 4.3 เทปบันทึกเสียง 4.4 ตัวผู้วิจัย (Researcher as a Key Instrument) ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูล มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการสนทนากลุ่ม ตั้งแต่การเตรียมคำถาม การสร้างบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การกระตุ้นให้เกิดการสนทนาเชิงลึก รวมถึงการตีความและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ นอกจากนี้ มีผู้ช่วยวิจัยทำหน้าที่ บันทึกข้อมูลและสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อให้การเก็บข้อมูลเป็นไปอย่างถูกต้อง ครบถ้วน และเชื่อถือได้

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งที่ 1 ดำเนินการโดยใช้แบบสัมภาษณ์ถึงโครงสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์การวิจัยในระยะที่ 1 เพื่อต้องการทราบองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง โดยดำเนินการตามรายละเอียด ดังนี้ 1.1 ค้นหาผู้ทรงคุณวุฒิจากสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง 1.2 โทรศัพท์ติดต่อประสานกับผู้ทรงคุณวุฒิ นัดหมายเพื่อทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยให้ผู้สัมภาษณ์แต่ละคนเป็นผู้กำหนด วัน เวลา และสถานที่ในการให้สัมภาษณ์ 1.3 ติดต่อกับบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ 1.4 รวบรวมข้อมูลใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่สร้างขึ้น และทำการบันทึก การสัมภาษณ์ไว้ด้วยเครื่องบันทึกเสียง

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งที่ 2 ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามฉบับที่ 1 เป็นแบบสอบถามการวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ที่ได้จากการวิจัยในระยะที่ 1 โดยเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย พร้อมทั้งคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ โดยดำเนินการตามรายละเอียด ดังนี้ 2.1 ค้นหาผู้ทรงคุณวุฒิจากระบบสารสนเทศด้านการวิจัยและระบบสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย 2.2 โทรศัพท์ติดต่อประสานงานกับผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเป็นผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่จะวิจัย 2.3 ติดต่อกับบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อแต่งตั้งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตาม รายชื่อที่ได้รับการตอบรับจากการที่ได้ประสานงานทางโทรศัพท์ พร้อมขอรับหนังสือขอความ อนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม 2.4 ส่งแบบสอบถามพร้อมหนังสือแต่งตั้งและหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตอบ แบบสอบถาม รวมทั้งของจดหมายติดสแตมป์เจ้าหน้าที่ไปยังผู้ทรงคุณวุฒิทางไปรษณีย์และ โทรศัพท์ตรวจสอบการได้รับแบบสอบถามของผู้ทรงคุณวุฒิ

3) การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งที่ 3 ดำเนินการด้วยการจัดทำสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการวิจัยในระยะที่ 2 โดยผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายวัน เวลา กับผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน และขอหนังสือราชการจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อส่งถึงผู้ทรงคุณวุฒิพร้อมร่างรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา ก่อนจัดทำสนทนากลุ่ม 2 สัปดาห์หลังจากนั้นจึง ดำเนินการจัดทำสนทนากลุ่ม

4) การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งที่ 4 เป็นแบบสอบถามการวิจัยในระยะที่ 3 ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง โดยดำเนินการตามรายละเอียด ดังนี้ 4.1 จัดทำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ เพื่อขอให้ ออกหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการดำเนินงานวิจัยต่อผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือรองผู้อำนวยการสถานศึกษา หรือรักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครูจำนวน 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 400 คน เพื่อขอเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม 4.2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยส่งแบบสอบถามผ่านระบบ Google form ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และบางส่วนส่งกลับคืนมาทางไปรษณีย์และผู้วิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ได้รับแบบสอบถาม แล้วตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ครบทั้งสิ้น จำนวน 400 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์การวิจัยในระยะที่ 1 เพื่อต้องการทราบ องค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุงนำข้อมูล จากการสัมภาษณ์ที่ได้มา ตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วน จากนั้นใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สรุปสาระสำคัญและความสอดคล้องของแนวคิดในภาพรวม จากนั้นนำมาสรุปเรียงตามประเด็น ที่กำหนดไว้

2) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามฉบับที่ 1 เป็นแบบสอบถามการวิจัยในระยะที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่ การศึกษาจังหวัดพัทลุง ที่ได้จากการวิจัยใน ระยะที่ 1 โดยเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย

โดยใช้เกณฑ์ร้อยละ 80 (Bloom, 1968) พร้อมทั้งคำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระนั้น ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ค่าสถิติร้อยละ (Percentage) รวมทั้งการปรับรายละเอียดองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

3) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามฉบับที่ 2 ซึ่งเป็นแบบสอบถามการวิจัยระยะที่ 3 ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากองค์ประกอบของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง เพื่อทำการตรวจสอบความเหมาะสมและการประยุกต์ใช้รูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ผู้อำนวยการสถานศึกษาหรือรองผู้อำนวยการสถานศึกษา หรือรักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครูจำนวน 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 400 คน โดยการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของตัวแปรสังเกตได้ในแต่ละองค์ประกอบ แล้วนำมาสร้างสเกลองค์ประกอบจากคะแนนรวมของ 6 องค์ประกอบ เพื่อเปรียบเทียบค่าน้ำหนักความสำคัญของ องค์ประกอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง (Second Order Confirmatory Factor Analysis) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

3.1 การเตรียมเมตริกสหสัมพันธ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าเมตริกซ์ สหสัมพันธ์ โดยวิธีเพียร์สันโปรดักชันโมเมนต์ (Pearson Product Moment Correlation) โดย กำหนดข้อมูลเฉพาะของโมเดลและระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดลก่อนการวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 การระบุความเป็นไปได้ค่าเดียวของโมเดล (Model Identification) ซึ่งเป็นการระบุว่ามีโมเดลองค์ประกอบนั้น สามารถนำมาประมาณค่าพารามิเตอร์ได้เป็นค่าเดียวหรือไม่

3.3 การประมาณค่าพารามิเตอร์ (Estimating the Parameter) เป็นการวิเคราะห์ ข้อมูลจากการแก้สมการโครงสร้างเพื่อหาค่าพารามิเตอร์ซึ่งเป็นตัวไม่ทราบค่าในสมการ

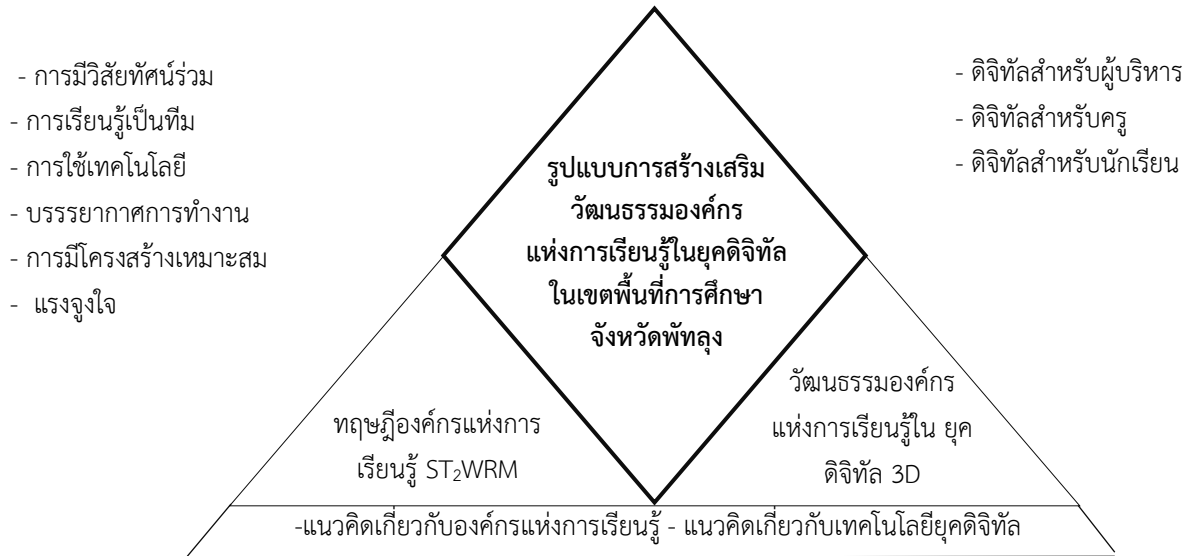
3.4 การประเมินความสอดคล้องของโมเดล (Evaluating the Data-Model Fit) เป็นการพิจารณาค่าสถิติต่าง ๆ จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเป็นหลักฐานสนับสนุนว่าโมเดล มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์หรือไม่ ประกอบด้วย ค่าสถิติไค-สแควร์ค่าสถิติไค-สแควร์ สัมพัทธ์ดัชนี GFI AGFI CFI SRMR และ RMSEA ซึ่งพิจารณาโดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาร่วมกัน ดังนี้ χ^2 ไม่ควรมีนัยสำคัญ χ^2/df ไม่ควรเกิน 3 GFI มีค่ามากกว่า 0.90 AGFI มีค่ามากกว่า 0.90 CFI มีค่ามากกว่า 0.90 SRMR มีค่าน้อยกว่า 0.10 และ RMSEA มีค่าน้อยกว่า 0.07

3.5 การดัดแปรโมเดล (Model Modification) กรณีสถิติวัดความสอดคล้องของโมเดลชี้ว่าโมเดลองค์ประกอบไม่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์สามารถปรับค่าพารามิเตอร์ในโมเดล สมมติฐานแล้วทดสอบผลการปรับโมเดลได้ ซึ่งโปรแกรมจะให้ค่าดัชนีดัดแปรโมเดล (Modification Indices : MI) และจะเสนอว่าควรเพิ่มหรือตัดพารามิเตอร์ตัวใดขึ้นอยู่กัดุลยพินิจและต้องปรับค่าพารามิเตอร์อย่างมีความหมายในเชิงเนื้อหา และสามารถตีความหมายค่าพารามิเตอร์นั้น ๆ ได้ชัดเจน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเบื้องต้น เรื่อง รูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง โดยการสังเคราะห์งานวิจัยและแนวคิดของ Senge (2006), Marquardt (1996), Marquardt & Reynolds (1994), Daft (2002), Garvin (2000), และธีระรุญเจริญ (2553) ประกอบไปด้วย 1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรแห่งการเรียนรู้ ใช้ทฤษฎีองค์กรแห่งการเรียนรู้ ST2WRM คือ 1) การมีวิสัยทัศน์ร่วม 2) การเรียนรู้เป็นทีม 3) การใช้เทคโนโลยี 4) บรรรยากาศการทำงาน

5) การมีโครงสร้างเหมาะสม และ6) แรงจูงใจ เป็นต้น 2. แนวคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยียุคดิจิทัล ใช้วัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล 3D คือ 1) ดิจิทัลสำหรับผู้บริหาร 2) ดิจิทัลสำหรับครู และ3) ดิจิทัลสำหรับนักเรียน เป็นต้น ดังภาพที่ 1

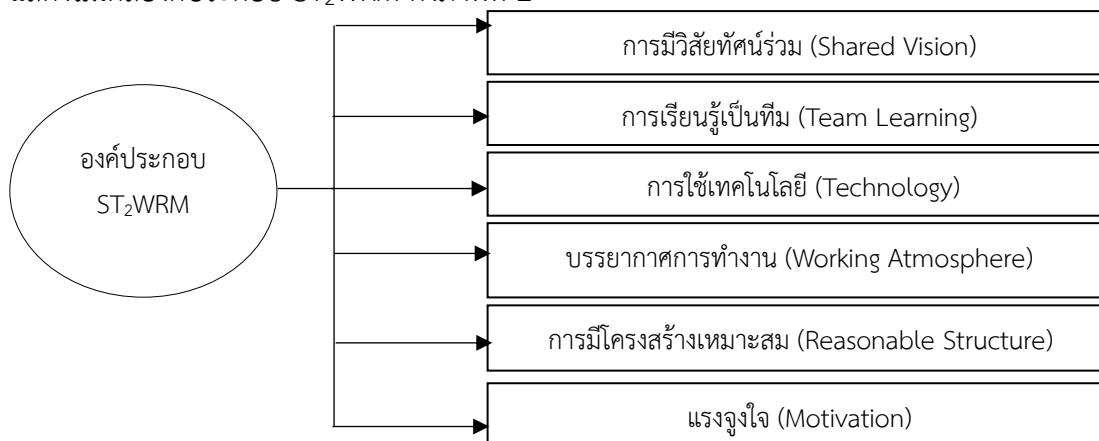
ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 ผลการศึกษา วิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย

1.1.1 การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีขององค์กรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภูมิแสดงโมเดลองค์ประกอบ ST₂WRM ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 โมเดลองค์ประกอบ ST₂WRM

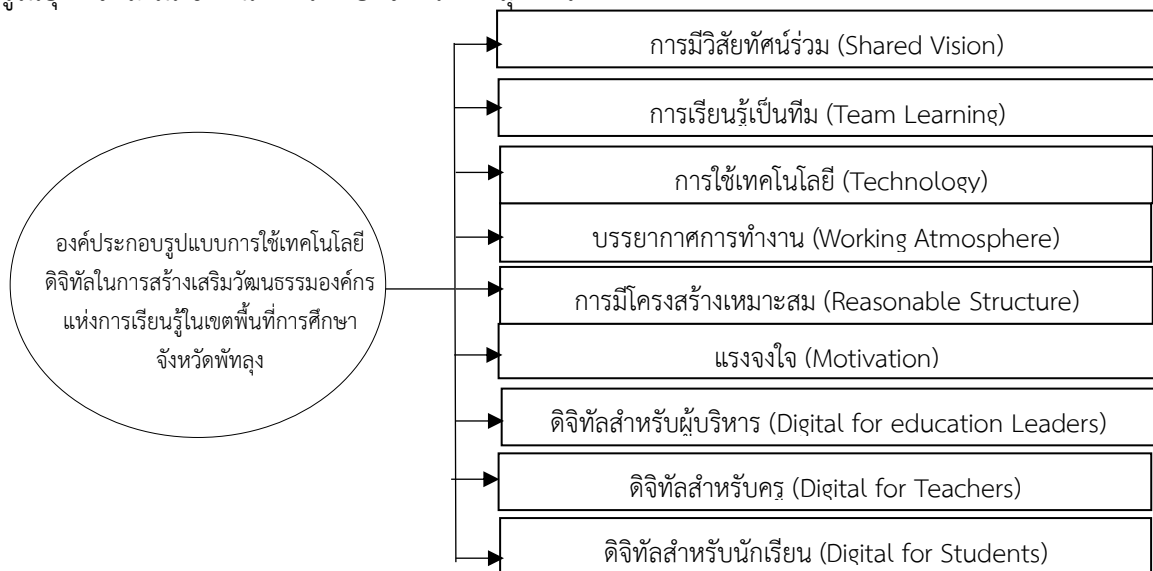
จากภาพที่ 2 องค์ประกอบ ST₂WRM ประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) การเรียนรู้เป็นทีม (Team Learning) การใช้เทคโนโลยี (Technology) บรรยากาศการทำงาน (Working Atmosphere) การมีโครงสร้างเหมาะสม (Reasonable Structure) และแรงจูงใจ (Motivation)

1.1.2 วัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล สามารถเขียนเป็นแผนภูมิแสดงโมเดลองค์ประกอบวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 โมเดลองค์ประกอบ วัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

1.1.3 รูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง สามารถเขียนเป็นแผนภูมิแสดงโมเดลองค์ประกอบรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 แผนภูมิแสดงโมเดลองค์ประกอบรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

1.2 ผลการสรุปความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน พบว่า สาระสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์สามารถนำมากำหนดตัวบ่งชี้ตามองค์ประกอบเพื่อนำไปวิจัยในระยะต่อไป ประกอบด้วย 9 องค์ประกอบ 50 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ 1) การมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) มี 5 ตัวบ่งชี้ 2) การเรียนรู้เป็นทีม (Team Learning) มี 8 ตัวบ่งชี้ 3) การใช้เทคโนโลยี (Technology) มี 6 ตัวบ่งชี้ 4) บรรยากาศการทำงาน (Working Atmosphere) มี 6 ตัวบ่งชี้ 5) การมีโครงสร้างเหมาะสม (Reasonable Structure) มี 8 ตัวบ่งชี้ 6) แรงจูงใจ (Motivation) มี 4 ตัวบ่งชี้ 7) ดิจิทัลสำหรับผู้บริหาร (Digital for education Leaders) มี 6 ตัวบ่งชี้ 8) ดิจิทัลสำหรับครู (Digital for Teachers) มี 3 ตัวบ่งชี้ 9) ดิจิทัลสำหรับนักเรียน (Digital for Students) มี 4 ตัวบ่งชี้

2. การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

ด้วยการจัดทำสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน พบว่าจาก 9 องค์ประกอบ ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ทั้งหมดจำนวน 50 ตัวบ่งชี้ ผ่านความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิเหลือจำนวน 36 ตัวบ่งชี้ ซึ่งผู้วิจัยจะนำไปใช้ประเมินรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ในการวิจัยระยะที่ 3 เพื่อเสริมให้รูปแบบมีความเหมาะสมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

3. การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ใน ยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง

โดยใช้แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ของสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาพัทลุง รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 400 คน และ นำมาวิเคราะห์หองค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis : CFA) ซึ่งนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ภาพที่ 5 โมเดลรูปแบบการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้

จากภาพที่ 5 ผลการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง พบว่า ค่าไค-แอสควร์ (χ^2) เท่ากับ 66.23 ที่องศาอิสระ (df) เท่ากับ 23 มีค่าความน่าจะเป็นเท่ากับ 0.0364 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.960 และ 0.954 ตามลำดับ ค่ารากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของเศษเหลือในรูปคะแนนมาตรฐาน (SRMR) เท่ากับ 0.0256 และ ค่ารากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ (RMSEA) เท่ากับ 0.0226 แสดงว่า รูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ที่สร้างขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุด คือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) (L=0.981) รองลงมา ได้แก่ ด้านบรรยากาศการทำงาน (Working Atmosphere) (L=0.972) ด้านดิจิทัลสำหรับครู (Digital for Teachers) (L=0.970) ด้านการใช้เทคโนโลยี (Technology) (L=0.965) ด้านการมีโครงสร้างเหมาะสม (Reasonable Structure)

(L=0.963) ด้านแรงจูงใจ (Motivation) (L=0.901) ด้านดิจิทัลสำหรับนักเรียน (Digital for Students) (L=0.887) ด้านดิจิทัลสำหรับผู้บริหาร (Digital for education Leaders) (L=0.873) และ ด้านการเรียนรู้เป็นทีม (Team Learning) (L=0.854) ตามลำดับ

อภิปรายผล

ผลระยะที่ 1 องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ของรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล (ST2WRM+) ผลการวิจัยระยะที่ 1 พบว่า องค์ประกอบของรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง ประกอบด้วย 9 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) การเรียนรู้เป็นทีม (Team Learning) การใช้เทคโนโลยี (Technology) บรรยากาศการทำงาน (Working Atmosphere) การมีโครงสร้างที่เหมาะสม (Reasonable Structure) แรงจูงใจ (Motivation) ดิจิทัลสำหรับผู้บริหาร (Digital for Education Leaders) ดิจิทัลสำหรับครู (Digital for Teachers) และดิจิทัลสำหรับนักเรียน (Digital for Students) ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ ประการแรก การมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยกำหนดทิศทางและเป้าหมายขององค์กรให้บุคลากรมีความเข้าใจตรงกัน และเกิดความมุ่งมั่นร่วมกันในการพัฒนาองค์กร สอดคล้องกับแนวคิดของ Senge (2006) ที่ระบุว่าวิสัยทัศน์ร่วมเป็นหนึ่งในวิสัยทัศน์ขององค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่ต้องอาศัยการปรับตัวอย่างรวดเร็ว ประการที่สอง การเรียนรู้เป็นทีม (Team Learning) เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคลากรในองค์กร ทำให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่ร่วมกัน สอดคล้องกับ Marquardt (2002) ที่เน้นว่าการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมช่วยเพิ่มศักยภาพขององค์กรในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง และยังสอดคล้องกับแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ในบริบทการศึกษา ประการที่สาม การใช้เทคโนโลยี (Technology) เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้และการบริหารจัดการองค์กรในยุคดิจิทัล โดยเทคโนโลยีช่วยให้เกิดการเข้าถึงข้อมูล การสื่อสาร และการจัดการความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ OECD (2019) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเทคโนโลยีในการยกระดับคุณภาพการศึกษา ประการที่สี่ บรรยากาศการทำงาน (Working Atmosphere) เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของบุคลากร โดยบรรยากาศที่เปิดกว้าง สนับสนุนการแสดงความคิดเห็น และยอมรับความหลากหลาย จะช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับ Watkins & Marsick (1993) ที่เน้นความสำคัญของสภาพแวดล้อมในการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ ประการที่ห้า การมีโครงสร้างที่เหมาะสม (Reasonable Structure) เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้องค์กรมีความยืดหยุ่น คล่องตัว และสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับ Daft (2010) ที่กล่าวว่าโครงสร้างองค์กรที่ดีจะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานและการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ ประการที่หก แรงจูงใจ (Motivation) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและความทุ่มเทของบุคลากร โดยแรงจูงใจทั้งภายในและภายนอกช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ Herzberg (1959) ที่อธิบายถึงบทบาทของแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนมิติใหม่ของยุคดิจิทัลผ่าน 3 องค์ประกอบเพิ่มเติม ได้แก่ ดิจิทัลสำหรับผู้บริหาร (Digital for Education Leaders) ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำดิจิทัล สามารถใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการวางแผนเชิงกลยุทธ์ และสนับสนุนการเรียนรู้ในองค์กร สอดคล้องกับแนวคิดของ International Society for Technology in Education (ISTE) (2018) ที่กำหนดมาตรฐานผู้นำด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ดิจิทัลสำหรับครู (Digital for Teachers) ครูต้องมีสมรรถนะด้านดิจิทัลในการออกแบบการเรียนรู้ ใช้สื่อเทคโนโลยี และประยุกต์นวัตกรรมในการจัดการเรียนการสอน สอดคล้องกับกรอบสมรรถนะดิจิทัลของครู เช่น UNESCO (2018) ที่เน้นการพัฒนาทักษะดิจิทัลเพื่อการจัดการเรียนรู้ และ ดิจิทัลสำหรับนักเรียน (Digital for Students) นักเรียนต้องได้รับการพัฒนาทักษะดิจิทัล เช่น การรู้เท่าทันสื่อ การคิดวิเคราะห์ และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และ กรอบสมรรถนะผู้เรียนในยุคดิจิทัล สรุปได้ว่า องค์ประกอบทั้ง 9 ด้าน

ของ ST2WRM+ แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้กับบริบทของยุคดิจิทัลอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการเพิ่มองค์ประกอบด้านดิจิทัลสำหรับผู้บริหาร ครู และนักเรียน ซึ่งสะท้อนถึงการพัฒนาทั้งระบบ (whole system approach) อันจะนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพในบริบทการศึกษาปัจจุบัน

ผลระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล การวิจัยระยะที่ 2 เป็นการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง โดยใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 10 คน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความครอบคลุมขององค์ประกอบและตัวบ่งชี้ ผลการวิจัยพบว่า จากองค์ประกอบทั้ง 9 ด้าน ซึ่งประกอบด้วยตัวบ่งชี้จำนวน 50 ตัวบ่งชี้ ได้รับการพิจารณาและกลั่นกรองจนเหลือ 36 ตัวบ่งชี้ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ผลการปรับลดจำนวนตัวบ่งชี้ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนารูปแบบที่มีความเป็นระบบและผ่านการตรวจสอบเชิงคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Krueger & Casey (2015) ที่ระบุว่าการสนทนากลุ่มเป็นวิธีการสำคัญในการรวบรวมความคิดเห็นเชิงลึก เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาเครื่องมือหรือรูปแบบให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในงานวิจัยเชิงพัฒนา (Research and Development) ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้เชี่ยวชาญ การที่ตัวบ่งชี้ถูกคัดเลือกเหลือ 36 ตัวบ่งชี้ แสดงให้เห็นถึงการเน้น “คุณภาพมากกว่าปริมาณ” กล่าวคือ ตัวบ่งชี้ที่ได้รับการคงไว้ล้วนเป็นตัวแทนขององค์ประกอบที่มีความชัดเจน สามารถวัดได้จริง และสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Stufflebeam (2007) ที่เน้นว่าการประเมินที่ดีต้องใช้ตัวบ่งชี้ที่มีความตรง (validity) และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ (feasibility) นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ทรงคุณวุฒิยังช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือของรูปแบบ (credibility) และความสอดคล้องเชิงเนื้อหา (content validity) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของ Borg & Gall (1983) ที่เสนอว่าการพัฒนารูปแบบควรผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญหลายฝ่าย เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความสมบูรณ์และสามารถนำไปใช้ได้จริง ในอีกมิติหนึ่ง การคงไว้ซึ่ง 36 ตัวบ่งชี้ที่ครอบคลุมทั้ง 9 องค์ประกอบ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสมดุลระหว่างแนวคิดองค์กรแห่งการเรียนรู้และบริบทของยุคดิจิทัล กล่าวคือ ตัวบ่งชี้ที่ได้รับการคัดเลือกยังคงครอบคลุมทั้งด้านวิสัยทัศน์ การทำงานเป็นทีม เทคโนโลยี โครงสร้างองค์กร แรงจูงใจ และสมรรถนะด้านดิจิทัลของผู้บริหาร ครู และนักเรียน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนสถานศึกษาในปัจจุบัน ทั้งนี้ ผลจากระยะที่ 2 ยังเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการวิจัยในระยะที่ 3 ซึ่งผู้วิจัยจะนำตัวบ่งชี้ทั้ง 36 ตัวไปใช้ในการประเมินรูปแบบ เพื่อทดสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบในสถานการณ์จริง อันจะนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนารูปแบบให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของการวิจัยเชิงพัฒนาที่มุ่งเน้นการทดลองใช้และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (iterative process) สรุปได้ว่า การดำเนินการในระยะที่ 2 แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนารูปแบบที่มีความรอบคอบ ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้ทรงคุณวุฒิ และมุ่งเน้นการคัดเลือกตัวบ่งชี้ที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปสู่การประเมินและยืนยันประสิทธิภาพของรูปแบบในระยะต่อไป

ผลระยะที่ 3 การตรวจสอบและยืนยันรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล การวิจัยระยะที่ 3 เป็นการตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ในเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพัทลุง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา และนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ประถมศึกษาปีที่ 6 มัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 และใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) ในการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของรูปแบบ ผลการวิเคราะห์ พบว่า ค่าไค-สแควร์ (χ^2) เท่ากับ 66.23 ที่องศาอิสระ (df) เท่ากับ 23 และมีความน่าจะเป็น (p-value) เท่ากับ 0.0364 แม้ว่าค่า p-value จะมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่เนื่องจากค่าไค-สแควร์มีความไวต่อขนาดกลุ่มตัวอย่าง (sample size) จึงจำเป็นต้องพิจารณาดัชนีอื่นร่วมด้วย ซึ่งพบว่า ดัชนีวัดระดับ

ความกลมกลืน (GFI = 0.960) และดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI = 0.954) มีค่ามากกว่า 0.90 แสดงถึงความสอดคล้องของโมเดลในระดับดี นอกจากนี้ ค่า SRMR = 0.0256 และ RMSEA = 0.0226 ซึ่งมีค่าน้อยกว่า 0.05 สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบมีความคลาดเคลื่อนต่ำและมีความเหมาะสมกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี ผลดังกล่าวสอดคล้องกับเกณฑ์การพิจารณาความสอดคล้องของโมเดลตามแนวคิดของ Hair et al. (2010) และ Kline (2016) ที่ระบุว่า ค่า GFI และ AGFI ควรมากกว่า 0.90 และ ค่า RMSEA และ SRMR ควรน้อยกว่า 0.08 หรือ 0.05 เพื่อแสดงถึงความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความตรงเชิงโครงสร้าง (construct validity) และ สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทจริง เมื่อพิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loadings: L) พบว่า ด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) มีค่าสูงที่สุด (L = 0.981) แสดงให้เห็นว่าเป็นองค์ประกอบหลักที่มีอิทธิพลต่อการสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลมากที่สุด สอดคล้องกับแนวคิดของ Senge (2006) ที่เน้นว่าวิสัยทัศน์ร่วมเป็นหัวใจของการขับเคลื่อนองค์กรแห่งการเรียนรู้ รองลงมา คือ ด้านบรรยากาศการทำงาน (Working Atmosphere) (L = 0.972) ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของบุคลากร สอดคล้องกับ Watkins & Marsick (1993) ที่ชี้ว่าบรรยากาศองค์กรมีผลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ ด้านดิจิทัลสำหรับครู (Digital for Teachers) (L = 0.970) และ ด้านการใช้เทคโนโลยี (Technology) (L = 0.965) มีค่าน้ำหนักสูงเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าความสามารถด้านดิจิทัลของครูและการใช้เทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับ UNESCO (2018) และ OECD (2019) ที่เน้นบทบาทของเทคโนโลยีและสมรรถนะดิจิทัลของครู ด้านการมีโครงสร้างที่เหมาะสม (Reasonable Structure) (L = 0.963) และ ด้านแรงจูงใจ (Motivation) (L = 0.901) แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของระบบบริหารจัดการและแรงกระตุ้นในการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับ Daft (2010) และ Herzberg (1959) ที่กล่าวถึงโครงสร้างองค์กรและแรงจูงใจว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานของประสิทธิภาพองค์กร ในขณะที่ ด้านดิจิทัลสำหรับนักเรียน (Digital for Students) (L = 0.887) และ ด้านดิจิทัลสำหรับผู้บริหาร (Digital for Education Leaders) (L = 0.873) แม้จะมีค่าน้ำหนักรองลงมา แต่ยังคงมีความสำคัญในฐานะกลไกสนับสนุนการขับเคลื่อนองค์กรในภาพรวม ส่วน ด้านการเรียนรู้เป็นทีม (Team Learning) (L = 0.854) มีค่าน้ำหนักน้อยที่สุดในกลุ่ม แต่ยังคงอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้เป็นทีมยังคงมีบทบาทสำคัญ เพียงแต่ในบริบทของยุคดิจิทัลอาจถูกเสริมด้วยปัจจัยด้านเทคโนโลยีและสมรรถนะดิจิทัลที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้น สรุปได้ว่า ผลการวิจัยระยะที่ 3 ยืนยันว่ารูปแบบการสร้างเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ในสถานศึกษา โดยมีองค์ประกอบด้านวิสัยทัศน์ร่วมและบรรยากาศการทำงานเป็นแกนหลัก ร่วมกับการบูรณาการเทคโนโลยีและสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากรและผู้เรียน อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบเหล่านี้มีความสำคัญต่อการเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะด้านการมีวิสัยทัศน์ร่วม การเรียนรู้เป็นทีม และการใช้เทคโนโลยี ซึ่งเป็นปัจจัยที่ช่วยยกระดับกระบวนการเรียนรู้ของสถานศึกษาให้ตอบสนองต่อสภาพสังคมดิจิทัลในปัจจุบัน ขณะเดียวกัน ด้านแรงจูงใจ บรรยากาศการทำงาน และโครงสร้างที่เหมาะสมช่วยเสริมความเข้มแข็งขององค์กรและเอื้อต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงทักษะดิจิทัลของผู้บริหาร ครู และนักเรียนที่เป็นแรงผลักดันสำคัญให้การพัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืนในสถานศึกษา ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นความจำเป็นของการบูรณาการปัจจัยทั้ง 9 ด้านอย่างสอดคล้องกัน เพื่อสร้างองค์การทางการศึกษาที่มีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตในทุกระดับของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางดิจิทัลและการลดความเหลื่อมล้ำ ผลการวิจัยพบว่าสถานศึกษา มีความแตกต่างกันมากในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี หน่วยงานต้นสังกัดควรจัดสรรงบประมาณ อย่างเป็นธรรมเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีให้ครอบคลุมทุกสถานศึกษา โดยให้ความสำคัญกับโรงเรียน ขนาดเล็กและโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล ควรจัดหาบุคลากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศหรือทีมสนับสนุนทางเทคนิค เพื่อดูแลและบำรุงรักษาระบบอย่างต่อเนื่อง การลงทุนด้านนี้จะช่วยลดช่องว่างทักษะดิจิทัลและเป็นรากฐานสำคัญ ในการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

1.2 การพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลและภาวะผู้นำอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารและครู มีความสามารถด้านดิจิทัลที่หลากหลาย โดยเฉพาะด้านความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์และภาวะผู้นำดิจิทัลที่มีความแตกต่างกันมาก หน่วยงานต้นสังกัดควรจัดทำหลักสูตรพัฒนาวิชาชีพที่เป็นระบบและต่อเนื่อง โดยออกแบบ ให้เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ครอบคลุมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนรู้ การประเมินผล การจัดการข้อมูล ความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ และจริยธรรมดิจิทัล รวมถึงสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ทางวิชาชีพเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวปฏิบัติที่ดี

1.3 การส่งเสริมโครงสร้างองค์กรที่ยืดหยุ่นและวัฒนธรรมการเรียนรู้เป็นทีมผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างที่ยืดหยุ่นและการเรียนรู้เป็นทีมมีความสำคัญต่อองค์กรแห่งการเรียนรู้ แต่มีความแตกต่างกันมากระหว่าง สถานศึกษา หน่วยงานต้นสังกัดควรส่งเสริมให้สถานศึกษาปรับโครงสร้างให้มีความยืดหยุ่น กระจายอำนาจ การตัดสินใจ และส่งเสริมการทำงานข้ามหน่วยงาน โดยจัดสรรเวลาสำหรับการประชุมทีมอย่างเป็นระบบ พัฒนาผู้นำ ทีมและทักษะการสะท้อนคิด สร้างวัฒนธรรมความไว้วางใจ และให้การยอมรับแก่ทีมที่มีผลงานดีเด่น การสร้างระบบ จัดการความรู้และใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการทำงานร่วมกันจะช่วยเสริมสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้เป็นทีมอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความแตกต่างระหว่างสถานศึกษา โดยเฉพาะ ด้านโครงสร้างองค์กร การเรียนรู้เป็นทีม และสมรรถนะดิจิทัล เช่น บทบาทผู้บริหาร วัฒนธรรมองค์กร ทรัพยากร และสิ่งอำนวยความสะดวก การสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด และบริบทของแต่ละสถานศึกษา เพื่อนำไปสู่ การออกแบบมาตรการแก้ไขที่ตรงจุดและมีประสิทธิภาพ

2.2 ควรพัฒนาและทดสอบรูปแบบการพัฒนาวิชาชีพที่เหมาะสมกับบริบทไทย แม้ครูและผู้บริหาร มีความสามารถในระดับที่ดีหลายด้าน แต่ยังมีช่องว่างที่ต้องพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัล การสร้าง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัล รวมถึงทดสอบประสิทธิผลในบริบทจริงและศึกษา ปัจจัยความสำเร็จ เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์และขยายผลได้จริง

2.3 ควรศึกษาผลกระทบต่อคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น ผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะในศตวรรษที่ 21 และคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน การติดตามเพื่อศึกษาความสัมพันธ์หรือผลกระทบ ของวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่เข้มแข็งต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อยืนยันคุณค่าและสร้างแรงจูงใจ ให้สถานศึกษาให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านนี้อย่างจริงจัง

เอกสารอ้างอิง

ธีระ รุญเจริญ. (2553). ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 6).

กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุง เขต 1. (2564). รายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา (Self-Assessment Report: SAR). พัทลุง: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุง เขต 1.

- Bloom, B. S. (1968). Learning for Mastery. *Evaluation Comment*, 1, 1-12.
- Borg, W. R., & Gall, M. D. (1983). *Educational Research: An Introduction*. (4th ed.). New York: Longman.
- Daft, R. L. (2002). *The leadership experience*. (2nd ed.). Ohio: South-Western College Publishing.
- _____. (2010). *Organization Theory and Design*. (10th ed.). Ohio: South-Western Cengage Learning.
- Garvin, D. A., Edmondson, A. C., & Gino, F. (2008). Is yours a learning organization? *Harvard Business Review*, 86(3), 109–116.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. (7th ed.). London: Pearson.
- Herzberg, F. (1959). *The Motivation to Work*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- International Society for Technology in Education (ISTE). (2018). *ISTE Standards for Education Leaders*. Virginia: ISTE.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. (4th ed.). New York: Guilford Press.
- Krueger, R. A., & Casey, M. A. (2015). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. (5th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Marquardt, M. J. (1996) *Building the Learning Organization: A Systems Approach to Quantum Improvement and Global Success*. London: McGraw-Hill Companies.
- _____. (2002). *Building the Learning Organization: Mastering the 5 Elements for Corporate Learning*. Mountain View, California: Davies-Black Publishing.
- Marquardt, M. J., & Reynolds, A. (1994). *The global learning organization*. Burr Ridge, Illinois: Irwin Professional Publishing.
- OECD. (2019). *OECD Future of Education and Skills 2030*. Paris: OECD Publishing.
- _____. (2021). *OECD digital education outlook 2021: Pushing the frontiers with artificial intelligence, blockchain and robots*. Paris: OECD Publishing.
- Partnership for 21st Century Skills. (2019). *Framework for 21st century learning*. Retrieved from <http://www.battelleforkids.org/networks/p21>.
- Senge, P. M. (2006). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization* (Rev. ed.). New York: Doubleday.
- Stufflebeam, D. L. (2007). *CIPP Evaluation Model Checklist*. Colorado: The Evaluation Center.
- UNESCO. (2018). *ICT Competency Framework for Teachers*. Paris: UNESCO.
- _____. (2023). *Global education monitoring report 2023: Technology in education – A tool on whose terms?* Paris: UNESCO.
- Watkins, K. E., & Marsick, V. J. (1993). *Sculpting the Learning Organization: Lessons in the Art and Science of Systemic Change*. California: Jossey-Bass.
- World Bank. (2022). *World development report 2022: Finance for an equitable recovery*. Washington, DC: World Bank.

Private Education Network Management Model for Educational Quality Development in Narathiwat Province

Pinyaa Radanaworrachad^{1*} Thaweesak Putsukee¹ Somkiat Saithanoo¹ and Sadanon Wattatham¹

¹Thaksin University

*Corresponding author. E-mail: 641998022@tsu.ac.th

ABSTRACT

This research aimed to: (1) examine the current conditions, problems, and components of private education network management; (2) develop a model for managing private education networks; and (3) evaluate the model for managing private education networks in improving educational quality in Narathiwat Province. A mixed-methods approach was employed, with data collected in three phases. Quantitative data were gathered from 397 participants, including administrators, teachers, board members, and parents, using multi-stage sampling. Qualitative data were obtained through in-depth interviews with 15 experts, focus group discussions with 15 experts, and prototype testing through a panel discussion. The model was also evaluated by 15 experts and 150 participants in a pilot group selected through purposive sampling. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, while qualitative data were analyzed through content analysis. The findings revealed that. The current state of private education networks in Narathiwat Province, based on SWOT and gap analysis, indicated a critical gap in student achievement and external quality assessment (ONESQA) passing rates at 1.2%. The key components of network management comprised seven elements: vision, mission, functions, strategies, operations, goals, and shared success, all rated at the highest level of importance. The developed model, named the “NARA-EDU Network Model,” consists of a three-tier network structure (provincial–district–school levels), a multi-stakeholder governance mechanism, an operational process based on the PDCA-R cycle, five support systems (capacity building, shared resources, innovation, quality assurance, and partnerships), and six strategic areas. The model was piloted in 30 schools through five flagship projects: multicultural model teachers, collaborative local curriculum, connectivity technology, joint quality assessment, and community co-development. The evaluation of the model by three stakeholder groups showed an overall high level of agreement. The highest-rated aspect was usefulness, followed by feasibility, suitability, and accuracy. Evaluators indicated that the model effectively addresses the multicultural context and resource limitations of the southern border region, demonstrates high feasibility, and contributes to the sustainable improvement of private education quality, in alignment with SDG 4 on equitable and quality education.

Keywords: Private Education Network, Educational Quality Management Model, Southern Border Provinces Context

รับบทความ: 15 ธันวาคม 2568; แก้ไขบทความ: 11 เมษายน 2569; ตอรับตีพิมพ์: 28 มิถุนายน 2569

Received 15 December 2025; Revised 11 April 2026; Accepted 28 June 2026

รูปแบบบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส

ภิญญา รัตนวรชาติ^{1*} ทวีศักดิ์ พุฒสุขชี¹ สมเกียรติ สายธนู¹ และ ศดานนท์ วัฒนธรรม¹

¹มหาวิทยาลัยทักษิณ

*Corresponding author. E-mail: 641998022@tsu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาและองค์ประกอบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน 2) พัฒนารูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน และ 3) ประเมินรูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบผสมผสาน เก็บข้อมูล 3 ระยะ โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากผู้บริหาร ครู คณะกรรมการบริหาร และ ผู้ปกครอง จำนวน 397 คน ด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน และ เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 15 คน การสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 15 คน และการทดสอบต้นแบบด้วยการอภิปรายแบบคณะ (Panel Discussion) พร้อมประเมินรูปแบบจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 15 คน และ กลุ่มทดลองใช้ จำนวน 150 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา และข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของเครือข่ายการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส จากการวิเคราะห์ SWOT และช่องว่างคุณภาพ พบช่องว่างในระดับวิกฤตด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการผ่านการประเมิน สมศ. ร้อยละ 1.2 องค์ประกอบสำคัญของการบริหารเครือข่ายประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ วิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจ ยุทธศาสตร์ การดำเนินงาน เป้าหมาย และความสำเร็จร่วมกัน โดยมีค่าเฉลี่ยความสำคัญในระดับมากที่สุด 2) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นชื่อว่า “NARA-EDU Network Model” ประกอบด้วยโครงสร้างเครือข่าย 3 ระดับ (จังหวัด-อำเภอ-โรงเรียน) กลไกการบริหารแบบพหุภาคี กระบวนการดำเนินงานตามวงจร PDCA-R ระบบสนับสนุน 5 ด้าน (พัฒนาศักยภาพ ทรัพยากรร่วม นวัตกรรม ประกันคุณภาพ และภาคีสัมพันธ์) และยุทธศาสตร์ 6 ด้าน รูปแบบผ่านการทดสอบต้นแบบในโรงเรียน 30 แห่ง ผ่าน 5 โครงการนำร่อง ได้แก่ ครูต้นแบบ พหุวัฒนธรรม หลักสูตรท้องถิ่นร่วม เทคโนโลยีการเชื่อมโยง ประเมินคุณภาพร่วม และชุมชนร่วมพัฒนา 3) ผลการประเมินรูปแบบโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 กลุ่ม พบว่ามีค่าเฉลี่ยภาพรวมระดับมาก โดยด้านความเป็นประโยชน์สูงสุด รองลงมา คือ ความเป็นไปได้ ความเหมาะสม และความถูกต้อง ผู้ประเมินเห็นว่ารูปแบบตอบโจทย์บริบทพหุวัฒนธรรมและข้อจำกัดทรัพยากรของชายแดนใต้ได้ดี มีความเป็นไปได้สูง และช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาเอกชนอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับเป้าหมาย SDG 4 ด้านการศึกษาอย่างเท่าเทียมและมีคุณภาพ

คำสำคัญ: เครือข่ายการศึกษาเอกชน, รูปแบบการบริหารคุณภาพการศึกษา, บริบทชายแดนภาคใต้

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้ทุกประเทศต้องเผชิญกับพลวัตทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะผลกระทบจากนวัตกรรมดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแรงงาน และโลกาภิวัตน์ที่พลิกโฉมความต้องการด้านทักษะ และการเรียนรู้ของประชาชน (World Economic Forum, 2020) ทำให้การศึกษาต้องมุ่งพัฒนาทักษะแห่งอนาคต การเรียนรู้ตลอดชีวิต และ การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ประเทศไทยในฐานะสมาชิกอาเซียนจึงต้องยกระดับระบบการศึกษาให้เท่าทันบริบทโลก โดยส่งเสริม

สมรรถนะผู้เรียนด้านการคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การสื่อสารหลายภาษา และการเป็นพลเมืองโลก สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของไทยที่เน้นความร่วมมือจากทุกภาคส่วน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

ในบริบทจังหวัดนราธิวาสซึ่งเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม มีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม ใช้ภาษามลายูถิ่น และมีอัตลักษณ์ทางศาสนาที่เข้มแข็ง ความหลากหลายดังกล่าวส่งผลต่อรูปแบบการจัดการศึกษาโดยตรง (ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้, 2565) ขณะเดียวกัน พื้นที่ยังเผชิญความท้าทายด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และโอกาสทางการศึกษา โรงเรียนเอกชนจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการวิชาสามัญกับวิชาศาสนาอย่างสอดคล้องกับชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2564) อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาเอกชนยังประสบปัญหาด้านโครงสร้างการบริหาร ขาดกลไกการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคม รวมถึงขาดระบบแลกเปลี่ยนทรัพยากรและองค์ความรู้ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเต็มศักยภาพ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2563)

ดังนั้น “รูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน” นับเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาในยุคที่สภาพแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และ เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายช่วยส่งเสริมให้สถานศึกษาเอกชนสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Sharing) และ พัฒนาศักยภาพของบุคลากรได้อย่างต่อเนื่อง อันนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ (Fullan, 2016; OECD, 2020) นอกจากนี้ รูปแบบการบริหารเครือข่ายยังมีบทบาทในการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และองค์กรศาสนา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทของสถานศึกษาเอกชนที่มีความหลากหลายทั้งด้านอัตลักษณ์ หลักสูตร และการบริหารจัดการ การมีเครือข่ายที่เข้มแข็งจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และ สนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ (Hargreaves and O'Connor, 2018)

เมื่อพิจารณาในบริบทของจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนภาคใต้ที่มีลักษณะเฉพาะทั้งด้าน วัฒนธรรม ศาสนา และ สถานการณ์ความไม่สงบ พบว่า สถานศึกษาเอกชน โดยเฉพาะโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ยังเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น ความไม่มั่นคงทางด้านความปลอดภัย การขาดแคลนทรัพยากร และ บุคลากรที่มีคุณภาพ ความแตกต่างทางภาษา และ วัฒนธรรม รวมถึงข้อจำกัดในการเข้าถึงเทคโนโลยีการศึกษา (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้คุณภาพการศึกษาของผู้เรียนในพื้นที่ยังไม่เป็นไปตามเป้าหมาย และ เกิดความเหลื่อมล้ำเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นของประเทศ ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนจึงเป็นแนวทางที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาเชิงระบบ โดยการเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และ การมีส่วนร่วมของชุมชน จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ระบบการศึกษาในจังหวัดนราธิวาสอย่างยั่งยืน (UNESCO, 2021) กล่าวโดยสรุป รูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำ สร้างโอกาสทางการศึกษา และ เสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมในพื้นที่ที่มีบริบทเฉพาะ เช่น จังหวัดนราธิวาส

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและองค์ประกอบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส
3. เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ตามแนวทางของ Creswell and Plano Clark (2018) โดยผู้วิจัยได้ศึกษา วิเคราะห์ และ สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส จากเอกสาร งานวิจัย และ กรอบแนวคิด ด้านเครือข่าย การบริหารคุณภาพ และ การศึกษาพัฒนาธรรม (DuFour and Fullan, 2013; UNESCO, 2021) โดยกำหนดขั้นตอนการศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ 1) การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และ ผลการดำเนินงานเครือข่ายการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส 2) การศึกษาข้อมูลเชิงองค์ประกอบ และ การพัฒนารูปแบบบริหารจัดการเครือข่ายการศึกษาเอกชน และ 3) การประเมินผลรูปแบบบริหารจัดการเครือข่ายการศึกษาเอกชนด้วยผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัย ประกอบด้วย ผู้บริหารการศึกษาเอกชนจังหวัด และ อำเภอสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส จำนวน 16 คน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัด 3 คน และ 2) ผู้บริหารสำนักงานการศึกษาเอกชนอำเภอ 13 คน (สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส, 2566) ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ในสถานศึกษาเอกชนในระบบ จำนวน 102 โรงเรียน รวม 68,539 คน ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารและครู 3,985 คน 2) คณะกรรมการบริหารโรงเรียน 714 คน และ 3) ผู้ปกครองนักเรียน 63,840 คน

นายกสมาคม และ คณะกรรมการสมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดนราธิวาส จำนวน 15 คน

กลุ่มตัวอย่าง ในการเก็บข้อมูลสภาพปัญหา และ องค์ประกอบเครือข่าย ใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน (Yamane, 1973) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 397 คน ครอบคลุมผู้บริหาร ครู คณะกรรมการโรงเรียน และ ผู้ปกครอง การสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้เชี่ยวชาญ และ ผู้เกี่ยวข้องคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน

การประเมินผลรูปแบบ ใช้กับกลุ่มตัวอย่างผู้บริหาร ครู คณะกรรมการโรงเรียน และ ผู้ปกครอง ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 150 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้พัฒนารูปแบบบริหารจัดการเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส ในครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และแบบประเมิน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. แบบสัมภาษณ์ สภาพแวดล้อม (SWOT) การบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน จังหวัดนราธิวาส
2. แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ช่องว่างของคุณภาพ (Quality Gap Analysis)
3. แบบสอบถามเกี่ยวข้องกับสภาพปัญหา การศึกษาองค์ประกอบ และ องค์ประกอบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน และ คุณภาพการศึกษาเอกชน มีลักษณะข้อคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคอร์ท (Likert) โดยนำรูปแบบไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง และ ใช้แบบประเมินกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 397 คน
4. แบบสัมภาษณ์ เกี่ยวกับสภาพปัญหา การศึกษาองค์ประกอบ และ องค์ประกอบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน และ คุณภาพการศึกษาเอกชน กับกลุ่มตัวอย่างที่เลือกแบบเจาะจง จำนวน 15 คน
5. แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบบริหารจัดการเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส โดยผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 คน
6. แบบสัมภาษณ์ ต้นแบบการพัฒนา (Prototype) รูปแบบบริหารจัดการเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส

7. แบบการทดสอบต้นแบบการพัฒนา (Prototype) โดยใช้เครื่องมือ Panel Discussion

8. แบบประเมินผลความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบ เป็นการใช้คำถามปลายเปิด โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 150 คน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา การศึกษาองค์ประกอบ เครือข่ายการศึกษาเอกชน ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส

1. สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนราธิวาส ทำหนังสือเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย และ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลให้กลุ่มตัวอย่างทราบ

3. ส่งแบบสัมภาษณ์ และ เก็บรวบรวมด้วยตนเอง รวมทั้งสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเพิ่มเติม

4. เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา และ ผลงานการขับเคลื่อน เครือข่ายการศึกษาเอกชนจากกลุ่มตัวอย่าง

3.2 ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบบริหารจัดการเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ และ การพัฒนารูปแบบการบริหาร เครือข่ายการศึกษา เพื่อนำมาเป็นเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการสร้างรูปแบบกรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบ

2. สร้างแบบสัมภาษณ์และตรวจสอบคุณภาพของแบบฯ เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับ องค์ประกอบของรูปแบบ วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) เพื่อหาองค์ประกอบ การบริหารเครือข่าย

3. ดำเนินการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้แจกแบบสอบถาม องค์ประกอบของรูปแบบ ให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 คน ตอบเป็น รายบุคคล

4. ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสนทนา โดยนำเสนอ (ร่าง) รูปแบบบริหารจัดการเครือข่ายการศึกษาเอกชน ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส ต่อผู้ทรงคุณวุฒิ และ ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อรับข้อสังเกต ข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นไปปรับปรุงแก้ไขร่างรูปแบบให้มีความเหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเอกชน ในจังหวัดนราธิวาสต่อไป

5. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการจดบันทึก และ ถอดเทปการสนทนากลุ่ม ด้วยวิธีการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นหลักขององค์ประกอบของรูปแบบ และสรุปเป็น ประเด็นสำคัญ จากนั้นนำข้อมูลมาเชื่อมโยงกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม เพื่อใช้ในการพิจารณาปรับปรุงรูปแบบ

6. ปรับปรุง และ พัฒนารูปแบบบริหารจัดการเครือข่ายการศึกษาเอกชน โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการตอบ แบบสอบถาม และ การสนทนากลุ่มมาเป็นแนวทางในการปรับปรุง เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเหมาะสม สมบูรณ์ และเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง

3.3 ระยะที่ 3 การประเมินผลรูปแบบ

1. นำรูปแบบการบริหารเครือข่ายฯ ในขั้นตอนที่ 2 ให้ผู้บริหารและครู คณะกรรมการบริหาร ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 15 คน คนละ กลุ่มตัวอย่างในระยะที่ 1 ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ความเป็นประโยชน์

2. นำผลมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการ ตรวจสอบ และประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และ ความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการ บริหารเครือข่ายฯ ประกอบด้วย

ให้ผู้บริหารและครู คณะกรรมการบริหาร ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 150 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

3. จัดพิมพ์ และ เผยแพร่รูปแบบการบริหารเครือข่ายให้กับผู้เกี่ยวข้อง และ สมาชิกในเครือข่าย นำไปใช้ โดยการจัดประชุมชี้แจงเพื่อสร้างความเข้าใจ และ ความตระหนักถึงความสำคัญของรูปแบบ ร่วมกันวางแผนการขับเคลื่อน และ นำรูปแบบไปสู่การปฏิบัติในเครือข่ายการศึกษาเอกชน และ สร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้อง และ จัดเตรียมทรัพยากร และ สิ่งสนับสนุนที่จำเป็น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม และ แบบประเมินวิเคราะห์ด้วยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์เอกสาร และ การประชุมกลุ่ม ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

4.3 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

4.3.1 สถิติพื้นฐาน สถิติพื้นฐาน 1) ความถี่ (Frequency) 2) ร้อยละ (Percentage) 3) ค่าเฉลี่ย (Mean) 4) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

4.3.2 สถิติขั้นสูงที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพ 1) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) 2) ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) 3) ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's α)

4.3.3 สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) การเตรียมข้อมูล ถอดเทปการสัมภาษณ์ และ การสนทนากลุ่ม จัดระเบียบข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่

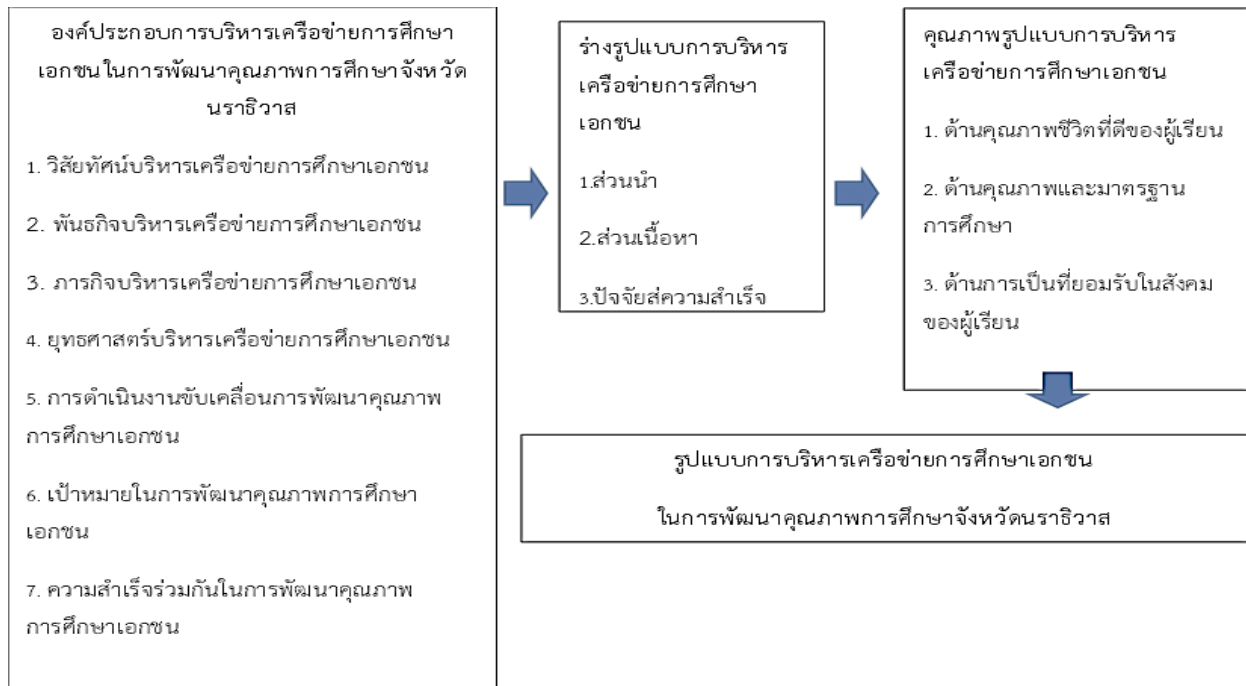
2) การวิเคราะห์ อ่าน และ ทบทวนข้อมูลซ้ำ ๆ เพื่อจับประเด็นสำคัญ จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามกรอบแนวคิด สร้างรหัส และ รูปแบบที่เกิดขึ้น

3) การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ใช้วิธี Triangulation ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ (Peer Review)

4) การสรุปและการนำเสนอ สรุปประเด็นสำคัญเป็นข้อความพรรณนา เสนอในรูปแบบที่เข้าใจง่าย และ มีความหมาย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยเบื้องต้น เรื่อง รูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส ตามแนวทางของ Creswell and Plano Clark (2018) โดยผู้วิจัยได้ศึกษา วิเคราะห์ และ สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส จากเอกสาร งานวิจัย และ กรอบแนวคิดด้านเครือข่าย การบริหารคุณภาพ และการศึกษาพัฒนาธรรม (DuFour and Fullan, 2013; UNESCO, 2021) โดยกำหนดขั้นตอนการศึกษา 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การศึกษาองค์ประกอบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส 2) ร่างรูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน และ 3) ประเมินคุณภาพรูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัย สภาพปัญหา และ องค์ประกอบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT) การบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน จังหวัดนราธิวาส ดังนี้

1.1 จุดแข็ง (Strengths)

1.1.1 ด้านโครงสร้างองค์กร

- มีสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดและอำเภอครอบคลุมทั้ง 13 อำเภอ พร้อมบุคลากร 207

อัตรา

- มีสมาคมโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นตัวแทนและประสานงาน
- มีโครงสร้างการบริหาร 4 กลุ่มงานที่ชัดเจน ครอบคลุมภารกิจหลัก

1.1.2 ด้านจำนวนและความหลากหลาย

- มีสถานศึกษาเอกชนจำนวนมาก 829 แห่ง (102 ในระบบ, 727 นอกในระบบ)
- มีรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย (สามัญ, ศาสนาอิสลามควบคู่, ปอเนาะ, ตาดีกา)
- ตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของชุมชนพหุวัฒนธรรม

1.1.3 ด้านการมีส่วนร่วม

- มีการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรศาสนาในการจัดการศึกษาสูง
- มีคณะกรรมการบริหารโรงเรียน 714 คน และผู้ปกครอง 63,840 คน ที่พร้อมสนับสนุน

1.2 จุดอ่อน (Weaknesses)

1.2.1. ด้านคุณภาพการศึกษา

- ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน O-NET ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ
- ผลการทดสอบ I-NET อยู่ในระดับต่ำ (35-39%)
- มีเพียง 10 โรงเรียนที่ผ่านการประเมิน สมศ. รอบ 4

1.2.2 ด้านการบริหารจัดการ

- ขาดกลไกการประสานงานที่เป็นระบบระหว่างโรงเรียนเอกชน
- ไม่มีรูปแบบการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายที่ชัดเจน
- การดำเนินงานแบบต่างคนต่างทำ ขาดการบูรณาการ

1.2.3 ด้านบุคลากร

- ผู้บริหารขาดทักษะภาวะผู้นำและการบริหารความร่วมมือ
- ครูมีการเข้า-ออกสูง (16.57% ต่อปี) ส่งผลต่อความต่อเนื่อง
- ขาดครูที่มีความเข้าใจบริบทพหุวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง

1.2.4 ด้านทรัพยากร

- งบประมาณไม่เพียงพอ โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็ก
- ขาดการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างเป็นระบบ
- สื่อการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับบริบทภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.3 โอกาส (Opportunities)

1.3.1 ด้านนโยบายรัฐ

- นโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน
- การปรับเพิ่มเงินอุดหนุนรายหัว (ปี 2566-2569)
- กองทุนส่งเสริมโรงเรียนในระบบที่ให้อยู่ยืมดอกเบี้ยต่ำ

1.3.2 ด้านการพัฒนาในศตวรรษที่ 21

- แนวโน้มการจัดการศึกษาแบบเครือข่ายที่เป็นที่ยอมรับ
- เทคโนโลยีดิจิทัลที่ช่วยเชื่อมโยงการทำงาน
- การเรียนรู้ออนไลน์ที่ขยายโอกาสการเข้าถึง

1.3.3 ด้านความร่วมมือ

- ศักยภาพในการสร้างเครือข่ายกับสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่
- โอกาสความร่วมมือระดับอาเซียนด้านการศึกษาอิสลาม

1.4 อุปสรรค (Threats)

1.4.1 ด้านบริบทพื้นที่

- สถานการณ์ความไม่สงบส่งผลต่อความปลอดภัย
- ปัญหาภาษาที่เป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ (ใช้ภาษามลายูถิ่น และ ภาษาไทยในการสอน)
- ความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อน

1.4.2 ด้านการแข่งขัน

- การแข่งขันกับโรงเรียนรัฐที่ได้เปรียบด้านทรัพยากร
- จำนวนประชากรวัยเรียนลดลงต่อเนื่อง
- ผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียนรัฐมากขึ้น

1.4.3 ด้านระบบและกฎระเบียบ

- ความไม่เสมอภาคในการปฏิบัติระหว่างโรงเรียนรัฐและเอกชน
- ภาระภาษีที่ดินและสิ่งปลูกสร้างที่เพิ่มต้นทุน
- ข้อจำกัดด้านกฎระเบียบที่ไม่ยืดหยุ่น

1.5 ข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์

จากการวิเคราะห์ SWOT นำเสนอกลยุทธ์หลัก 4 ด้าน

1.5.1 กลยุทธ์ SO (ใช้จุดแข็ง-โอกาส)

- พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือที่เป็นทางการโดยใช้โครงสร้างที่มีอยู่
- ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเชื่อมโยงสถานศึกษาทั้ง 829 แห่ง

1.5.2 กลยุทธ์ WO (แก้จุดอ่อน-ใช้โอกาส)

- พัฒนาศักยภาพผู้บริหารด้านภาวะผู้นำเครือข่าย
- สร้างระบบการใช้ทรัพยากรร่วมกันผ่านกลไกเครือข่าย

1.5.3 กลยุทธ์ ST (ใช้จุดแข็ง-หลีกเลี่ยงอุปสรรค)

- เน้นอัตลักษณ์การศึกษาที่บูรณาการศาสนาและวัฒนธรรม
- สร้างความร่วมมือกับชุมชนเพื่อลดผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบ

4. กลยุทธ์ WT (ลดจุดอ่อน-หลีกเลี่ยงอุปสรรค)

- พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ใช้ภาษาสองภาษา
- สร้างเครือข่ายการพัฒนาครูเพื่อลดการลาออก

การวิเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนารูปแบบบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนมีความจำเป็นและเร่งด่วนเพื่อใช้จุดแข็งที่มีอยู่ แก้ไขจุดอ่อน เพื่อเพิ่มโอกาส และ รับมือกับอุปสรรคได้อย่างเป็นระบบ ดังแสดงในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปผลการวิเคราะห์ SWOT การบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชน

มิติ	ประเด็นหลัก	น้ำหนักความสำคัญ (1-5)
จุดแข็ง (S)		
S1	มีโครงสร้างองค์กรครอบคลุม 13 อำเภอ	4.5
มิติ	ประเด็นหลัก	น้ำหนักความสำคัญ (1-5)
S2	มีสถานศึกษาจำนวนมาก 829 แห่ง	4.8
S3	มีการมีส่วนร่วมของชุมชนสูง	4.2
จุดอ่อน (W)		
W1	ผลสัมฤทธิ์ O-NET ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ	4.9
W2	ขาดกลไกประสานงานที่เป็นระบบ	4.6
W3	ครูมีการเข้า-ออกสูง (16.57%/ปี)	4.7
โอกาส (O)		
O1	นโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วม	4.0
O2	เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยเชื่อมโยง	3.8
O3	โอกาสความร่วมมือระดับอาเซียน	3.5
อุปสรรค (T)		
T1	สถานการณ์ความไม่สงบ	4.8
T2	ปัญหาภาษาเป็นอุปสรรค	4.3
T3	ความไม่เสมอภาคกับโรงเรียนรัฐ	4.5

1.2 ผลการวิเคราะห์ด้านคุณภาพการศึกษาเอกชน จังหวัดนราธิวาส

สถานการณ์ปัจจุบัน (Current State)

- ผลสัมฤทธิ์ O-NET ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ
- ผลการทดสอบ I-NET อยู่ในระดับต่ำ (35-39%)

- มีเพียง 10 โรงเรียนจาก 829 แห่งที่ผ่านการประเมิน สมศ. รอบ 4 (1.2%)
- ขาดสื่อการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับบริบทภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ปัญหาภาษาที่เป็นอุปสรรค (ภาษามลายูถิ่น vs ภาษาไทยในการสอน)

เป้าหมายที่ต้องการ (Desired State)

- ผลสัมฤทธิ์ O-NET เทียบเท่าหรือสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ
- ผลการทดสอบ I-NET อยู่ในระดับดี (60% ขึ้นไป)
- โรงเรียนที่ผ่านการประเมิน สมศ. เพิ่มขึ้นเป็น 30% ของจำนวนทั้งหมด
- มีสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับบริบทพหุวัฒนธรรม
- การจัดการเรียนการสอนแบบสองภาษาที่มีประสิทธิภาพ

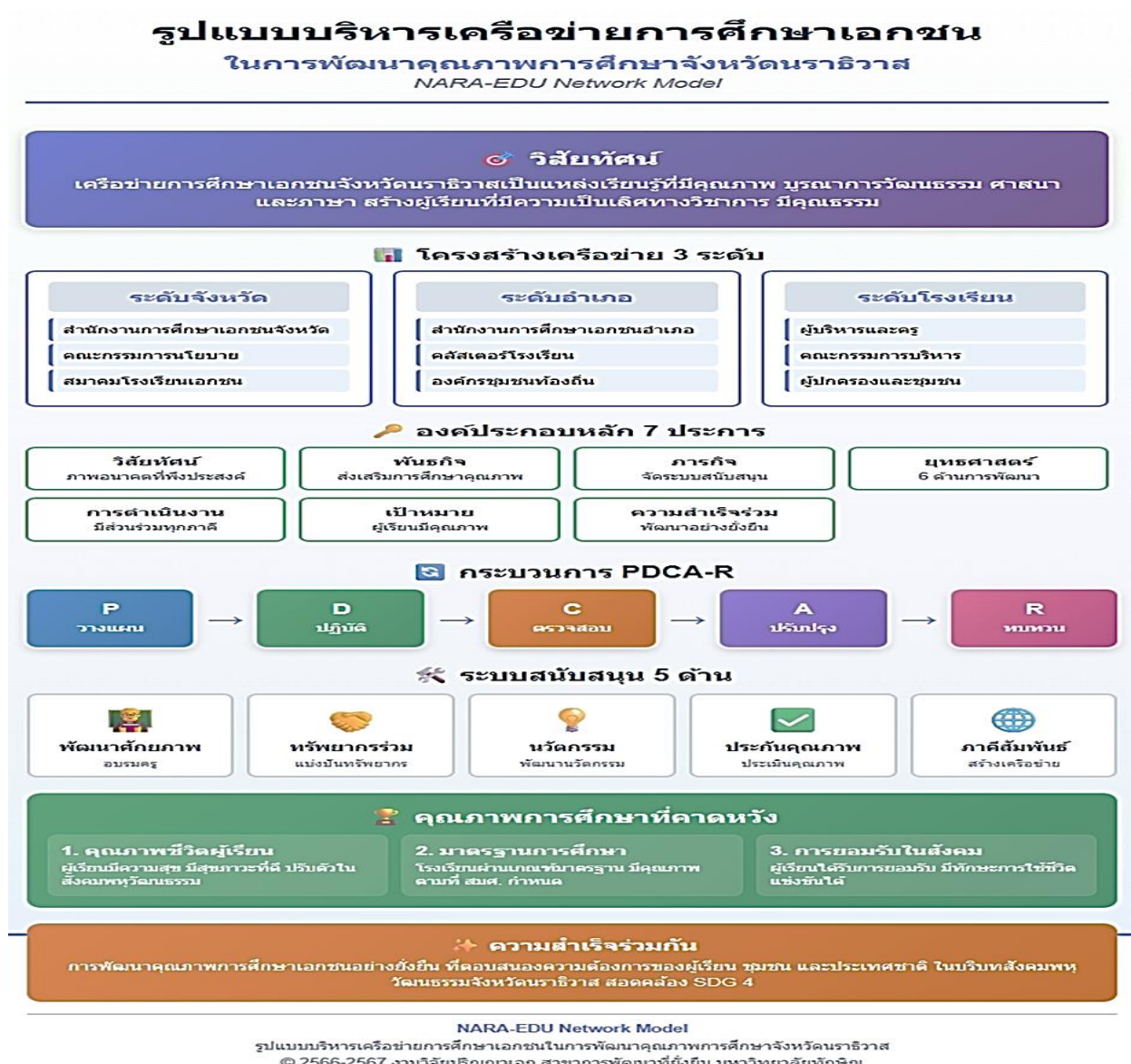
ตารางที่ 2 แสดงช่องว่าง (Gap) และผลกระทบด้านคุณภาพการศึกษา

ตัวชี้วัด	ปัจจุบัน	เป้าหมาย	ช่องว่าง	ระดับความรุนแรง
ผลสัมฤทธิ์ O-NET	ต่ำกว่าเฉลี่ยประเทศ	เท่าหรือสูงกว่าเฉลี่ย	สูง	วิกฤต
ผลการทดสอบ I-NET	35-39%	60%+	21-25%	สูง
โรงเรียนผ่าน สมศ.	1.2%	30%	28.8%	
การใช้ภาษาในการสอน	ไม่สอดคล้องบริบท	สองภาษาที่มีประสิทธิภาพ	สูง	สูง

สรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ 5 องค์ประกอบหลัก ที่จำเป็นสำหรับการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ได้แก่ (1) วิสัยทัศน์ พันธกิจ และภารกิจการบริหารเครือข่าย (2) ยุทธศาสตร์การบริหารเครือข่าย (3) การดำเนินงานขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา (4) เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และ (5) ความสำเร็จร่วมกันที่ต้องการให้เกิดคุณภาพกับผู้เรียน องค์ประกอบทั้ง 5 นี้ได้รับการประเมินระดับความสำคัญจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นและความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบในการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง

2. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส

ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส พบว่า ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบขึ้นมีชื่อว่า "NARA-EDU Network Model" ซึ่งเป็นตัวย่อมาจาก Narathiwat Private Education Network Model โดยรูปแบบนี้ได้รับการออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทพหุวัฒนธรรมของจังหวัดนราธิวาส คำนึงถึงความหลากหลายทางภาษา ศาสนา และ วัฒนธรรม พร้อมทั้งตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการที่ระบุไว้ในองค์ประกอบทั้ง 7 ประการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่ (1) วิสัยทัศน์ (2) พันธกิจ (3) ภารกิจ (4) ยุทธศาสตร์ (5) การดำเนินงานขับเคลื่อน (6) เป้าหมาย และ (7) ความสำเร็จร่วมกัน องค์ประกอบเหล่านี้ทำงานร่วมกันภายใต้โครงสร้างเครือข่าย 3 ระดับ (Tri-Level Network Structure) ที่ครอบคลุมระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และ ระดับโรงเรียน

ภาพที่ 2 รูปแบบ NARA-EDU Network Model

3. ผลการประเมินรูปแบบบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส

ผลการประเมินรูปแบบบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อระดับคุณภาพของรูปแบบ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.31$, S.D.= 0.04) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความเป็นประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 44.35$, S.D.= 0.03) รองลงมาได้แก่ ด้านความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 44.32$, S.D.= 0.02) ด้านความเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 44.30$, S.D.= 0.03) ตามลำดับ ส่วนด้านความถูกต้อง มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมากเช่นกัน ($\bar{X} = 44.27$, S.D.= 0.03)

ตารางที่ 3 สรุปผลการประเมินคุณภาพรูปแบบ โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 150 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 50 คน

ด้านการประเมิน	ผู้บริหาร/ครู	คณะกรรมการ	ผู้ปกครอง	ภาพรวม
	$\bar{X}$ (S.D.)	$\bar{X}$ (S.D.)	$\bar{X}$ (S.D.)	$\bar{X}$ (S.D.)
1. ความเป็นประโยชน์	4.67 (0.08)	4.71 (0.13)	4.30 (0.02)	4.35 (0.03)
2. ความเป็นไปได้	4.59 (0.04)	4.75 (0.07)	4.27 (0.01)	4.32 (0.02)
3. ความถูกต้อง	4.38 (0.14)	4.74 (0.09)	4.23 (0.03)	4.27 (0.03)
4. ความเหมาะสม	4.45 (0.08)	4.78 (0.12)	4.26 (0.02)	4.30 (0.03)
รวม	4.52 (0.14)	4.74 (0.10)	4.27 (0.03)	4.31 (0.04)
ระดับ	มากที่สุด	มากที่สุด	มาก	มาก

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเกี่ยวกับสภาพปัญหาและองค์ประกอบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส พบว่า องค์ประกอบสำคัญทั้ง 5 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) วิสัยทัศน์ พันธกิจ และภารกิจการบริหารเครือข่าย (2) ยุทธศาสตร์การบริหารเครือข่าย (3) การดำเนินงานขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา (4) เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และ (5) ความสำเร็จร่วมกันที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน ล้วนได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิในระดับ “มาก” ถึง “มากที่สุด” สะท้อนให้เห็นว่าองค์ประกอบดังกล่าวเป็นกลไกหลักที่จำเป็นต่อการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายการศึกษาเอกชนอย่างเป็นระบบ *ประการแรก* องค์ประกอบด้านวิสัยทัศน์ พันธกิจ และภารกิจการบริหารเครือข่าย มีความสำคัญในระดับสูง เนื่องจากเป็นกรอบแนวคิดหลักที่กำหนดทิศทางและเป้าประสงค์ร่วมของเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan (2016) ที่ชี้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมี “วิสัยทัศน์ร่วม” (shared vision) เป็นตัวขับเคลื่อนหลัก โดยเฉพาะในบริบทจังหวัดนราธิวาสที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา การมีวิสัยทัศน์ร่วมจะช่วยลดความแตกต่างและสร้างความเป็นเอกภาพในการดำเนินงานของสถานศึกษาเอกชน *ประการที่สอง* ยุทธศาสตร์การบริหารเครือข่าย เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นเครื่องมือในการแปลงวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ผลการวิจัยสอดคล้องกับ Hargreaves and O'Connor (2018) ที่เสนอแนวคิด “Collaborative Professionalism” ซึ่งเน้นการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ร่วมกันของเครือข่าย เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ในพื้นที่นราธิวาสที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและความไม่แน่นอนเชิงบริบท ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมจะช่วยให้เครือข่ายสามารถปรับตัวและตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ *ประการที่สาม* การดำเนินงานขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา ถือเป็นหัวใจของการบริหารเครือข่าย เนื่องจากเป็นกระบวนการนำแผนและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติจริง ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งผู้บริหาร ครู ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับ OECD (2020) ที่เน้นบทบาทของเครือข่ายการเรียนรู้ในการยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการใช้ทรัพยากรร่วมกัน *ประการที่สี่* เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เป็นองค์ประกอบที่ช่วยกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของเครือข่ายอย่างชัดเจน ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าเป้าหมายที่ชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ จะช่วยให้การดำเนินงานมีทิศทางและสามารถประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ ในจังหวัดนราธิวาส เป้าหมายควรครอบคลุมทั้งด้านวิชาการ คุณธรรม และ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้เรียน *ประการสุดท้าย* ความสำเร็จร่วมกันที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน เป็นองค์ประกอบที่สะท้อนถึงผลลัพธ์ปลายทางของการบริหารเครือข่าย โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีคุณภาพทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO (2021) ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน (holistic development) และการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา *อย่างไรก็ตาม* เมื่อเชื่อมโยงกับสภาพปัญหาในจังหวัดนราธิวาส พบว่าการดำเนินงานตามองค์ประกอบทั้ง 5 ยังเผชิญข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย การขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ การจำกัดด้านงบประมาณ และบริบทความไม่สงบ

ในพื้นที่ ซึ่งส่งผลต่อความร่วมมือและความต่อเนื่องของเครือข่าย ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนจึงควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความไว้วางใจ (trust building) การมีส่วนร่วมของชุมชน และการสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง สรุปได้ว่า ผลการวิจัยยืนยันว่าองค์ประกอบทั้ง 5 เป็นปัจจัยสำคัญที่มีบทบาทเชิงบูรณาการในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผ่านการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในจังหวัดนราธิวาส และควรได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่และยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยด้านการพัฒนารูปแบบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นภายใต้ชื่อ “NARA-EDU Network Model” (Narathiwat Private Education Network Model) มีความเหมาะสมเชิงบริบทและเชิงโครงสร้างอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการออกแบบที่คำนึงถึงลักษณะพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ ทั้งด้านภาษา ศาสนา และวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษา การที่รูปแบบดังกล่าวประกอบด้วยองค์ประกอบ 7 ประการ ได้แก่ (1) วิสัยทัศน์ (2) พันธกิจ (3) ภารกิจ (4) ยุทธศาสตร์ (5) การดำเนินงานขับเคลื่อน (6) เป้าหมาย และ (7) ความสำเร็จร่วมกัน สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาเชิงระบบ (system approach) ที่เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับนโยบายสู่การปฏิบัติและผลลัพธ์ปลายทางอย่างครบวงจร โดยสอดคล้องกับแนวคิดของ Fullan (2016) ที่เน้นว่าการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความสอดคล้องประสานขององค์ประกอบหลายมิติ ไม่สามารถขับเคลื่อนด้วยปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงลำพัง ในมิติของ “วิสัยทัศน์-พันธกิจ-ภารกิจ” พบว่าเป็นฐานรากสำคัญของรูปแบบ เนื่องจากทำหน้าที่กำหนดทิศทางและอัตลักษณ์ร่วมของเครือข่าย ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในบริบทของจังหวัดนราธิวาสที่มีความหลากหลายสูง การมีกรอบแนวคิดร่วมจะช่วยลดความแตกต่างและสร้างความเป็นเอกภาพในการดำเนินงานของสถานศึกษาเอกชน ทั้งยังส่งเสริมความเข้าใจระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ในส่วนของ “ยุทธศาสตร์” และ “การดำเนินงานขับเคลื่อน” เป็นกลไกสำคัญในการแปลงแนวคิดสู่การปฏิบัติจริง โดยรูปแบบ NARA-EDU ได้เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในเครือข่าย ทั้งผู้บริหาร ครู ผู้นำศาสนา และ ชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Collaborative Professionalism ของ Hargreaves and O'Connor (2018) ที่ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนเมื่อมีความร่วมมือเชิงวิชาชีพและความรับผิดชอบร่วมกัน สำหรับองค์ประกอบด้าน “เป้าหมาย” และ “ความสำเร็จร่วมกัน” เป็นการสะท้อนผลลัพธ์ที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยไม่เพียงแต่เน้นผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ แต่ยังครอบคลุมถึงคุณธรรม จริยธรรม และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ UNESCO (2021) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน (holistic development) และการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ โครงสร้างเครือข่ายแบบ 3 ระดับ (Tri-Level Network Structure) ที่ครอบคลุมระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และ ระดับโรงเรียน ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของรูปแบบ เนื่องจากช่วยให้การบริหารจัดการมีความเชื่อมโยงในแนวดิ่ง (vertical integration) และ การประสานงานในแนวราบ (horizontal collaboration) อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ระดับจังหวัดทำหน้าที่กำหนดนโยบาย และ ทิศทาง ระดับอำเภอทำหน้าที่ประสาน และ สนับสนุน ส่วนระดับโรงเรียนเป็นหน่วยปฏิบัติที่นำไปสู่ผลลัพธ์จริง การจัดโครงสร้างลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวทางการบริหารเครือข่ายสมัยใหม่ที่เน้นการกระจายอำนาจ และ การมีส่วนร่วม (OECD, 2020) เมื่อพิจารณาเชื่อมโยงกับสภาพปัญหาในจังหวัดนราธิวาส เช่น ความไม่ต่อเนื่องของนโยบาย ความขาดแคลนทรัพยากร ความท้าทายด้านความปลอดภัย และ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม พบว่า NARA-EDU Network Model มีศักยภาพในการตอบสนองต่อปัญหาเหล่านี้ได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากเป็นรูปแบบที่เน้นการสร้างความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการใช้ทรัพยากรร่วมกันในเครือข่าย ซึ่งจะช่วยลดข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง และ เพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา สรุปได้ว่า รูปแบบ NARA-EDU Network Model เป็นนวัตกรรมเชิงการบริหารที่มีความเหมาะสมกับบริบทของจังหวัดนราธิวาส ทั้งในเชิงโครงสร้าง เนื้อหา และ กระบวนการ สามารถเชื่อมโยงองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และมีศักยภาพในการยกระดับคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การนำไปใช้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุด จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐ การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และ การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกระดับ

ผลการประเมินรูปแบบบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนพบว่า ผู้ประเมินทุกกลุ่มให้ความสำคัญกับ “ความเป็นประโยชน์” และ “ความเป็นไปได้” มากกว่า “ความถูกต้อง” และ “ความเหมาะสม” สะท้อนว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความสำคัญกับผลลัพธ์เชิงปฏิบัติและการนำไปใช้จริง มากกว่าความถูกต้องทางทฤษฎี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Pragmatic Approach ที่เน้นความสำคัญของการใช้ประโยชน์ และ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริงในระบบการศึกษา (Dewey, 1938) นอกจากนี้ การที่คณะกรรมการบริหารให้คะแนนสูงสุดทุกด้าน แสดงถึงความเชื่อมั่นและความพร้อมที่จะสนับสนุนการขับเคลื่อนรูปแบบในระดับนโยบาย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา ตามแนวคิดของ World Bank (2020) ที่ชี้ว่า การสนับสนุนของผู้กำหนดนโยบายมีผลโดยตรงต่อการขยายผลนวัตกรรมด้านการศึกษา ผลการวิจัยยังสะท้อนถึงความจำเป็นของ โครงสร้างและกลไกเครือข่ายที่ชัดเจน โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีความหลากหลายทางศาสนา ภาษา และ วัฒนธรรม ตลอดจนข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร การมีเครือข่ายที่จัดการอย่างเป็นระบบ สามารถลดความซ้ำซ้อน ส่งเสริมการสื่อสาร และ เพิ่มประสิทธิภาพการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อำนาจ เย็นสบาย (2565) ที่เน้นว่าการจัดเครือข่ายแบบมีโครงสร้างช่วยให้โรงเรียนใช้งานร่วมกัน เช่น การอบรมครู การแลกเปลี่ยนครูผู้สอน และการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในพื้นที่พหุวัฒนธรรม การค้นพบนี้สอดคล้องกับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2566) ที่เสนอแนวคิด “นโยบายตามบริบท” (Context-Based Policy) และการกระจายอำนาจสู่สถานศึกษาเอกชน โดยเน้นความร่วมมือในเครือข่ายเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในพื้นที่พหุวัฒนธรรม ผลการประเมินยืนยันว่าโครงสร้างเครือข่ายที่โปร่งใส มีส่วนร่วม และยืดหยุ่นต่อบริบทพื้นที่ สามารถเพิ่มคุณภาพการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างแท้จริง

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนารูปแบบบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจังหวัดนราธิวาส ที่เรียกว่า "NARA-EDU Network Model" ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้าง 3 ระดับ กลไกการบริหารจัดการที่ชัดเจน กระบวนการดำเนินงานแบบ PDCA-R ระบบสนับสนุน 5 ด้าน และยุทธศาสตร์ 6 ด้าน รูปแบบนี้ได้รับการประเมินว่ามีความเป็นประโยชน์ ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และ ความเหมาะสมในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย= 4.31) จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่ม จุดเด่นของรูปแบบคือความสอดคล้องกับบริบทพหุวัฒนธรรมของพื้นที่ การเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเชื่อมโยง และการมุ่งเน้นผลลัพธ์ที่เกิดกับผู้เรียน รูปแบบนี้ไม่เพียงแต่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของเครือข่ายการศึกษาเอกชนในจังหวัดนราธิวาส แต่ยังสามารถเป็นต้นแบบสำหรับพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกันได้ ความสำเร็จของรูปแบบนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ ภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ การสนับสนุนจากนโยบายระดับสูง การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันจากทุกฝ่าย การจัดสรรทรัพยากรที่เพียงพอ และความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน การนำรูปแบบนี้ไปใช้จะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาเอกชนในจังหวัดนราธิวาส ส่งเสริมความเข้มแข็งของเครือข่าย เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร และ สร้างความยั่งยืนในการพัฒนาการศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านการศึกษา (SDG 4) และ การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และ เท่าเทียม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนครราชสีมา ควรจัดตั้งศูนย์ประสานงานเครือข่ายการศึกษาเอกชนเป็นหน่วยงานถาวร มีบุคลากรเฉพาะทาง และ งบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำหน้าที่ประสานงาน ติดตาม ประเมินผล และ ให้การสนับสนุนเครือข่าย

1.2 ผู้บริหารโรงเรียนเอกชน ควรสร้างความเข้าใจ และ สร้างการยอมรับรูปแบบการบริหารเครือข่ายให้กับครู บุคลากร คณะกรรมการบริหาร และ ผู้ปกครอง ผ่านการสื่อสารที่ชัดเจน และ ต่อเนื่อง

1.3 ครูและบุคลากรทางการศึกษา ควรเปิดใจรับแนวคิดใหม่ ๆ และ ยินดีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครูจากโรงเรียนอื่น เพื่อพัฒนาตนเอง และ พัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน

1.4 คณะกรรมการบริหารและสมาคมโรงเรียนเอกชน ควรทำหน้าที่ตัวแทน (Broker) ในการเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนเอกชนกับหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และ ภาคประชาสังคม

1.5 ผู้ปกครองและชุมชน ควรเข้าใจบทบาทและความสำคัญของเครือข่ายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของบุตรหลาน และ ให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ด้านการขยายผลการวิจัย ควรศึกษาเปรียบเทียบการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนในจังหวัดอื่น ๆ ของภาคใต้ เช่น ปัตตานี ยะลา สตูล และ สงขลา เพื่อพัฒนารูปแบบที่สามารถนำไปใช้ได้ในวงกว้าง

2.2 ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเครือข่ายการศึกษาเอกชนในบริบทพหุวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเจาะลึก

2.3 ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ควรศึกษาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ออนไลน์ของครูและนักเรียนโรงเรียนเอกชน

2.4 ด้านนโยบาย และ การบริหารจัดการ ควรศึกษานโยบายสนับสนุนการบริหารเครือข่ายการศึกษาเอกชนของประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อนำมาปรับใช้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2564). รายงานสถานการณ์การศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ:

กระทรวงศึกษาธิการ.

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้. (2565). รายงานสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้. ยะลา: ศูนย์
อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้.

สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนครราชสีมา. (2566). ข้อมูลสถานศึกษาเอกชนจังหวัดนครราชสีมา. นครราชสีมา:
สำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดนครราชสีมา.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2563). รายงานผลการประเมินคุณภาพภายนอก.
กรุงเทพฯ: สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟ
ฟิค.

_____. (2566). รายงานนโยบายการศึกษาตามบริบทพื้นที่ชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). รายงานภาวะสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพ
ัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

อำนาจ เย็นสบาย. (2565). การพัฒนาเครือข่ายสถานศึกษาในพื้นที่พหุวัฒนธรรมเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน.
กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Dewey, J. (1938). *Logic: The theory of inquiry*. New York: Henry Holt.
- DuFour, R., & Fullan, M. (2013). *Cultures Built to Last: Systemic PLCs at Work*. Solution Tree Press.
- Fullan, M. (2016). *The new meaning of educational change*. (5th ed.). New York: Teachers College Press.
- Hargreaves, A., & O'Connor, M. T. (2018). *Collaborative professionalism: When teaching together means learning for all*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- OECD. (2020). *Education in the digital age: Healthy and happy children*. Paris: OECD Publishing.
- UNESCO. (2021). *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. UNESCO Publishing.
- World Bank. (2020). *Policy guidance for education reform*. Washington, D.C.: World Bank Publications.
- World Economic Forum. (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. Geneva: World Economic Forum.
- Yamane. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*. (3rd ed.). New York: Harper & Row.

Strategies For Developing Thai Language Communication Skills of Chinese Students in Bangkok

Pallanit Ubonnuch^{1*} and Piyapan Vacharanukul¹

¹North Bangkok University

*Corresponding author. E-mail: pallanit.ub@northbkk.ac.th

ABSTRACT

This research study aimed to 1) investigate the existing problems and needs in developing Thai language communication skills among Chinese students in Bangkok, and 2) develop strategies to enhance the Thai communication skills of Chinese students in Bangkok. This study employed a qualitative research approach. The research instrument used for data collection was a semi-structured interview. Data were collected from 18 key informants selected through purposive sampling. The data were analyzed using content analysis. The research findings revealed that: 1) existing problems were clearly aligned with developmental needs. The difficulties encountered acted as driving forces that shaped the need for improvement in the same direction, particularly in vocabulary development, main idea comprehension, organization of ideas, and confidence in language use. Most students agreed that learning should integrate all four language skills-listening, speaking, reading, and writing-through simulations and practical activities in order to strengthen their ability to use Thai confidently and effectively in academic settings and Thai society, and 2) the developed strategies comprised three primary approaches: (1) direct learner development utilizing Active Learning and the integration of the four macro skills-listening, speaking, reading, and writing-to facilitate authentic language use; (2) teacher and staff development aimed at enhancing competencies in teaching Thai as a second language through professional training and Professional Learning Communities (PLCs), empowering instructors to design effective active learning activities; and (3) educational management system development by fostering an environment that continuously promotes and sustains Thai language usage.

Keywords: Skill Development Strategies, Thai for Communication, Chinese Students, Bangkok

กลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร

ภรณ์ธิษฐ์ อุบลนุช^{1*} และ ปิยะพันธุ์ วัชรนุกุล¹

¹มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

*Corresponding author. E-mail: pallanit.ub@northbkk.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร และ 2) พัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 คน มีเกณฑ์ในการเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัญหาและความต้องการมีความสอดคล้องกันอย่างชัดเจน ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการพัฒนาในทิศทางเดียวกันทั้งในด้านคำศัพท์ การจับใจความ การจัดระบบความคิด และความมั่นใจในการใช้ภาษา ส่วนใหญ่เห็นว่าควรจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทั้ง 4 ทักษะ ผ่านสถานการณ์จำลองและการฝึกปฏิบัติจริงเสริมสร้างความสามารถในการใช้ภาษาไทยอย่างมั่นใจ และมีประสิทธิภาพในบริบทการศึกษาและสังคมไทย 2) การพัฒนากลยุทธ์ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ ได้แก่ (1) พัฒนาผู้เรียนโดยตรงผ่านการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น และบูรณาการทักษะฟัง พูด อ่าน เขียน เพื่อให้สามารถใช้ภาษาได้จริง (2) พัฒนาผู้สอนและบุคลากรเสริมสมรรถนะด้านการสอนภาษาไทยเป็นภาษาที่สองผ่านการอบรมและชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อให้ผู้สอนสามารถออกแบบกิจกรรมเชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (3) พัฒนาระบบบริหารจัดการ ด้วยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ภาษาไทยอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: กลยุทธ์การพัฒนาทักษะ, ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร, นักศึกษาชาวจีน, กรุงเทพมหานคร

© 2026 JOMSD: Journal of Organizational Management and Social Development

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่การเคลื่อนย้ายของผู้คน สิ่งของ และความคิดเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและระบบคมนาคมได้เปิดพื้นที่ให้เกิดการศึกษาเรื่อง “การเคลื่อนย้าย” ในหลายมิติ จนเกิดเป็นแนวคิดที่เรียกว่า “การเคลื่อนย้ายศึกษา” (mobility studies) ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์สำคัญในสังคมศาสตร์ร่วมสมัย แนวคิดนี้มุ่งทำความเข้าใจการเคลื่อนที่ (movement) ของผู้คน สินค้า และความคิด ในฐานะปรากฏการณ์ที่มีนัยสำคัญทางสังคม โดยตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ว่าการเคลื่อนย้ายกำลังเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม กฎเกณฑ์ และวิถีชีวิตของผู้คนไปในทิศทางใด ตลอดจนก่อให้เกิดความซับซ้อนใหม่ ๆ ในระดับสังคมอย่างไร (ประเสริฐ แรงกล้า, 2560) ภายใต้บริบทดังกล่าว การเคลื่อนย้ายทางการศึกษาและแรงงานระหว่างประเทศได้ทวีความเข้มข้นยิ่งขึ้น ประเทศไทยจึงกลายเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางสำคัญของนักศึกษาต่างชาติ โดยเฉพาะ นักศึกษาชาวจีนซึ่งมีจำนวนสูงที่สุดในประเทศไทย ในปีการศึกษา 2568 มีนักศึกษาจากจีนมากถึง 28,052 คน อยู่ในอันดับหนึ่งของนักศึกษาต่างชาติที่มาเรียนในมหาวิทยาลัยไทย รองลงมาคือเมียนมาร์ และกัมพูชา เป็นต้น (ไทยรัฐวันนี้, 2568) การเพิ่มขึ้นของนักศึกษาชาวจีนในประเทศไทย โดยมีอัตราการเติบโตสูงถึงร้อยละ 24 (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2568) สะท้อนให้เห็น

ถึงแนวโน้มความนิยมของระบบการศึกษาไทยในระดับนานาชาติอย่างชัดเจน ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่เพียงแสดงถึงความเชื่อมั่นของผู้เรียนต่างชาติที่มีต่อคุณภาพการศึกษาของไทยเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงบทบาทของประเทศไทยในฐานะศูนย์กลางทางการศึกษาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกด้วย โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครที่เป็นศูนย์กลางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ บทบาทนี้ส่งผลให้ “ทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร” กลายเป็นปัจจัยพื้นฐานและจำเป็นอย่างยิ่ง ไม่เพียงต่อความสำเร็จทางการศึกษาเท่านั้น แต่รวมถึงการดำรงชีวิตประจำวัน การสร้างความสัมพันธ์ในสังคม และการปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมไทยอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

การเรียนภาษาไทยของนักศึกษาชาวจีนยังคงประสบปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะด้านทักษะการใช้ภาษา อีกทั้งสภาพปัญหาที่ปรากฏสามารถจำแนกได้ 3 ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านการเขียน ปัญหาด้านการใช้คำ และปัญหาด้านโครงสร้างประโยค ปัญหาเหล่านี้อาจมีสาเหตุมาจากความไม่เข้าใจหลักการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง การออกเสียงที่ไม่ชัดเจนซึ่งส่งผลต่อการสะกดและการเขียน การแทรกแซงจากภาษาแม่ของผู้เรียน รวมถึงความไม่ระมัดระวังในการใช้ภาษา (วิโรจน์ กองแก้ว, 2564) นอกจากนี้ข้อจำกัดด้านการพูดและการฟังมีรากฐานมาจากความแตกต่างของระบบเสียงระหว่างภาษาไทยและภาษาจีน โดยเฉพาะการแยกแยะเสียงพยัญชนะต้น – ท้าย เสียงสระสั้น-ยาว และเสียงวรรณยุกต์ ในด้านการฟัง ผู้เรียนมักประสบปัญหาในการจำแนกเสียงที่ใกล้เคียงกัน ขณะที่ด้านการพูดพบความคลาดเคลื่อนในการออกเสียง การใช้สระและวรรณยุกต์ รวมถึงการลำดับคำในประโยค ซึ่งก่อให้เกิดความผิดพลาดในการสื่อสารและเป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในชั้นเรียน ยิ่งไปกว่านั้น พฤติกรรมการพึ่งพาโปรแกรมแปลภาษาอย่างมากของผู้เรียน ส่งผลให้ขาดการฝึกคิดและสื่อสารด้วยตนเอง ทำให้ไม่คุ้นเคยกับโครงสร้างภาษาไทยอย่างแท้จริง อีกทั้งยังขาดความเข้าใจในมิติทางวัฒนธรรมของภาษา ซึ่งมีความสำคัญต่อการใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม ความแตกต่างด้านวัฒนธรรมการสื่อสาร (สิริพัชญ์ หาญนอก และคณะ, 2567) จากที่กล่าวมาข้างต้นปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบโดยตรงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความมั่นใจในการสื่อสาร และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมภายในสถานศึกษา ควรมีการพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ในการจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะของผู้เรียนต่างชาติ โดยเน้นการบูรณาการทักษะทั้ง 4 ด้าน การสร้างสถานการณ์จำลองที่ใกล้เคียงชีวิตจริง และการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางภาษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การเรียนรู้ภาษาไทยเกิดประสิทธิภาพ มีความหมาย และยั่งยืนในระยะยาว

ดังนั้น การศึกษาการนำกลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานครไปใช้ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับผู้เรียนต่างชาติ และเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนการศึกษานานาชาติของประเทศไทยในระยะยาว การพัฒนาดังกล่าวควรดำเนินไปอย่างเป็นระบบ โดยบูรณาการกลยุทธ์สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพนักเรียน การพัฒนาคุณภาพผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาคุณภาพระบบการบริหารจัดการศึกษามาใช้ทั้งสามกลยุทธ์เข้าด้วยกันจะก่อให้เกิดระบบการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารที่ครบวงจร ครอบคลุมทั้งระดับผู้เรียน ผู้สอน และระบบบริหาร เมื่อองค์ประกอบทั้งสามทำงานประสานกันอย่างมีเป้าหมายเดียวกัน ย่อมส่งผลให้การจัดการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับนักศึกษาชาวจีนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความมั่นใจในการสื่อสาร และความสามารถในการปรับตัวในสังคมไทย อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการศึกษานานาชาติของประเทศไทยในระยะยาวอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview form) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับกลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จำนวน 18 คน ตามแนวทางการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญของ Nastasi and Schensul (2005) ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ดังนี้

1.1 กลุ่มนักศึกษาชาวจีน จำนวน 6 คน เป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร และมีประสบการณ์เรียนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารโดยตรง สามารถสะท้อนสภาพปัญหาอุปสรรค และความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยได้อย่างชัดเจน

1.2 กลุ่มอาจารย์ผู้สอนภาษาไทย จำนวน 6 คน เป็นอาจารย์ที่มีประสบการณ์สอนภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองให้แก่ นักศึกษาชาวจีน มีความเข้าใจบริบทการเรียนรู้ ปัญหาการใช้ภาษา และแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม

1.3 กลุ่มผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบหลักสูตร/งานวิเทศสัมพันธ์ จำนวน 6 คน เป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการหลักสูตร และการสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษาต่างชาติ ซึ่งสามารถให้ข้อมูลเชิงนโยบายและแนวทางเชิงกลยุทธ์ในการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

โดยการกำหนดกลุ่มเป้าหมายทั้งสามกลุ่มดังกล่าว ทำให้การวิจัยครอบคลุมมุมมองทั้งระดับผู้เรียน ผู้สอน และผู้บริหาร อันจะนำไปสู่การสังเคราะห์กลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดำเนินการดังนี้

2.1 ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อนำมากำหนดกรอบคำถามให้แม่นยำและตรงประเด็นกับเรื่องที่ต้องการศึกษา

2.2 กำหนดนิยามคำศัพท์เฉพาะเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างประเด็นสัมภาษณ์

2.3 สร้างประเด็นสัมภาษณ์ฉบับร่าง แล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องของภาษา ประเด็นคำถามว่า ครอบคลุมเนื้อหาหรือตัวแปร และภาษาชัดเจนเหมาะสม โดยแบบสัมภาษณ์ฉบับนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ 2 ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับ 1) สภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อนำมาพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร

2.4 ทดสอบคุณภาพโดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับปรุงไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยให้กลุ่มเป้าหมายอ่านเพื่อทดสอบความเข้าใจของคำถาม และปรับปรุงประเด็นสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญให้สมบูรณ์ พร้อมนำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างไปใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้ (1) ผู้วิจัยขอหนังสือจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ โดยส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ถึงกลุ่มเป้าหมาย (2) พร้อมทั้งดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ตามที่กำหนดและเวลานัดหมาย (3) การเก็บข้อมูลเชิงปฐมภูมิ (Primary Data) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับกลุ่มนักศึกษาชาวจีนที่กำลังศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร และมีประสบการณ์เรียนภาษาไทยเพื่อการสื่อสารโดยตรง กลุ่มอาจารย์ผู้สอนภาษาไทย ซึ่งมีประสบการณ์สอนภาษาไทยในฐานะภาษาที่สองให้นักศึกษาชาวจีน และกลุ่มผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบหลักสูตร/งานวิเทศสัมพันธ์ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนและการสนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษาต่างชาติ และ (4) การเก็บข้อมูลเชิงทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้แก่ การศึกษางานวิจัยและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การระบุสภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อนำมาพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานครได้อย่างแม่นยำ และตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

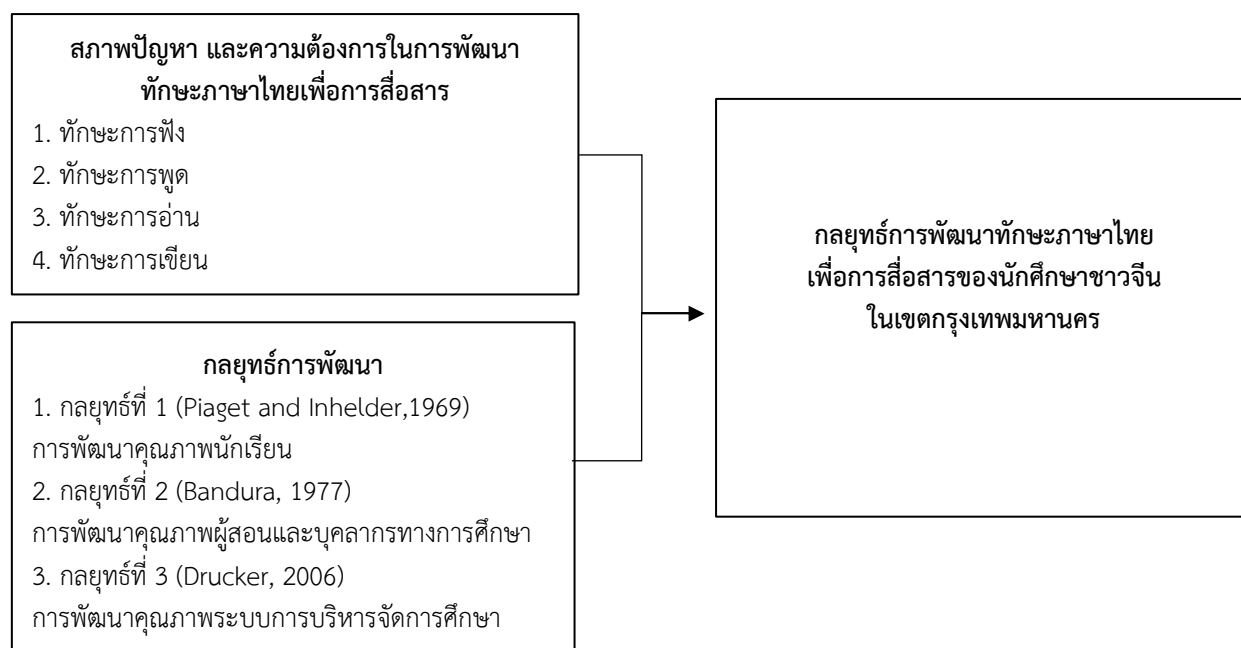
ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ร่วมกับการศึกษาเอกสาร โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ (1) การเปรียบเทียบและจัดกลุ่มข้อมูล (Data Comparison and Categorization) โดยนำข้อมูลดิบจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อพิจารณาความเหมือนและความแตกต่างของข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละราย จากนั้นจึงจัดลำดับความสำคัญของประเด็นที่ปรากฏซ้ำหรือมีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมทั้งระบุคุณลักษณะสำคัญของข้อมูลเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับกระบวนการให้รหัส (2) การให้รหัสและการจัดหมวดหมู่ (Coding and Theme Development) โดยเริ่มจากการกำหนดรหัส (Coding) ให้กับข้อความหรือประโยคที่มีสาระสำคัญ จากนั้นจึงนำรหัสดังกล่าวมาจัดกลุ่มเป็นหมวดหมู่ (Categorization) และพัฒนาเป็นประเด็นหลัก (Themes) ที่สะท้อนความหมายของข้อมูล และ (3) การสังเคราะห์และสรุปผล (Data Synthesis) โดยนำข้อมูลผ่านการวิเคราะห์มาสังเคราะห์และสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เชื่อมโยงผลการวิเคราะห์เข้ากับกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่ออธิบายข้อค้นพบและตอบคำถามการวิจัยตามหลักวิชาการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรมครั้งนี้มุ่งศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งประเด็นการทบทวน ดังนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับทักษะภาษาเพื่อการสื่อสารครอบคลุมทั้ง 4 ทักษะหลัก การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ซึ่งต้องบูรณาการร่วมกันอย่างเป็นระบบ แนวคิดสำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีความสามารถในการสื่อสาร (Communicative Competence) ของ Hymes (1972) แนวคิดการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (Communicative Language Teaching: CLT) มุ่งเน้นการใช้ภาษาในสถานการณ์จริง 2) ทฤษฎีการเรียนรู้ภาษาที่สอง (SLA) ที่สำคัญโดยใช้ทฤษฎี Task-based Language Teaching (Skehan, 1998) โดยเน้นการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรม 3) แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์การสอนภาษา โดยมีกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะภาษาไทย ได้แก่ การเรียนรู้แบบใช้ภาระงานเป็นฐาน (Task-Based Learning: TBL ของ Willis (1996) ที่มุ่งให้ผู้เรียนปฏิบัติงานที่คล้ายสถานการณ์จริง 4) แนวคิดกลยุทธ์การพัฒนา ประกอบด้วย 3 ด้านหลัก ได้แก่ 1) กลยุทธ์

การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ตามแนวคิดพัฒนาการทางสติปัญญาของ Piaget and Inhelder (1969) แนวคิดเขตพัฒนาการใกล้เคียง (ZPD) ของ Vygotsky (1978) และทฤษฎีพหุปัญญาของ Gardner (1983) โดยใช้การประเมินผลเพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 2) กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษา ตามแนวคิดการเรียนรู้ทางสังคมของ Bandura (1977) 3) กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพระบบการบริหารจัดการศึกษา ตามแนวคิดการจัดการของ Drucker (2006) เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยใช้แนวคิดความสามารถในการสื่อสารที่เน้นการใช้ภาษาให้เหมาะสมกับบริบท ควบคู่กับแนวคิดการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร และทฤษฎีการเรียนรู้ภาษาที่สอง โดยบูรณาการมิติผู้เรียน ผู้สอน และการบริหารจัดการ ตามแนวคิดกลยุทธ์การพัฒนา นำไปสู่กรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. สภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร

ผลการสังเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับสภาพปัญหาการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร มีรายละเอียดตามตารางที่ 1 ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัญหาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของผู้ให้ข้อมูลจำนวน 18 คน พบว่า ปัญหาที่ปรากฏสามารถจำแนกได้ตาม 4 ทักษะหลัก ดังนี้ (1) ด้านทักษะการฟัง พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ประสบปัญหา “ฟังไม่ทัน” มากที่สุด รองลงมาคือ “จับประเด็นไม่ได้” และ “ไม่เข้าใจสำเนียงไทย” สะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนยังขาดทักษะการจับใจความและการตีความสารอย่างแม่นยำ รวมทั้งยังไม่สามารถปรับตัวต่อความหลากหลายของสำเนียงและบริบทการใช้ภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อความเข้าใจเนื้อหาในการเรียนและการสื่อสารในชีวิตประจำวัน (2) ด้านทักษะการพูด พบว่าปัญหาหลักคือ “พูดไม่มั่นใจ” ซึ่งมีความถี่สูงที่สุด สะท้อนถึงความกังวลในการสื่อสาร รองลงมาคือ “กลัวออกเสียงผิด” และ “เรียบเรียงประโยคไม่ได้” แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนยังขาดความมั่นใจด้านการออกเสียงและการใช้โครงสร้างภาษา ส่งผลให้การสื่อสาร

ไม่คล่องแคล่วและไม่กล้าแสดงออกในการสนทนา (3) ด้านทักษะการอ่าน พบปัญหา “ไม่เข้าใจคำศัพท์เฉพาะ” และ “อ่านช้า” ในระดับสูง สะท้อนข้อจำกัดด้านคลังคำศัพท์และความสามารถในการประมวลผลข้อมูล ขณะที่บางส่วนยัง “ตีความเนื้อหาไม่ครบถ้วน” แสดงถึงข้อจำกัดด้านการวิเคราะห์และสรุปความ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญของการอ่านเชิงวิชาการ และ (4) ด้านทักษะการเขียน พบว่าปัญหาที่เด่นชัดที่สุดคือ “เรียงความคิดไม่เป็น” แสดงถึงการขาดทักษะการจัดระบบความคิดและโครงสร้างการเขียน รองลงมาคือ “ใช้คำศัพท์ซ้ำ ๆ” และ “เขียนประโยคไม่สมบูรณ์” ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดด้านความหลากหลายของคำศัพท์และความถูกต้องทางไวยากรณ์ ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการสังเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึกสภาพปัญหาการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร

ทักษะ	รหัส	จำนวน (คน)	หมวดหมู่	ประเด็น
ทักษะการฟัง	ฟังไม่ทัน	14 คน	ความเข้าใจภาษา	ขาดทักษะการจับใจความ
	จับประเด็นไม่ได้	12 คน	การวิเคราะห์สาร	การตีความยังไม่แม่นยำ
	ไม่เข้าใจสำเนียงไทย	10 คน	ความแตกต่างทางภาษา	ปรับตัวต่อบริบทภาษาไม่ได้
ทักษะการพูด	พูดไม่มั่นใจ	15 คน	ความมั่นใจต่ำ	ความกังวลในการสื่อสาร
	กลัวออกเสียงผิด	13 คน	การออกเสียง	ความวิตกด้านการออกเสียง
	เรียบเรียงประโยคไม่ได้	11 คน	โครงสร้างภาษา	ขาดความคล่องแคล่วในการพูด
ทักษะการอ่าน	อ่านช้า	12 คน	ความสามารถในการประมวลผล	การอ่านเชิงวิเคราะห์ยังอ่อน
	ไม่เข้าใจคำศัพท์เฉพาะ	14 คน	ข้อจำกัดด้านคำศัพท์	คลังคำศัพท์ไม่เพียงพอ
	ตีความเนื้อหาไม่ครบถ้วน	9 คน	การทำความเข้าใจ	ขาดทักษะการสรุปความ
ทักษะการเขียน	เรียงความคิดไม่เป็น	16 คน	โครงสร้างภาษา	ขาดทักษะการจัดระบบความคิด
	ใช้คำศัพท์ซ้ำ ๆ	13 คน	ข้อจำกัดด้านคำศัพท์	ความหลากหลายทางภาษาไม่เพียงพอ
	เขียนประโยคไม่สมบูรณ์	11 คน	ไวยากรณ์และโครงสร้าง	ความถูกต้องทางภาษาไม่แม่นยำ

สรุปปัญหาทักษะภาษาไทยของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 18 คน มีลักษณะเชื่อมโยงกันระหว่างข้อจำกัดด้านคำศัพท์ โครงสร้างภาษา ความสามารถในการประมวลผล และความมั่นใจในการใช้ภาษา อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการสื่อสารโดยรวม ดังนั้น การพัฒนาทักษะภาษาไทยควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างคลังคำศัพท์ การฝึกวิเคราะห์และจับใจความ การจัดระบบความคิดในการสื่อสาร และการสร้างความมั่นใจในการใช้ภาษาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

ตารางที่ 2 ผลการสังเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึกความต้องการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร

ทักษะ	ความต้องการพัฒนา	จำนวน (คน)	จุดเน้นการพัฒนา	เป้าหมายเชิงผลลัพธ์
ทักษะการฟัง	ฝึกฟังบทสนทนาสถานการณ์จริง	15 คน	การฟังเพื่อความเข้าใจ	จับประเด็นได้รวดเร็วและแม่นยำ
	ฝึกจับใจความสำคัญ	14 คน	การวิเคราะห์สาร	เข้าใจสาระสำคัญครบถ้วน
	ทำความเข้าใจสำเนียงที่หลากหลาย	12 คน	ความแตกต่างทางภาษา	ปรับตัวตอบรับภาษาได้
ทักษะการพูด	เพิ่มความมั่นใจในการสนทนา	16 คน	ความมั่นใจในการสื่อสาร	พูดได้คล่องแคล่ว ลดความกังวล
	ฝึกออกเสียงให้ถูกต้อง	14 คน	การออกเสียง	ออกเสียงชัดเจน ถูกต้อง
	ฝึกเรียบเรียงความคิดก่อนพูด	13 คน	โครงสร้างภาษา	สื่อสารได้เป็นระบบ
ทักษะการอ่าน	เพิ่มคลังคำศัพท์เฉพาะทาง	15 คน	ข้อจำกัดด้านคำศัพท์	เข้าใจบทความวิชาการมากขึ้น
	ฝึกอ่านบทความวิชาการ/ข่าว	13 คน	การอ่านเชิงวิเคราะห์	อ่านได้รวดเร็วและแม่นยำ
	ฝึกสรุปใจความสำคัญ	11 คน	การสรุปความ	ตีความเนื้อหาได้ครบถ้วน
ทักษะการเขียน	ฝึกจัดโครงสร้างย่อหน้า	17 คน	โครงสร้างการเขียน	เขียนได้เป็นระบบ
	พัฒนาการเรียบเรียงความคิด	16 คน	การจัดระบบความคิด	ถ่ายทอดความคิดชัดเจน
	ใช้คำศัพท์หลากหลายและเหมาะสม	14 คน	ความหลากหลายทางภาษา	เขียนได้ถูกต้องและเหมาะสม
บูรณาการทุกทักษะ	เรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลองและฝึกปฏิบัติจริง	18 คน	การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ	ใช้ภาษาไทยได้มั่นใจในชีวิตจริง

จากตารางที่ 2 การสังเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับความต้องการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 18 คน พบว่าผู้ให้ข้อมูลมีความต้องการพัฒนาอย่างครอบคลุมทั้ง 4 ทักษะ โดยมุ่งเน้นการนำไปใช้ได้จริงในบริบทการเรียนระดับอุดมศึกษาและการใช้ชีวิตประจำวันในสังคมไทย ดังนี้ (1) ด้านทักษะการฟังต้องการฝึกฟังบทสนทนาในสถานการณ์จริงมากที่สุด รองลงมาคือการฝึกจับใจความสำคัญและการทำความเข้าใจสำเนียงที่หลากหลาย รวมถึงการปรับตัวตอบรับทางภาษาไทยที่มีความหลากหลาย ทั้งนี้ เป้าหมายสำคัญคือสามารถจับประเด็นได้รวดเร็วและเข้าใจสาระสำคัญได้ครบถ้วน (2) ด้านทักษะการพูด ต้องการเพิ่มความมั่นใจในการสนทนา รองลงมาคือการฝึกออกเสียงให้ถูกต้อง และการฝึกเรียบเรียงความคิดก่อนพูด แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของความมั่นใจและความถูกต้องทางภาษา โดยมุ่งหวังให้สามารถสื่อสารได้อย่างคล่องแคล่ว เป็นระบบ และลดความกังวลในการใช้ภาษาไทยในสถานการณ์ต่าง ๆ (3) ด้านทักษะการอ่าน ต้องการเพิ่มคลังคำศัพท์เฉพาะทางมากที่สุด ควบคู่กับการฝึกอ่านบทความวิชาการหรือข่าว และการฝึกสรุปใจความสำคัญ สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ เพื่อให้สามารถเข้าใจเนื้อหาทางวิชาการได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อความสำเร็จทางการศึกษา และ (4) ด้านทักษะการเขียน ความต้องการที่เด่นชัดที่สุดคือการฝึกจัดโครงสร้างย่อหน้า รองลงมาคือการพัฒนาการเรียบเรียงความคิด และการใช้คำศัพท์ให้หลากหลายและเหมาะสม แสดงให้เห็นถึงความตระหนักถึงความสำคัญของการเขียนอย่างเป็นระบบ ถูกต้อง และสามารถถ่ายทอดความคิดได้อย่างชัดเจน ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นสอดคล้องกันว่าควรมีการเรียนรู้แบบบูรณาการทุกทักษะ ผ่านสถานการณ์จำลองและการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจและความสามารถในการใช้ภาษาไทยในชีวิตจริงโดยรวม สรุปความต้องการพัฒนาทักษะภาษาไทยของนักศึกษาชาวจีนมิได้จำกัด

อยู่เพียงการเพิ่มความรู้ด้านภาษาเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงการเสริมสร้างความมั่นใจ ความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และการประยุกต์ใช้ภาษาในบริบทจริง ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริงและการบูรณาการทักษะอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ตารางที่ 3 สรุปผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร

ทักษะ	สภาพปัญหาที่พบ	ความต้องการพัฒนา	ประเด็นสังเคราะห์
ทักษะการฟัง	- ฟังไม่ทัน - จับประเด็นไม่ได้ - ไม่เข้าใจสำเนียงไทย	- ฝึกฟังสถานการณ์จริง - ฝึกจับใจความสำคัญ - ทำความเข้าใจสำเนียงที่หลากหลาย	ขาดทักษะการจับใจความและการตีความสาร จึงต้องการพัฒนาการฟังเชิงวิเคราะห์และการปรับตัวต่อบริบทภาษา
ทักษะการพูด	- พูดไม่มั่นใจ - กลัวออกเสียงผิด - เรียบเรียงประโยคไม่ได้	- เพิ่มความมั่นใจในการสนทนา - ฝึกออกเสียงให้ถูกต้อง - ฝึกเรียบเรียงความคิดก่อนพูด	ความวิตกกังวลและข้อจำกัดด้านโครงสร้างภาษา ส่งผลให้ต้องการพัฒนาความคล่องแคล่วและความมั่นใจ
ทักษะการอ่าน	- อ่านช้า - ไม่เข้าใจคำศัพท์เฉพาะ - ตีความเนื้อหาไม่ครบถ้วน	- เพิ่มคลังคำศัพท์เฉพาะทาง - ฝึกอ่านเชิงวิเคราะห์ - ฝึกสรุปใจความสำคัญ	คลังคำศัพท์จำกัดและการวิเคราะห์ที่ยังอ่อน จึงต้องการเสริมทักษะการอ่านเชิงวิชาการ
ทักษะการเขียน	- เรียงความคิดไม่เป็น - ใช้คำศัพท์ซ้ำ ๆ - เขียนประโยคไม่สมบูรณ์	- ฝึกจัดโครงสร้างย่อหน้า - พัฒนาการเรียบเรียงความคิด - ใช้คำศัพท์หลากหลายและเหมาะสม	ขาดการจัดระบบความคิดและความถูกต้องทางภาษา จึงต้องการพัฒนาการเขียนอย่างเป็นระบบ
ภาพรวมบูรณาการ	ข้อจำกัดด้านคำศัพท์ ความมั่นใจต่ำ และการคิดวิเคราะห์ยังไม่ชัดเจน	เรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลอง และการฝึกปฏิบัติจริง บูรณาการทั้ง 4 ทักษะ	ปัญหาและความต้องการมีความสอดคล้องกัน ชี้ให้เห็นแนวทางพัฒนาที่เน้นการปฏิบัติจริงและการบูรณาการทักษะ

จากตารางที่ 3 เมื่อเปรียบเทียบระหว่างสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนา พบว่ามีความสอดคล้องกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการพัฒนาในทิศทางเดียวกัน ทั้งในด้านคำศัพท์ การจับใจความ การจัดระบบความคิด และความมั่นใจในการใช้ภาษา ทั้งนี้ส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าควรจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทั้ง 4 ทักษะ ผ่านสถานการณ์จำลองและการฝึกปฏิบัติจริง เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการใช้ภาษาไทยอย่างมั่นใจและมีประสิทธิภาพในบริบทการศึกษา และสังคมไทย

2. ผลการพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร

ตารางที่ 4 กลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร

กลยุทธ์	เป้าหมาย	แนวทางการพัฒนา	ตัวชี้วัดความสำเร็จ
กลยุทธ์ที่ 1 การพัฒนาคุณภาพ นักเรียน	ยกระดับทักษะ ภาษาไทย เพื่อการสื่อสาร (ฟัง พูด อ่าน เขียน) ของนักศึกษาชาวจีน ให้สามารถใช้ในบริบท สังคมไทยและการเรียน ในมหาวิทยาลัย ได้อย่างมั่นใจ	- จัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่เน้นบริบทชีวิตในกรุงเทพมหานคร - บูรณาการ 4 ทักษะในกิจกรรมเดียวกัน - ใช้ Role Play / Simulation ในสถานการณ์จริง เช่น ร้านค้า มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล - เสริมคำศัพท์เชิงบริบททางวิชาการ และชีวิตประจำวัน - ใช้กระบวนการเขียน (Process Writing) - ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อดิจิทัล และสื่อภาษาไทยจริง	- นักศึกษาสื่อสารกับคนไทยได้ในสถานการณ์จริง - คะแนนประเมินทักษะภาษาไทยเพิ่มขึ้น - ความมั่นใจในการสื่อสารกับเจ้าของภาษาเพิ่มขึ้น
กลยุทธ์ที่ 2 การพัฒนาคุณภาพ ผู้สอนและบุคลากร	เสริมสมรรถนะผู้สอน ด้านการสอนภาษาไทย เป็นภาษาที่สองสำหรับ นักศึกษาชาวจีน	- พัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง (CPD) - ส่งเสริมชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) - อบรมเทคนิคการสอนภาษาไทยสำหรับผู้เรียนชาวจีนโดยเฉพาะ - พัฒนาทักษะการให้ Feedback รายบุคคลตามพื้นฐานผู้เรียน - ใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลสองภาษา (ไทย-จีน)	- ผู้สอนสามารถออกแบบกิจกรรมบูรณาการ 4 ทักษะได้เหมาะสมกับผู้เรียนชาวจีน - มีการใช้ Active Learning อย่างต่อเนื่อง - นักศึกษามีพัฒนาการทางภาษาชัดเจน
กลยุทธ์ที่ 3 การพัฒนาระบบ บริหารจัดการ การศึกษา	สร้างระบบสนับสนุน ที่เอื้อต่อการพัฒนา ทักษะภาษาไทย ของนักศึกษาชาวจีน อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน	- จัดหาสื่อและทรัพยากรภาษาไทยที่เหมาะสมกับผู้เรียนต่างชาติ - จัดตั้งศูนย์ภาษา/คลังคำศัพท์ออนไลน์สำหรับนักศึกษาชาวจีน - จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น ชมรมภาษาไทย กิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ไทย-จีน - จัดระบบติดตามและประเมินผลรายบุคคล - สร้างสภาพแวดล้อมการใช้ภาษาไทยในมหาวิทยาลัยและชุมชน	- มีระบบประเมินผลต่อเนื่องและชัดเจน - มีทรัพยากรสนับสนุนเพียงพอสำหรับนักศึกษาต่างชาติ - นักศึกษาใช้ภาษาไทยนอกห้องเรียนเพิ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

จากตารางที่ 4 พบว่า การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารประกอบด้วย 3 กลยุทธ์หลักที่ทำงานสอดประสานกัน ได้แก่ (1) พัฒนาผู้เรียนโดยตรง ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning และบูรณาการทักษะฟัง พูด อ่าน เขียน เพื่อให้สามารถใช้ภาษาได้จริง มีผลสัมฤทธิ์และความมั่นใจเพิ่มขึ้น (2) พัฒนาผู้สอนและบุคลากร โดยเสริมสมรรถนะด้านการสอนภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง ผ่านการอบรมและชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อให้ผู้สอนสามารถออกแบบกิจกรรมเชิงรุกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (3) พัฒนาระบบบริหารจัดการ ด้วยการจัดสรรทรัพยากร สนับสนุนสื่อ และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ภาษาไทยอย่างต่อเนื่อง เมื่อดำเนินการทั้ง 3 ด้านควบคู่กัน จะทำให้การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารเกิดผลอย่างเป็นระบบ

ครบวงจร และยั่งยืน การพัฒนากลยุทธ์มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ได้แก่ ผู้เรียน ผู้สอน และระบบบริหารจัดการศึกษา ดังนี้

1. กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพนักเรียน เน้นการยกระดับทักษะภาษาไทยทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ให้สามารถนำไปใช้สื่อสารได้จริงในชีวิตประจำวันและการเรียนในมหาวิทยาลัย แนวทางสำคัญคือการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่เชื่อมโยงกับบริบทชีวิตจริงในกรุงเทพมหานคร บูรณาการทั้ง 4 ทักษะไว้ในกิจกรรมเดียวกัน และใช้สถานการณ์จำลอง เช่น การสนทนาในร้านค้า การติดต่อหน่วยงานในมหาวิทยาลัย หรือการสื่อสารในสถานพยาบาล ควบคู่กับการเสริมคำศัพท์ที่จำเป็นทั้งเชิงวิชาการ และชีวิตประจำวันอย่างกระชับชัดเจน รวมทั้งใช้กระบวนการเขียนแบบเป็นขั้นตอน (Process Writing) และส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อดิจิทัลและสื่อภาษาไทยจริง ผลลัพธ์ที่คาดหวังคือ นักศึกษาสามารถสื่อสารกับคนไทยได้ในสถานการณ์จริง มีผลสัมฤทธิ์ทางภาษาเพิ่มขึ้น และเกิดความมั่นใจในการใช้ภาษาไทยมากยิ่งขึ้น

2. กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้สอนและบุคลากรทางการศึกษา เป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาที่สอง โดยเฉพาะต่อผู้เรียนชาวจีนที่มีพื้นฐานทางภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างกัน การพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง (CPD) และการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) จะช่วยให้ผู้สอนได้แลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดี ตลอดจนพัฒนาเทคนิคการสอนที่เหมาะสม การให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) รายบุคคลอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีและสื่อสองภาษา (ไทย-จีน) จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้ เมื่อผู้สอนสามารถออกแบบกิจกรรมบูรณาการได้อย่างเหมาะสมและใช้ Active Learning อย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนย่อมมีพัฒนาการทางภาษาที่ชัดเจน

3. กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพระบบการบริหารจัดการศึกษา เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน สถาบันการศึกษาควรจัดหาสื่อและทรัพยากรภาษาไทยที่เหมาะสมกับผู้เรียนต่างชาติ จัดตั้งศูนย์ภาษา หรือคลังคำศัพท์ออนไลน์สำหรับนักศึกษาชาวจีน จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น ชมรมภาษาไทย หรือกิจกรรมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไทย-จีน รวมทั้งมีระบบติดตามและประเมินผลรายบุคคลอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ภาษาไทยทั้งในมหาวิทยาลัยและชุมชนจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ภาษาไทยนอกห้องเรียนมากขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. สภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร

1.1 สภาพปัญหา 1) ทักษะการฟังผู้เรียนประสบปัญหาฟังไม่ทัน และจับประเด็นไม่ได้สะท้อนให้เห็นข้อจำกัดของกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่อาจมุ่งเน้นการฝึกฟังในสถานการณ์จำลองภายในห้องเรียนมากกว่าการเผชิญกับบริบทการสื่อสารจริงในสังคมไทย ซึ่งมีความซับซ้อนทั้งด้านความเร็วในการพูด สำเนียง ระดับภาษา และองค์ประกอบทางวัฒนธรรม การฟังจึงไม่ใช่เพียงกระบวนการรับรู้เสียง แต่เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่ต้องอาศัยความรู้พื้นฐานทางภาษาและบริบทสังคมประกอบกัน เมื่อผู้เรียนขาดโอกาสสัมผัสสถานการณ์จริงอย่างต่อเนื่อง ย่อมส่งผลต่อความสามารถในการประมวลผลข้อมูลและสกัดสาระสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) ทักษะการพูดที่ผู้เรียน พูดไม่มั่นใจ และกลัวออกเสียงผิดนั้น สามารถอธิบายได้ทั้งจากมิติด้านภาษาและมิติด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ กล่าวคือ ความแตกต่างของระบบเสียงระหว่างภาษาแม่กับภาษาไทย เช่น เสียงพยัญชนะต้น-ท้าย เสียงสระสั้น-ยาว และระบบวรรณยุกต์ ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความไม่มั่นใจในการออกเสียง เพราะเกรงว่าจะสื่อความหมายคลาดเคลื่อน ความกังวลต่อความผิดพลาด (language anxiety) จึงกลายเป็นอุปสรรคสำคัญ

ที่ลดโอกาสในการฝึกฝนและพัฒนาทักษะการพูด ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ สิริพัชัญ หาญนอก และคณะ (2567) ศึกษาเรื่องนักศึกษาชาวจีนซึ่งเรียนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ ซึ่งพบว่า ปัญหาการฟังและการพูดมีรากฐานจากความแตกต่างของระบบเสียงและโครงสร้างภาษา โดยเฉพาะการจำแนกเสียงพยัญชนะต้น-ท้าย ความยาวของสระ และวรรณยุกต์ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบที่มีผลโดยตรงต่อความหมายของคำในภาษาไทย นอกจากนี้ ความแตกต่างด้านลำดับคำในประโยคยังทำให้ผู้เรียนเกิดความสับสนในการสร้างประโยค ส่งผลให้การสื่อสารขาดความชัดเจน อีกประเด็นหนึ่งที่ควรพิจารณาคือ การพึ่งพาโปรแกรมแปลภาษาเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสาร แม้จะช่วยอำนวยความสะดวกในระยะสั้น แต่กลับลดโอกาสในการฝึกคิดและประมวลผลภาษาอย่างเป็นระบบ ผู้เรียนจึงไม่เกิดความคุ้นเคยกับโครงสร้างภาษาไทยอย่างแท้จริง รวมทั้งขาดความเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อสาร ส่งผลให้การใช้ภาษาไม่เหมาะสมกับสถานการณ์จริง ที่เป็นเช่นนี้เพราะปัญหาทักษะการฟังและการพูดมิได้เกิดจากความบกพร่องของผู้เรียนเพียงลำพัง หากแต่เกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านความแตกต่างทางภาษาศาสตร์ บริบททางสังคมวัฒนธรรม และรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ยังไม่เอื้อต่อการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงอย่างเพียงพอ ดังนั้นการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับผู้เรียนชาวต่างชาติจึงควรมุ่งเน้นการบูรณาการทักษะภาษาเข้ากับบริบทการใช้จริง ลดความวิตกกังวลในการสื่อสาร และส่งเสริมการฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจและประสิทธิภาพในการสื่อสารอย่างยั่งยืน 3) ทักษะการอ่านในประเด็นคำศัพท์เฉพาะและการตีความเนื้อหา สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านคลังคำศัพท์เชิงวิชาการและความสามารถในการอ่านเชิงวิเคราะห์ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะการทำความเข้าใจความหมายแฝง การเชื่อมโยงเหตุผล และการสรุปสาระสำคัญของบทความ หากผู้เรียนขาดพื้นฐานด้านคำศัพท์เฉพาะทาง ย่อมส่งผลต่อความเข้าใจภาพรวมของเนื้อหาและทำให้การตีความคลาดเคลื่อนหรือไม่ครบถ้วน และ4) ทักษะการเขียนที่พบปัญหา “เรียงความคิดไม่เป็น” และ “เขียนประโยคไม่สมบูรณ์” ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภากร นพฤทธิ์ และคณะ (2561) ซึ่งพบว่านักศึกษามีปัญหาในการใช้คำเพื่อแต่งประโยคและเขียนเรียงความได้ไม่ถูกต้องสมบูรณ์ รองลงมาคือปัญหาด้านโครงสร้างประโยค และการใช้เครื่องหมายวรรคตอนที่ยังไม่ถูกต้อง ผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าปัญหาการเขียนไม่ได้เกิดจากการขาดความรู้ด้านคำศัพท์เพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในโครงสร้างภาษา และหลักไวยากรณ์โดยรวมที่เป็นเช่นนี้เพราะทักษะการเขียนเป็นทักษะที่ต้องอาศัยกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การวางแผน (planning) การเรียบเรียงความคิด (organizing) ไปจนถึงการตรวจสอบแก้ไข (revising) หากผู้เรียนยังไม่สามารถจัดลำดับความคิดได้อย่างมีเหตุผล ย่อมทำให้เนื้อหาไม่ต่อเนื่อง และประโยคขาดความสมบูรณ์ นอกจากนี้ ปัญหาการใช้โครงสร้างประโยคและเครื่องหมายวรรคตอนยังสะท้อนถึงการฝึกฝนที่ไม่เพียงพอและการขาดการป้อนกลับ (feedback) อย่างต่อเนื่องจากผู้สอน ดังนั้นแนวทางพัฒนาควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างคลังคำศัพท์เชิงวิชาการควบคู่กับการฝึกอ่านเชิงวิเคราะห์ และจัดกิจกรรมการเขียนแบบมีขั้นตอน เช่น การเขียนโครงร่าง (outline) การเขียนร่างแรก และการให้ข้อเสนอแนะรายบุคคล เพื่อช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งความคิดและความถูกต้องทางภาษาอย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่การยกระดับทักษะการอ่านและการเขียนในภาพรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ความต้องการผู้เรียนที่มุ่งเน้นการนำภาษาไปใช้จริงทั้งในห้องเรียนและชีวิตประจำวัน สะท้อนถึงความจำเป็นในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่จำลองบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการใช้ภาษาที่ใกล้เคียงชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมั่นใจและเหมาะสมกับบริบท ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง (2562) ศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบเรียนสนทนาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในสถานการณ์จริงสำหรับชาวต่างชาติ ซึ่งพัฒนาแบบเรียนโดยมุ่งเน้นเนื้อหาและกิจกรรมที่สอดคล้องกับสถานการณ์จริงในสังคมไทย ผลการประเมินประสิทธิภาพของแบบเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าแบบเรียนที่ออกแบบตามแนวคิดการสื่อสารสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียน

การสอนได้อย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ ที่เป็นเช่นนี้เพราะการพัฒนาสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นสถานการณ์จริงและการใช้ภาษาอย่างมีความหมาย มีส่วนสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพการเรียนการสอนภาษาไทยสำหรับชาวต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการสร้างความมั่นใจและความสามารถในการสื่อสารอย่างเป็นธรรมชาติ

2. ผลการพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีนในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งประกอบด้วย 3 กลยุทธ์หลัก ดังนี้

2.1 การพัฒนาผู้เรียนโดยตรง ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning และการบูรณาการทักษะ ฟัง พูด อ่าน และเขียน ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การออกแบบกิจกรรมเชิงรุกที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง ช่วยส่งเสริมทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความมั่นใจในการใช้ภาษา เนื่องจากผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง มีปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสะท้อนคิดอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้การเรียนรู้เกิดความหมายและสามารถประยุกต์ใช้ได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธวัชรัตน์ จุลศิริ และสร้อยสน สกลรักษ์ (2568) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาชุดการเรียนการสอนบทสนทนาภาษาไทยระดับกลางโดยใช้ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมสำหรับ นักศึกษาจีน ซึ่งออกแบบกิจกรรมเป็น 4 ชั้น ได้แก่ การเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรม การนำเสนอวัฒนธรรม ทางภาษา การฝึกปฏิบัติบนฐานทางวัฒนธรรม และการสนทนากับเจ้าของภาษาในบริบทจริง ผลการวิจัยพบว่า คะแนนความสามารถในการพูดสนทนาภาษาไทยของนักศึกษาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ที่เป็นเช่นนี้เพราะการบูรณาการภาษาและวัฒนธรรม พร้อมเปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้ภาษาในสถานการณ์จริง ช่วยลดความวิตกกังวลและเพิ่มความคล่องแคล่วในการสื่อสาร

2.2 การพัฒนาผู้สอนและบุคลากร การเสริมสมรรถนะด้านการสอนภาษาไทยเป็นภาษาที่สอง ผ่านการอบรมและการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) มีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพของกิจกรรมการเรียนรู้ เนื่องจากผู้สอนเป็นกลไกหลักในการออกแบบประสบการณ์เรียนรู้เชิงรุก หากผู้สอนมีความเข้าใจทั้งหลักการสอน ภาษาเพื่อการสื่อสารและความแตกต่างทางวัฒนธรรม ย่อมสามารถจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริประภา ขมแก้ว และกาญจนา บุญส่ง (2564) ที่ศึกษา กลยุทธ์การขับเคลื่อนและพัฒนาทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยพบว่าการพัฒนา ผู้สอนและบุคลากรอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การจัดทำกลยุทธ์การมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีม การสื่อสาร และการประสานงาน ควบคู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เช่น เทคนิคการสอนแบบตอบสนองด้วย ท่าทาง (TPR) และการแสดงบทบาทสมมติ ส่งผลให้นักเรียนมีพัฒนาการด้านทักษะการฟังและพูดดีขึ้น อย่างชัดเจน และมีความก้าวหน้าเพิ่มมากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะการพัฒนาผู้สอนไม่ได้จำกัดเพียงการเพิ่มพูน ความรู้เชิงทฤษฎี แต่เป็นการเสริมสร้างความสามารถในการออกแบบกิจกรรมที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน อย่างแท้จริง เมื่อครูมีโอกาสดูแลเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกระบวนการ PLC จะเกิดการสะท้อนคิด (reflective practice) และการปรับปรุงวิธีสอนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้กิจกรรมการเรียนรู้มีความหลากหลาย เหมาะสมกับ ระดับความสามารถของผู้เรียน และเชื่อมโยงกับบริบทชีวิตจริงมากขึ้น

2.3 การพัฒนาระบบบริหารจัดการ ตั้งแต่การจัดสรรทรัพยากร สนับสนุนสื่อการเรียนรู้ และสร้าง สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ภาษาไทยอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นปัจจัยสนับสนุนเชิงโครงสร้างที่ช่วยให้การพัฒนา ไม่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน แต่ขยายสู่บริบทชีวิตประจำวัน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาทักษะ การสื่อสารอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กัญญวราพัชญ์ หอมชื่น และคณะ (2565) ที่พบว่า ผู้เรียน ต่างชาติซึ่งได้รับการส่งเสริมให้ใช้กลยุทธ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม ทั้งด้านการฝึกปฏิบัติ การวางแผน การกำกับ ตนเอง และการใช้บริบททางสังคม จะสามารถพัฒนาทักษะภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ แม้งานวิจัยดังกล่าวจะเป็นบริบทของการจัดการเรียนรู้ในอีกระดับหนึ่ง แต่สะท้อนหลักการเดียวกันว่า การพัฒนา ทักษะการสื่อสารจะเกิดผลได้ดีเมื่อมีทั้ง “กลไกระบบสนับสนุน” และ “การลงมือปฏิบัติจริง” ควบคู่กัน ที่เป็น

เช่นนี้เพราะการพัฒนาทักษะภาษาไม่ใช่กระบวนการที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้เชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว หากต้องอาศัยสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ภาษาอย่างต่อเนื่องในสถานการณ์หลากหลาย เมื่อสถานศึกษามีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอ สนับสนุนสื่อที่เหมาะสม และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการสื่อสาร เช่น การจัดกิจกรรมภาษาไทยนอกชั้นเรียน การสร้างพื้นที่ปฏิสัมพันธ์กับเจ้าของภาษา หรือการใช้ภาษาไทยเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมประจำวัน ผู้เรียนจะมีโอกาสฝึกใช้ภาษาในบริบทจริงอย่างสม่ำเสมอ

สรุปผลการวิจัย

นักศึกษาชาวจีนมีปัญหาในทักษะภาษาไทยทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ในด้านการฟัง ผู้เรียนส่วนใหญ่ฟังไม่ทันและจับประเด็นสำคัญไม่ได้ โดยเฉพาะเมื่อเผชิญกับสำเนียงที่หลากหลาย ส่งผลให้ขาดความเข้าใจทั้งในชั้นเรียนและในชีวิตประจำวัน ด้านการพูดพบว่าผู้เรียนขาดความมั่นใจ กลัวการออกเสียงผิด และไม่สามารถเรียบเรียงประโยคได้อย่างคล่องแคล่ว ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านโครงสร้างภาษาและความวิตกกังวลในการสื่อสาร สำหรับด้านการอ่าน ผู้เรียนมีคลังคำศัพท์ไม่เพียงพอ อ่านได้ช้า และตีความเนื้อหาเชิงวิชาการได้ไม่ครบถ้วน ส่วนด้านการเขียนพบปัญหาในการจัดระบบความคิด การใช้คำศัพท์ซ้ำ และการเขียนประโยคไม่สมบูรณ์ อันเป็นผลจากความเข้าใจด้านไวยากรณ์และการลำดับความคิดที่ยังไม่เป็นระบบ เมื่อวิเคราะห์ควบคู่กับความต้องการพัฒนา ผู้เรียนมีความต้องการพัฒนาทักษะทั้ง 4 ด้านอย่างชัดเจน

การพัฒนากลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ประกอบด้วย 3 กลยุทธ์หลักที่ทำงานสอดประสานกัน ได้แก่ 1) กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพนักศึกษา คือ ระดับผู้เรียน มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียนแบบบูรณาการ โดยไม่แยกเป็นรายทักษะ การจัดการเรียนรู้เน้นกระบวนการ Active Learning และการจำลองสถานการณ์จริง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติและใช้ภาษาในบริบทที่ใกล้เคียงกับชีวิตประจำวัน แนวทางดังกล่าวช่วยเสริมสร้างทั้งความสามารถเชิงทักษะและความมั่นใจในการสื่อสาร 2) กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพผู้สอน คือ ระดับผู้สอน การออกแบบและขับเคลื่อนการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องพัฒนาสมรรถนะด้านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการทั้ง 4 ทักษะ รวมถึงการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง เช่น การพัฒนาวิชาชีพครู (CPD) และการมีส่วนร่วมในชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) นอกจากนี้การให้ข้อมูลป้อนกลับที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับผู้เรียนรายบุคคล ยังเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาอย่างต่อเนื่อง และ 3) กลยุทธ์การพัฒนาระบบบริหารจัดการศึกษา ระดับระบบบริหาร สนับสนุนเชิงนโยบาย และโครงสร้าง เพื่อให้การพัฒนาเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน โดยต้องมีการจัดสรรสื่อและทรัพยากรที่เหมาะสม มีระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ภาษาไทยทั้งในและนอกห้องเรียน

หากทั้งสามระดับ ได้แก่ ผู้เรียน ผู้สอน และระบบบริหาร สามารถดำเนินงานร่วมกันจะทำให้การพัฒนาทักษะภาษาไทยเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ โดยมี “การสื่อสารในสถานการณ์จริง” เป็นแกนกลางของการพัฒนา องค์ประกอบทั้งสามมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดผลอย่างแท้จริง จำเป็นต้องอาศัยทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมจากผู้สอน และการสนับสนุนจากระบบบริหาร ดังนั้น การดำเนินงานแบบบูรณาการทั้งสามระดับจึงเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร และสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสมในบริบทสังคมไทย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 มหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานครจึงควรกำหนดนโยบายพัฒนาทักษะการฟังอย่างเป็นระบบ โดยจัดทำคลังสื่อเสียงภาษาไทยที่มีความหลากหลาย ทั้งสำเนียงมาตรฐาน สำเนียงท้องถิ่น และภาษาไทยในสถานการณ์จริง ควบคู่กับการพัฒนาระบบฝึกฟังแบบปรับระดับ และแบบฝึกการจับประเด็นสำคัญ นอกจากนี้

ควรบูรณาการกิจกรรมฟังเชิงสถานการณ์ในรายวิชาภาษาไทย และออกแบบกระบวนการเรียนรู้ตามลำดับขั้น ได้แก่ pre-listening, while-listening และ post-listening เพื่อยกระดับความสามารถด้านการฟังของผู้เรียน อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 มหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานครควรนำรูปแบบกลยุทธ์ที่ได้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning และการบูรณาการทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียนในกิจกรรมเดียวกัน ทั้งนี้ ควรส่งเสริมการใช้กิจกรรม Role Play หรือ Simulation ที่อิงสถานการณ์จริง เช่น การซื้อขายสินค้า การนำเสนอหน้าชั้นเรียน หรือการสื่อสารในบริบทการทำงาน พร้อมทั้งใช้เทคนิคการให้ข้อมูลป้อนกลับเชิงสร้างสรรค์ (constructive feedback) ที่เน้นความสามารถในการสื่อสารมากกว่าความถูกต้องทางไวยากรณ์ในระยะแรก เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจและพัฒนาศักยภาพการใช้ภาษาไทยของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม

1.3 มหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานครสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบบริหารจัดการเรียนการสอนภาษาไทยในเชิงกลยุทธ์ โดยปรับให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละสถาบัน ทั้งด้านโครงสร้างองค์กร ความพร้อมของบุคลากร และทรัพยากรที่มีอยู่ ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพผู้สอน การจัดหาสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และการจัดให้มีระบบติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิผลสูงสุดและนำไปสู่การยกระดับทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารของนักศึกษาชาวจีน อย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายขอบเขตของกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมนักศึกษาชาวจีนในสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง ทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบบริบทด้านการจัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมทางภาษา และปัจจัยสนับสนุนที่แตกต่างกัน อันจะช่วยเพิ่มความครอบคลุมและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย รวมทั้งนำไปสู่ข้อค้นพบที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรพัฒนางานวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างนักศึกษาชาวจีนกับนักศึกษาต่างชาติกลุ่มอื่น เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างด้านพื้นฐานทางภาษา วัฒนธรรมการเรียนรู้ และรูปแบบการใช้ภาษา ซึ่งจะนำไปสู่การออกแบบแนวทางการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของผู้เรียน แต่ละกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 ควรดำเนินการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) เพื่อทดสอบประสิทธิภาพของกลยุทธ์การพัฒนาทักษะภาษาไทยเพื่อการสื่อสารที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้ โดยอาจออกแบบการทดลองแบบมีกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง พร้อมการวัดผลก่อนและหลังการทดลอง (pre-test / post-test) เพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงของทักษะทั้ง 4 ด้านอย่างเป็นรูปธรรม ผลการวิจัยลักษณะนี้จะช่วยยืนยันความมีประสิทธิภาพของกลยุทธ์ และสามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ในการกำหนดนโยบายหรือพัฒนาหลักสูตรต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กัญญ์ราพัชญ์ หอมชื่น, วีระกาญจน์ กนกมเลิศ และเมธาพันธ์ โพธิ์ธีโรจน์. (2565). ศึกษากลยุทธ์การเรียนรู้ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ ของนิสิตชาวต่างชาติที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ส่วนกลาง. พุทธมณฑล, 7(1), 233–243.
- ไทยรัฐวันนี้. (2568). ประเทศไทย ดินแดนของ “นักศึกษาจีน” ยอดเพิ่มปีละ 24% ทะลัก 28,052 คน “เกริก-ชินวัตร-แสตมฟอร์ด” TOP 3. สืบค้นจาก https://www.thairath.co.th/money/economics/thai_economics/2838979.

- ธวัชรัตน์ จุลศิริ และสร้อยสน สกลรักษ์. (2568). การพัฒนาชุดการเรียนรู้การสอนบทสนทนาภาษาไทยระดับกลาง โดยใช้ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมสำหรับนักศึกษาจีน. ภาษาและภาษาศาสตร์, 43(1), 30–62.
- ประเสริฐ แรงกล้า. (2560). การเคลื่อนย้ายศึกษา: ระบบที่ซับซ้อน ความเป็นการเมือง และความเป็นไปได้. รัฐศาสตร์สาร, 38(3), 130-158.
- ภากร นพฤทธิ, วรากร แซ่พูน, วรนาถ แซ่เซ่น, วรทา รุ่งบานจิต, วราลี รุ่งบานจิต และสุกี้ ทองเนตร. (2561). การศึกษาปัญหาการเขียนภาษาจีนของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาจีนมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 1 (น. 185-192). ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- วัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง. (2562). การพัฒนาแบบเรียนสนทนาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในสถานการณ์จริง สำหรับชาวต่างชาติ. วารสารมังรายสาร, 7(1), 41-55.
- วิโรจน์ กองแก้ว. (2564). ปัญหาการใช้ภาษาไทยของนักศึกษาจีนที่เรียนภาษาไทยเป็นวิชาเอก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ยูนิอัน สาธารณรัฐประชาชนจีน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 15(2), 147-170.
- ศิริประภา ขมแก้ว และกาญจนา บุญส่ง. (2564). กลยุทธ์การขับเคลื่อนและการพัฒนาทักษะการสื่อสาร ภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในศูนย์เครือข่ายกลุ่มบ้านลาดหาดทราย สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี เขต 2. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 11(2), 157-163.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2568). จำนวนนักศึกษารวมปี การศึกษา 2568. สืบค้นจาก <https://info.mhesi.go.th/>.
- สิริพัชญ์ หาญนอก, ทรงภพ ขุนมธุรส, อ้อมธจิต แป้นศรี และจุฑารัตน์ เกตุปาน. (2567). อุปสรรคสู่ความสำเร็จ : ปัญหาการสื่อสารภาษาไทยด้านการพูดและการฟัง ของนักศึกษาชาวจีนที่เรียนภาษาไทยในฐานะ ภาษาต่างประเทศ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยนครพนม, 14(3), 360-369.
- Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall.
- Drucker, P. F. (2006). The effective executive: the definitive guide to getting the right things done. New York: Harper business Essentials.
- Gardner, H. (1993). Multiple intelligences: The theory in practice. New York: Basic Books.
- Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. In J. Pride, & J. Holmes (Eds.), Sociolinguistics (pp. 269-285). Harmondsworth: Penguin Books.
- Nastasi, B. K., & Schensul, S. L. (2005). Contributions of qualitative research to the validity of intervention research. Journal of school psychology, 43(3), 177-195.
- Piaget, J., & Inhelder, B. (1969). The psychology of the child. New York: Basic books.
- Skehan, P. (1998). A cognitive approach to language learning. Oxford: Oxford University Press.
- Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Willis, J. (1996). A framework for task-based learning. Harlow: Longman.

The Relationship between Evidence-Based Policy Decision-Making of School Administrators and School Effectiveness in the Nonthaburi Secondary Educational Service Area

Wantanan Kitikunanon^{1*} Prompilai Buasuwan¹ and Wanwisa Suebnusorn Klaijumlang¹

¹Kasetsart University

*Corresponding author. E-mail: [wantanan.k@ku.th](mailto:wantan.k@ku.th)

ABSTRACT

This research aimed to: (1) examine the level of evidence-based policy decision-making among school administrators; (2) investigate the level of school effectiveness; and (3) explore the relationship between evidence-based policy decision-making and school effectiveness in the Nonthaburi Secondary Educational Service Area. This study employed a quantitative research design. The sample consisted of 64 school directors and deputy directors under the Nonthaburi Secondary Educational Service Area in the 2025 academic year. The sample size was determined using the Krejcie and Morgan table and selected through stratified random sampling. The research instrument was a questionnaire about evidence-based policy decision-making of school administrators and school effectiveness. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, and Pearson's product-moment correlation coefficient. The findings revealed that: (1) the overall level of evidence-based policy decision-making among school administrators was high with a mean score of 4.47, with the highest mean score found in the application of evidence for policy formulation and decision-making; (2) the overall level of school effectiveness was also high with a mean score of 4.36; among the dimensions of school effectiveness, the organizational dimension obtained the highest mean score, followed by the student dimension and the teacher and educational personnel dimension, respectively; and (3) the results indicated a statistically significant positive relationship between evidence-based policy decision-making and school effectiveness at the .01 level ($r = .363$).

Keywords: Evidence-Based Policy Decision-Making, School Administrators, School Effectiveness

ความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น

วรรณันท์ กิตติคุณานนท์^{1*} พร้อมพิไล บัวสุวรรณ¹ และ วรรณวิศา สืบบุญธรรม คล้ายจำแลง¹

¹มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

*Corresponding author. E-mail: wantanan.k@ku.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ศึกษาประสิทธิผลของสถานศึกษา และ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2568 จำนวน 64 คน ซึ่งได้มาจากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของเครจซี่และมอร์แกน และการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า 1) การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.47 โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การนำหลักฐานเชิงประจักษ์ไปใช้ในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจ 2) ประสิทธิภาพของสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.36 โดยด้านองค์กรมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ด้านผู้เรียน และด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา ตามลำดับ และ 3) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ ของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิผลของสถานศึกษาในระดับต่ำอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .363$)

คำสำคัญ: การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์, ผู้บริหารสถานศึกษา, ประสิทธิภาพของสถานศึกษา

© 2026 JOMSD: Journal of Organizational Management and Social Development

บทนำ

การบริหารการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีดิจิทัล และนโยบายการศึกษา ส่งผลให้สถานศึกษาต้องปรับตัวต่อบริบทที่มีความซับซ้อนและไม่แน่นอนมากขึ้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาองค์กร การจัดสรรทรัพยากร และการกำหนดนโยบายที่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Chen & Meng, 2025) ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งถือเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนนโยบายการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีทักษะในการวางแผน และตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งขับเคลื่อนกระบวนการบริหารองค์กร ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การนิยามปัญหา การพัฒนาทางเลือก การคัดเลือกทางเลือก และการนำไปสู่การปฏิบัติ (จิตรกร จันทร์สุข, 2564) หากกระบวนการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ที่มี

คุณภาพจะช่วยลดอคติ เพิ่มความมีเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ และส่งเสริมประสิทธิภาพของการตัดสินใจเชิงนโยบาย อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตัดสินใจเชิงนโยบาย ซึ่งมีผลต่อทิศทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และประสิทธิผลของสถานศึกษาในทุกมิติ อาทิ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือภาพลักษณ์ของโรงเรียน (Pfeffer & Sutton, 2006) การตัดสินใจเชิงนโยบายของผู้บริหารสถานศึกษา จึงไม่สามารถใช้เพียงประสบการณ์ส่วนบุคคลหรือดุลยพินิจเชิงอัตวิสัย แต่ต้องตั้งอยู่บนฐานของข้อมูล และหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มความแม่นยำ ความโปร่งใส และความรับผิดชอบเชิงวิชาการในการบริหารจัดการศึกษา (Schildkamp, 2019)

แนวคิดการตัดสินใจบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์มีรากฐานมาจากแนวคิดการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูล เป็นหลัก ซึ่งเน้นการใช้ข้อมูลหลายแหล่ง อาทิ ข้อมูลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ข้อมูลเชิงบริหาร งานวิจัย และข้อมูลบริบทสถานศึกษา เพื่อสนับสนุนกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การกำหนดปัญหา การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การนำไปใช้ และการประเมินผล แนวคิดการตัดสินใจบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์จึงได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเป็นแนวทางที่ช่วยยกระดับคุณภาพของการตัดสินใจ ผ่านการใช้ข้อมูลและหลักฐานที่มีความน่าเชื่อถือ แทนการอาศัยประสบการณ์ส่วนบุคคลหรือสัญชาตญาณ เพียงอย่างเดียว ส่งผลให้การกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ และตอบสนองต่อปัญหาของสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสมมากยิ่งขึ้น (Vanlommel et al., 2024)

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในระดับนานาชาติชี้ให้เห็นว่า แม้แนวคิดดังกล่าวจะได้รับการยอมรับในทางทฤษฎี แต่การนำไปใช้ในทางปฏิบัติยังคงพบข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะการขาดสมรรถนะด้านการใช้ข้อมูลและการตีความข้อมูลของผู้บริหารและครู (Schildkamp, 2019) แม้ว่าการตัดสินใจบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์จะเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการบริหารสถานศึกษา แต่การนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้จริงในสถานศึกษาของไทยยังคงประสบกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความไม่พร้อมของระบบฐานข้อมูล การขาดทักษะด้านการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้บริหาร ตลอดจนทัศนคติและค่านิยมในการตัดสินใจที่ยังยึดติดกับประสบการณ์เดิมหรือความเชื่อส่วนบุคคล ซึ่งเป็นการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร

ประสิทธิผลของสถานศึกษาซึ่งเป็นตัวแปรผลลัพธ์ที่สะท้อนความสำเร็จของการบริหารจัดการศึกษา ในภาพรวมทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คุณภาพผู้เรียน ประสิทธิภาพการบริหาร และความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย งานวิจัยเชิงประจักษ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศยืนยันว่า การตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิผลของสถานศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (วิภาดา วงศ์ยะรา และนุชนารา รัตนศิริประภา, 2562; จุฑามาศ ดีแป้น, 2564) อีกทั้ง การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจยังมีบทบาท ในการยกระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนผ่านการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน (Hebbecker et al., 2022)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาหนองบัวรี เป็นเขตพื้นที่ ที่มีความหลากหลายทางบริบท ทั้งด้านโครงสร้างองค์กร ขนาดสถานศึกษา และบริบทชุมชน ผู้บริหารจึงเผชิญกับความท้าทายในการตัดสินใจทางนโยบายอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารบุคลากร งบประมาณ ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน การตัดสินใจเชิงนโยบายของผู้บริหารจึงมีบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียน อย่างไรก็ตาม การศึกษาระดับและกระบวนการตัดสินใจของผู้บริหาร ในเขตพื้นที่นี้ จึงมีความสำคัญในการสะท้อนศักยภาพและแนวทางในการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา อย่างเป็นระบบและมีหลักการ จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ยังขาดงานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา ในบริบทเฉพาะพื้นที่ ดังกล่าวอย่างเป็นระบบ

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงตัดสินใจศึกษาความสัมพันธ์ของการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารในบริบทของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรีกับประสิทธิผลของสถานศึกษา ซึ่งสามารถนำไปพัฒนานโยบายหรือระบบสนับสนุนให้สถานศึกษา มีการตัดสินใจที่แม่นยำ รอบคอบ และตอบสนองต่อปัญหาการศึกษาจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นแนวทาง ในการพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้การตัดสินใจบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์และส่งเสริมให้สถานศึกษาบรรลุ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์ได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ในการตัดสินใจเชิงนโยบายของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษานนทบุรี
2. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษานนทบุรี
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหาร สถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษานนทบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษานนทบุรี ปีการศึกษา 2568 จำนวน 18 แห่ง มีจำนวนทั้งสิ้น 74 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัศึกษานนทบุรี ปีการศึกษา 2568 จำนวน 64 คน ซึ่งได้มาจากการกำหนด ขนาดกลุ่มตัวอย่างจากตารางของเครจจ์และมอร์แกน (Krejcie and Morgan, 1970) และดำเนินการสุ่มตัวอย่าง แบบแบ่งชั้น โดยใช้ขนาดของสถานศึกษาเป็นเกณฑ์ และสุ่มตัวอย่างผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานศึกษา ในแต่ละชั้นด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิด การวิจัย ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีการสร้างแบบสอบถาม ดังนี้

2.1 ศึกษาและสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และหลักการต่าง ๆ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์และนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษาวิจัย

2.2 กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะของตัวแปรในการวิจัย เพื่อใช้สร้างแบบสอบถามที่สอดคล้อง กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.3 สร้างแบบสอบถาม โดยนำนิยามศัพท์เฉพาะของตัวแปรมากำหนดเป็นนิยามเชิงปฏิบัติการ และนำแบบสอบถามที่สร้างเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

2.4 ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสอบถามที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วไป ให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาและความเหมาะสมทางภาษาของข้อคำถาม ซึ่งใช้วิธีหา ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of Item Objective Congruence) ระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ

2.5 ทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) โดยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้ว ไปทดลองใช้กับผู้บริหาร สถานศึกษา จำนวน 30 คน เพื่อประเมินค่าความเที่ยงของเครื่องมือโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's

Alpha Coefficient) และตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามดำเนินการตามวิธีของ Cronbach โดยกำหนดเกณฑ์ค่าความเชื่อมั่นที่มีค่าตั้งแต่ 0.80 ขึ้นไป (ทรงศักดิ์ ภูสีอ่อน, 2561) ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

2.6 นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองใช้และปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้ว จัดทำเป็นฉบับสมบูรณ์ โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับประสิทธิผลของสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

3. สมมติฐานการวิจัย

การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นบุรีรัมย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษามีความสัมพันธ์กันทางบวก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 ผู้วิจัยขอหนังสือถึงผู้อำนวยการสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นบุรีรัมย์ เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยจากผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานศึกษาในสังกัดทั้ง 18 แห่ง

4.2 ผู้วิจัยจัดส่งแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ในรูปแบบของ Google Form และแนบหนังสือขอความอนุเคราะห์อย่างเป็นทางการไปยังผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการสถานศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง

4.3 ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาและติดตามผลการตอบกลับเป็นระยะ เพื่อให้ได้รับข้อมูลครบถ้วน

4.4 ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์และถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

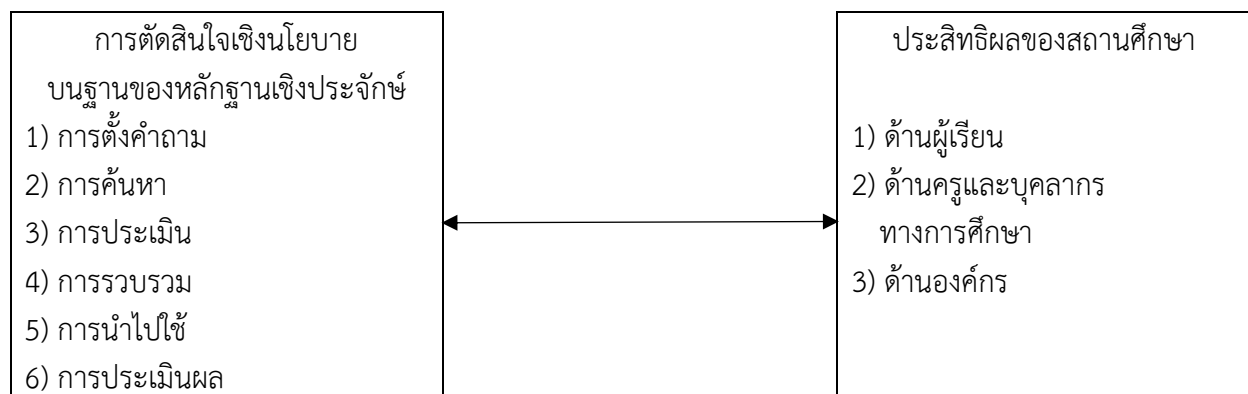
5.1 สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5.2 สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ได้แก่ ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ (IOC) และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's Alpha Coefficient)

5.3 สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ของเพียร์สัน (Pearson' Product Moment Correlation Coefficient)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นบุรีรัมย์ ซึ่งกรอบแนวคิดนี้ประกอบด้วยตัวแปรสำคัญ 2 ตัวแปรหลัก คือ การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ ตามแนวคิดของ Barends et al. (2014) และประสิทธิผลของสถานศึกษาตามแนวคิดของ Hoy and Miskel (2008) ดังภาพ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ระดับการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษา

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวม และจำแนกเป็นรายด้าน

ที่	การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
1	การตั้งคำถาม	4.40	0.41	มาก	5
2	การค้นหา	4.35	0.52	มาก	6
3	การประเมิน	4.52	0.55	มากที่สุด	2
4	การรวบรวม	4.45	0.48	มาก	4
5	การนำไปใช้	4.57	0.44	มากที่สุด	1
6	การประเมินผล	4.49	0.42	มาก	3
ภาพรวม		4.47	0.36	มาก	

จากภาพที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระดับการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นบุรีรัมย์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = 0.36) เมื่อพิจารณาเป็นรายกระบวนการ พบว่า กระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การนำไปใช้ ($\bar{X} = 4.57$, S.D. = 0.44) รองลงมา คือ การประเมิน ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.55) ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด การประเมินผล ($\bar{X} = 4.49$, S.D. = 0.42) การรวบรวม ($\bar{X} = 4.45$, S.D. = 0.48) การตั้งคำถาม

($\bar{X} = 4.40$, S.D. = 0.41) และกระบวนการที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การค้นหา ($\bar{X} = 4.35$, S.D. = 0.52) ซึ่งอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์ระดับประสิทธิผลของสถานศึกษา

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับประสิทธิผลของสถานศึกษาโดยภาพรวม และจำแนกเป็นรายด้าน

ที่	ระดับประสิทธิผลของสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ
1	ด้านผู้เรียน	4.32	0.42	มาก	2
2	ด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา	4.30	0.42	มาก	3
3	ด้านองค์กร	4.41	0.41	มาก	1
ภาพรวมทั้งหมด		4.36	0.35	มาก	

จากภาพที่ 2 ผลการวิเคราะห์ระดับประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในทบบุรีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = 0.35) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านองค์กร ($\bar{X} = 4.41$, S.D. = 0.41) ได้แก่ การบริหารและการจัดการทรัพยากร รองลงมา คือ ด้านผู้เรียน ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = 0.42) ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์และการคงอยู่ของผู้เรียน และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา ($\bar{X} = 4.30$, S.D. = 0.42) ได้แก่ ความพึงพอใจและการปฏิบัติงาน ซึ่งทุกด้านอยู่ในระดับมาก

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา

ตารางที่ 3 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันระหว่างการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลของสถานศึกษา

การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษา (X)	ประสิทธิผลของสถานศึกษา (Y)			รวม
	Y ₁	Y ₂	Y ₃	
	.312**	.367**	.274**	.363**

หมายเหตุ: **p < 0.01

จากตารางที่ 3 พบว่า การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิผลของสถานศึกษาในระดับต่ำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .363$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิผลด้านครูและบุคลากรทางการศึกษาสูงที่สุดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .367$) รองลงมา คือ กับประสิทธิผลด้านผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .312$) และกับประสิทธิผลด้านองค์กรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .274$) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ระดับการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ในการตัดสินใจเชิงนโยบายของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก อาจเป็นผลมาจากการที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการโดยใช้ข้อมูลสารสนเทศเป็นฐานอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการประกันคุณภาพการศึกษา การติดตามผลการดำเนินงาน และการประเมินผลตามตัวชี้วัด ส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาค้นเค้นกับการนำข้อมูลเชิงประจักษ์ เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษา และผลการประเมินจากหน่วยงานต้นสังกัด มาใช้ประกอบการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจมากขึ้น นอกจากนี้ ผู้บริหารในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการบริหารและผ่านการพัฒนาวิชาชีพด้านการบริหารการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จึงมีความตระหนักถึงความสำคัญของการใช้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือเพื่อลดอคติในการตัดสินใจและเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารสถานศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของ Barends et al. (2014) ที่อธิบายว่า การตัดสินใจบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์เป็นกระบวนการตัดสินใจที่ผสมผสานระหว่างหลักฐานที่ดีที่สุดจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ กับวิจารณญาณทางวิชาชีพของผู้บริหารผ่านกระบวนการอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การตั้งคำถาม การค้นหา การประเมิน การรวบรวม การนำไปใช้ และการประเมินผล ทั้งนี้ เพื่อให้การตัดสินใจมีความน่าเชื่อถือและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กร

อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Schildkamp (2019) ที่ชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเป็นสมรรถนะสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบัน เนื่องจากข้อมูลที่มีคุณภาพจะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปัญหา วางแผน และกำหนดนโยบายได้อย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง อีกทั้ง ยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษา ข้อค้นพบดังกล่าวยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Datnow and Park (2014) ที่พบว่า การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการใช้ข้อมูลการทำงานร่วมกันของบุคลากร และการสนับสนุนของผู้บริหาร มีส่วนสำคัญในการทำให้การใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิผล ในขณะที่ Hamilton et al. (2009) อธิบายว่า การพัฒนาระบบสารสนเทศที่มีคุณภาพ การเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการ และการเสริมสร้างสมรรถนะของผู้บริหารในการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การตัดสินใจบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์สามารถนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพการบริหารและผลลัพธ์ของสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ผลการศึกษานี้จึงสนับสนุนข้อค้นพบของงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่ชี้ว่า การส่งเสริมระบบข้อมูลสารสนเทศ การพัฒนาศักยภาพของผู้บริหารด้านการใช้ข้อมูล และการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ระดับประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก อันเนื่องมาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นได้ขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาคุณภาพการศึกษาผ่านระบบการกำกับ ติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการส่งเสริมให้สถานศึกษาพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน การบริหารจัดการโดยใช้ข้อมูลสารสนเทศ และการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา ส่งผลให้ผู้บริหารและบุคลากรมีแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน สามารถติดตามผลการดำเนินงานและปรับปรุงการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครู การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) และการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารและจัดการเรียนการสอน ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้ง ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาองค์กรอย่างชัดเจน ส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ของครูและบุคลากรในการวางแผนและตัดสินใจ ตลอดจนใช้ข้อมูลสารสนเทศและผลการประเมินเป็นเครื่องมือในการปรับปรุงการดำเนินงาน ส่งผลให้การบริหารจัดการมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของสถานศึกษา สามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่า และนำไปสู่การยกระดับคุณภาพผู้เรียนและประสิทธิผลขององค์กรโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวิภาดา วงศ์ยะรา และนุชนรา รัตนศิริประภา (2562) ที่พบว่า ประสิทธิภาพของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 8 อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านคุณภาพโดยรวม ความพึงพอใจในการทำงาน และผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน อีกทั้งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Carr-Hill et al., (2018) ที่พบว่า โรงเรียนที่มีอำนาจในการตัดสินใจระดับสถานศึกษาอย่างเหมาะสม มีแนวโน้มลดอัตราการออกกลางคัน ลดการซ้ำชั้น และเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ จึงสรุปได้ว่า ประสิทธิภาพของสถานศึกษาไม่ได้เกิดจากปัจจัยด้านทรัพยากรเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการบริหารจัดการที่มีคุณภาพและการตัดสินใจที่ถูกต้องของผู้บริหารด้วย ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Hoy and Miskel (2008) ที่กล่าวว่า ประสิทธิภาพของสถานศึกษาเป็นความสามารถขององค์กรในการบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ตลอดจนสามารถตอบสนองต่อความต้องการและความคาดหวังของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน

3. การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิภาพของสถานศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .327$) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ เนื่องจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนบนุทิศสนับสนุนและให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการโดยใช้ข้อมูลสารสนเทศเป็นฐานอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษามีการใช้ข้อมูลข้อเท็จจริง และหลักฐานเชิงประจักษ์ ในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจทางการบริหารมากขึ้นส่งผลให้ประสิทธิภาพของสถานศึกษาจะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Nutley, Walter และ Davies (2007) ที่อธิบายว่า การใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ในการบริหารองค์กรช่วยเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ ลดอคติส่วนบุคคล และส่งเสริม การดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและตรวจสอบได้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Levin (2013) ที่ระบุว่า การตัดสินใจบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาและยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาในระยะยาวในด้านงานวิจัยเชิงประจักษ์ ผลการวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของวิภาดา วงศ์ยะรา และนุชนรา รัตนศิริประภา (2562) ที่พบว่า กระบวนการตัดสินใจของผู้บริหารมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพของสถานศึกษาและสอดคล้องกับงานวิจัยของจุฑามาศ ดีแป้น (2564) ที่พบว่า การบริหารงานที่อาศัยข้อมูลและสารสนเทศเป็นฐานส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรทางการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความสัมพันธ์ที่พบจะมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่มีขนาดความสัมพันธ์อยู่ในระดับต่ำ ($r = .327$) เนื่องจากสถานศึกษาเป็นองค์กรที่นำนโยบายต่าง ๆ ของหน่วยงานต้นสังกัดมาสู่การปฏิบัติ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงไม่สามารถตัดสินใจเชิงนโยบายโดยใช้หลักฐานเชิงประจักษ์เพียงปัจจัยเดียวได้ จึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพของสถานศึกษา แต่อาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร วัฒนธรรมองค์กร การมีส่วนร่วมของครูและบุคลากร ความพร้อมของทรัพยากรทางการศึกษา บรรยากาองค์กร ตลอดจนการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด ดังนั้น การพัฒนาประสิทธิภาพของสถานศึกษาจึงควรดำเนินการแบบบูรณาการ โดยส่งเสริมให้ผู้บริหารใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ควบคู่กับการพัฒนาภาวะผู้นำ การสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาของประเทศในระยะยาว

สรุปผลการวิจัย

การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นบุรีรัมย์ให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูล สารสนเทศ งานวิจัย และหลักฐานเชิงประจักษ์จากแหล่งต่าง ๆ ประกอบการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจทางการบริหาร ประสิทธิภาพของสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่า สถานศึกษาสามารถดำเนินงานตามเป้าหมายด้านการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ความพึงพอใจของครูและบุคลากร การลดปัญหาการขาดงาน การคงอยู่ในระบบของผู้เรียน และคุณภาพโดยรวมของการจัดการศึกษา

อีกทั้ง การตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิภาพของสถานศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .327 แสดงให้เห็นว่าเมื่อผู้บริหารสถานศึกษามีการใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ในการตัดสินใจมากขึ้น ประสิทธิภาพของสถานศึกษามีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นบุรีรัมย์ควรกำหนดนโยบายส่งเสริมการบริหารสถานศึกษาบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์อย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดให้การวางแผน การกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจทางการบริหารในทุกระดับอาศัยข้อมูลสารสนเทศที่มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และทันสมัย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและยกระดับประสิทธิผลของสถานศึกษา

1.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นบุรีรัมย์ควรส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูล การใช้ผลการวิจัย และการประยุกต์ใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ในการกำหนดนโยบายและการบริหารงาน ผ่านการอบรม เชิงปฏิบัติการ การพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง และการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC)

1.3 สถานศึกษาควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครู บุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการรวบรวม วิเคราะห์ และใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ เนื่องจากหลักฐานเชิงประจักษ์ที่มีคุณภาพ ควรครอบคลุมข้อมูลจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้การกำหนดนโยบายมีความรอบด้านและตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของสถานศึกษา

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้เข้าใจปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อการนำหลักฐานเชิงประจักษ์มาใช้ในการตัดสินใจ

2.2 ควรศึกษาการตัดสินใจเชิงนโยบายบนฐานของหลักฐานเชิงประจักษ์ในมุมมองของครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบกับมุมมองของผู้บริหารสถานศึกษาและสะท้อนภาพการดำเนินงานของสถานศึกษาได้อย่างรอบด้าน

2.3 ควรดำเนินการวิจัยแบบผสมผสาน โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการศึกษารณีศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจ การใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ และปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของสถานศึกษาในบริบทจริง

เอกสารอ้างอิง

- จิตรกร จันทรสุข. (2564). การตัดสินใจสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 10(2), 223–238.
- จุฑามาศ ดีแป้น. (2564). การตัดสินใจของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานนทบุรี. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 10(1), 14–27.
- ทรงศักดิ์ ภูสีอ่อน. (2561). การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา. มหาสารคาม: ตักสิลาการพิมพ์.
- วิภาดา วงศ์ยะรา และนุชนรา รัตนศิริระประภา. (2562). การตัดสินใจของผู้บริหารกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 8. วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัย ศิลปากร, 10(2), 674–684.
- Barends, E., Rousseau, D. M., & Briner, R. B. (2014). Evidence-based management: The basic principles. Amsterdam: Center for Evidence-Based Management.
- Carr-Hill, R., Rolleston, C., Schendel, R., & Waddington, H. (2018). The effectiveness of school-based decision making in improving educational outcomes: A systematic review. *Journal of Development Effectiveness*, 10(1), 61-94.
- Chen, J., & Meng, J. (2025). Leadership and decision-making mechanisms in educational management. *International Journal of Sociologies and Anthropologies Science Reviews*, 5(5), 721-732.
- Datnow, A., & Park, V. (2014). Data-driven leadership. San Francisco: Jossey-Bass.
- Hamilton, L., Halverson, R., Jackson, S., Mandinach, E., Supovitz, J., & Wayman, J. (2009). Using student achievement data to support instructional decision making (NCEE 2009-4067). Washington, DC: National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education.
- Hebbecke, K., Förster, N., Forthmann, B., & Souvignier, E. (2022). Data-based decision-making in schools: Examining the process and effects of teacher support. *Journal of Educational Psychology*, 114(7), 1695.
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2008). Educational Administration: Theory, Research, and Practice. (8th Ed.). New York: McGraw-Hill.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607–610.
- Levin, B. (2013). To know is not enough: Research knowledge and its use. *Review of education*, 1(1), 2-31.
- Nutley, S. M., Walter, I., & Davies, H. T. O. (2007). Using evidence: How research can inform public services. Bristol: Policy Press.
- Pfeffer, J., & Sutton, R. I. (2006). Hard facts, dangerous half-truths, and total nonsense: Profiting from evidence-based management. Massachusetts: Harvard Business Press.
- Schildkamp, K. (2019). Data-based decision-making for school improvement: Research insights and gaps. *Educational research*, 61(3), 257-273.

Vanlommel, K., & Van den Boom-Muilenburg, S. N. (2024). How can we understand and stimulate evidence-informed educational change? A scoping review from a systems perspective. *Journal of Educational Change*, 25(3), 605-634.

Wellness Hotel Management and Development in the Contemporary Tourism Industry

Angsumalin Jamnongchob¹ Komsit Kieanwatana^{1*} and Krittika Sainaratchai¹

¹Faculty of Environmental Culture and Ecotourism, Srinakharinwirot University

*Corresponding author E-mail: Komsit.kwn@gmail.com

ABSTRACT

The growth of wellness tourism has positioned wellness hotels as a critical component of the global tourism and hospitality industry. Nevertheless, wellness hotel development faces persistent challenges related to strategic management, service quality standards, sustainability governance, and the design of holistic wellness experiences. This conceptual and analytical article aims to examine problem situations and development approaches of wellness hotels in the global context through the integration of strategic management, service quality, sustainability governance, and experience design perspectives. Based on a synthesis of academic literature and empirical studies from countries with advanced wellness hotel systems, including Japan, Germany, Switzerland, and Austria, the article conducts a gap analysis in comparison with the Thai context. The findings underscore the need for an integrated wellness hotel management framework that aligns strategic orientation, service quality, sustainability, and wellness experience design for enhancing competitiveness and guiding future research and policy development in wellness tourism management.

Keywords: Wellness Hotel, Wellness Tourism Management, Service Quality, Sustainability, Experience Design

การจัดการและพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในบริบทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสมัยใหม่

อังสุมาลิน จ่านงขอบ¹ คมสิทธิ์ เกียนวัฒนา^{1*} และ กฤติกา สายณะรัตรชัย¹

¹คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

*Corresponding author E-mail: Komsit.kwn@gmail.com

บทคัดย่อ

การเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพส่งผลให้โรงแรมเชิงสุขภาพมีบทบาทสำคัญต่อการยกระดับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการในระดับสากล อย่างไรก็ตาม การพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพยังเผชิญข้อจำกัดด้านการจัดการเชิงกลยุทธ์ มาตรฐานการให้บริการ การกำกับดูแลเพื่อความยั่งยืน และการออกแบบประสบการณ์สุขภาวะ บทความวิชาการเชิงแนวคิดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและแนวทางการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในบริบทสากล โดยใช้กรอบแนวคิดด้านการจัดการเชิงกลยุทธ์ คุณภาพการบริการ การกำกับดูแลเพื่อความยั่งยืน และการออกแบบประสบการณ์เป็นฐานในการวิเคราะห์ บทความอาศัยการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยจากประเทศที่มีระบบการจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพที่เข้มแข็ง ได้แก่ ญี่ปุ่น เยอรมนี สวิตเซอร์แลนด์ และออสเตรเลีย เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ช่องว่างเชิงการจัดการเมื่อเปรียบเทียบกับบริบทของประเทศไทย ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนารอบการจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพที่บูรณาการมิติกลยุทธ์ คุณภาพบริการ ความยั่งยืน และประสบการณ์สุขภาวะอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันและเป็นฐานสำหรับการกำหนดนโยบายและงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในอนาคต

คำสำคัญ: โรงแรมเชิงสุขภาพ, การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ, คุณภาพการบริการ, ความยั่งยืน, การออกแบบประสบการณ์

© 2026 JOMSD: Journal of Organizational Management and Social Development

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโลกในช่วงหลังทศวรรษ 2010 สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านจากการท่องเที่ยวที่มุ่งตอบสนองความพึงพอใจเชิงการพักผ่อนไปสู่การท่องเที่ยวที่เน้นการสร้างคุณค่าเชิงสุขภาพและคุณภาพชีวิตอย่างรอบด้าน การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและแนวคิดสุขภาวะแบบองค์รวม ซึ่งมองว่าสุขภาพมิได้หมายถึงการปราศจากโรค หากแต่เป็นภาวะสมดุลทางกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ (Antonovsky, 1996) ภายใต้บริบทนี้ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจึงมิใช่เพียงกิจกรรมเสริมของการท่องเที่ยวกระแสหลัก แต่กลายเป็นกลไกเชิงโครงสร้างที่กำหนดทิศทางใหม่ของอุตสาหกรรมบริการในระดับสากล

ในบริบทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวร่วมสมัย แนวคิดเรื่อง โรงแรมเชิงสุขภาพ (Wellness Hotel) ได้รับการพัฒนาไปพร้อมกับการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งมุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาวะของนักท่องเที่ยวในมิติทางกาย จิตใจ และคุณภาพชีวิตโดยรวม นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวได้อธิบายว่าโรงแรมเชิงสุขภาพเป็นสถานประกอบการด้านที่พักที่ผสมผสานบริการด้านการพักผ่อน การดูแลสุขภาพ และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสนับสนุนการฟื้นฟูร่างกาย จิตใจ และสมดุลชีวิตของผู้เข้าพัก (Smith & Puczkó, 2014) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมุมมองของ Mueller และ Kaufmann (2001) ที่ระบุว่าโรงแรมเชิงสุขภาพเป็นองค์ประกอบสำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยมีการจัดบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ เช่น สปา โปรแกรมการออกกำลังกาย โภชนาการเพื่อสุขภาพ

การผ่อนคลาย และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวม ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพักผ่อน และการฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้เข้าพักนอกจากนี้ Voigt & Pforr (2014) อธิบายว่าโรงแรมเชิงสุขภาพมิได้เป็นเพียงสถานที่ให้บริการด้านที่พักเท่านั้น แต่เป็นแพลตฟอร์มของประสบการณ์สุขภาพ (wellness experience) ที่ผสมองค์ประกอบด้านบริการ การออกแบบพื้นที่ และกิจกรรมด้านสุขภาพเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยว ในขณะที่รายงานของ Global Wellness Institute (2018) ชี้ให้เห็นว่าโรงแรมเชิงสุขภาพมักพัฒนาโครงสร้างบริการที่ครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต และการดำเนินชีวิตอย่างสมดุล เช่น โปรแกรมโยคะ การทำสมาธิ โภชนาการเพื่อสุขภาพ และการออกแบบสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความผ่อนคลาย

โรงแรมเชิงสุขภาพถือเป็นรูปธรรมสำคัญของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เนื่องจากเป็นหน่วยบริการที่อยู่กึ่งกลางระหว่างอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การบริการ และระบบสุขภาพ การพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในหลายประเทศสะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายศาสตร์ อาทิ การจัดการบริการ การออกแบบประสบการณ์ลูกค้า วิทยาศาสตร์สุขภาพ และจิตวิทยาผู้บริโภค (Smith & Puczkó, 2014) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเชิงการจัดการจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า โรงแรมเชิงสุขภาพจำนวนไม่น้อยยังขาดกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ชัดเจนในการกำหนดบทบาท อัตลักษณ์ และกลยุทธ์การแข่งขันของตนเอง (Voigt & Pforr, 2014)

จากมุมมองด้านการจัดการการท่องเที่ยว โรงแรมเชิงสุขภาพสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบแนวคิดทรัพยากรและความได้เปรียบทางการแข่งขันซึ่งชี้ให้เห็นว่าความสามารถในการสร้างคุณค่าอย่างยั่งยืนขององค์กรขึ้นอยู่กับการใช้ทรัพยากรที่มีลักษณะเฉพาะ ยกต่อการลอกเลียนแบบ และสอดคล้องกับบริบทตลาด (Barney, 1991) ในกรณีของโรงแรมเชิงสุขภาพ ทรัพยากรดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงโครงสร้างทางกายภาพหรือเทคโนโลยี แต่รวมถึงองค์ความรู้ด้านสุขภาพ วัฒนธรรมการบริการ ระบบการดูแลลูกค้า และประสบการณ์เชิงอารมณ์ที่ผู้เข้าพักได้รับ นอกจากนี้ แนวคิดเศรษฐกิจประสบการณ์ยังมีบทบาทสำคัญในการอธิบายคุณค่าของโรงแรมเชิงสุขภาพ เนื่องจากการบริการสุขภาพะมีใช้สินค้าที่จับต้องได้ หากแต่เป็นประสบการณ์ที่ผู้ใช้บริการรับรู้และตีความผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม (Pine & Gilmore, 1998) โรงแรมเชิงสุขภาพจึงต้องออกแบบระบบการจัดการที่สามารถเชื่อมโยงกิจกรรม บริการ และสภาพแวดล้อมให้เกิดความหมายต่อผู้เข้าพักอย่างเป็นองค์รวม ไม่ใช่การนำบริการสุขภาพมาจัดวางแยกส่วนจากระบบการบริการหลัก

อย่างไรก็ตาม ในระดับปฏิบัติ การพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในหลายประเทศยังเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น ความไม่ชัดเจนของมาตรฐาน ความแตกต่างของการตีความแนวคิดสุขภาพ และความท้าทายในการรักษาสัมดุลระหว่างเป้าหมายเชิงพาณิชย์กับคุณค่าด้านสุขภาพและความยั่งยืน (OECD, 2020) ประเด็นเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนารอบการวิเคราะห์เชิงการจัดการที่สามารถอธิบายโรงแรมเชิงสุขภาพในฐานะระบบบริการสุขภาพที่ซับซ้อน

สถานการณ์ปัญหาเชิงการจัดการของโรงแรมเชิงสุขภาพในระดับนานาชาติ

แม้ว่าตลาดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจะมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่องในหลายภูมิภาคของโลก แต่การดำเนินงานของโรงแรมเชิงสุขภาพยังคงเผชิญกับข้อจำกัดเชิงการจัดการในหลายมิติที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการดำเนินธุรกิจและความสามารถในการสร้างประสบการณ์สุขภาพแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น การศึกษานี้จึงคัดเลือกประเทศกรณีศึกษาตามที่แสดงในตารางที่ 1 โดยพิจารณาจากประเทศที่มีบทบาทสำคัญในตลาดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพระดับนานาชาติ มีรูปแบบการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพที่หลากหลาย และมีข้อมูลเชิงวิชาการที่สามารถนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบได้อย่างชัดเจน ทั้งในบริบทของยุโรปและเอเชีย เพื่อสะท้อนทั้งรูปแบบความสำเร็จและความท้าทายเชิงการจัดการของอุตสาหกรรมดังกล่าว โดยจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ประเด็นสำคัญประการแรกคือความคลุมเครือของขอบเขตและอัตลักษณ์ของโรงแรมเชิงสุขภาพ เนื่องจาก

ในหลายประเทศโรงแรมที่มีการเพิ่มบริการบางประเภท เช่น สปา โยคะ หรืออาหารเพื่อสุขภาพ มักถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มโรงแรมเชิงสุขภาพโดยอัตโนมัติ แม้ว่าจะยังขาดระบบการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นการส่งเสริมสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม ส่งผลให้คุณค่าที่นักท่องเที่ยวรับรู้จากบริการดังกล่าวอาจไม่แตกต่างจากโรงแรมทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญ (Koncul, 2012) ขณะเดียวกัน โรงแรมเชิงสุขภาพยังเผชิญกับความท้าทายในการบูรณาการองค์ความรู้ด้านสุขภาพเข้ากับการจัดการบริการ เนื่องจากการดำเนินธุรกิจลักษณะนี้จำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่มีทั้งความเชี่ยวชาญด้านสุขภาพและทักษะการบริการในระดับสากล อย่างไรก็ตาม งานวิจัยหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าผู้ประกอบการจำนวนไม่น้อยยังขาดระบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทั้งสองด้านเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ (Voigt & Pforr, 2014) นอกจากนี้ อีกประเด็นสำคัญคือความไม่สอดคล้องกันของมาตรฐานและกรอบกำกับดูแลในระดับประเทศและระดับนานาชาติ แม้องค์กรระหว่างประเทศจะพยายามกำหนดแนวทางและมาตรฐานด้านการบริการสุขภาพเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยว แต่การนำมาตรฐานดังกล่าวไปปรับใช้ในทางปฏิบัติยังคงมีความแตกต่างกันอย่างมากในแต่ละประเทศ ซึ่งส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของตลาด การรับรู้คุณภาพบริการ และความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจโรงแรมเชิงสุขภาพในระยะยาว (UNWTO, 2018)

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบกรณีศึกษาต่างประเทศเชิงการจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพ

ประเทศ	แนวคิดการจัดการหลัก	รูปแบบการบูรณาการสุขภาพ	ประเด็นความท้าทายเชิงการจัดการ	แหล่งอ้างอิง
เยอรมนี	การพัฒนาเมืองสปาและรีสอร์ทสุขภาพภายใต้ระบบรับรองของรัฐ	การผสมผสานบริการทางการแพทย์ การบำบัด และการพักผ่อน	การรักษามาตรฐานบริการสุขภาพและการบริหารต้นทุนการดำเนินงาน	Voigt & Pforr (2014); Smith & Puczkó (2014)
สวิตเซอร์แลนด์	การพัฒนารีสอร์ทสุขภาพที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและภูมิทัศน์ภูเขา	การผสมผสานสปา โภชนาการเพื่อสุขภาพ และกิจกรรมกลางแจ้ง	การแข่งขันในตลาดโรงแรมสุขภาพระดับพรีเมียม	Smith & Puczkó (2014); Koncul (2012)
ญี่ปุ่น	การพัฒนาโรงแรมสุขภาพที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมออนเซ็น	การบูรณาการการอาบน้ำแร่ร้อน การพักผ่อน และการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม	การปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวต่างชาติ	Hall (2011); Voigt & Pforr (2014)
ออสเตรีย	การพัฒนารีสอร์ทสุขภาพและสปาเชิงการแพทย์	การผสมผสานโปรแกรมสุขภาพ การฟื้นฟูร่างกาย และการพักผ่อนในธรรมชาติ	การพัฒนามาตรฐานบุคลากรและการควบคุมคุณภาพบริการ	Voigt & Pforr (2014); Smith & Puczkó (2014)

จากตารางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โรงแรมเชิงสุขภาพในแต่ละประเทศพัฒนาอยู่บนฐานแนวคิดการจัดการที่แตกต่างกันตามบริบททางวัฒนธรรม ระบบสุขภาพ และโครงสร้างอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศนั้น ๆ กรณีของเยอรมนีและออสเตรียแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระบบการแพทย์เชิงป้องกันเข้ากับการบริการโรงแรมอย่างเป็นระบบ ซึ่งช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือด้านสุขภาพ แต่ขณะเดียวกันก็สร้างข้อจำกัดด้านต้นทุนและการเข้าถึงตลาด (OECD, 2020) ในขณะที่สวิตเซอร์แลนด์มุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์สุขภาพระดับหรูหราที่ปรับให้เหมาะกับผู้ใช้บริการรายบุคคล ซึ่งสะท้อนแนวคิดเศรษฐกิจประสบการณ์อย่างชัดเจน (Pine & Gilmore, 1998) สำหรับกรณีของญี่ปุ่นแสดงให้เห็นถึงการใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นทรัพยากรเชิงกลยุทธ์

ในการจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพ โดยเชื่อมโยงการพักผ่อน การดูแลสุขภาพ และวิถีชีวิตเข้าด้วยกันอย่างสอดคล้องกันได้อย่างดี อย่างไรก็ตามความท้าทายสำคัญอยู่ที่การสื่อสารคุณค่าดังกล่าวให้สอดคล้องกับความคาดหวังของตลาดนานาชาติ (Smith & Puczkó, 2014) ภาพรวมของกรณีศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของโรงแรมเชิงสุขภาพมิได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบบริการเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการระบบสุขภาพอย่างบูรณาการและสอดคล้องกับบริบทเชิงโครงสร้างของแต่ละประเทศ

กรอบกฎหมายและการกำกับดูแลโรงแรมเชิงสุขภาพในบริบทสากล

ในระดับนานาชาติ ปัจจุบันนี้ยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่ใช้ควบคุมโรงแรมเชิงสุขภาพโดยตรง แต่การกำกับดูแลอาศัยการผสมผสานของกฎหมายหลายด้าน ได้แก่ กฎหมายโรงแรม กฎหมายสาธารณสุข กฎหมายแรงงาน และกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค (OECD, 2020)

ในสหภาพยุโรป การดำเนินธุรกิจโรงแรมเชิงสุขภาพต้องปฏิบัติตามกฎหมายด้านความปลอดภัยสุขภาพ การคุ้มครองข้อมูลสุขภาพส่วนบุคคล และมาตรฐานแรงงานด้านสุขภาพ ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการบริหารจัดการสูง แต่ในขณะเดียวกันก็ช่วยยกระดับความน่าเชื่อถือของบริการสุขภาพในระยะยาว (European Commission, 2019)

ในประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ รัฐบาลมีบทบาทเชิงรุกในการกำหนดแนวทางกำกับดูแลธุรกิจสุขภาพ และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยเชื่อมโยงโรงแรมเชิงสุขภาพเข้ากับนโยบายส่งเสริมสุขภาพประชากรสูงวัย ส่งผลให้โรงแรมเชิงสุขภาพกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบสุขภาพระดับประเทศมากกว่าการเป็นเพียงกิจการท่องเที่ยว (Kim et al., 2015)

แม้จะไม่มีกฎหมายเฉพาะ แต่ในระดับสากลได้มีการพัฒนามาตรฐานและแนวปฏิบัติที่โรงแรมเชิงสุขภาพนำมาใช้เป็นกรอบอ้างอิง มาตรฐานเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดคุณภาพ ความปลอดภัย และความยั่งยืนของการดำเนินงาน โดยมาตรฐานที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- 1) ISO 21401 ว่าด้วยการจัดการความยั่งยืนของสถานประกอบการที่พัก ซึ่งเน้นการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจอย่างสมดุล
- 2) ISO 17679 ที่เกี่ยวข้องกับบริการสปาและสุขภาพ ซึ่งช่วยกำหนดแนวทางด้านความปลอดภัย คุณภาพบริการ และคุณสมบัติของบุคลากร
- 3) แนวทางของ Global Wellness Institute ที่เสนอกรอบการจัดประเภทและตัวชี้วัดธุรกิจสุขภาพเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบในระดับโลก (Global Wellness Institute, 2023)

จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า งานวิชาการจำนวนมากชี้ว่ามาตรฐานเหล่านี้ยังคงเป็น มาตรฐานสมัครใจ และขาดกลไกบังคับใช้ ทำให้ระดับคุณภาพของโรงแรมเชิงสุขภาพในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกันอย่างมาก (UNWTO, 2018)

ตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า กฎหมายและมาตรฐานสากลที่เกี่ยวข้องกับโรงแรมเชิงสุขภาพไม่ได้มีบทบาทเพียงในฐานะกรอบกำกับดูแลเชิงเทคนิค หากแต่ส่งผลโดยตรงต่อแนวทางการจัดการเชิงกลยุทธ์ขององค์กร โรงแรมเชิงสุขภาพที่ดำเนินงานในบริบทสากลจำเป็นต้องปรับระบบการบริหารให้สอดคล้องกับกฎหมายโรงแรม และกฎหมายสาธารณสุขควบคู่กัน ซึ่งเพิ่มระดับความซับซ้อนของการจัดการเมื่อเทียบกับโรงแรมทั่วไป (Smith & Puczkó, 2014)

ขณะเดียวกัน มาตรฐานสากล เช่น ISO 21401 และ ISO 17679 มีบทบาทในการยกระดับโรงแรมเชิงสุขภาพจากการเป็นเพียงผู้ให้บริการ ไปสู่การเป็นองค์กรที่บริหารจัดการคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความยั่งยืนอย่างเป็นระบบ มาตรฐานเหล่านี้จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการสร้างความน่าเชื่อถือ ความแตกต่างเชิงการแข่งขัน และคุณค่าระยะยาวของแบรนด์โรงแรมเชิงสุขภาพ (Voigt & Pforr, 2014)

ตารางที่ 2 กฎหมายและมาตรฐานสากลที่เกี่ยวข้องกับโรงแรมเชิงสุขภาพ และผลกระทบเชิงการจัดการการท่องเที่ยว

กฎหมาย / มาตรฐานสากล	ขอบเขตและสาระสำคัญ	ผลกระทบเชิงการจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพ	แหล่งอ้างอิง
กฎหมายโรงแรมและที่พัก (Hotel and Accommodation Regulations – หลายประเทศ)	กฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจัดตั้ง การดำเนินกิจการ และการควบคุมมาตรฐานของสถานประกอบการที่พัก รวมถึงการออกใบอนุญาต และการตรวจสอบคุณภาพบริการ	โรงแรมเชิงสุขภาพต้องดำเนินกิจการภายใต้ระบบใบอนุญาต และมาตรฐานสถานประกอบการที่พักของแต่ละประเทศ รวมทั้งการควบคุมความปลอดภัยของผู้เข้าพัก	Hall (2011); UNWTO (2018)
กฎหมายสาธารณสุขและความปลอดภัยด้านสุขภาพ	กฎหมายและมาตรการด้านสาธารณสุขที่กำหนดมาตรฐานสุขอนามัย ความปลอดภัยของสถานบริการ และการป้องกันความเสี่ยงต่อสุขภาพของผู้ใช้บริการ	โรงแรมเชิงสุขภาพต้องพัฒนาระบบสุขอนามัย การควบคุมความสะอาดของสถานที่และอุปกรณ์สปา รวมถึงมาตรการป้องกันความเสี่ยงด้านสุขภาพ	World Health Organization (2016); UNWTO (2018)
ISO 21401: Tourism and related services – Sustainability management system for accommodation establishments	มาตรฐานการจัดการด้านความยั่งยืนสำหรับสถานประกอบการที่พัก ครอบคลุมการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ	โรงแรมเชิงสุขภาพต้องพัฒนาระบบบริหารจัดการที่คำนึงถึงความยั่งยืน เช่น การจัด การพลังงาน น้ำ และทรัพยากรธรรมชาติ	International Organization for Standardization (2018)
ISO 17679: Tourism and related services – Wellness spa	มาตรฐานที่กำหนดแนวทางการให้บริการสปาและบริการสุขภาพ โดยครอบคลุมคุณภาพบริการ ความปลอดภัย และการจัดการสถานบริการสปา	โรงแรมเชิงสุขภาพต้องพัฒนาคุณภาพบริการสปา และมาตรฐานการดำเนินงานให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล	International Organization for Standardization (2016)
แนวทาง Global Wellness Institute (GWI)	แนวทางและกรอบแนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รวมถึงแนวโน้มตลาด และแนวทางการพัฒนาธุรกิจ Wellness	โรงแรมเชิงสุขภาพสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์บริการและกลยุทธ์ทางธุรกิจในตลาด Wellness	Global Wellness Institute (2023)
แนวทาง UNWTO ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ	แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เน้นมาตรฐานบริการ ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และความยั่งยืนของอุตสาหกรรม	โรงแรมเชิงสุขภาพต้องพัฒนาการจัดการบริการและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับสากล	UNWTO (2018)

ตารางที่ 3 มาตรการกำกับดูแลโรงแรมเชิงสุขภาพในบริบทสากล

หมวดมาตรการกำกับดูแล	รายละเอียดมาตรการ	ตัวอย่างประเทศที่ใช้มาตรการ	ตัวอย่างแนวทาง/มาตรฐาน	แหล่งอ้างอิง
1. มาตรฐานด้านความปลอดภัยและสุขภาพ (Health and Safety Standards)	การกำหนดมาตรฐานสุขอนามัย ความปลอดภัยของสถานที่ อุปกรณ์สปา และการจัดการความเสี่ยงต่อผู้ใช้บริการ	สวิตเซอร์แลนด์, เยอรมนี	มาตรฐานสปาและรีสอร์ทสุขภาพ รวมถึงการตรวจสอบด้านสุขอนามัยของสถานบริการ	Smith & Puczkó (2014); UNWTO (2018)
2. การคุ้มครองข้อมูลและความเป็นส่วนตัว (Data Protection and Privacy)	การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลสุขภาพของผู้ใช้บริการ เช่น ประวัติสุขภาพ โปรแกรมสุขภาพ และข้อมูลการรักษา	ประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป (เช่น เยอรมนี, ฝรั่งเศส)	กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (GDPR) สำหรับข้อมูลลูกค้า	European Commission (2019)
3. มาตรฐานแรงงานและวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง (Professional and Workforce Standards)	การกำหนดคุณสมบัติและการรับรองวิชาชีพของบุคลากร เช่น นักบำบัด นักกายภาพบำบัด ผู้ให้บริการสปา	ญี่ปุ่น, สวิตเซอร์แลนด์	ระบบรับรองวิชาชีพด้านสุขภาพ และการฝึกอบรมบุคลากรเวลเนส	Voigt & Pforr (2014)
4. การออกใบอนุญาตและการกำกับดูแลสถานประกอบการ (Licensing and Regulatory Oversight)	ระบบการขอใบอนุญาต การตรวจสอบคุณภาพ และการควบคุมมาตรฐานการดำเนินงานของสถานประกอบการสุขภาพ	เยอรมนี, ญี่ปุ่น	ระบบรับรองเมืองสปาและสถานประกอบการด้านสุขภาพ	Hall (2011); UNWTO (2018)
5. มาตรฐานด้านความยั่งยืนและการรับรองสิ่งแวดล้อม (Sustainability and Environmental Certification)	การดำเนินธุรกิจที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการพลังงาน น้ำ และการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	สวิตเซอร์แลนด์, ไทย	มาตรฐานโรงแรมสีเขียว และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	Global Wellness Institute (2023); UNWTO (2018)

ตารางที่ 3 สะท้อนให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในประเทศชั้นนำมีความแตกต่างกันตามบริบทกฎหมาย นโยบายรัฐ และโครงสร้างระบบสุขภาพของแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตามจุดร่วมที่สำคัญคือการยกระดับโรงแรมเชิงสุขภาพจากการเป็นสถานที่พักผ่อน ไปสู่การเป็นส่วนหนึ่งของระบบสุขภาพระดับประเทศหรือระดับภูมิภาค (Smith & Puczkó, 2014)

กรณีของญี่ปุ่นและเยอรมนีแสดงให้เห็นบทบาทของรัฐในการกำหนดกรอบการกำกับดูแลที่เข้มแข็ง ส่งผลให้การจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพต้องพัฒนาในลักษณะบูรณาการข้ามภาคส่วน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับระบบสุขภาพและวิชาชีพด้านการแพทย์ ซึ่งเปลี่ยนบทบาทของผู้บริหารจากผู้จัดการบริการไปสู่ผู้ประสานเครือข่ายเชิงนโยบาย (Hall, 2011) ในขณะที่สวิตเซอร์แลนด์และเกาหลีใต้สะท้อนแนวทางการจัดการเชิงกลยุทธ์ที่เน้น

การสร้างคุณค่าเพิ่มผ่านประสบการณ์สุขภาวะระดับสูงและนวัตกรรม โดยใช้มาตรฐานคุณภาพ ความยั่งยืน และเทคโนโลยีเป็นกลไกหลักในการแข่งขันในตลาดโลก (Voigt & Pforr, 2014; Kim et al., 2015)

การเปรียบเทียบดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า กฎหมายและนโยบายไม่เพียงเป็นกรอบควบคุม แต่เป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่กำหนดรูปแบบการจัดการ กลยุทธ์การแข่งขัน และการออกแบบประสบการณ์ของโรงแรมเชิงสุขภาพ ซึ่งเป็นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนากรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีด้าน strategic management, service quality, sustainability governance และ experience design ในขั้นถัดไปของบทความ

แนวทางการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพเพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขัน

การเปลี่ยนแปลงของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้สะท้อนให้เห็นแนวโน้มสำคัญของพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และประสบการณ์ที่มีความหมายมากขึ้น ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (wellness tourism) กลายเป็นหนึ่งในกลุ่มตลาดที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วในระดับโลก แนวโน้มดังกล่าวทำให้ธุรกิจโรงแรมจำเป็นต้องปรับรูปแบบการจัดการและพัฒนาบริการให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวสมัยใหม่ที่ไม่ได้มองหาที่พักเพียงอย่างเดียว แต่ต้องการประสบการณ์ที่ส่งเสริมสุขภาพกาย จิตใจ และความสมดุลของชีวิต (OECD, 2020)

ในบริบทดังกล่าว โรงแรมเชิงสุขภาพจึงไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบของบริการเสริมในธุรกิจโรงแรม แต่เป็นแนวทางการจัดการและพัฒนาธุรกิจโรงแรมที่ผสมองค์ประกอบด้านสุขภาพ การบริการ และการออกแบบประสบการณ์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ การทำความเข้าใจบทบาทของโรงแรมเชิงสุขภาพจึงจำเป็นต้องพิจารณาผ่านกรอบแนวคิดด้านการจัดการเชิงกลยุทธ์ คุณภาพการบริการ และการออกแบบประสบการณ์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสมัยใหม่

จากมุมมองการจัดการเชิงกลยุทธ์ โรงแรมเชิงสุขภาพสามารถถูกอธิบายได้ว่าเป็นรูปแบบการปรับโครงสร้างเชิงกลยุทธ์ของธุรกิจโรงแรมเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของอุปสงค์การท่องเที่ยวสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการขยับจากตลาดที่เน้นความสะดวกสบายและราคา ไปสู่ตลาดที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางสุขภาวะ ประสบการณ์เชิงความหมาย และความยั่งยืนในระยะยาว (OECD, 2020) ในเชิงทฤษฎี แนวคิดทรัพยากรและความสามารถขององค์กรชี้ให้เห็นว่า ความได้เปรียบทางการแข่งขันของโรงแรมเชิงสุขภาพมิได้เกิดจากการเลียนแบบรูปแบบบริการ หากแต่เกิดจากการพัฒนาและใช้ทรัพยากรที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น องค์ความรู้ด้านสุขภาพ บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ ระบบการจัดการประสบการณ์ และวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมสุขภาวะอย่างแท้จริง (Barney, 1991) โรงแรมเชิงสุขภาพที่ประสบความสำเร็จจึงมักเป็นองค์กรที่สามารถแปลงทรัพยากรเหล่านี้ให้เป็นระบบคุณค่าที่สอดคล้องกับบริบทตลาดและความคาดหวังของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม งานวิจัยจำนวนมากสะท้อนว่า โรงแรมเชิงสุขภาพในหลายประเทศยังดำเนินงานในลักษณะเชิงปฏิบัติการมากกว่าการบริหารเชิงกลยุทธ์ ส่งผลให้การลงทุนด้านสุขภาพไม่สามารถสร้างผลตอบแทนเชิงคุณค่าได้อย่างเต็มที่ และขาดความเชื่อมโยงระหว่างเป้าหมายด้านสุขภาวะกับผลการดำเนินงานทางธุรกิจในระยะยาว (Voigt & Pforr, 2014) ประเด็นดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการยกระดับโรงแรมเชิงสุขภาพจากกิจกรรมเสริมไปสู่กลยุทธ์หลักขององค์กร

ในขณะเดียวกัน คุณภาพการบริการถือเป็นแกนกลางของการจัดการและพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพ เนื่องจากบริการด้านสุขภาวะเป็นบริการที่มีความเข้มข้นทางอารมณ์และการรับรู้สูง แนวคิดคุณภาพการบริการเสนอว่า คุณค่าที่ลูกค้ารับรู้เกิดจากความสอดคล้องระหว่างความคาดหวังและประสบการณ์จริงที่ได้รับตลอดกระบวนการบริการ (Parasuraman et al., 1988) ในบริบทของโรงแรมเชิงสุขภาพ คุณภาพการบริการไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความสะอาด ความสะดวก หรือความเป็นมืออาชีพของบุคลากร หากแต่ครอบคลุมถึงความรู้สึกปลอดภัย ความไว้วางใจ ความผ่อนคลาย และการรับรู้ถึงการดูแลสุขภาวะอย่างแท้จริง งานศึกษา

ด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพชี้ให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความสม่ำเสมอของประสบการณ์สุขภาวะมากกว่าความหรูหราของสิ่งอำนวยความสะดวก (Smith & Puczkó, 2014) อย่างไรก็ตาม เครื่องมือประเมินคุณภาพบริการที่ใช้ในอุตสาหกรรมโรงแรมส่วนใหญ่ยังพัฒนามาจากบริบทการบริการทั่วไป ซึ่งอาจไม่สามารถสะท้อนมิติด้านสุขภาวะที่มีลักษณะเชิงนามธรรมได้อย่างครบถ้วน ส่งผลให้การจัดการคุณภาพของโรงแรมเชิงสุขภาพยังขาดฐานข้อมูลเชิงลึกเพื่อการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ นอกจากนี้ แนวคิดการออกแบบประสบการณ์ยังมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการอธิบายคุณค่าของโรงแรมเชิงสุขภาพ เนื่องจากบริการสุขภาวะไม่สามารถถ่ายทอดคุณค่าได้ผ่านการสื่อสารเชิงข้อมูลเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการในกระบวนการบริการอย่างต่อเนื่อง (Pine & Gilmore, 1998) การจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพจึงต้องให้ความสำคัญกับการออกแบบประสบการณ์ตั้งแต่ขั้นตอนก่อนการเดินทาง ระหว่างการเข้าพัก และหลังการเข้าพัก โดยการออกแบบดังกล่าวควรเชื่อมโยงกิจกรรมสุขภาพ อาหาร สภาพแวดล้อม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างมีความหมาย งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพระบุว่า ประสบการณ์สุขภาวะที่มีคุณค่าเกิดจากความรู้สึกของการเปลี่ยนแปลงภายใน มากกว่าการบริโภคบริการในเชิงปริมาณ (Voigt & Pforr, 2014) อย่างไรก็ตาม ความท้าทายสำคัญของการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพคือการรักษาความสมดุลระหว่างการออกแบบประสบการณ์เชิงพาณิชย์กับความแท้จริงของแนวคิดสุขภาวะ หากการออกแบบประสบการณ์มุ่งเน้นเพียงการสร้างภาพลักษณ์หรือการตลาด อาจส่งผลให้แนวคิดสุขภาวะถูกลดทอนเป็นเพียงเครื่องมือทางธุรกิจ ซึ่งขัดกับหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป การจัดการและพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในบริบทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสมัยใหม่จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการแนวคิดด้านการจัดการเชิงกลยุทธ์ การจัดการคุณภาพบริการ และการออกแบบประสบการณ์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โรงแรมเชิงสุขภาพที่สามารถพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้ได้อย่างสมดุลจะมีศักยภาพในการสร้างคุณค่าเชิงประสบการณ์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวสมัยใหม่ และสามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระยะยาว ทั้งนี้ การยกระดับโรงแรมเชิงสุขภาพจากกิจกรรมเสริมไปสู่กลยุทธ์หลักขององค์กรถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพอย่างยั่งยืนในอนาคต

ธรรมาภิบาล ความยั่งยืน และการจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพในระยะยาว

ภายใต้กรอบแนวคิดด้านธรรมาภิบาลและความยั่งยืน การบริหารจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพจำเป็นต้องมีเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถสะท้อนผลลัพธ์ของการดำเนินงานทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นรูปธรรม แนวทางหนึ่งที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลคือการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดผลการดำเนินงาน (Key Performance Indicators: KPIs) ที่สอดคล้องกับมาตรฐาน ISO 21401: Tourism and related services – Sustainability management system for accommodation establishments ซึ่งเป็นมาตรฐานที่กำหนดแนวทางการจัดการที่พ้องในมิติของความยั่งยืนอย่างครอบคลุม ทั้งด้านการกำกับดูแล การจัดการทรัพยากร และความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (International Organization for Standardization, 2018) ในบริบทของการบริหารจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพ ตัวชี้วัดผลการดำเนินงานควรได้รับการออกแบบให้สะท้อนลักษณะเฉพาะของบริการด้านสุขภาวะและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยสามารถจำแนกออกเป็นหลายมิติสำคัญ

ประการแรก คือ มิติด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Performance) โรงแรมเชิงสุขภาพควรกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น อัตราการใช้พลังงานต่อห้องพัก ปริมาณการใช้น้ำต่อผู้เข้าพัก สัดส่วนการใช้พลังงานหมุนเวียน และปริมาณของเสียที่ได้รับการคัดแยกหรือรีไซเคิล การติดตามตัวชี้วัดเหล่านี้ช่วยให้สถานประกอบการสามารถประเมินผลการดำเนินงาน

ด้านสิ่งแวดล้อม และปรับปรุงกระบวนการจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเพื่อความยั่งยืนของธุรกิจบริการที่มุ่งลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างรับผิดชอบ (Elkington, 1998)

ประการที่สอง คือ มิติด้านคุณภาพบริการและประสบการณ์สุขภาวะ (Wellness Service Quality) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของโรงแรมเชิงสุขภาพ ตัวชี้วัดในมิตินี้อาจประกอบด้วยระดับความพึงพอใจของผู้เข้าพักต่อบริการด้านสุขภาพและสปา อัตราการกลับมาใช้บริการซ้ำของนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ระดับการรับรองมาตรฐานวิชาชีพของบุคลากรด้านสุขภาพและสปา รวมถึงการปฏิบัติตามมาตรฐานด้านความปลอดภัยและสุขอนามัยในการให้บริการ การพัฒนาตัวชี้วัดในลักษณะดังกล่าวช่วยให้สถานประกอบการสามารถประเมินคุณภาพของประสบการณ์สุขภาวะที่ส่งมอบให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความแตกต่างทางการแข่งขันในตลาดการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Global Wellness Institute, 2021)

ประการที่สาม คือ มิติด้านสังคมและแรงงาน (Social and Labor Responsibility) โรงแรมเชิงสุขภาพควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชนท้องถิ่น ตัวชี้วัดในมิตินี้อาจประกอบด้วยอัตราการฝึกอบรมบุคลากรต่อปี ระดับความพึงพอใจของพนักงาน สัดส่วนการจ้างงานจากชุมชนท้องถิ่น และการดำเนินกิจกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร แนวทางดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความยั่งยืนของธุรกิจบริการ เนื่องจากช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนมนุษย์และความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ (UNWTO, 2018)

ประการสุดท้าย คือ มิติด้านธรรมาภิบาลและความโปร่งใส (Governance and Ethical Management) ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อความน่าเชื่อถือของธุรกิจบริการด้านสุขภาพ ตัวชี้วัดในมิตินี้อาจครอบคลุมการมีนโยบายด้านจริยธรรมทางธุรกิจ ระบบการจัดการข้อร้องเรียนของลูกค้า การเปิดเผยข้อมูลด้านความยั่งยืนขององค์กร และระดับการปฏิบัติตามกฎหมายหรือมาตรฐานสากลที่เกี่ยวข้อง การกำกับดูแลที่โปร่งใสและมีความรับผิดชอบเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะในบริบทของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือของผู้ให้บริการ (UNWTO, 2018)

โดยสรุป การกำหนดตัวชี้วัดผลการดำเนินงานตามกรอบความยั่งยืนที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากลช่วยให้โรงแรมเชิงสุขภาพสามารถติดตามและประเมินผลการดำเนินงานได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม คุณภาพบริการ สังคม และธรรมาภิบาล ซึ่งไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการขององค์กรเท่านั้น แต่ยังสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพให้เติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาว

การจัดการเชิงนโยบาย กลยุทธ์ และคุณภาพบริการในการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในบริบทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสมัยใหม่

การพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในบริบทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสมัยใหม่จำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างมิติด้านนโยบายสาธารณะ การจัดการเชิงกลยุทธ์ขององค์กร และการจัดการคุณภาพบริการและประสบการณ์ของผู้ใช้บริการอย่างเป็นระบบ ในระดับมหภาค การกำหนดนโยบายที่สนับสนุนการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาคมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างระบบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่ยั่งยืน วิสัยทัศน์เชิงนโยบายจึงควรขยายจากการส่งเสริมรายได้ทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไปสู่การส่งเสริมสุขภาวะของนักท่องเที่ยวและชุมชนในระยะยาว (Hall, 2011) โดยเฉพาะการเชื่อมโยงนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพกับนโยบายการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ เพื่อลดความแยกขาดระหว่างเป้าหมายด้านเศรษฐกิจและเป้าหมายด้านสุขภาวะของสังคม แนวทางดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากงานวิจัยที่ชี้ว่าการบูรณาการนโยบายสุขภาพกับการท่องเที่ยวสามารถเพิ่มความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมบริการกับระบบสุขภาพของประเทศ และช่วยยกระดับคุณภาพบริการเชิงสุขภาพโดยรวมของอุตสาหกรรม (Smith & Puczkó,

2014) นอกจากนี้ การพัฒนามาตรฐานด้านสุขภาวะและระบบประเมินผลสำหรับโรงแรมเชิงสุขภาพยังมีบทบาทสำคัญในการลดความไม่แน่นอนด้านคุณภาพบริการและเสริมสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (Voigt & Pforr, 2014) ในระดับภูมิภาค การประสานความร่วมมือภายใต้กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศ เช่น อาเซียน หรือองค์การด้านการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ สามารถช่วยพัฒนามาตรฐานอ้างอิงร่วมสำหรับโรงแรมเชิงสุขภาพ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ประกอบการสามารถดำเนินงานตามแนวทางที่เป็นสากลและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันในตลาดการท่องเที่ยวระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในระดับองค์กร การพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพจำเป็นต้องอาศัยการจัดการเชิงกลยุทธ์ที่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเฉพาะทางขององค์กรเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน แนวคิด Resource-Based View (RBV) อธิบายว่าองค์กรจะสามารถสร้างความได้เปรียบอย่างยั่งยืนได้เมื่อมีทรัพยากรที่มีคุณค่า หายาก และไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ง่าย เช่น ความเชี่ยวชาญด้านสุขภาวะ ประสบการณ์การบริการเฉพาะทาง และความสามารถในการสร้างเครือข่ายบริการสุขภาพ (Barney, 1991) สำหรับโรงแรมเชิงสุขภาพ ทรัพยากรเหล่านี้อาจอยู่ในรูปขององค์ความรู้ด้านสุขภาพของบุคลากร การออกแบบบริการที่เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม และระบบการจัดการประสบการณ์ของลูกค้าที่เชื่อมโยงบริการสุขภาพกับบริการการท่องเที่ยว การจัดการเชิงกลยุทธ์จึงควรผสมผสานเครื่องมือการวางแผนเชิงกลยุทธ์ เช่น Balanced Scorecard หรือแนวคิด Strategic Service Management เพื่อเชื่อมโยงเป้าหมายด้านสุขภาวะกับตัวชี้วัดการบริการและผลการดำเนินงานขององค์กร โดยเฉพาะการกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์ด้านสุขภาวะของผู้ใช้บริการ การติดตามระดับความพึงพอใจระยะยาว และการวัดผลกระทบทางสังคมควบคู่กับตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ (Kaplan & Norton, 1996; Hsieh, 2012) ในเชิงปฏิบัติ การกำหนดกลยุทธ์ของโรงแรมเชิงสุขภาพควรเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร เช่น การวิเคราะห์ SWOT และ PESTEL เพื่อประเมินโอกาสและความเสี่ยงที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของตลาดสุขภาพ ซึ่งเป็นตลาดที่มีพลวัตสูงและได้รับอิทธิพลจากแนวโน้มด้านสุขภาพเทคโนโลยี และพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

ในขณะเดียวกัน การจัดการคุณภาพบริการและการออกแบบประสบการณ์ถือเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงกลยุทธ์ขององค์กรกับการรับรู้คุณค่าของนักท่องเที่ยว เนื่องจากบริการด้านสุขภาวะเป็นบริการที่มีความเข้มข้นทางอารมณ์และการรับรู้สูง การจัดการคุณภาพบริการสำหรับโรงแรมเชิงสุขภาพจึงจำเป็นต้องพัฒนาเกณฑ์และเครื่องมือวัดที่สะท้อนมิติสุขภาวะของผู้ใช้บริการอย่างแท้จริง แม้แนวคิด SERVQUAL จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินคุณภาพบริการในอุตสาหกรรมบริการโดยทั่วไป แต่การประยุกต์ใช้ในบริบทของโรงแรมเชิงสุขภาพอาจยังไม่สามารถสะท้อนมิติด้านสุขภาวะที่มีลักษณะเชิงนามธรรมได้อย่างครบถ้วน (Parasuraman et al., 1988) งานวิจัยที่ปรับใช้แนวคิดการวัดคุณภาพบริการในบริบทการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพพบว่า โรงแรมที่สามารถจัดการมิติด้านอารมณ์ ความรู้สึกปลอดภัย การสนับสนุนด้านสุขภาพ และการสื่อสารข้อมูลสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะสามารถสร้างความพึงพอใจและความเชื่อมั่นของลูกค้าได้ในระดับสูงกว่า (Ladhari, 2009; Lee et al., 2018)

นอกจากนี้ การออกแบบประสบการณ์สุขภาวะยังเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสมัยใหม่ แนวคิด Experience Design ชี้ให้เห็นว่ามูลค่าของบริการเกิดจากการสร้างประสบการณ์ที่มีความหมายต่อผู้ใช้บริการมากกว่าการให้บริการในเชิงหน้าที่เพียงอย่างเดียว (Pine & Gilmore, 1998) สำหรับโรงแรมเชิงสุขภาพ การออกแบบประสบการณ์ควรครอบคลุมทุกช่วงของการเดินทาง ตั้งแต่ขั้นตอนก่อนการเดินทาง (pre-visit experience) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลและการเตรียมตัวของนักท่องเที่ยว ระหว่างการเข้าพัก (service encounters และ activity design) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมสุขภาพและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการกับผู้ให้บริการ ไปจนถึงช่วงหลังการเข้าพัก (post-visit experience) ที่เกี่ยวข้องกับการติดตามผลด้านสุขภาวะของลูกค้า การประยุกต์ใช้แนวคิด Holistic

Experience Design จะช่วยให้ประสบการณ์สุขภาวะของผู้ใช้บริการมีความต่อเนื่องและมีความหมายมากยิ่งขึ้น (Pine & Gilmore, 1998; Bitner et al., 2008)

ดังนั้นการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในบริบทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสมัยใหม่จำเป็นต้องอาศัย การบูรณาการระหว่างนโยบายสาธารณะ การจัดการเชิงกลยุทธ์ขององค์กร และการจัดการคุณภาพบริการ และประสบการณ์ของผู้ใช้บริการอย่างเป็นระบบ การเชื่อมโยงทั้งสามมิตินี้เข้าด้วยกันจะช่วยให้โรงแรมเชิงสุขภาพ สามารถสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจควบคู่กับการส่งเสริมสุขภาวะของนักท่องเที่ยว และนำไปสู่การพัฒนา อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มีความยั่งยืนในระยะยาว

การเชื่อมโยงการวิเคราะห์ช่องว่างเชิงบริบทกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีด้านการจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพ

การวิเคราะห์ช่องว่างระหว่างบริบทสากลกับประเทศไทยในการจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพสามารถอธิบาย และทำความเข้าใจอย่างเป็นระบบได้ผ่านกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีด้านการจัดการการท่องเที่ยวและบริการ โดยเฉพาะทฤษฎีการจัดการเชิงกลยุทธ์ ทฤษฎีคุณภาพการบริการ การกำกับดูแลเพื่อความยั่งยืน และการออกแบบประสบการณ์ ซึ่งช่วยยกระดับการวิเคราะห์จากระดับเชิงพรรณนาไปสู่การอธิบายเชิงโครงสร้าง และเชิงสาเหตุ

ประการแรก ช่องว่างด้านกฎหมาย มาตรฐาน และความพร้อมเชิงนโยบายสามารถอธิบายได้ผ่านทฤษฎี การจัดการเชิงกลยุทธ์และทรัพยากร (Strategic Management and Resource-Based View) ซึ่งชี้ว่า ความสามารถในการแข่งขันขององค์กรไม่ได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับ ทรัพยากรเชิงสถาบัน ความรู้ และระบบสนับสนุนเชิงนโยบายที่ฝังอยู่ในบริบทของอุตสาหกรรม (Barney, 1991) ในประเทศที่พัฒนาแล้ว โรงแรมเชิงสุขภาพสามารถพัฒนากลยุทธ์ระยะยาวได้เนื่องจากมีกรอบกฎหมาย และมาตรฐานที่ชัดเจน ซึ่งทำหน้าที่เป็นทรัพยากรเชิงสถาบัน (institutional resources) ในขณะที่บริบท ของประเทศไทยยังขาดทรัพยากรลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้การจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพยังคงอยู่ในระดับการ ปรับตัวเชิงปฏิบัติการมากกว่าการวางกลยุทธ์เชิงระบบ

ประการที่สอง ช่องว่างด้านคุณภาพบริการและความสม่ำเสมอของประสบการณ์สุขภาวะสามารถอธิบาย ได้ด้วย ทฤษฎีคุณภาพการบริการ (Service Quality Theory) โดยเฉพาะแนวคิด SERVQUAL ซึ่งชี้ให้เห็นว่า คุณภาพบริการเกิดจากความสอดคล้องระหว่างความคาดหวังและการรับรู้ของผู้ใช้บริการ (Parasuraman et al., 1988) งานวิจัยด้าน wellness tourism ระบุว่าประสบการณ์สุขภาวะที่มีคุณภาพสูงต้องอาศัยมาตรฐานบริการ ที่ชัดเจน บุคลากรที่มีสมรรถนะเฉพาะ และกระบวนการให้บริการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ (Smith & Puczkó, 2014) ช่องว่างในบริบทไทยจึงสะท้อนปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบคุณภาพบริการ มากกว่าปัญหา เชิงทักษะรายบุคคลของผู้ประกอบการ

ประการที่สาม ช่องว่างด้านการบูรณาการระบบสุขภาพและการท่องเที่ยวสามารถอธิบายได้ผ่านกรอบ การกำกับดูแลเพื่อความยั่งยืน (Sustainability Governance) ซึ่งเน้นการประสานบทบาทของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาควิชาชีพในการสร้างระบบบริการที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ (Elkington, 1998) งานวิจัยของ UNWTO และ OECD ชี้ว่าประเทศที่ประสบความสำเร็จด้าน wellness tourism มักมีการกำกับ ดูแลเชิงบูรณาการที่เชื่อมโยงนโยบายสุขภาพ การท่องเที่ยว และมาตรฐานอุตสาหกรรมเข้าด้วยกัน ในขณะที่ ประเทศไทยยังคงมีการกำกับดูแลแบบแยกส่วน ส่งผลให้โรงแรมเชิงสุขภาพไม่สามารถพัฒนาเป็นส่วนหนึ่ง ของระบบสุขภาวะแห่งชาติได้อย่างแท้จริง (OECD, 2020; UNWTO, 2018)

ประการที่สี่ ช่องว่างด้านการออกแบบประสบการณ์สุขภาวะสามารถเชื่อมโยงกับ ทฤษฎีเศรษฐกิจ ประสบการณ์และการออกแบบประสบการณ์ (Experience Economy and Experience Design) ซึ่งเสนอว่า มูลค่าเพิ่มในอุตสาหกรรมบริการเกิดจากการออกแบบประสบการณ์ที่มีความหมายและต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียง

การให้บริการเชิงหน้าที่ (Pine & Gilmore, 1998) งานวิจัยด้านโรงแรมเชิงสุขภาพ ระบุว่าประสบการณ์สุขภาวะที่มีประสิทธิภาพต้องครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิตใจ และสังคมตลอดช่วงการเข้าพักและหลังการเข้าพัก (Voigt & Pforr, 2014) ช่องว่างในบริบทไทยจึงสะท้อนข้อจำกัดในการนำแนวคิด experience design มาประยุกต์ใช้เชิงกลยุทธ์อย่างเต็มรูปแบบ

จากการเชื่อมโยงดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าช่องว่างระหว่างบริบทสากลกับประเทศไทยในการจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพมิใช่ปัญหาเชิงจุดหรือเชิงเทคนิค แต่เป็นช่องว่างเชิงทฤษฎีและเชิงโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับกลไกการจัดการในหลายระดับ การใช้กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีด้านการจัดการการท่องเที่ยวและการบริการจึงมีบทบาทสำคัญในการอธิบาย สังเคราะห์ และชี้ทิศทางการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพของประเทศไทยจากการปรับตัวเชิงกิจกรรม ไปสู่การจัดการเชิงระบบที่ยั่งยืนและสามารถแข่งขันในระดับสากลได้ โดยสามารถสรุปประเด็นการวิเคราะห์ได้ตามแผนภาพเชิงแนวคิดได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพจากการวิเคราะห์ช่องว่างเชิงบริบท

จากภาพที่ 1 แผนภาพแนวคิดนี้แสดงกรอบการวิเคราะห์การพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพของประเทศไทย โดยเริ่มจากการระบุช่องว่างเชิงบริบทระหว่างแนวปฏิบัติระดับสากลกับบริบทของประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วย 4 มิติสำคัญ ได้แก่ ช่องว่างด้านกฎหมายและมาตรฐาน ช่องว่างด้านคุณภาพบริการสุขภาวะ ช่องว่างด้านการบูรณาการระบบสุขภาพกับการท่องเที่ยว และช่องว่างด้านการออกแบบประสบการณ์สุขภาวะ ช่องว่างดังกล่าวสามารถ

นำไปสู่การพัฒนาไกลและกระบวนการจัดการที่เหมาะสมผ่านกรอบแนวคิดทางทฤษฎีด้านการจัดการการท่องเที่ยวและการบริการ ได้แก่ การจัดการเชิงกลยุทธ์และทรัพยากร การจัดการคุณภาพบริการ การกำกับดูแลเพื่อความยั่งยืน และการออกแบบประสบการณ์ ซึ่งกลไกเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการยกระดับการบริหารจัดการโรงแรมเชิงสุขภาพให้เกิดผลลัพธ์ที่คาดหวัง ได้แก่ การมีมาตรฐานและระบบกำกับดูแลที่ชัดเจน การพัฒนาคุณภาพบริการสุขภาพอย่างเป็นระบบ การบูรณาการระบบสุขภาพกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของโรงแรมเชิงสุขภาพในระยะยาว

บทสรุปเชิงแนวคิดและนัยต่อศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ

จากการวิเคราะห์เชิงแนวคิดและการสังเคราะห์งานวิจัยในบริบทสากล บทความนี้สะท้อนให้เห็นว่าโรงแรมเชิงสุขภาพมิได้เป็นเพียงสถานประกอบการที่ผสมผสานบริการที่พัวพันกับกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเท่านั้น หากแต่เป็นระบบการจัดการเชิงบูรณาการที่ต้องอาศัยการเชื่อมโยงระหว่างกลยุทธ์องค์กร คุณภาพการบริการ การกำกับดูแลเพื่อความยั่งยืน และการออกแบบประสบการณ์เชิงสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม ประสบการณ์จากประเทศชั้นนำด้านโรงแรมเชิงสุขภาพแสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จของการพัฒนาไม่ได้เกิดจากมาตรฐานทางกายภาพหรือเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการจัดการคุณค่าเชิงประสบการณ์และความน่าเชื่อถือด้านสุขภาพในระยะยาว

ในเชิงทฤษฎี บทความนี้ช่วยขยายขอบเขตของศาสตร์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ โดยเสนอกรอบการวิเคราะห์ที่บูรณาการแนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์ คุณภาพการบริการ การกำกับดูแลความยั่งยืน และการออกแบบประสบการณ์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ กรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยอธิบายพลวัตของโรงแรมเชิงสุขภาพในฐานะองค์กรบริการที่ต้องบริหารทั้งทรัพยากรทางกายภาพ ทุนมนุษย์ ความรู้ด้านสุขภาพ และความคาดหวังของนักท่องเที่ยวที่มีความซับซ้อนสูง ซึ่งแตกต่างจากการจัดการโรงแรมทั่วไป และเป็นการเติมเต็มช่องว่างเชิงแนวคิดในวรรณกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่มักแยกวิเคราะห์เป็นรายมิติ

ในเชิงนัยเชิงปฏิบัติและเชิงนโยบาย ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาโรงแรมเชิงสุขภาพในประเทศไทยจำเป็นต้องก้าวข้ามการเน้นกิจกรรมสุขภาพเชิงผิวเผิน ไปสู่การสร้างระบบการจัดการที่มีมาตรฐาน มีการกำกับดูแลที่ชัดเจน และสามารถออกแบบประสบการณ์สุขภาพที่มีความหมายและแตกต่างอย่างยั่งยืน บทความนี้จึงสามารถใช้เป็นฐานความรู้สำหรับผู้ประกอบการ หน่วยงานกำกับดูแล และนักวิชาการ ในการพัฒนานโยบาย มาตรฐาน และงานวิจัยต่อยอด เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในระดับสากลอย่างมีทิศทางและมีรากฐานทางวิชาการที่มั่นคง

เอกสารอ้างอิง

- Antonovsky, A. (1996). The salutogenic model as a theory to guide health promotion. *Health promotion international*, 11(1), 11-18.
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of management*, 17(1), 99-120.
- Bitner, M. J., Ostrom, A. L., & Morgan, F. N. (2008). Service blueprinting: a practical technique for service innovation. *California management review*, 50(3), 66-94.
- Elkington, J. (1998). Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business. *Environmental quality management*, 8(1), 37-51.
- European Commission. (2019). *European tourism: Trends and prospects*. Brussels, Belgium: European Commission.

- Global Wellness Institute. (2018). Global wellness tourism economy report. Miami, Florida: Global Wellness Institute.
- _____. (2023). Global wellness economy monitor 2023. Miami, Florida: Global Wellness Institute.
- Hall, C. M. (2011). Health and medical tourism: a kill or cure for global public health?. *Tourism review*, 66(1-2), 4-15.
- Hsieh, Y. C. (2012). Hotel companies' environmental policies and practices: a content analysis of their web pages. *International journal of contemporary hospitality management*, 24(1), 97-121.
- International Organization for Standardization. (2016). *ISO 17679:2016 Tourism and related services — Wellness spa — Service requirements*. Geneva, Switzerland: International Organization for Standardization.
- _____. (2018). *ISO 21401:2018 Tourism and related services — Sustainability management system for accommodation establishments — Requirements*. Geneva, Switzerland: International Organization for Standardization.
- Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1996). *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Massachusetts: Harvard Business Press.
- Kim, H., Woo, E., & Uysal, M. (2015). Tourism experience and quality of life among elderly tourists. *Tourism management*, 46, 465-476.
- Koncul, N. (2012). Wellness: A new mode of tourism. *Economic research-Ekonomska istraživanja*, 25(2), 503-534.
- Ladhari, R. (2009). Service quality, emotional satisfaction, and behavioural intentions: A study in the hotel industry. *Managing Service Quality: An International Journal*, 19(3), 308-331.
- Lee, T. H., Jan, F. H., Tseng, C. H., & Lin, Y. F. (2018). Segmentation by recreation experience in island-based tourism: A case study of Taiwan's Liuqiu Island. *Journal of Sustainable tourism*, 26(3), 362-378.
- Mueller, H., & Kaufmann, E. L. (2001). Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of vacation marketing*, 7(1), 5-17.
- OECD. (2020). *Tourism trends and policies 2020*. Paris: OECD Publishing.
- Parasuraman, A. B. L. L., Zeithaml, V. A., & Berry, L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. 1988, 64(1), 12-40.
- Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1998). Welcome to the Experience Economy. *Harvard Business Review*, 76, 97-105.
- Smith, M., & Puczkó, L. (2014). *Health, tourism and hospitality: Spas, wellness and medical travel*. (2nd ed.). Oxfordshire: Routledge.
- United Nations World Tourism Organization. (2018). *Tourism and health: Global report*. Madrid, Spain: UNWTO.
- Voigt, C., & Pforr, C. (2014). *Wellness tourism: A destination perspective*. Oxfordshire: Routledge.

World Health Organization. (2016). International health regulations (3rd ed.). Geneva: World Health Organization.

Guidelines for Developing Educational Institution Management to Enhance Learner Competencies

Thawatchai Hemwong^{1*} Wongwit Muenthep¹ and Trakul Chitwattanakorn¹

¹North Bangkok University

*Corresponding author. E-mail: 681500071@northbkk.ac.th

ABSTRACT

This academic article aims to present Guidelines for Developing Educational Institution Management to Enhance Learner Competencies. It aims to analyze the context and problems of educational institution management related to the development of student competencies, examine relevant concepts and theories, and propose approaches for improving management that are systematically linked to student learning outcomes, both at the policy and practical levels. This is intended to enable educational institutions to sustainably enhance student quality in alignment with the needs of 21st-century society. The study found that: 1) The concept of learner competencies emphasizes the ability to perform effectively in real-life situations by integrating knowledge, skills, and attributes/attitudes. 2) Concepts and theories of educational management provide a framework for explaining the principles, guidelines, and processes of educational institutions in order to achieve educational goals efficiently and effectively. These include: (1) Systems Theory; (2) Situational Leadership Theory; (3) Participative Leadership Theory; (4) Transformational Leadership Theory; and (5) Total Quality Management: TQM. 3) Guidelines for developing educational institution management include: (1) Establishing a competency-based vision and goals; (2) Developing a competency-based curriculum; (3) Enhancing teacher development and leadership; (4) Utilizing technology and innovation; (5) Assessing and evaluating competencies; and (6) Encouraging stakeholder participation. and 4) The development of educational institution management to enhance student competencies encompasses five key dimensions: (1) Vision and policy; (2) Curriculum and instructional management; (3) Personnel and leadership; (4) Technology and resources; and (5) Measurement and evaluation.

Keywords: Guidelines for Developing, Management, Educational Institution, Learner Competencies

แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียน

ธวัชชัย เหมวงษ์^{1*} วงศ์วิศว์ หมั่นเทพ¹ และ ตระกูล จิตวัฒนากร¹

¹มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

*Corresponding author. E-mail: 681500071@northbkk.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บริบทและปัญหาการบริหารจัดการสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียน ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการที่เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ เพื่อให้สถานศึกษาสามารถยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า 1) แนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะผู้เรียน มุ่งเน้นความสามารถในการปฏิบัติได้จริง โดยบูรณาการความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ/เจตคติ เข้าด้วยกัน 2) แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการสถานศึกษาเป็นกรอบความคิดที่ใช้อธิบายหลักการ แนวทาง และกระบวนการดำเนินงานของสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ได้แก่ (1) ทฤษฎีการบริหารแบบระบบ (2) ทฤษฎีการบริหารเชิงสถานการณ์ (3) ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วม (4) ทฤษฎีการบริหารเชิงการเปลี่ยนแปลง และ (5) ทฤษฎีการบริหารเชิงคุณภาพ 3) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษา ได้แก่ (1) การกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายเชิงสมรรถนะ (2) การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ (3) การพัฒนาครูและภาวะผู้นำ (4) การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม (5) การวัดและประเมินผลสมรรถนะ (6) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ 4) การพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียน ได้แก่ (1) วิสัยทัศน์และนโยบาย (2) หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ (3) บุคลากรและภาวะผู้นำ (4) เทคโนโลยีและทรัพยากร และ (5) การวัดและประเมินผล

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, การบริหารจัดการ, สถานศึกษา, สมรรถนะผู้เรียน

บทนำ

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นภารกิจสำคัญของทุกประเทศ เนื่องจากการศึกษาถือเป็นกลไกหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของชาติ ในบริบทของประเทศไทย แม้ว่าจะมีการปฏิรูปการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการปรับปรุงหลักสูตร การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษา แต่ผลลัพธ์ด้านคุณภาพผู้เรียนยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่คาดหวัง โดยเฉพาะในด้านทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดการศึกษาในอดีตที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาและการวัดผลด้วยข้อสอบเชิงความจำอาจไม่เพียงพอต่อการเตรียมผู้เรียนให้พร้อมรับมือกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วสถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการจัดการเรียนรู้ที่เน้นเนื้อหา (content-based education) ไปสู่การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ (competency-based education) ในบริบทไทยยังพบว่า การจัดการเรียนรู้และการประเมินผลแบบฐานสมรรถนะ เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-based learning) และการประเมินตามสภาพจริง (Authentic assessment) สามารถช่วยพัฒนาทักษะการคิด การแก้ปัญหา และการเป็นพลเมืองโลกของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ (ณัฐดี วังสินธ์, 2567) อีกทั้งการพัฒนา

รูปแบบการเรียนรู้ฐานสมรรถนะยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสมรรถนะด้านนวัตกรรมและการวิจัยของผู้เรียน ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทโลกยุคใหม่ (อัจฉราพรรณ กันสุขะ และสุพินดา เพชรรา, 2567)

ในปัจจุบัน บริบทการศึกษาไทยกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงรอบด้าน ทั้งมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมดิจิทัลและเศรษฐกิจฐานความรู้ ควบคู่กับการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสูงวัย การแข่งขันทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและระดับโลก รวมถึงความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลโดยตรงต่อทักษะและสมรรถนะที่ผู้เรียนจำเป็นต้องมีในอนาคต การเข้าถึงองค์ความรู้ในยุคปัจจุบันไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายได้ด้วยตนเอง สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับบทบาทจาก “ผู้ถ่ายทอดความรู้” ไปสู่ “ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้” ที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างรอบด้านและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (จันทร์เพ็ญ แสงดี และคณะ, 2568) ปัญหาการศึกษาไทยยังสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะความล้าสมัยและความไม่ยืดหยุ่นของหลักสูตรแกนกลาง ซึ่งแม้จะมีการปรับปรุงเป็นระยะ แต่ยังไม่สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 อย่างเพียงพอ นอกจากนี้ การนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติยังประสบอุปสรรคจากภาระงานครูที่สูง ระบบการวัดและประเมินผลที่เน้นการสอบมากกว่าการประเมินสมรรถนะจริง และความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรระหว่างสถานศึกษาในแต่ละพื้นที่ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้ผู้เรียนจำนวนมากยังไม่ได้การพัฒนาสมรรถนะอย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรและระบบการจัดการศึกษาจึงควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีความยืดหยุ่น และเชื่อมโยงกับบริบทจริงของสังคมและตลาดแรงงาน ควบคู่กับการปรับระบบการบริหารจัดการ การพัฒนาครู และการประเมินผลให้สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาแบบฐานสมรรถนะ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาไทยให้สามารถตอบสนองต่อความท้าทายในอนาคตได้

การพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนไม่อาจเกิดขึ้นได้จากการปรับปรุงหลักสูตรหรือการเปลี่ยนแปลงวิธีสอนเพียงลำพัง หากแต่ต้องอาศัยการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับเป้าหมายเชิงสมรรถนะอย่างชัดเจน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางวิชาการ (Instructional Leader) ที่กำหนดวิสัยทัศน์เชิงสมรรถนะ สนับสนุนการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ ใช้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านและยั่งยืน (Hallinger, 2011) โดยยึดการพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากบริบทของโลกมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม ระบบการศึกษาจึงไม่อาจมุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงเนื้อหา หากแต่ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อดำรงชีวิตและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในสถานการณ์จริง (OECD, 2018) แนวคิดการจัดการศึกษาฐานสมรรถนะ (Competency-Based Education: CBE) จึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในฐานะกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพผู้เรียน ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรและระบบการจัดการศึกษาจึงควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีความยืดหยุ่น และเชื่อมโยงกับบริบทจริงของสังคมและตลาดแรงงาน ควบคู่กับการปรับระบบการบริหารจัดการ การพัฒนาครู และการวัดและประเมินผลให้สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาแบบฐานสมรรถนะ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาไทยให้สามารถตอบสนองต่อความท้าทายในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Sturgis & Casey, 2018)

ด้วยเหตุนี้ บทความวิชาการเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียน” จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บริบทและปัญหาการบริหารจัดการสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียน ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหาร

จัดการที่เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ เพื่อให้สถานศึกษาสามารถยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะผู้เรียน

แนวคิดเรื่อง “สมรรถนะ” (Competency) ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบโดย David McClelland ในช่วงทศวรรษ 1960 โดยเสนอให้มีความสำคัญกับ “ความสามารถในการปฏิบัติงานจริง” มากกว่าการวัดผลทางสติปัญญา (IQ) หรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ต่อมาในปี ค.ศ. 1973 McClelland ได้เผยแพร่บทความสำคัญเรื่อง Testing for Competence Rather Than Intelligence ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการประเมินสมรรถนะสามารถพยากรณ์ความสำเร็จในการทำงานได้ดีกว่าการทดสอบแบบดั้งเดิม แนวคิดสมรรถนะของ McClelland (1973) ได้รับการนำมาใช้ในองค์กรธุรกิจข้ามชาติก่อน และต่อมาแพร่หลายสู่บริษัทชั้นนำหลายแห่ง เช่น บริษัท ปตท. น้ำมันและการค้าปลีก จำกัด (มหาชน) และ บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) รวมถึงองค์กรขนาดใหญ่อื่น ๆ จนกระทั่งภาครัฐ โดยสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนได้นำแนวคิดนี้มาปรับใช้ในการพัฒนาระบบราชการ กำหนดสมรรถนะต้นแบบของข้าราชการ และเชื่อมโยงกับระบบสรรหา การเลื่อนตำแหน่ง และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างเป็นระบบ อีกทั้งแนวคิดดังกล่าวได้นำไปสู่การพัฒนาเครื่องมือ เช่น การสัมภาษณ์เหตุการณ์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Event Interview: BEI) และขยายผลสู่การพัฒนากระบวนการบริหารทรัพยากรมนุษย์บนฐานสมรรถนะ (Competency-Based Human Resource Development)

ปัจจุบันโลกมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นพลเมืองสำคัญของสังคมในอนาคต จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะหลักที่สำคัญเพื่อใช้ในการเรียนรู้ การทำงาน และการดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมโลกศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในบริบทของการศึกษา “สมรรถนะหลักของผู้เรียน” (Core Competencies) หมายถึง ความสามารถพื้นฐานที่ผู้เรียนทุกคนพึงมี เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพและสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต โดยครอบคลุมทั้งทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 อาทิ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหา การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การทำงานร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม ควบคู่กับการพัฒนาคุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมืองที่ดี ด้วยเหตุนี้ การจัดการศึกษาแบบฐานสมรรถนะ (Competency-Based Education: CBE) จึงมุ่งเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ในรูปของ “ความสามารถที่แสดงออกได้จริง” ของผู้เรียน มากกว่าการเน้นเพียงเนื้อหาหรือระยะเวลาในการเรียน โดยมีหลักการสำคัญ ได้แก่ การกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ชัดเจน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการลงมือปฏิบัติจริง และการประเมินผลที่หลากหลาย สอดคล้องกับสภาพจริง เช่น การประเมินจากการปฏิบัติงาน (Performance Assessment) และการใช้แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) ซึ่งช่วยสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน

กระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานหลักที่กำกับดูแลระบบการศึกษาของประเทศ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาที่เน้นสมรรถนะเป็นฐานดังกล่าว จึงได้กำหนดกรอบสมรรถนะหลักของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านทักษะชีวิตและความเจริญแห่งตน 2) ด้านอาชีพและการเป็นผู้ประกอบการ 3) ด้านการคิดขั้นสูงและการพัฒนานวัตกรรม 4) ด้านการรู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล 5) ด้านการสื่อสาร 6) ด้านการทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ และ 7) ด้านการเป็นพลเมืองต้นรู้ที่มีสำนึกสากล สมรรถนะทั้ง 7 ด้านนี้มีเป้าหมายเพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กและเยาวชนไทยเป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” กล่าวคือ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีความสุข มีศักยภาพสูงในการดำรงชีวิต และเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ

ต่อสังคม ควบคู่กับการมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองโลก ทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานของการเป็นบุคคลที่มีความรู้ มีค่านิยมร่วม และยึดมั่นในคุณธรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดสมรรถนะของ McClelland นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้การประเมินศักยภาพของบุคคลเปลี่ยนจากการพิจารณาคะแนนสติปัญญา ไปสู่การวิเคราะห์พฤติกรรมและความสามารถในการปฏิบัติงานจริง แนวคิดดังกล่าวไม่เพียงส่งอิทธิพลต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเท่านั้น หากยังมีบทบาทสำคัญต่อการปฏิรูปการศึกษา ทั้งในระดับสากลและในประเทศไทย โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถเชิงประยุกต์ และพร้อมเผชิญความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้การพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในทุกมิติ ทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง โดยผู้เรียนต้องบูรณาการความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) เจตคติ (Attitude) และคุณลักษณะ (Attributes) เพื่อพัฒนาสมรรถนะตามเป้าหมาย การเรียนรู้ลักษณะนี้จึงมีความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง มีความหมาย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการสถานศึกษา

แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการสถานศึกษาในยุคปัจจุบันมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการยกระดับคุณภาพผู้เรียนและการพัฒนาสมรรถนะให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การบริหารสถานศึกษาในปัจจุบันจึงไม่อาจมุ่งเน้นเพียงการจัดการทรัพยากรหรือการดำเนินงานตามนโยบายจากส่วนกลางเท่านั้น หากแต่ต้องอาศัยกรอบแนวคิดทางการบริหารที่มีความเป็นระบบ มีความยืดหยุ่น และมุ่งเน้นผลลัพธ์เชิงคุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยช่วยกำหนดทิศทาง แนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนการตัดสินใจของผู้บริหารให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ซึ่งประกอบด้วยทฤษฎีและแนวคิดสำคัญหลายประการ ดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการบริหารแบบระบบ (Systems Theory)

ทฤษฎีการบริหารแบบระบบ (Systems Theory) ของ Von Bertalanffy (1950) มององค์การในลักษณะของ “ระบบ” ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบย่อยหลายส่วนที่มีความสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกัน ในบริบทของสถานศึกษา องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน โดยทุกภาคส่วนต้องดำเนินงานอย่างประสานสอดคล้องกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ทฤษฎีดังกล่าวเน้นการมองภาพรวมขององค์การ (Holistic View) มากกว่าการพิจารณาเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง โดยให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของระบบ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) ผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) ซึ่งต้องมีความเชื่อมโยงและสมดุลกัน จึงจะส่งผลให้การบริหารจัดการเกิดประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้ ทฤษฎีการบริหารแบบระบบยังถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ปัญหา การตัดสินใจ และการวางแผนพัฒนาองค์การอย่างเป็นระบบและเป็นขั้นตอน (Hoy & Miskel, 2012; บุญชม ศรีสะอาด, 2563) โดยผู้บริหารสามารถนำมาใช้ในการวางแผนพัฒนาสถานศึกษาแบบองค์รวม เช่น การเชื่อมโยงหลักสูตรกับความต้องการของชุมชน การจัดสรรทรัพยากรให้สอดคล้องกับเป้าหมายการเรียนรู้ และการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความสมดุลและประสิทธิภาพทั้งระบบ

2. ทฤษฎีการบริหารเชิงสถานการณ์ (Situational Leadership Theory)

ทฤษฎีการบริหารเชิงสถานการณ์ ของ Hersey and Blanchard (1969) เน้นความยืดหยุ่นในการบริหาร โดยผู้บริหารต้องปรับรูปแบบการนำให้เหมาะสมกับบริบท สถานการณ์ และระดับความพร้อมของบุคลากร การเลือกใช้วิธีการบริหารจึงขึ้นอยู่กับความสามารถ แรงจูงใจ และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน การบริหารเชิงสถานการณ์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความท้าทายในบริบทที่หลากหลายได้

อย่างเหมาะสม โดยผู้บริหารสถานศึกษาควรเลือกใช้รูปแบบการนำที่เหมาะสม เช่น การสั่งการ (Directing) สำหรับครูใหม่ การสอนงาน (Coaching) สำหรับครูที่กำลังพัฒนา และการมอบอำนาจ (Delegating) สำหรับครูที่มีประสบการณ์สูง ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและพัฒนาศักยภาพบุคลากรได้ตรงจุด

3. ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Leadership Theory)

ทฤษฎีการบริหารแบบมีส่วนร่วมของ Porter et al. (1974) มุ่งเปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผน และกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียน การบริหารแบบมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of ownership) และสร้างความร่วมมือในองค์กร ส่งผลให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งยังส่งเสริมการทำงานเป็นทีมและการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษา โดยสถานศึกษาสามารถจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) หรือการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการกำหนดนโยบายโรงเรียน ซึ่งจะช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและเพิ่มความร่วมมือในองค์กร วันอะห์หมัด แวดือระ และคณะ (2568) ยังพบว่า ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ด้านการสื่อสาร ด้านทรัพยากร มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการประกันคุณภาพภายในโรงเรียนจงรักภักดีวิทยา องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นคือการบูรณาการ ปัจจัย 4 ด้านดังกล่าวโดยการจัดทำแนวทางการพัฒนาการประกันคุณภาพภายในที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากร และ เบญจวรรณ อวสานทิยะ และคณะ (2568) พบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษา สามารถต่อยอดในการกำหนด นโยบาย เพื่อให้เกิดความชัดเจนในด้าน การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อผู้เรียนและสถานศึกษา รวมทั้งสร้าง ความร่วมมือระหว่างผู้บริหารและคณะครูในสถานศึกษาอีกด้วย อีกทั้ง โสริยา เรืองรัมย์ และพัศเบศวัฒน์ เวชวิริยะสกุล (2568) พบว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพของสถานศึกษาในเชิงบวก ผลการวิจัยเป็นข้อมูลในการพัฒนาแนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษา อันจะช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพของสถานศึกษา และใช้เป็นข้อมูล สารสนเทศสำหรับการวางแผนพัฒนาการบริหารแบบมีส่วนร่วมให้เกิดผลที่ดียิ่งขึ้นต่อสถานศึกษาต่อไป และ รัตนารมย์ ภูแปง และพระครูชัยรัตนกร (2567) ศึกษาแนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า (1) ด้านการกระจายอำนาจและการให้อำนาจในการตัดสินใจ สถานศึกษาควรจัดประชุมเพื่อแนวทางแก้ปัญหาโดยนำปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรมาวางแผน ร่วมกันตัดสินใจเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด (2) ด้านความไว้วางใจกัน ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความไว้วางใจในการตัดสินใจของผู้ใต้บังคับบัญชา (3) ด้านการร่วมกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายและร่วมรับผิดชอบดำเนินการ บุคลากรควรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและข้อตกลงในการทำงานร่วมกัน (4) ด้านมีความเป็นอิสระที่จะรับผิดชอบและสามารถดูแลตนเองได้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความเป็นอิสระในการคิด การตัดสินใจ และการดำเนินงานที่ตนรับผิดชอบ (5) ด้านความผูกพันต่อกันและรู้สึกเป็นเจ้าของหน่วยงานร่วมกัน ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างบรรยากาศในการปฏิบัติงานแบบกัลยาณมิตร (6) ด้านการให้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนและทันสมัยต่อทุกคนที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ข้อมูลข่าวสารกับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจอย่างถูกต้อง

4. ทฤษฎีการบริหารเชิงการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory)

ทฤษฎีการบริหารเชิงการเปลี่ยนแปลง ของ Burns (1978) และ Bass (1985) ทฤษฎีนี้เน้นบทบาทของผู้นำในการสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นวิสัยทัศน์ร่วม และส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารต้องสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้างต่อการเปลี่ยนแปลง และปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Bass & Avolio, 1994) โดยผู้บริหารควรกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน เช่น การพัฒนาโรงเรียนสู่ “สถานศึกษาแห่งนวัตกรรม” และกระตุ้นให้ครูพัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงรุก

(Active Learning) รวมถึงสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อยกระดับสมรรถนะผู้เรียนให้สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21

5. ทฤษฎีการบริหารเชิงคุณภาพ (Total Quality Management: TQM)

ทฤษฎีการบริหารเชิงคุณภาพ ของ Deming (1986) มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (continuous improvement) การทำงานเป็นทีม และการตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย การนำ TQM มาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาช่วยยกระดับมาตรฐานการบริหารจัดการและคุณภาพการเรียนรู้ โดยเน้นการพัฒนาคุณภาพทั้งระบบ โดยสถานศึกษานำมาใช้ในการพัฒนางาน เช่น การปรับปรุงหลักสูตร การประเมินผลผู้เรียน และการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและตอบสนองต่อความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

สรุปทฤษฎีการบริหารทั้งห้าประการสะท้อนมิติทางการบริหารที่หลากหลาย ทั้งด้านโครงสร้างระบบ ความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ การมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการและประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาในบริบทประเทศไทยและต่างประเทศได้อย่างเหมาะสม การผสมผสานแนวคิดเหล่านี้จะช่วยเสริมสร้างสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษา และสนับสนุนการพัฒนาการบริหารการศึกษาให้สอดคล้องกับความท้าทายในโลกอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษา

การพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 สถานศึกษาไม่อาจทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดความรู้ หากต้องมุ่งเสริมสร้างสมรรถนะรอบด้านให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และปรับตัวได้อย่างเหมาะสม การบริหารจัดการจึงต้องเชื่อมโยงวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ และกระบวนการเรียนรู้เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม การบริหารในหลายแห่งยังเน้นการดำเนินงานตามระเบียบหรือเอกสารมากกว่าผลลัพธ์เชิงคุณภาพ จึงจำเป็นต้องพัฒนาแนวทางการบริหารที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ด้านสมรรถนะของผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมภาวะผู้นำทางวิชาการ การมีส่วนร่วม และการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ เพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและตอบโจทย์สังคมยุคใหม่ได้อย่างแท้จริง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายเชิงสมรรถนะ

การกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายเชิงสมรรถนะนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีทิศทาง ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีศักยภาพในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายขององค์กรได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่กำหนดไว้ได้ในระดับที่น่าพอใจ จะนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ และการบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษาอย่างยั่งยืนในระยะยาว (ศรียา ทองนุ้ย และสิทธิชัย สอนสุภี, 2566) วิสัยทัศน์ของสถานศึกษาควรสะท้อนภาพอนาคตของผู้เรียนอย่างชัดเจน มิใช่มุ่งเน้นเพียงผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ แต่ต้องครอบคลุมสมรรถนะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เป้าหมายของผู้เรียนจึงควรมีความชัดเจน วัดผลได้ และสามารถถ่ายทอดสู่แผนปฏิบัติการของโรงเรียนในทุกระดับ ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ การบริหารสถานศึกษาแนวใหม่จำเป็นต้องมุ่งเสริมสร้างทักษะแห่งโลกอนาคต เช่น การคิดเชิงวิพากษ์ ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกัน และการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน ผ่านการปรับโครงสร้างการบริหาร การพัฒนาหลักสูตรที่ยืดหยุ่น และการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะอย่างหลากหลาย รวมทั้งการพัฒนาครูและผู้บริหารให้สามารถปรับตัวและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในกระบวนการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การบริหารสถานศึกษาแนวใหม่จึงมิได้มุ่งเน้นเพียงความเป็นเลิศ

ทางวิชาการ หากแต่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนเพื่อความสำเร็จในอนาคตอย่างยั่งยืน นอกจากนี้เป้าหมายเชิงสมรรถนะควรเชื่อมโยงกับมาตรฐานการศึกษาระดับชาติและกรอบหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานของสถานศึกษามีความสอดคล้องกับนโยบายและทิศทางการพัฒนาการศึกษาของประเทศ การบูรณาการเป้าหมายของโรงเรียนเข้ากับมาตรฐานการศึกษาไม่เพียงช่วยสร้างความชัดเจนในการดำเนินงาน แต่ยังเอื้อต่อการติดตาม ประเมินผล และประกันคุณภาพอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การบริหารจัดการมุ่งสู่การพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนอย่างแท้จริงและยั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564)

2. การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ

หลักสูตรฐานสมรรถนะ จะกำหนดมาตรฐานสมรรถนะ (Competency Standards) ขึ้นเป็นสมรรถนะเบื้องต้นที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยทั่วไปมี 2 ลักษณะ คือ (1) สมรรถนะหลัก (Core Competency) มีลักษณะเป็นสมรรถนะข้ามวิชาหรือคร่อมวิชา คือ เป็นสมรรถนะที่สามารถพัฒนาให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนได้ในสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่หลากหลาย หรือสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้เรียนรู้สาระต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น (2) สมรรถนะเฉพาะ (Specific Competency) เป็นสมรรถนะเฉพาะวิชา/สาขาวิชาที่จำเป็น สำหรับวิชานั้น ๆ ซึ่งสมรรถนะทั้ง 2 ประเภทนั้น ไม่ว่าจะเป็นสมรรถนะหลัก หรือสมรรถนะเฉพาะต่างก็มีระดับตั้งแต่ง่ายไปยาก ซึ่งหลักสูตรจะกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบไต่ระดับ ไปตามระดับ (ทศนา แหมมณี, 2559)

โดยหลักสูตรฐานสมรรถนะมีรากฐานทางแนวคิดที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนอย่างองค์รวม สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยมีฐานคิดสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

(1) การส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนรายบุคคล (Personalization) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-long Learning) เป็นหลักสูตรยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพ ความพร้อม และความสนใจที่แตกต่างกัน แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีพหุปัญญาของ Howard Gardner และแนวคิดเรื่องรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Styles) ที่เน้นการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของผู้เรียน การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา ผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นเจ้าของการเรียนรู้ (ownership of learning) และเปิดโอกาสให้ได้รับประสบการณ์ทั้งในและนอกสถานศึกษา อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

(2) การพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดสุขภาวะ (Well-being) เป็นการพัฒนาผู้เรียนต้องครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคมอย่างสมดุลและเป็นองค์รวม ตามความหมายของ “สุขภาวะ” ที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2550: 2) ให้ความหมายสุขภาวะไว้ว่า ภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญาและทางสังคมเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล ซึ่งเป็นรากฐานที่ต้องทำให้เกิดกับผู้เรียน จึงจะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างตามเต็มศักยภาพ และเรียนรู้อย่างมีความสุข นอกจากนี้หลักสูตรยังยึดหลักความเสมอภาค (Equity) โดยมุ่งลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาศักยภาพสูงสุดของผู้เรียน

(3) การพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการสร้างประโยชน์ต่อสังคม โดยคำว่า “สมรรถนะ” หมายถึง ความสามารถที่เกิดจากการผสมผสานความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะ อันนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ การทำงาน และการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ดังนั้นแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow (1943) ซึ่งอธิบายว่า เมื่อบุคคลสามารถบรรลุความต้องการขั้นพื้นฐานและพัฒนาตนเองได้แล้ว ย่อมสามารถสร้างคุณค่าและประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้นหลักสูตรฐานสมรรถนะจึงมุ่งเตรียมผู้เรียนให้มีความสามารถในการดำรงชีวิตและเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสังคม

(4) การพัฒนาผู้เรียนให้รู้เท่าทันและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกยุค Volatility (VUCA) ผู้บริหารทางการศึกษาควรมีบทบาทสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการปรับตัวและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดเป้าหมายที่ทันสมัย ทำทนาย และสอดคล้องกับบริบท การเปลี่ยนแปลง เพื่อเป็นทิศทางและแรงบันดาลใจให้บุคลากรพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ การส่งเสริม การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาองค์กร ผู้บริหารควรสนับสนุน ให้บุคลากรเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเฉพาะการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์และเทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อเพิ่มโอกาสในการพัฒนาความรู้และทักษะให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ภายใต้บริบทของโลกยุค VUCA ซึ่งมีความผันผวน (Volatility) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความซับซ้อน (Complexity) และความคลุมเครือ (Ambiguity) ผู้บริหารทางการศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มีความเข้าใจต่อบริบทดังกล่าว สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ คาดการณ์ความเสี่ยง และกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการบริหารจัดการ สถานศึกษาได้อย่างยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพ (พระมหาพิเชศ สุขสมาน และคณะ, 2566) หลักสูตรฐาน สมรรถนะจึงมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การปรับตัว และการเรียนรู้ สิ่งใหม่อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตและแข่งขันได้ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

สรุปฐานคิดของหลักสูตรฐานสมรรถนะสะท้อนแนวทางการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พัฒนาอย่างองค์รวม เสริมสร้างสมรรถนะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนสามารถ ปรับตัวในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21

3. การพัฒนาครูและภาวะผู้นำ

การพัฒนาครูโดยใช้กระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา จากผลการศึกษาพบว่า สถานศึกษามีแนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management) เป็นกลไกหลักในการดำเนินงาน อย่างไรก็ตาม กระบวนการ PLC ยังถือเป็นแนวคิดใหม่สำหรับ ครูบางส่วน ส่งผลให้ครูบางท่านยังขาดความเข้าใจในระบบ ขั้นตอน และกระบวนการดำเนินงานที่ชัดเจน ซึ่งเป็น อุปสรรคต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้การสอนอย่างเต็มประสิทธิภาพ ในด้านความต้องการ พบว่า ครูมีความประสงค์ให้มีการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนรู้ เชิงรุก (Active Learning) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการปรับโครงสร้างองค์กรให้มีความยืดหยุ่น เพื่อสนับสนุนการทำงานร่วมกันผ่านกระบวนการ PLC อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกัน ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ของการดำเนินงาน PLC โดยองค์ประกอบของภาวะผู้นำทางวิชาการประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ และพันธกิจ การบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน การนิเทศการศึกษา การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การส่งเสริมบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลากร การสนับสนุนนวัตกรรมและเทคโนโลยี การวัด และประเมินผล ตลอดจนการพัฒนากระบวนการประกันคุณภาพภายใน ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ล้วนมีบทบาทโดยตรง ต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาในบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้การพัฒนารูปแบบ การบริหารโดยใช้กระบวนการ PLC พบว่า รูปแบบที่เหมาะสมประกอบด้วย 7 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (1) หลักการ (2) ปัจจัยนำเข้า (3) กระบวนการ (4) ผลผลิต (5) ผลกระทบเชิงบวก (6) การคืนกลับข้อมูล เชิงสร้างสรรค์ (Feedback) และ (7) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (เพชรรุ่ง เรืองรุ่ง, 2568) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง การบริหารจัดการที่เป็นระบบ มีวงจรพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาครู และองค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาครูด้วยกระบวนการ PLC จะเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อได้รับการ สนับสนุนจากภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ และดำเนินการอย่างเป็นระบบ

การบูรณาการระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำทางวิชาการ และกระบวนการ PLC จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการอย่างยั่งยืนในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

4. การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม

การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการจัดการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัล การเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Learning) หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเข้าถึงองค์ความรู้ การพัฒนาทักษะ และการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลาย ยืดหยุ่น และตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียนรายบุคคล เช่นเดียวกับ คมสันต์ สุผาครอง และคณะ (2568) กล่าวถึงประโยชน์การนำใช้ของเทคโนโลยีไว้ว่า เทคโนโลยีกลายเป็นผู้ช่วยงานอัจฉริยะในทุกสายอาชีพ โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ซึ่งมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารงาน การวิเคราะห์ข้อมูลนักเรียน การจัดตารางเรียน และการประเมินผลการเรียนรู้ในเชิงการบริหาร ผู้บริหารสถานศึกษาควรกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ด้านเทคโนโลยีการศึกษาอย่างชัดเจน สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่เพียงพอ เช่น ระบบอินเทอร์เน็ต แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ (Learning Management System: LMS) และสื่อดิจิทัลที่มีคุณภาพ ตลอดจนส่งเสริมให้ครูมีสมรรถนะด้านดิจิทัล (Digital Competency) สามารถออกแบบการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม ในระดับการจัดการเรียนรู้ Digital Learning ช่วยสนับสนุนรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) การเรียนรู้แบบกลับด้าน (Flipped Classroom) และการเรียนรู้แบบปรับตามความสามารถของผู้เรียน (Personalized Learning) ซึ่งล้วนส่งเสริมทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Literacy) นอกจากนี้ การนำนวัตกรรมมาใช้ควรอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน มิใช่เพียงการนำเทคโนโลยีมาใช้ตามกระแส แต่ต้องมีการติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงคุณภาพต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ดิจิทัลมิได้เป็นเพียงเครื่องมือเสริมการสอน หากแต่เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนสถานศึกษาสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล และเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมเผชิญความท้าทายในอนาคต

5. การวัดและประเมินผลสมรรถนะ

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการศึกษาเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม และความสุขในการดำรงชีวิต เป้าหมายของการจัดการศึกษาจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการสร้าง “คนเก่ง” หากแต่ต้องพัฒนาให้เป็น “คนดี คนเก่ง และมีความสุข” ควบคู่กันไป แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้การจัดการเรียนรู้ปรับเปลี่ยนไปสู่รูปแบบที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการลงมือปฏิบัติจริง (Action Learning) ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้แสวงหาความรู้ ทดลอง แก้ปัญหา และสะท้อนคิด ขณะที่ครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและผู้ให้คำแนะนำ กระบวนการเรียนรู้จึงดำเนินไปพร้อมกับการวัดและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่รอประเมินเมื่อสิ้นสุดบทเรียนเท่านั้น การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญ เนื่องจากเป็นการประเมินที่สอดคล้องกับการปฏิบัติจริงของผู้เรียน ในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตประจำวันหรือบริบทวิชาชีพ การประเมินลักษณะนี้ใช้วิธีการและเกณฑ์ที่หลากหลาย เช่น การทำโครงการ การนำเสนอผลงาน การปฏิบัติภาระงาน หรือการแก้ปัญหาเชิงสถานการณ์ ทั้งนี้ เพื่อสะท้อนพฤติกรรม ทักษะ และกระบวนการคิดที่มีความซับซ้อนและต่อเนื่องของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง ในปัจจุบัน แนวคิดการประเมินผลได้พัฒนาไปสู่การกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนที่ชัดเจน พร้อมคำอธิบาย คุณลักษณะหรือระดับคุณภาพของผลงานตั้งแต่ระดับดีมากไปจนถึงระดับที่ต้องปรับปรุง เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในกระบวนการดังกล่าวคือ “การให้คะแนนแบบรูบริค” (Scoring Rubrics) ซึ่งเป็นชุดของเกณฑ์หรือคำอธิบายที่มี

ความเฉพาะเจาะจงและมีความต่อเนื่องกัน ใช้สำหรับวิเคราะห์ผลงานหรือกระบวนการทำงานของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดรายละเอียดของแต่ละระดับไว้อย่างชัดเจน เหมาะสมกับการประเมินทักษะที่มีรายละเอียดมากหรือมีความซับซ้อน การให้คะแนนแบบรูบรีคแบ่งออกเป็น 2 ประเภทสำคัญ ได้แก่ (1) การให้คะแนนแบบองค์รวม (Holistic Scoring Rubrics) ซึ่งประเมินภาพรวมของผลงานโดยพิจารณาคุณภาพโดยรวมในระดับต่าง ๆ และ (2) การให้คะแนนแบบแยกองค์ประกอบ (Analytic Scoring Rubrics) ซึ่งแยกประเมินแต่ละองค์ประกอบของงาน เช่น เนื้อหา ความถูกต้อง ความคิดสร้างสรรค์ หรือทักษะการสื่อสาร แล้วจึงรวมคะแนนในภายหลัง การเลือกใช้รูปแบบใดขึ้นอยู่กับลักษณะงานและวัตถุประสงค์ของการประเมิน ประโยชน์ของการใช้รูบรีคคือช่วยให้ครูสามารถประเมินทักษะการปฏิบัติของผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว ครอบคลุม และเป็นธรรม อีกทั้งยังสร้างความโปร่งใสในการให้คะแนน ผู้เรียนเข้าใจเกณฑ์การประเมินล่วงหน้า สามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานของตนเอง และได้รับข้อมูลย้อนกลับที่ชัดเจนทั้งในด้านจุดเด่นและจุดที่ควรปรับปรุง นอกจากนี้ รูบรีคยังเป็นเครื่องมือที่สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของครูให้สอดคล้องกับเป้าหมายการเรียนรู้ที่กำหนดไว้อย่างเป็นระบบ (รัตนภรณ์ ทรงนภาวุฒิกุล, 2560)

กล่าวโดยสรุป การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามแนวปฏิรูปการศึกษาเป็นกระบวนการที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ผ่านการประเมินตามสภาพจริงควบคู่กับการใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ เช่น รูบรีค เพื่อให้การประเมินมีความชัดเจน โปร่งใส และส่งเสริมการเรียนรู้ เมื่อการประเมินกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ย่อมนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการจัดการศึกษาในการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะ และศักยภาพสูงสุดอย่างแท้จริง

6. การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มีอาจขับเคลื่อนได้โดยสถานศึกษาเพียงลำพัง หากแต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน โดยเฉพาะผู้ปกครอง ชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือทางการศึกษา ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านวิชาการ คุณธรรม และทักษะชีวิต การมีส่วนร่วมของบุคคลและองค์กรเหล่านี้จึงมิใช่เพียงกลไกสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียน หากแต่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และยั่งยืน

ผู้ปกครองถือเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาการของผู้เรียน ความร่วมมือระหว่างบ้านกับโรงเรียนช่วยเสริมสร้างทั้งสติปัญญา อารมณ์ และพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม การติดตามผลการเรียนอย่างสม่ำเสมอ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในครอบครัว และการสื่อสารกับครูผู้สอนอย่างต่อเนื่องล้วนเป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างแรงจูงใจและวินัยในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้การเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในคณะกรรมการสถานศึกษา หรือมีบทบาทในการให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ยังช่วยสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบต่อคุณภาพการศึกษาโดยรวม ในบริบทประเทศไทย นโยบายการศึกษาระดับชาติได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนอย่างชัดเจน โดยกระทรวงศึกษาธิการ (2560) ได้กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ว่าการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ขณะเดียวกัน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2564) ได้จัดทำแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้สถานศึกษามีกลไกความร่วมมือที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในระดับพื้นที่

นอกจากผู้ปกครองแล้ว ชุมชนยังเป็นแหล่งทรัพยากรทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อกระบวนการเรียนรู้ โรงเรียนสามารถบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชี่ยวชาญของบุคคลในชุมชน และแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนเข้ากับหลักสูตร เพื่อให้การเรียนรู้มีความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง การเชิญปราชญ์ชาวบ้านเป็นวิทยากร การจัดกิจกรรมบริการสังคม หรือการใช้สถานที่สำคัญในท้องถิ่นเป็นพื้นที่เรียนรู้ ล้วนสะท้อนบทบาทของโรงเรียนในฐานะศูนย์กลางของชุมชน แนวคิดดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็ง

และความสามัคคีในระดับท้องถิ่น ในอีกมิติหนึ่ง เครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันอุดมศึกษา มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนทรัพยากร องค์ความรู้ และนวัตกรรมทางการศึกษา ความร่วมมือด้านวิชาการ การพัฒนาหลักสูตรร่วม การสนับสนุนเทคโนโลยีการเรียนรู้ หรือการมอบทุนการศึกษา ล้วนเป็นกลไกที่ช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ยุคดิจิทัล ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ยังได้บัญญัติให้สังคมและชุมชน มีบทบาทในการจัดและสนับสนุนการศึกษา โดยเน้นการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ในการบริหารจัดการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ซึ่งสะท้อนแนวคิดว่าการศึกษา เป็นความรับผิดชอบร่วมกันของสังคม มิใช่ภารกิจของรัฐเพียงฝ่ายเดียว อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการมีส่วนร่วม ให้เกิดผลในทางปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการที่โปร่งใส เปิดกว้าง และเคารพความคิดเห็น ที่หลากหลาย การสร้างระบบสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน และการติดตาม ประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความร่วมมือเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง มิใช่เพียงแนวคิด เชิงนโยบาย

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือ เป็นรากฐานสำคัญ ของการพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืน เมื่อทุกภาคส่วนตระหนักถึงบทบาทและความรับผิดชอบร่วมกัน ระบบ การศึกษาจะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างมั่นคงในระยะยาว

การพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียน

การพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียนควรตั้งอยู่บนกรอบแนวคิด ที่เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบระหว่าง “กระบวนการบริหาร” และ “ผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน” โดยมุ่งให้ การดำเนินงานทุกด้านของสถานศึกษาสอดคล้องและสนับสนุนการพัฒนาสมรรถนะอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถ อธิบายได้ผ่านองค์ประกอบสำคัญ 5 มิติ ดังนี้

1) วิสัยทัศน์และนโยบาย วิสัยทัศน์ถือเป็นทิศทางหลักในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนให้ สอดคล้องกับบริบทของสังคมและความต้องการในอนาคต การกำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับสมรรถนะหลัก ของผู้เรียน เช่น การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และคุณธรรมจริยธรรม จะช่วยสร้าง ความสอดคล้องระหว่างการบริหาร การจัดการเรียนรู้ และการประเมินผล นอกจากนี้ การเปิดโอกาสให้ครู ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ยังช่วยเสริมสร้างความเป็นเจ้าของร่วมและเพิ่ม ประสิทธิภาพในการขับเคลื่อน (พระมหาประยูร ธีรวโร, 2565)

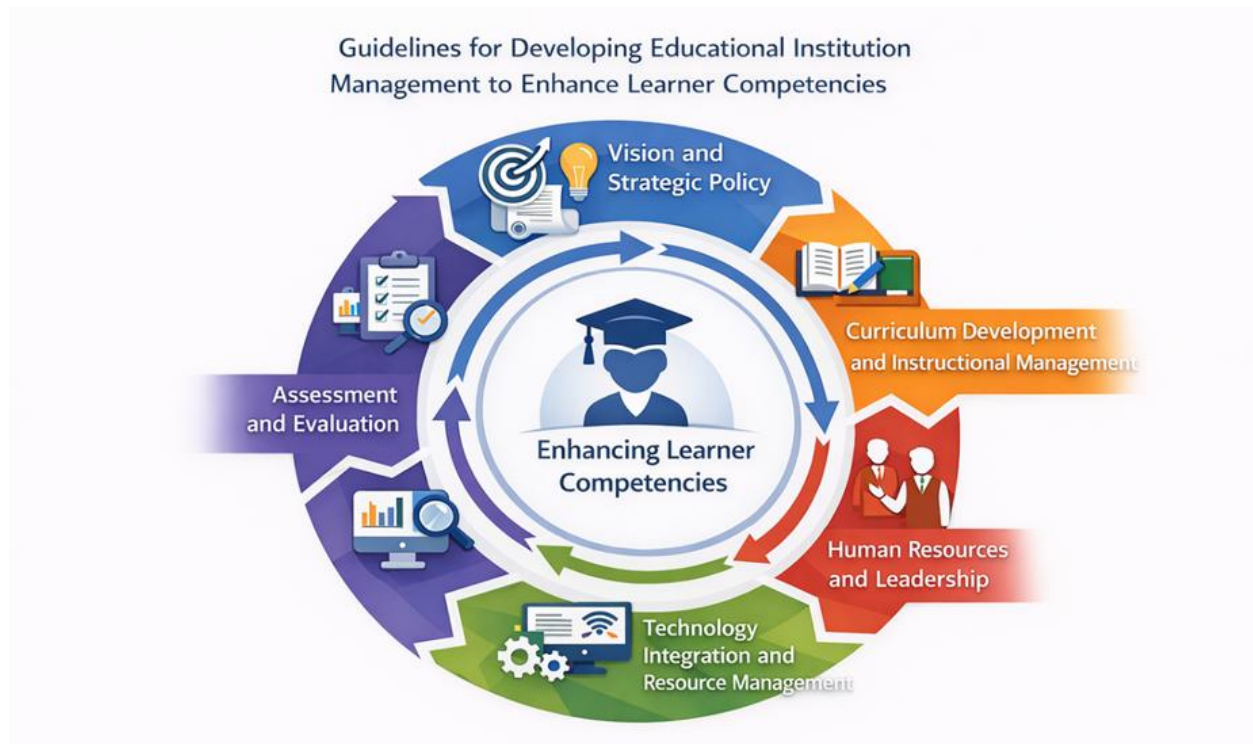
2) หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติ การพัฒนาหลักสูตรควรมุ่งเน้นฐานสมรรถนะ (Competency-based Curriculum) โดยบูรณาการความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะเข้าด้วยกัน การจัดการเรียนรู้ควรยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ และส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก เช่น การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) และการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นฐาน (Project-based Learning) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เกษมา ชนวงค์, 2564)

3) บุคลากรและภาวะผู้นำ บุคลากรทางการศึกษา โดยเฉพาะผู้บริหารและครู มีบทบาทสำคัญ ในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ ภาวะผู้นำเชิงวิชาการ (Instructional Leadership) ของผู้บริหารมีส่วนช่วย สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งเน้นคุณภาพการเรียนรู้ ขณะเดียวกัน การพัฒนาวิชาชีพครูอย่างต่อเนื่อง (Professional Development) จะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของครูในการออกแบบการเรียนรู้และการประเมินผล ที่สอดคล้องกับสมรรถนะของผู้เรียน (ณัฐพัฒน์ มั่งขม และคณะ, 2565)

4) เทคโนโลยีและทรัพยากร เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนทั้งการจัดการเรียนรู้ และการบริหารจัดการสถานศึกษา การใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ สื่อมัลติมีเดีย และระบบสารสนเทศทางการศึกษา ช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงและความหลากหลายของการเรียนรู้ นอกจากนี้ การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม ยังส่งผลต่อคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา

5) การวัดและประเมินผล การวัดและประเมินผลควรสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาสมรรถนะ โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) และการใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริก (Rubrics) เพื่อสะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน การประเมินควรเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่เน้นการให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เพื่อพัฒนาผู้เรียน มากกว่าการตัดสินผลเพียงอย่างเดียว (ยานี สังข์ศรีอินทร์ และคณะ, 2565)

สรุปกรอบแนวคิดการพัฒนากิจการการจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียน จำเป็นต้องอาศัยความเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบระหว่างทั้ง 5 มิติ ได้แก่ วิสัยทัศน์ หลักสูตร บุคลากร เทคโนโลยี และการประเมินผล ซึ่งแต่ละมิติทำหน้าที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา โดยควรดำเนินการในลักษณะของวงจรการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement Cycle) และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะครบถ้วน และสามารถเผชิญความท้าทายในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 การพัฒนากิจการการจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียน

บทสรุป

บทความวิชาการเรื่อง “แนวทางการพัฒนากิจการการจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียน” มุ่งนำเสนอกรอบแนวคิดและแนวทางเชิงระบบในการยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยเน้นการเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการจัดการสถานศึกษากับผลลัพธ์ด้านสมรรถนะของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรมท่ามกลางบริบทของสังคมไทยและสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และโครงสร้างประชากร การจัดการศึกษาจึงไม่อาจมุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้หรือผลสัมฤทธิ์

เชิงคะแนน หากแต่ต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะเพื่อการดำรงชีวิตและการทำงานในศตวรรษที่ 21

แนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะผู้เรียนถือเป็นฐานสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา โดยสมรรถนะหมายถึงความสามารถเชิงบูรณาการที่เกิดจากการผสมผสานความรู้ ทักษะ และเจตคติ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงในสถานการณ์ต่าง ๆ การศึกษาแบบฐานสมรรถนะจึงเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถแสดงออกผ่านการลงมือปฏิบัติ การแก้ปัญหา และการสะท้อนคิด มากกว่าการวัดผลจากการจดจำเนื้อหาเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ สมรรถนะหลักของผู้เรียนครอบคลุมทักษะการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น การใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน และคุณลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งล้วนเป็นรากฐานของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในด้านแนวคิดการบริหารจัดการสถานศึกษา บทความได้อธิบายกรอบทฤษฎีสำคัญ ได้แก่ การบริหารแบบระบบที่มองสถานศึกษาเป็นองค์รวม การบริหารเชิงสถานการณ์ที่เน้นความยืดหยุ่นตามบริบท การบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ส่งเสริมความร่วมมือของบุคลากร การบริหารเชิงการเปลี่ยนแปลงที่เน้นภาวะผู้นำสร้างแรงบันดาลใจ และการบริหารเชิงคุณภาพที่มุ่งพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทฤษฎีเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าการบริหารสถานศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนต้องอาศัยทั้งโครงสร้างที่เป็นระบบ ความยืดหยุ่น การมีส่วนร่วม และวัฒนธรรมองค์กรที่มุ่งคุณภาพ

สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษา บทความเสนอประเด็นสำคัญ 6 ด้าน ได้แก่ การกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายเชิงสมรรถนะ การพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะ การพัฒนาครูและภาวะผู้นำ การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม การวัดและประเมินผลสมรรถนะ และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเน้นว่าการกำหนดวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทอนาคตจะเป็นจุดตั้งต้นของการขับเคลื่อนทั้งระบบ หลักสูตรต้องออกแบบให้บูรณาการความรู้และทักษะผ่านการเรียนรู้เชิงรุก ขณะเดียวกันครูและผู้บริหารต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะผ่านกระบวนการชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เทคโนโลยีควรถูกใช้เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ ไม่ใช่เพียงตามกระแส ส่วนการประเมินผลต้องเน้นการประเมินตามสภาพจริงและการใช้ rubric เพื่อสะท้อนสมรรถนะที่แท้จริงของผู้เรียน อีกทั้งการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืน

ในภาพรวม การพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของผู้เรียนควรดำเนินการผ่าน 5 มิติหลัก ได้แก่ วิสัยทัศน์และนโยบาย หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ บุคลากรและภาวะผู้นำ เทคโนโลยี และทรัพยากร และการวัดและประเมินผล ทั้งห้ามิตินี้ต้องทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบในลักษณะวงจรพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เมื่อสถานศึกษาสามารถบูรณาการองค์ประกอบเหล่านี้เข้าด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมนำไปสู่การยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะครบถ้วน พร้อมเผชิญความท้าทายในโลกอนาคต และส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กษมา ชนวงษ์. (2564). รูปแบบการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนโรงเรียนเอกชน. (การบริหารการศึกษาดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร).
- คมสันต์ สุผาครอง, สมเกียรติ ตุ่นแก้ว และประเวศ เวชชะ. (2568). กลยุทธ์การบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนเอกทวีวิทย์สู่สากลในยุคปัญญาประดิษฐ์. *Journal of Applied Education*, 3(2), 35-48.
- จันทร์เพ็ญ แสงดี, สุวริย์ เพิ่มศิริ และกชภัทร์ สงวนเครือ. (2568). การศึกษาและวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษาไทย: ปัจจัย ปัญหา และแนวทางพัฒนา. *Journal of Applied Education*, 3(2), 105–118.

- ณัฐพัฒน์ มั่งขม, อัมมะทินนา ศรีสุพรรณ และประสิทธิ์ชัย นรากรณ์. (2565). ภาวะผู้นำและปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรสายสนับสนุน ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ จังหวัดพิษณุโลก. วารสารวิจัยวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 6(1), 170-186.
- ณัฐดี วังสินธ์. (2567). การประเมินผลการเรียนรู้ที่เน้นสมรรถนะความเป็นพลโลกของผู้เรียนโดยใช้โครงงานด้วยการบริการสังคมเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้. วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 30(2), 43-59.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2563). การบริหารการศึกษาแบบองค์รวม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เบญจวรรณ อวสานทิยะ, กัญกร เอี่ยมพญา และนิวัฒน์ น้อยมณี. (2568). การบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 1. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์, 7(1), 155-164.
- พระมหาประยูร ธีรวโร. (2565). วิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ. วารสารบรรณการศึกษามนุษยสังคมศาสตร์, 3(1), 33-40.
- พระมหาพิเศษ สุขสมาน, พระสมพร นามอินทร์ และชาตรี สุขสบาย. (2566). การบริหารจัดการทางการศึกษาในยุค VUCA WORLD. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 3(5), 137-155.
- เพชรรุ่ง เรืองรุ่ง. (2568). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา. วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย (สพบท.), 7(3), 623-634.
- ยานี สังข์ศรีอินทร์ วรรณดี แสงประทีปทอง สมคิด พรหมจ้อย และชนิตา ไกรเพชร. (2565). การพัฒนาสมรรถนะด้านการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ โดยประยุกต์ใช้การประเมินแบบเสริมพลัง สำหรับอาจารย์มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ. วารสารศึกษาศาสตร์ มสธ, 15(1), 186-199.
- รัตนารณ ทรงแภาวุฒิกุล. (2560). การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยการใช้คะแนนรูบริก: Scoring rubrics. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, 12(1), 1-14.
- รัตนารณ ภูแปง และพระครูชัยรัตนกร. (2567). แนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดกาฬสินธุ์. Journal of Applied Education, 2(4), 31-40.
- วันอะห์หมัด แวดือระ, มูฮำหมัดฮาซิด สะแลมิง, ฮิบบาน เจะเลาะ และณรงค์ศักดิ์ รอบคอบ. (2568). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการประกันคุณภาพภายใน โรงเรียนจงรักภักดีวิทยา สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดปัตตานี. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์, 7(2), 335-342.
- ศรียา ทองนุ้ย และสิทธิชัย สอนสุภี. (2566). ภาวะผู้นำเชิงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร. วารสารปัญญาภิธาน, 8(2), 99-112.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2550). พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พุทธศักราช 2550. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงสาธารณสุข.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2564). กรอบสมรรถนะหลักของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

- โสธยา เรืองรมย์ และพัศเบศวัฒน์ เวชวิริยะสกุล. (2568). ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารแบบมีส่วนร่วมกับประสิทธิภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาตวันง กระบี่. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา, 7(2), 81-90.
- อจันราพรณ ก้นสุย และสุพินดา เพชร. (2567). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้อานสมรรถนะเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะ การวิจัยเชิงนวัตกรรมของนักศึกษาครู. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 18(3), 291-308.
- Bass, B. M. (1985). Leadership and performance beyond expectations. New York: Free Press.
- Bass, B. M., & Avolio, B. J. (1994). Improving Organizational Effectiveness through Transformational Leadership. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Burns, J. M. (1978). Leadership. New York: Harper & Row.
- Deming, W. E. (1986). Out of the crisis. Cambridge, MA: Center for Advanced Engineering Study, Massachusetts Institute of Technology.
- Hallinger, P. (2011). Leadership for learning: Lessons from 40 years of empirical research. Journal of educational administration, 49(2), 125-142.
- Hersey, P. and Blanchard, K.H. (1969) Management of Organizational Behavior: Utilizing Human Resources. New Jersey: Prentice Hall.
- Hoy, W., & Miskel, C. (2012). Educational Administration: Theory, Research, and Practice (9th ed.). New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50, 370-396.
- McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for" intelligence.". American psychologist, 28(1), 1.
- OECD. (2018). OECD Future of Education and Skills 2030: Conceptual learning framework. Paris: OECD.
- Porter, L. W., Lawler, E. E., & Hackman, J. R. (1974). Behavior in Organizations. New York: McGraw-Hill.
- Sturgis, C., & Casey, K. (2018). Quality principles for competency-based education. Vienna, VA: iNACOL.
- Von Bertalanffy, L. (1950). The Theory of Open Systems in Physics and Biology. Science, 111, 23-29.

An analysis of Schopenhauer's Philosophy of education in the Age of Artificial Intelligence (AI)

Rungnipa Liang^{1*} and Chainarong Srimanta¹

¹Department of Religion and Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

*Corresponding author. E-mail: rungnipa@go.buu.ac.th

ABSTRACT

The purpose of this article was to present Arthur Schopenhauer's educational ideas and analyze these ideas in the context of the learning society in the age of artificial intelligence. The main argument is whether Schopenhauer's educational ideas remain necessary in a world entering the age of algorithms. The research method is a philosophical interpretive analysis based on the primary document "Ueber Erziehung" (On Education) by Arthur Schopenhauer which appears in the collected works titled "Arthur Schopenhauers sämtliche Werke" published in 1920. The findings indicate that according to Schopenhauer true education is not merely a process of information transferred through rote memorization or uncritical acceptance of textbooks, it's rather a process by which the learners must construct their own thoughts using information merely as raw material rather than a final conclusion. This phenomenon reflects the challenge in the age of artificial intelligence in case of Artificial Intelligence used merely as a tool to provide answers without encouraging learners to think critically. Such kind of education becomes artificial one, and the use of Artificial Intelligence would ultimately reduce humanity to mere consumers of information rather than creators of wisdom. Any educational concepts that fail to promote an understanding of the world and life reality is the root cause of failed education.

Keywords: Arthur Schopenhauer, Philosophy of Education, Artificial Intelligence (AI)

ข้อโต้แย้งปรัชญาการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI)

รุ่งนิภา เหลียง^{1*} และ ชัยณรงค์ ศรีมันตะ¹

¹ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

*Corresponding author. E-mail: rungnipa@go.buu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดด้านการศึกษาของอาร์เทอร์ โซเพนเฮาเออร์ และเพื่อวิเคราะห์แนวคิดดังกล่าวในบริบทของสังคมการเรียนรู้ยุคปัญญาประดิษฐ์ ข้อโต้แย้งหลักคือ แนวคิดของ โซเพนเฮาเออร์ยังคงมีความจำเป็นในโลกที่กำลังเข้าสู่ยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI) หรือไม่ วิธีการศึกษาคือการวิเคราะห์ตีความเชิงปรัชญาจากเอกสารปฐมภูมิคือเรียงความว่าด้วยการศึกษา (Ueber Erziehung) ของอาร์เทอร์ โซเพนเฮาเออร์ที่ปรากฏอยู่ในผลงานรวมเล่มที่ชื่อ (Arthur Schopenhauers sämtliche Werke) ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1920 ผลการศึกษาชี้ว่า โซเพนเฮาเออร์มองว่าการศึกษาที่แท้จริงมิใช่กระบวนการถ่ายโอนข้อมูลผ่านการท่องจำหรือการยอมรับตำราโดยปราศจากการไตร่ตรอง แต่เป็นกระบวนการที่ผู้เรียนต้องสร้างความคิดด้วยตนเองโดยใช้ข้อมูลเป็นเพียงวัตถุดิบมิใช่บทสรุปสุดท้าย ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนความท้าทายในยุคปัญญาประดิษฐ์หากมีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ ในลักษณะที่เป็นเพียงเครื่องมือให้คำตอบ โดยไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ การศึกษานั้นย่อมเป็นการศึกษาเทียมและท้ายที่สุดการใช้ปัญญาประดิษฐ์ จะลดทอนความเป็นมนุษย์เหลือเพียงผู้บริโภคข้อมูลมิใช่ผู้สร้างปัญญา แนวคิดการศึกษาใดก็ตามที่ไม่สามารถส่งเสริมให้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงนั้นคือรากเหง้าของการศึกษาที่ล้มเหลว

คำสำคัญ: อาร์เทอร์ โซเพนเฮาเออร์, ปรัชญาการศึกษา, ปัญญาประดิษฐ์

© 2026 JOMSD: Journal of Organizational Management and Social Development

บทนำ

ในยุคที่ปัญญาประดิษฐ์สามารถตอบคำถาม สรุปความ และสังเคราะห์ข้อมูลได้ในเวลาอันรวดเร็ว แนวคิดเรื่องวิธีการศึกษาจึงถูกท้าทายอย่างหนัก กระแสความคิดในปัจจุบันมักแบ่งออกเป็นสองกลุ่มหลัก คือ กลุ่มที่มองว่าปัญญาประดิษฐ์ คือ ผู้ช่วยอัจฉริยะที่เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ของมนุษย์ และกลุ่มที่มีทัศนคติว่าปัญญาประดิษฐ์อาจทำให้มนุษย์กลายเป็นเพียงผู้บริโภคข้อมูลที่ขาดกระบวนการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม งานเขียนส่วนใหญ่ในปัจจุบันมักมุ่งเน้นไปที่มิติทางด้านอื่น ๆ ของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ แต่ยังคงขาดการตั้งคำถามเชิงปรัชญาว่า วิธีการเรียนรู้ที่แท้จริงควรเป็นอย่างไร และปัญญาประดิษฐ์เปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของกระบวนการเรียนรู้หรือไม่ จากคำถามข้างต้น บทความนี้จึงเป็นบทความวิจัยทางปรัชญา ที่ศึกษาโดยมีการวิเคราะห์ตีความเอกสารปฐมภูมิเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดด้านการศึกษาในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์ และวิเคราะห์แนวคิดด้านการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์กับการศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์ ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นข้อโต้แย้งสำคัญคือ ปัญญาประดิษฐ์สามารถทำให้มนุษย์เกิดภาวะสูญเสียการเรียนรู้ที่แท้จริงกลายเป็นการบริโภคข้อมูลสำเร็จรูป โดยปราศจากประสบการณ์ตรงและการตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งโซเพนเฮาเออร์ยืนยันว่าการเรียนรู้ที่ถูกต้องควรผ่านกระบวนการสังเกตโดยอาศัยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสและการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเองยังคงเป็นสิ่งสำคัญ

แนวคิดด้านการศึกษาของอาร์เทอร์ โชเพนเฮาเออร์

อาเทอร์ โชเพนเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer) นักปรัชญาชาวเยอรมันที่ภาพลักษณ์ถูกจดจำในฐานะนักคิดผู้โดดเดี่ยว เนื่องด้วยผลงานเขียนในช่วงแรกมุ่งเน้นไปที่การยืนยันและนำเสนอข้อสรุปบนฐานความคิดที่เชื่อว่าแก่นแท้ของสรรพสิ่งคือความทุกข์ (Pessimism) ซึ่งมีเจตจำนงเป็นตัวขับเคลื่อน กระแสธารแห่งแนวคิดนี้ไม่ได้เป็นที่นิยมยอมรับของสังคม ด้วยถือว่าเป็นมโนทัศน์ของการมองโลกในแง่ร้ายส่งผลทำให้ชีวิตหดหู่และสิ้นหวัง แต่ทว่าในบั้นปลายชีวิตผลงานเรียงความสั้นเรื่อง “ว่าด้วยการศึกษา” (Ueber Erziehung) ซึ่งเป็นหนึ่งในผลงานรวมเล่มชื่อ พารเออร์ก้า อุนท์ พาราลิปโเมนา ภาค 2 (Parerga und Paralipomena, Zweiter Band) เล่มที่ 5 (Band V) ในเรื่องนี้ได้วิพากษ์วิจารณ์ระบบการศึกษาในยุคก่อนอย่างเผ็ดร้อน โดยเสนอว่า การพัฒนาความสามารถในการคิดและสติปัญญาควรจะต้องเกิดก่อนการรับข้อมูล โชเพนเฮาเออร์เปรียบเทียบเปรยว่าผู้เรียน ไม่ควรถูกยัดเยียดทฤษฎีหรือความรู้สำเร็จรูปจากหนังสือตั้งแต่อายุยังน้อย แต่ควรปล่อยให้เด็กได้รู้จักโลก ได้สังเกต และสร้างมโนทัศน์ (Concepts) จากประสบการณ์ตรงก่อน จากนั้นจึงค่อยเรียนรู้ท่องจำ มิฉะนั้นผู้เรียนจะกลายเป็นคนที่รู้ทฤษฎีแต่ประยุกต์ใช้กับสถานการณ์จริงไม่ได้เลย (Schopenhauer, 1920, pp. 662–667 sec. 372–374) ดังสุภาษิตไทยที่ว่าความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ข้อเสนอนี้ได้สร้างจุดเปลี่ยนที่สำคัญในชีวิตของโชเพนเฮาเออร์อย่างสิ้นเชิง บทความสั้น ๆ เหล่านี้เปรียบเสมือนอาวุธทางความคิดที่ตอบประเด็นปัญหาท้าทายที่สังคมกำลังต้องการคำตอบ หนึ่งในนั้นคือการนำเสนอมุมมองเรื่องการศึกษาอย่างลุ่มลึก แม้ข้อเสนอของโชเพนเฮาเออร์จะดูสมเหตุสมผล แต่เมื่อนำมาพิจารณาอย่างรอบคอบกลับพบว่า ทศนะของเขามีข้อที่อาจถูกตั้งคำถามและโต้แย้งได้เช่นกัน กล่าวคือประสบการณ์ตรงอาจไม่ใช่หนทางเดียวสู่ความรู้ หากเรายึดถือว่าประสบการณ์ตรงเท่านั้นที่ให้ความรู้ที่แท้จริง ซึ่งการใช้เหตุผลเพื่อสนับสนุนข้ออ้างนี้ โชเพนเฮาเออร์อาจถูกโต้แย้งได้ว่า ในความเป็นจริง มนุษย์เรารับรู้โลกผ่านสื่อกลางมาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของอารยธรรม ภาษา หนังสือหรือตำรา ล้วนเป็นสื่อกลางที่ถ่ายทอดความรู้ข้ามรุ่นข้ามยุค หากปราศจากสิ่งเหล่านี้ มนุษย์แต่ละรุ่นจะต้องเริ่มต้นเรียนรู้ทุกอย่างจากศูนย์ และไม่มีความรู้ก้าวหน้าทางปัญญาเกิดขึ้นได้

ทศนะของโชเพนเฮาเออร์ แม้จะมีข้อที่ถุกวิพากษ์ข้างต้น แต่ทศนะของโชเพนเฮาเออร์ก็ยังคงมีคุณค่าและสมควรได้รับการปกป้อง ด้วยเหตุผลสำคัญคือ โชเพนเฮาเออร์ไม่ได้ปฏิเสธการเรียนรู้จากหนังสือโดยสิ้นเชิง สิ่งที่โชเพนเฮาเออร์วิพากษ์คือ ลำดับของการเรียนรู้ (order of learning) ไม่ใช่สื่อการเรียนรู้ ทั้งหนังสือ ตำรา รวมถึงปัญญาประดิษฐ์ หากทำความเข้าใจหลังจากมีพื้นฐานจากประสบการณ์ตรงแล้ว สื่อการเรียนรู้นั้นจะเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการขยายความเข้าใจ เพราะผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงแนวคิดในหนังสือ หรือ ปัญญาประดิษฐ์กับประสบการณ์ที่เคยสัมผัสได้ด้วยตนเอง

ดังนั้น ข้ออ้างที่ว่าโชเพนเฮาเออร์ต่อต้านการเรียนรู้จากหนังสือจึงเป็นการตีความที่ผิด ที่โชเพนเฮาเออร์เพียงต้องการให้ ประสบการณ์ตรงมาก่อน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเชื่อหรือการยึดเหี่ยวความเข้าใจที่ไม่ยึดติดกับความเป็นจริง ด้วยเหตุนี้หากผู้เรียนไม่เคยได้รับการฝึกให้คิดด้วยตนเอง เพราะถูกป้อนคำตอบสำเร็จรูปจากปัญญาประดิษฐ์หรือหนังสืออยู่ตลอดเวลา ทักษะนี้จะไม่ได้รับการพัฒนา การใช้ปัญญาประดิษฐ์โดยไม่รู้เท่าทันจึงทำให้มนุษย์เกิดภาวะสูญเสียการเรียนรู้ที่แท้จริง เช่นเดียวกับกลัมนื้อที่ไม่ได้ใช้งาน ดังนั้น การปกป้องแนวคิดของโชเพนเฮาเออร์จึงหมายถึงการปกป้องโอกาสของมนุษย์ในการพัฒนาศักยภาพทางปัญญาของตนเอง

ข้อเสนอของโชเพนเฮาเออร์เป็นการเตือนภัย สิ่งที่โชเพนเฮาเออร์นำเสนอมิใช่คู่มือปฏิบัติที่เคร่งครัด แต่เป็นคำเตือนให้นักการศึกษา ครูผู้สอน ตระหนักถึงอันตรายของการเรียนรู้แบบท่องจำและเชื่อถือตำรามากเกินไป ในยุคศตวรรษที่ 19 จะเห็นว่าเด็กถูกยัดเยียดแนวคิดจากหนังสือจนไม่มีโอกาสสังเกตโลกด้วยตนเอง ในยุคปัญญาประดิษฐ์ ปัญหานี้จะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น เพราะปัญญาประดิษฐ์ไม่ใช่เพียงหนังสือ แต่เป็นระบบที่ให้คำตอบทันที โดยไม่ต้องใช้ความพยายามทางปัญญาใด ๆ การเตือนภัยของโชเพนเฮาเออร์จึงยังคงมีความเกี่ยวข้อง

ในปัจจุบัน เพราะหัวใจของปัญหาคือการสูญเสียความสามารถในการคิดด้วยตนเอง ไม่ใช่ตัวสื่อการเรียนรู้ที่เป็นปัญหา

จากข้ออ้างที่กล่าวมาข้างต้นจึงชี้ให้เห็นข้อสรุปที่สำคัญของโซเพนเฮาเออร์ในประเด็นที่ว่า ประสบการณ์ตรงและการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเองเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ที่แท้จริง โดยมองว่าทัศนียังคงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัญญาประดิษฐ์ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมิได้มองว่าประสบการณ์ตรงเป็นหนทางเดียวสู่ความรู้ แต่เห็นว่าควรผสมผสานการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเข้ากับการเรียนรู้จากสื่อกลาง ไม่ว่าจะเป็นหนังสือหรือปัญญาประดิษฐ์อย่างสมดุล โดยยึดหลักที่ว่า ผู้เรียนต้องเป็นเจ้าของความรู้ของตนเอง ไม่ใช่เพียงผู้บริโภคข้อมูลสำเร็จรูป

1. จุดเริ่มต้นคือการวิพากษ์การศึกษากระแสหลัก

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์ ปรากฏอยู่ในบทความภาษาเยอรมันชื่อ “Ueber Erziehung” (ว่าด้วยการศึกษา) ซึ่งเป็นหนึ่งในงานรวมเล่มภาคสองที่ปรากฏอยู่ในหนังสือชุด Parerga und Paralipomena (พาแรกา อุน พาราลิปโमेเนา) ที่ตีพิมพ์ในปี 1920 โดยสำนักพิมพ์ Philipp Reclam jun ในประเทศเยอรมนี แม้ชื่อจะแปลว่า “ว่าด้วยการศึกษา” แต่ในการเกริ่นนำที่สำคัญของเรื่องนี้ โซเพนเฮาเออร์ใช้การตั้งคำถามเพื่อวิพากษ์วิธีการศึกษาที่มีอยู่ในยุคนั้น และเสนอหลักการที่ตรงกันข้ามกับกระแสสังคม โดยเขาเริ่มต้นด้วยข้อสังเกตที่เฉียบคมว่า “ความผิดพลาดที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในการสอนเยาวชนคือการให้พวกเขาอ่านและท่องจำก่อนที่จะเข้าใจโลกด้วยตนเอง” (Schopenhauer, 1920, p. 662, sec. 372) โซเพนเฮาเออร์พยายามชี้ให้เห็นว่าระบบการศึกษาสมัยนั้น มักเริ่มต้นด้วยวิธีการที่ได้จากตำราก่อนที่ผู้เรียนจะมีประสบการณ์ตรงผลที่ตามมาคือผู้เรียนเชื่อว่าตนรู้ความจริง ทั้งที่แท้จริงการทำเช่นนั้นเป็นเพียงแค่จำคำพูดของผู้อื่นมา ปัญหาที่อยู่ในตัวบุคคลเป็นเพียงทฤษฎี โดยไม่สามารถนำไปใช้ได้จริง เปรียบเสมือนต้นกุหลาบที่สวยงาม มีสีกลิ่นและกลิ่นหอมชวนให้ผู้อื่นหลงใหล แต่สุดท้ายก็เฉี่ยวเฉาไปโดยที่ยังไม่ได้ออกดอกให้เฉยชม (Schopenhauer, 1920, p. 685, sec. 387) การวิพากษ์วิธีการศึกษาแบบเดิมที่ชี้ให้เห็นถึงข้อผิดพลาดใหญ่ ในยุคนั้นที่มักเริ่มต้นด้วยการป้อนความคิดรวบยอดของทฤษฎีผ่านตัวหนังสือหรือตำราก่อน ดังคำพูดของโซเพนเฮาเออร์ที่ว่า

“... เมื่อเราอ่านหนังสือ คนอื่นกำลังคิดแทนเราอยู่ เราเป็นเพียงผู้กระทำซ้ำกระบวนการคิดของพวกเขาเท่านั้น นั่นอาจเหมือนกับตอนที่นักเรียนกำลังหัดเขียนลากเส้นตามรอยที่ครูเขียนด้วยดินสอด้วยปากกา ดังนั้น เมื่ออ่านหนังสือความคิดส่วนใหญ่จึงถูกถ่ายโอน .. ” (Schopenhauer, p. 585, sec. 291)

จากข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่าหากผู้เรียนยังไม่มีประสบการณ์ตรงที่เป็นฐานของความคิดนั้น จะส่งผลเสียทำให้เกิดภาวะการรับความรู้ที่เต็มไปด้วยแนวคิดลอย ๆ โดยปราศจากความเข้าใจจริง เหมือนคนที่พูดจาเลื่อนลอย อ้างอิงทฤษฎี แต่ไม่สามารถเชื่อมโยงกับโลกความจริงได้ ซึ่งนั่นคงไม่ต่างจากคนที่มีแผนที่ในมือ แต่ไม่เคยเดินบนถนนจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้เรียน การให้ผู้เรียนจำชื่อที่ตั้งเมือง วันที่ หรือกฎทางศีลธรรมโดยไม่เข้าใจคุณค่าของสิ่งนั้นจากประสบการณ์ตรง เป็นการฆ่าเชื้อความสามารถในการตัดสินใจและวิจารณ์ตามธรรมชาติของผู้เรียน เพราะการถูกปลูกฝังให้ท่องจำที่ซึมซับมาตั้งแต่เด็กมักจะแก้ไขไม่ได้ ดังนั้นผู้เรียนจึงควรได้รับการดูแลปกป้อง โดยไม่ถูกรวบงำจากหลักคำสอนใด ๆ ก็ตามที่อาจส่งผลให้เกิดการมีความคิดที่ผิดพลาดร้ายแรงจนกว่าจะอายุสิบหกปี (Schopenhauer, p. 665, sec. 374) เมื่อพิจารณาตามแนวคิดดังกล่าวนี้ จะพบว่าข้อสังเกตของอาร์เทอร์ โซเพนเฮาเออร์ มีความทันสมัยเป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคข้อมูลข่าวสารและสื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้เรียนต้องเผชิญกับกระแสของหาข้อสรุปแบบสำเร็จรูป ขวอันเป็นเท็จ แนวคิดทางการเมืองที่มี

ลักษณะชัดตรงข้ามอย่างรุนแรง ตลอดจนคำอธิบายเชิงลตทอนของคุณค่าเชิงนามธรรมด้านต่าง ๆ โดยที่ยังมิได้มีโอกาสร่างภูมิคุ้มกันทางปัญญาจากประสบการณ์ตรงอันเป็นรูปธรรมที่เพียงพอเสียก่อน

ด้วยเหตุนี้ เสียวิพากษ์ของโซเพนเฮาเออร์ด้านการศึกษาก็มิใช่เพียงเสียงสะท้อนจากอดีต หากแต่คือสัญญาณเตือนสำคัญที่เรียกร้องให้สังคมทบทวนคำถามพื้นฐานเกี่ยวกับรูปแบบวิธีการสอน การศึกษาที่แท้จริงเป็นกระบวนการแห่งการปลดปล่อยซึ่งเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้ทำความรู้จักโลกผ่านประสบการณ์และวิจารณ์ญาณของตนเองหรือควรเป็นเพียงโรงงานผลิตผู้เรียนรู้ที่ได้แค่จดจำเชี่ยวชาญในการท่องจำวาทกรรมของผู้อื่น โดยปราศจากความเข้าใจอันเกิดจากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น จุดเริ่มต้นของการเสนอแนวคิดด้านการศึกษาของ โซเพนเฮาเออร์ จึงเริ่มจากการเห็นปัญหาวิกฤตทางปัญญา เช่น ปัญหาเยาวชนรุ่นใหม่ได้รับการป้อนข้อมูลในลักษณะสำเร็จรูปผ่านการท่องจำเพียงอย่างเดียว โดยปราศจากกระบวนการคิดวิเคราะห์ด้วยตนเอง ส่งผลให้เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริงซึ่งเต็มไปด้วยความซับซ้อนไม่สามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ปัญหานี้กำลังกัดเซาะสังคมยุโรปในยุคนั้นจึงเป็นที่มาของการตั้งคำถามปลายเปิดเชิงวิพากษ์ถึงการศึกษากระแสหลัก ด้วยบทความสั้นเรื่อง “ว่าด้วยการศึกษา” ซึ่งจะพบว่าสองในสามของเนื้อหาไม่ใช่ว่าการเสนอวิธีการปฏิบัติหรือรูปแบบการสอนที่ดีแต่คือการให้ข้อโต้แย้งเพื่อชี้ให้เห็นข้อสรุปที่สำคัญคือเปิดเผยแนวคิดการศึกษาที่ผิดในสังคม

2. กระบวนการศึกษาที่ถูกต้องตามทัศนะของโซเพนเฮาเออร์

ในบทความเรื่อง ว่าด้วยการศึกษา (Ueber Erziehung) หัวใจสำคัญของการศึกษาที่แท้จริงในทัศนะของ โซเพนเฮาเออร์ คือ การศึกษาควรเลียนแบบกระบวนการของประสบการณ์จริง ไม่ใช่การยัดเยียดข้อมูลจากหนังสือเพียงอย่างเดียว ดังนั้น หลักการศึกษาที่ถูกต้อง คือ ประสบการณ์เป็นตัวนำและตามด้วยทฤษฎีในขั้นแรกควรให้ผู้เรียนรู้จักโลกผ่านการสังเกตโดยตรง (perception) ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า จากนั้นจึงค่อยนำประสบการณ์เหล่านั้นมาเรียบเรียงเป็นแนวคิด นิยาม หรือทฤษฎี ลักษณะการเรียนรู้ที่ดีคือการเริ่มจากกรณีเฉพาะไปสู่ข้อสรุปทั่วไป การศึกษาต้องเริ่มจากกรณีจริงหรือตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสเป็นแหล่งการศึกษาลำดับที่หนึ่ง

ในการนี้ผู้เรียนแต่ละช่วงวัยจะมีธรรมชาติของมนุษย์ที่แบ่งพัฒนาการตามวัย โดยเริ่มตั้งแต่วัยเด็กควรมุ่งให้เรียนรู้จากโลกแห่งความจริง การสังเกตธรรมชาติ วัยรุ่นเริ่มเข้าสู่แนวคิดนามธรรมและความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ วัยผู้ใหญ่ควรรู้จักการจัดระบบความคิดที่เกิดจากประสบการณ์ ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาที่สำคัญคือแนวคิดการศึกษาที่ดีมิใช่การมุ่งหวังทำให้ผู้เรียนเป็นห้องสมุดเดินได้หรือพจนานุกรมที่มีชีวิต แต่ทั้งนี้เพื่อสร้างความสามารถในการตัดสินใจนั้นคือทักษะในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงและแยกแยะสิ่งสำคัญออกจากสิ่งไม่สำคัญได้ การอ่านหนังสือมากเกินไปแต่ไม่มีประสบการณ์จริง จะทำให้คนกลายเป็นคนอวดรู้และขัดขวางความคิดที่อิสระ (Schopenhauer, p. 507, sec. 246) ซึ่งโซเพนเฮาเออร์ก้าวเปรียบเทียบไว้ว่าไม่ต่างจากคนที่รู้ทฤษฎีทั้งหมดแต่ปฏิบัติไม่ได้คล้ายกับนักปราชญ์ที่อ่านหนังสือเป็นหมื่นเล่มแต่ไม่มีความคิดเป็นของตัวเอง

จากที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นข้อโต้แย้งที่สนับสนุนแนวคิดของโซเพนเฮาเออร์ซึ่งปฏิบัติคือการศึกษาเชิงทฤษฎีที่แท้จริงควรเกิดขึ้นหลังจากมีฐานประสบการณ์ที่เพียงพอแล้วเท่านั้น ด้วยเหตุนี้วิธีที่ผิดพลาดที่สุดในการศึกษาคือการให้มนุษย์เรียนรู้ความคิดรวบยอดก่อนผ่านการท่องจำจากตำราแทนที่ผู้เรียนจะมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับเรื่องนั้น การศึกษาที่แท้จริงคือการทำให้ประสบการณ์ตรงในโลกแห่งความจริง กลายเป็นรากฐานของความคิดทั้งหมด โซเพนเฮาเออร์จึงมองว่า การศึกษาที่ดีไม่ใช่การเร่งให้เด็กเป็นผู้ใหญ่ทางความคิดแต่คือการปกป้องพัฒนาการทางธรรมชาติของจิตใจ โดยให้โลกแห่งความจริงเป็นครูคนแรก ส่วนหนังสือ ตำรา ควรเป็นเครื่องมือช่วยเสริมความเข้าใจในลำดับถัดมา แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นถึง ลำดับขั้นของกระบวนการเรียนรู้ ตามทัศนะของโซเพนเฮาเออร์ โดยมีสาระสำคัญคือหนังสือและตำรามิได้ถูกปฏิเสธว่าไม่สำคัญ แต่ทว่าความสำคัญ

ของหนังสือนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อถูกจัดวางในลำดับที่เหมาะสมในการเข้าถึงของผู้เรียน โชเพนเฮาเออร์มิได้ต่อต้านการอ่านหนังสืออย่างสิ้นเชิง สิ่งที่โชเพนเฮาเออร์ได้แย้งคือ การท่องจำแบบไม่คิดและการอ่านที่ปราศจากการวิเคราะห์

โดยนัยนี้ ดูเหมือนว่าการศึกษาที่แท้จริงต้องเริ่มจากรากขึ้นสู่ยอด กล่าวคือ กระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้องจำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยการเผชิญกับปรากฏการณ์หรือวัตถุแห่งการเรียนรู้โดยตรงผ่านการสังเกตและการรับรู้ทางประสาทสัมผัสของตนเอง ตัวอย่างเช่น หากประสงค์จะเรียนรู้เรื่อง ดอกกุหลาบ ผู้เรียนควรเริ่มจากการพบเห็น ดอกกุหลาบของจริงในธรรมชาติผ่านตา การได้ลองดมกลิ่นผ่านจมูก การได้สัมผัสใบและดอกผ่านมือ การได้สังเกตกระบวนการเจริญเติบโตด้วยตาของตนเองกระทั่งเกิดเป็นความประทับใจโดยตรงต่อดอกกุหลาบนั้น ภายหลังจึงสร้างโนทัศน์ขึ้นในใจว่าสิ่งที่ตนได้ประสบนั้นคือสิ่งที่ภาษาเรียกว่าดอกกุหลาบ จากนั้นจึงศึกษาเพิ่มเติมจากตำราหรือคำอธิบายของนักพฤกษศาสตร์ เพื่อตรวจสอบขยายความหรือจัดระบบความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ของตนมิใช่เริ่มต้นด้วยการอ่านตำราก่อน

หัวใจสำคัญของกระบวนการศึกษาที่ถูกต้องตามทัศนะของโชเพนเฮาเออร์คือการวิจารณ์การศึกษาทุกระบบที่บังคับให้ผู้เรียนเรียนรู้แนวคิดก่อนที่จะมีประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัส โชเพนเฮาเออร์เปรียบเทียบวิธีการดังกล่าวว่าเป็นการเรียงลำดับผิด กล่าวคือ เป็นการย้อนลำดับธรรมชาติของการเกิดความรู้ที่ผิดแบบกลับด้าน โดยปกติแล้วมนุษย์จะรับรู้โลกผ่านประสาทสัมผัสก่อน เกิดเป็นตัวแทนทางจิต (representation) จากนั้นจึงค่อย ๆ สร้างเป็นแนวคิดนามธรรม ทัศนะนี้ของโชเพนเฮาเออร์เผยให้เห็นจุดร่วมที่สำคัญทางญาณวิทยาในการปฏิเสธโนทัศน์ที่เชื่อว่าความรู้ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด และยิ่งตอกย้ำข้อสนับสนุนที่ชัดเจนว่า แนวคิดจุดเริ่มต้นในการเรียนรู้โชเพนเฮาเออร์มีบางส่วนที่สอดคล้องกับ จอห์น ล็อก (John Lock) คือยึดมั่นในหลักการพื้นฐานที่ว่าความรู้ทั้งหมดต้องมีจุดเริ่มต้นจากประสบการณ์ (experience) และปฏิเสธแนวคิดเรื่องความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด (innate ideas) อย่างชัดเจน โดยล็อกได้เสนอว่าจิตใจเมื่อแรกเกิดเปรียบเสมือนกระดานชนวนที่ยังไม่มีสิ่งใดเขียน (tabula rasa) แนวคิดนี้ปรากฏเป็นหลักการสำคัญใน An Essay Concerning Human Understanding (John Lock, 2008 pp 86-101) ซึ่งล็อกได้แย้งอย่างเป็นระบบว่าไม่มีหลักการเชิงทฤษฎีหรือแนวคิดทางศีลธรรมใดติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด จิตใจในสภาพตั้งต้นของมนุษย์ปราศจากทั้งเนื้อหาและโครงสร้างของความหมาย ความรู้ทั้งปวงจึงต้องอาศัยแหล่งเกิดมาจากประสบการณ์สองทาง ได้แก่ การรับรู้ทางประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นช่องทางปฐมภูมิรับรู้โลกภายนอกและการสะท้อนกลับภายในซึ่งเป็นกระบวนการที่จิตสังเกตการกระทำของตนเอง แนวคิด Tabula Rasa ของล็อกและทัศนะเรื่องการศึกษาของโชเพนเฮาเออร์มีความสอดคล้องกันในระดับญาณวิทยาเบื้องต้น เนื่องจากนักปรัชญาทั้งสองยอมรับว่าความรู้เริ่มต้นจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส มิใช่จากความรู้ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด โชเพนเฮาเออร์ยกย่องล็อกในฐานะผู้ริเริ่มวิธีการทางปรัชญาที่เน้นการสืบกลับไปยังรากฐานของแนวคิดจากประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ คาร์ทไรท์ (Cartwright) ที่พบว่าล็อกมีอิทธิพลทางปรัชญาต่อโชเพนเฮาเออร์ (Cartwright, 2003, p. 147) แม้ว่าแนวคิดของโชเพนเฮาเออร์สอดคล้องบางส่วนกับล็อกในแง่การปฏิเสธความรู้ที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและการเน้นประสบการณ์เป็นรากฐานของความรู้อย่างที่กล่าวมาข้างต้น แต่ในแง่ของเป้าหมายของการศึกษาสูงสุดของการศึกษาของโชเพนเฮาเออร์มีลักษณะเฉพาะที่ต่างจากกรอบความคิดของล็อกอย่างมีนัยสำคัญ

เมื่อพิจารณาข้อความดังกล่าว จะเห็นได้ว่าโชเพนเฮาเออร์และล็อกต่างยอมรับความสำคัญของประสบการณ์ กล่าวคือในทัศนะของโชเพนเฮาเออร์ การศึกษาที่แท้จริงเป็นการศึกษาตามธรรมชาติ (Natürliche Erziehung) คือการปล่อยให้มนุษย์ได้เผชิญโลกและรับรู้โนทัศน์จากการมองเห็นหรือประสบการณ์ตรง (Anschauung) ก่อนจึงค่อยพัฒนามาเป็นความคิดเชิงนามธรรมหรือสรุปเป็นกฎเกณฑ์ในภายหลัง วิธีนี้จะทำให้คนมีความเข้าใจโลกที่ถูกต้องและเป็นจริง ส่วนการศึกษาเทียมหรืออาจจะเรียกว่าเป็นการศึกษาแบบประดิษฐ์หรือแนวทางการเรียนรู้ที่ฝืนธรรมชาติ คือระบบการศึกษาที่เอากฎเกณฑ์ ทฤษฎี หรือคำสั่งสอนในตำรายัดเยียด

ใส่ให้ผู้เรียนก่อนที่จะมีประสบการณ์ตรง ผลคือทำให้ผู้เรียนเกิดความคิด มองโลกบิดเบี้ยว และนำทฤษฎีไปปรับใช้กับความจริงอย่าง ผิด ๆ เปรียบเสมือนมีหนังสือทำอาหารแต่ไม่เคยรับรู้รสชาติจริง โซเฟนเฮาเออร์จึงมองว่า การศึกษาเทียม ที่พยายามจะสร้างผู้รู้หรือบัณฑิตโดยการข้ามขั้นตอนของประสบการณ์อาจเป็นแนวทางที่ผิดพลาด ดังนั้น ควรดำเนินตามลำดับกล่าวคือ ขั้นแรก ปล่อยให้ผู้เรียนได้สังเกตและสัมผัสประสบการณ์ตรงจากโลกแห่งความจริง ขั้นต่อมาเมื่อมีประสบการณ์เพียงพอแล้ว จึงค่อยชี้แนะแนวคิดเพื่อจัดระเบียบความเข้าใจ และประการสุดท้าย หลีกเลี่ยงการให้แนวคิดที่ยังไม่มีตัวอย่างเป็นรูปธรรมรองรับ การเรียนรู้ลักษณะนี้สอดคล้องกับธรรมชาติของการพัฒนาทางปัญญา เพราะแนวคิดที่เกิดจากประสบการณ์โดยตรงจะมีความหมายที่ลึกซึ้ง ยั่งยืน และสามารถนำไปปรับใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้อย่างคล่องแคล่วเป็นลำดับการเรียนรู้ที่ถูกต้องตามธรรมชาติ ดังนั้นการอ่านตำราหรือการเรียนรู้จากผู้อื่นควรเป็นเพียงการตรวจสอบหรือขยายผลของการสังเกตของตนเองใช้เป็นจุดจบ การกล่าวถึงแนวคิดเรื่องการศึกษาที่สอดคล้องกับแนวคิดที่โซเฟนเฮาเออร์ได้เสนอไว้ว่า

บรรดานักวิชาการ (Die Setehrten) โดยทั่วไปมัก
ศึกษาเพื่อที่จะสามารถสอนและเขียนได้ ดังนั้นจิตใจของพวกเขาเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนกระเพาะและลำไส้ที่อาหารผ่านไปโดยไม่ย่อย ด้วยเหตุนี้ การสอนและการเขียนของพวกเขาจึงแทบไม่มีประโยชน์ เพราะเราไม่สามารถบ่มเลี้ยงผู้อื่นด้วยของเสียที่ไม่ย่อยได้ แต่ต้องใช้สารอาหารที่หล่อเลี้ยงจากเลือดของเราเองเท่านั้น (Schopenhauer, p. 508, sec. 247)

ข้อเสนอนี้ชี้ให้เห็นว่า แนวทางการเรียนรู้ที่ผิดธรรมชาติในทัศนะของโซเฟนเฮาเออร์นั้นสอดคล้องกับแนวคิดของไบรอัน มาซี (Bryan Magee) ที่เปรียบเทียบการศึกษาซึ่งเริ่มจากการเรียนรู้ที่เน้นจดจำตำราเหมือน การที่คนตาบอดได้รับการบอกเล่าเรื่องสีส้ม แต่ไม่มีวันเข้าใจได้ลึกซึ้งเท่ากับคนที่เห็นด้วยตาตนเอง ไบรอัน มาซี ใช้ภาพของ “คนตาบอดกับสีส้ม” เพื่อตอกย้ำว่าการเรียนรู้ผ่านตัวหนังสือเพียงอย่างเดียว ให้ผลแค่ “ความรู้แบบคนตาบอด” เท่านั้น แตกต่างโดยสิ้นเชิงจากผู้คนที่เห็นด้วยตาตนเอง ตัวอย่างข้อสนับสนุนที่เห็นได้ชัดเจนในข้ออ้างนี้ คือ การรู้เรื่องสีแดงจากคำอธิบาย แนวคิดหรือทฤษฎีย่อมไม่เทียบเท่ากับการได้เห็นสีแดงจริง ๆ ด้วยตาตนเอง ที่เป็นประสบการณ์ตรง (Magee, 1997, pp. 474–476) ข้อโต้แย้งที่เด่นชัดที่สุด คือ การชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของการเรียนรู้แบบเทียม หรือการศึกษาที่ประดิษฐ์ขึ้นซึ่งผิดธรรมชาติ ผู้ที่เรียนรู้จากตำราโดยไม่มีประสบการณ์ตรงเปรียบเสมือนคนตาบอดที่ได้รับฟังคำบอกเล่าเกี่ยวกับสีส้ม แม้จะได้รับข้อมูลครบถ้วนเพียงใด ก็ไม่อาจสัมผัสถึงความจริงลึกซึ้งที่ผู้ได้เห็นด้วยตาตนเองจะเข้าใจได้

จะเห็นได้ว่า ผลของการศึกษาเทียม เมื่อใดก็ตามที่มีการศึกษาแบบไล่ลำดับผิด กล่าวคือ เน้นท่องจำ ทฤษฎีโดยไม่รู้ที่มาที่ไปก่อน มนุษย์จะกลายเป็นผู้ใช้ความคิดของผู้อื่นไม่ใช่ผู้สร้างความคิดของตนเอง ผลเสียของการศึกษาที่ผิดลำดับ โซเฟนเฮาเออร์พยายามชี้ให้เห็นว่าเมื่อผู้เรียนถูกบังคับให้เรียนรู้แนวคิดก่อน ประสบการณ์ จะเกิดปัญหาสามประการใหญ่ คือ ประการที่หนึ่ง ความรู้ที่ได้กลายเป็นคำพูดที่ไร้ความหมายผู้เรียนสามารถท่องจำคำจำกัดความได้แต่ไม่เข้าใจสาระสำคัญที่แท้จริง ประการที่สอง ความคิดที่บิดเบือนการใช้แนวคิดที่ไม่มีรากฐานจากประสบการณ์นำไปสู่การใช้เหตุผลที่ผิดพลาดและอคติ และประการสุดท้าย การขาดวิจาร์ณญาณผู้เรียนไม่สามารถแยกแยะระหว่างสิ่งที่ เป็นแก่นสารกับสิ่งที่ เป็นเพียงผิวเผิน ซึ่งนำไปสู่การรู้แต่ทฤษฎี แต่ขาดสามัญสำนึกในการดำเนินชีวิต

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบลำดับการเรียนรู้ตามทัศนะของโซเพนเฮาเออร์

การเรียนรู้ที่ถูกรูปแบบ (Natürliche Erziehung)	การเรียนรู้ที่ผิดแบบ (Künstliche Erziehung)
1. ประสบการณ์ตรงหรือการสังเกต	1. หนังสือหรือตำรา
2. การซักถามและใคร่ครวญด้วยตนเอง	2. การท่องจำแบบไม่คิดและการอ่านที่ปราศจากการวิเคราะห์

ผลกระทบของปัญญาประดิษฐ์ต่อการศึกษาในยุคปัจจุบัน

ในหัวข้อนี้ต้องการโต้แย้งเพื่อชี้ให้เห็นประเด็นความสำคัญของปรากฏการณ์ทางสังคมที่ระบบการศึกษาในในอดีตเน้นการสอบวัดความจำ จนกระทั่งยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทอย่างแพร่หลาย แต่ปัญหาดังกล่าวกลับปรากฏเป็นวัฏจักรซ้ำรอย กล่าวคือ ผู้เรียนยังคงขาดการฝึกฝนทักษะการคิดวิเคราะห์เช่นเดิม เพราะปัญญาประดิษฐ์ ช่วยให้ผู้เรียนสะดวกสบายขึ้น อย่างไรก็ตาม ความร้ายแรงของปัญหามิได้จำกัดอยู่ที่การท่องจำเพียงอย่างเดียว หากแต่ขยายขอบเขตสู่ภาวะวิกฤตใหม่ที่เกิดจากปัญญาประดิษฐ์ ที่เข้ามามีบทบาทในการครอบงำกระบวนการคิดของมนุษย์ กล่าวคือ ปัญญาประดิษฐ์ได้ทดแทนการคิดเชิงวิพากษ์ การสังเคราะห์ความรู้เป็นความคิดสร้างสรรค์ ส่งผลให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมเลียนแบบระบบอัตโนมัติในการประมวลผลข้อมูล ลักษณะเดียวกับการท่องจำโดยขาดความเข้าใจของความหมายอย่างเป็นระบบ ดังนั้นข้อโต้แย้งสำคัญของหัวข้อนี้คือ ภัยเงียบทางการศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์มิใช่เพียงการไม่รู้จักคิดวิเคราะห์ หากแต่เป็นการยินยอมให้เทคโนโลยีเข้ามาทำหน้าที่แทนการตีความ ซึ่งเท่ากับตอกย้ำวงจรการเรียนรู้ผ่านการท่องจำจากตำราแบบไม่คิดและการอ่านที่ปราศจากการวิเคราะห์ ยุคปัญญาประดิษฐ์จึงอาจเกิดปัญหาใหม่ในบริบทคำถามเดิมของโซเพนเฮาเออร์ โดยเปลี่ยนจากจำหนังสือแทนการเชื่อ ปัญญาประดิษฐ์ แบบไร้การคิดวิเคราะห์ และเป็นที่น่าสังเกตว่าในยุคที่โลกกำลังเคลื่อนตัวไปสู่สังคม ปัญญาประดิษฐ์ แบบเต็มรูปแบบนั้นจะเห็นได้ชัดว่า ปัญญาประดิษฐ์ อยู่ในสถานะที่ไม่ต่างจาก “ตำราที่ตอบได้”

ในยุคปัจจุบัน ปัญญาประดิษฐ์ สามารถให้คำตอบสังเคราะห์ได้อย่างรวดเร็วคล้ายกับ “หนังสือที่ตอบสนองได้” หากผู้เรียนใช้ ปัญญาประดิษฐ์ เพื่อรับคำตอบโดยไม่ผ่านกระบวนการสังเกต ตั้งคำถามหรือไตร่ตรองด้วยตนเอง การตกอยู่ในภาวะเดียวกับที่โซเพนเฮาเออร์วิพากษ์ไว้ นั่นคือ การมีข้อมูลมากมายแต่ขาดปัญญาย่อมสามารถเกิดขึ้นได้ การศึกษาเทียมหมายถึงกระบวนการที่ผู้เรียนได้รับความรู้ผ่านตัวกลางโดยปราศจากประสบการณ์ตรงและการใคร่ครวญ ในยุค ปัญญาประดิษฐ์ การศึกษาเทียมขยายวงกว้างขึ้น เพราะปัญญาประดิษฐ์ สามารถช่วยให้ผู้เรียนข้ามขั้นตอนการคิดวิเคราะห์ได้อย่าง ลื่นไหล เช่น การใช้ปัญญาประดิษฐ์ เขียนเรียงความแทนการฝึกเรียบเรียงความคิดของตนเอง ปรากฏการณ์เช่นนี้ในมุมมองของโซเพนเฮาเออร์มีค่าเท่ากับการทำให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้บริโภคข้อมูลไม่ใช่ผู้สร้างปัญญา

ด้วยเหตุปัจจัยที่กล่าวมาจึงก่อให้เกิดความเสี่ยงของการลดทอนความเป็นมนุษย์ หากการศึกษาส่งเสริมให้ผู้เรียนพึ่งพา ปัญญาประดิษฐ์ ในการตอบคำถาม โดยไม่ต้องตั้งคำถามเอง มนุษย์จะค่อย ๆ สูญเสียความสามารถในการคิดเชิงวิพากษ์ การตั้งสมมติฐาน และการสร้างอะไรใหม่ ๆ ทางความคิด สิ่งนี้ไม่ใช่แค่ปัญหาเชิงทักษะ แต่เป็นปัญหาเชิง อัตลักษณ์ของมนุษย์ในฐานะ “สัตว์ผู้มีเหตุผล” (rational animal) ดังที่อริสโตเติลได้กล่าวไว้ ในมุมมองโซเพนเฮาเออร์ การใช้ ปัญญาประดิษฐ์ โดยขาดการคิดด้วยตนเองคือการทำให้การเรียนรู้กลายเป็นเครื่องมือผลิตความเชื่อไม่ใช่เครื่องมือผลิตปัญญา

การวิพากษ์ด้านการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์ยังคงมีอิทธิพลต่อนักคิดรุ่นหลัง นักปรัชญาจำนวนมากได้รับอิทธิพลจากทัศนะทางการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์ เช่น ฟรีดริช นิทเช่ (Friedrich Nietzsche) ที่ยกย่องโซเพนเฮาเออร์ว่าเป็นนักการศึกษาคนสำคัญ โดยเฉพาะในงานเขียน Schopenhauer as Educator นิทเช่

เห็นว่าโซเฟนเฮาเออร์เป็นแบบอย่างของนักคิดที่กล้าคิดกล้าวิพากษ์อย่างอิสระไม่ยอมจำนนต่อระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นเพียงผลิตบัณฑิตตามความสอดคล้องของค่านิยมในสังคม

แนวคิดของโซเฟนเฮาเออร์ยังปรากฏร่องรอยในขบวนการปฏิรูปการศึกษาในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เช่น แนวคิด “การเรียนรู้จากประสบการณ์” ของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เป็นต้น รวมถึงโรงเรียนทางเลือกที่เน้นการเรียนแบบโครงงาน (project based learning) ซึ่งให้ความสำคัญกับการลงมือปฏิบัติก่อนการสะท้อนคิดเชิงทฤษฎี หากมองในมุมของความเกี่ยวข้องกับบริบทร่วมสมัย เรียงความ “ว่าด้วยการศึกษา” ของโซเฟนเฮาเออร์ไม่ได้เป็นเพียงคำวิจารณ์ระบบการศึกษาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องเตือนใจอันทรงพลังสำหรับยุคปัจจุบัน ในสังคมที่เน้นการทดสอบมาตรฐาน (standardized testing) และการประเมินผลผ่านข้อเขียน การเรียนการสอนมักเน้นการท่องจำข้อมูลเพื่อสอบ ขณะที่ประสบการณ์ตรง การสังเกต การซักถาม และการลงมือทำ กลับถูกมองว่า “เสียเวลา” หรือไม่เป็นระบบ ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นคือทำให้เกิดระบบ “การศึกษาเทียม” ที่ผลิตคนรุ่นใหม่ซึ่งมีความรู้สูงแต่ขาดความเข้าใจในชีวิต ขาดความสามารถในการเผชิญปัญหาเฉพาะหน้า และขาดปัญญาในการตัดสินใจอย่างรอบคอบ ข้อคิดนี้ท้าทายให้นักการศึกษาทบทวนว่าจะสร้างสมดุลระหว่างการถ่ายทอดองค์ความรู้และการส่งเสริมประสบการณ์ตรงได้อย่างไร เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตเป็นมนุษย์ที่ “รู้จริง” มิใช่เพียง “รู้จำ” อย่างไร้จิตวิญญาณ

บทวิเคราะห์ความจำเป็นของแนวคิดด้านการศึกษาของโซเฟนเฮาเออร์ในยุคปัญญาประดิษฐ์

ในหัวข้อนี้ต้องการวิเคราะห์แนวคิดการศึกษาของโซเฟนเฮาเออร์ โดยเฉพาะการต่อต้านการเรียนรู้แบบท่องจำหรือการบริโภคข้อมูลแบบผิวเผิน แล้วนำมาอภิปรายกับบริบทยุคปัญญาประดิษฐ์ที่ ปัญญาประดิษฐ์และโซเฟียลมีเดียมีอิทธิพลกับผู้เรียนเป็นอย่างสูง ข้อโต้แย้งหลักคือแนวคิดของโซเฟนเฮาเออร์มีความจำเป็นอย่างยิ่งยวดในการต่อต้านการลดทอนความเป็นมนุษย์ให้เป็นเพียงผู้บริโภคและขาดอิสระทางปัญญา โดยนัยยะนี้มนุษย์กำลังเผชิญกับปรากฏการณ์ที่อาจเรียกได้ว่าเป็น “การจัดระเบียบความคิดโดยระบบอัตโนมัติ” ซึ่งมีได้จำกัดเพียงการจัดการข้อมูลภายนอก แต่แทรกซึมถึงโครงสร้างการรับรู้ การตัดสินใจ และการสร้างความหมายของผู้เรียนในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนที่ปราศจากการคิดด้วยตนเองจะไม่สามารถแยกแยะระหว่าง “คำตอบที่ถูกต้องตามสถิติ” กับ “ความจริงที่ต้องใช้การไตร่ตรองเชิงปรัชญา” ได้

แนวคิดของโซเฟนเฮาเออร์ที่เน้นการเริ่มต้นจากประสบการณ์ตรงและการคิดด้วยตนเองจึงเป็นเกราะป้องกันการถูกครอบงำโดยปัญญาประดิษฐ์ จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในยุคปัญญาประดิษฐ์ หากอาศัยฐานคิดของโซเฟนเฮาเออร์ การศึกษาในยุค ปัญญาประดิษฐ์ ควรมีหลักการ โดยให้ผู้เรียนสังเกตหรือทำการทดลองด้วยตนเองก่อนเสมอ เน้นให้ ปัญญาประดิษฐ์ ทำหน้าที่เป็น “คู่สนทนา” ที่ท้าทายความคิดไม่ใช่ “ผู้ให้คำตอบสำเร็จรูป จุดเน้นที่สำคัญคือการใช้ ปัญญาประดิษฐ์ อย่างระมัดระวังและรอบคอบในกระบวนการคิดขั้นสูง เช่น การสังเคราะห์ การประเมินค่า และการสร้างโมเดลใหม่ เป็นต้น

ข้อสังเกตประการหนึ่ง ที่อาจเกิดขึ้นคือ แนวคิดของโซเฟนเฮาเออร์ที่วางรากฐานของความรู้ทั้งมวลไว้บนการรับรู้ผ่านประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัสนั้น แม้จะทรงพลังและเป็นรากฐานสำคัญของการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ที่แท้จริงได้ แต่ก็เผชิญกับข้อจำกัดที่อาจหลีกเลี่ยงไม่ได้ในบริบทของยุคที่ข้อมูลข่าวสารสมัยใหม่ มิได้ถูกจำกัดอยู่เพียงสิ่งที่มนุษย์สัมผัสรับรู้ได้โดยตรงทางประสาทสัมผัส หากแต่ข้อมูลจำนวนมหาศาลถูกผลิตและถ่ายทอดผ่านระบบดิจิทัล การคำนวณเชิงสถิติ หรือแบบจำลองเชิงนามธรรมที่ซับซ้อนเกินกว่าประสาทสัมผัสใด ๆ จะเข้าถึงได้อย่างสมบูรณ์ เช่น มนุษย์ไม่สามารถเห็นการเคลื่อนไหวของตลาดการเงินโลกในระดับนาโนวินาทีได้ ด้วยเหตุนี้ ข้อโต้แย้งที่สำคัญต่อโซเฟนเฮาเออร์จึงอยู่ที่การถูกโจมตีเพราะเป็นแนวคิดที่ยึดติดกับประสบการณ์ตรงและประสาทสัมผัสมากเกินไป จนไม่สามารถรับมือกับความซับซ้อนและความเร็วของข้อมูลในโลกสมัยใหม่

จากข้อโต้แย้งที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า แนวคิดของโซเพนเฮาเออร์เกี่ยวกับการรับรู้ผ่านประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัสไม่สามารถรับมือกับความซับซ้อนของข้อมูลในยุคสมัยใหม่ได้นั้นไม่สมเหตุสมผล ทั้งนี้เพราะมีข้อสนับสนุนอื่นที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผลได้มากกว่า ข้อจำกัดของประสาทสัมผัสไม่ใช่ข้อด้อยของแนวคิดการศึกษาในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์ หากแต่เป็นข้อจำกัดของมนุษย์ที่ลืมนึกไปว่าความเข้าใจที่แท้จริงต้องเริ่มที่การรู้จักเลือกและวิเคราะห์ ไม่ใช่เพียงแค่การบริโภคข้อมูลเท่านั้น ความสำคัญของประเด็นนี้จึงอยู่ที่การเสนอกรอบแนวคิดเพื่อปรับประยุกต์ใช้แนวคิดโซเพนเฮาเออร์ให้สามารถเปิดรับปัญญาประดิษฐ์ในฐานะที่เป็น “ตัวขยายขอบเขตประสบการณ์” มิใช่ใช้ ปัญญาประดิษฐ์ เป็นผู้คิดและลดทอนความคิดเชิงสร้างสรรค์ลง

การใช้แนวคิดทางการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์เป็นข้ออ้างในการปฏิเสธ ปัญญาประดิษฐ์ โดยไม่ไตร่ตรองจึงไม่ต่างจากการยิงปืนนัดเดียวแล้วล้มตรวจสอบว่ากำลังยิงไปที่เป้าหรือเงาของสิ่งนั้น เหตุผลเพราะ โซเพนเฮาเออร์ไม่เคยปฏิเสธ เครื่องมือหรือตัวกลางใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นหนังสือหรือตำรา เพียงแต่นั่นย้ำว่าการใช้สิ่งเหล่านี้เป็นสื่อในการสอนนั้นต้องเรียงลำดับให้ถูกต้อง และใช้วิธีการที่ถูก ปัญญาประดิษฐ์ ไม่ได้เป็นนามธรรมลอย ๆ แต่ถูกสร้างขึ้นจากข้อมูลจริง มีการทดสอบ ดังนั้นการเหมารวมว่า ปัญญาประดิษฐ์ ไม่ดี เหตุผลนี้จึงไปไม่ได้กับแนวคิดของโซเพนเฮาเออร์ เมื่อพิจารณาว่า ปัญญาประดิษฐ์ สมัยใหม่ถูกฝึกฝนจากข้อมูลจริง มีผลลัพธ์ที่ตรวจสอบได้ โซเพนเฮาเออร์น่าจะมองว่าปัญญาประดิษฐ์ เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์เช่นกันไม่ต่างจากหนังสือหรือตำราในการขยายขีดจำกัดของมนุษย์ ดังนั้น หากรู้จักใช้ให้เกิดประโยชน์ย่อมเกิดคุณ เช่นกันตราบดีที่มนุษย์ไม่หลงลืมว่า ท้ายที่สุดแล้วประสบการณ์ตรงของมนุษย์ก็ยังคงเป็นฐานของการหาความรู้ทั้งปวง

ข้อเสนอในการปรับใช้แนวคิดของโซเพนเฮาเออร์คือ ปัญญาประดิษฐ์ ควรอยู่ในฐานะ “แขนขยาย” ของประสบการณ์ แนวทางที่สมเหตุสมผลกว่าคือการปรับแนวคิดของโซเพนเฮาเออร์ผ่านญาณวิทยาแบบขยายซึ่งอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีสามารถทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรู้คิดได้ หากทำงานในลักษณะที่เชื่อมโยงกับผู้ใช้อย่างต่อเนื่องและเป็นธรรมชาติ ในกรณีนี้ ปัญญาประดิษฐ์ ทำหน้าที่เป็นแขนขยายที่ช่วยขยายขอบเขตประสบการณ์ตรงของมนุษย์ได้ เช่น การขยายขอบเขตเชิงปริมาณ ปัญญาประดิษฐ์ สามารถประมวลผลข้อมูลปริมาณมหาศาล เช่น ภาพดาวเทียมหลายล้านภาพ ข้อความนับแสนหน้า และลดทอนความซับซ้อนลงเป็นรูปแบบหรือแนวโน้มที่มนุษย์สามารถรับรู้และทำความเข้าใจได้ในครั้งเดียว ซึ่งกระบวนการนี้ไม่ต่างจากการใช้กล้องจุลทรรศน์ขยายสิ่งที่ตาเปล่าเห็นไม่ได้ ปัญญาประดิษฐ์จึงเป็นอุปกรณ์ต่อประสาทสัมผัสที่ช่วยให้มนุษย์ “สังเกต” สิ่งที่อยู่นอกเหนือขีดจำกัดทางชีววิทยาได้โดยอ้อม มีหลักฐานเชิงประจักษ์รองรับ สิ่งเหล่านี้คือการเตรียมวัตถุดิบแห่งประสบการณ์ ให้อยู่ในสภาพที่มนุษย์สามารถใช้ปัญญาตามแนวทางของโซเพนเฮาเออร์พิจารณาต่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปการประนีประนอมระหว่างโซเพนเฮาเออร์ที่เชื่อมั่นในประสบการณ์กับ ปัญญาประดิษฐ์ ในการศึกษายุคปัญญาประดิษฐ์ โซเพนเฮาเออร์ชี้ให้เห็นข้ออ้างที่สำคัญว่าประสบการณ์ตรงคือหนึ่งในรากฐานของความรู้ที่มั่นคง แต่ในยุคข้อมูลมหาศาลประสบการณ์ตรงไม่อาจหมายถึงการเห็นหรือได้ยินทุกสิ่งด้วยตนเองอีกต่อไป หากแต่ต้องขยายความหมายรวมถึงการใช้เครื่องมือรู้คิดอย่าง ปัญญาประดิษฐ์ ช่วยให้มนุษย์สามารถสัมผัสกับความเป็นจริงที่มีมิติซับซ้อนเกินกว่าประสาทสัมผัสทางชีววิทยาจะเข้าถึงได้ การมีข้อสรุปบางอย่างที่เหมารวมว่า โซเพนเฮาเออร์ ปฏิเสธ ปัญญาประดิษฐ์ อย่างสิ้นเชิง โดยที่มิได้ตระหนักถึงองค์พหุคำอธิบายอื่น ๆ อาจจะได้ความได้ว่าในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์ปฏิเสธสื่อการสอน นั้นเท่ากับเป็นการทำให้แนวคิดของโซเพนเฮาเออร์กลายเป็นอคติทางปัญญาอีกรูปแบบหนึ่ง ในขณะที่การใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างรู้เท่าทันและมีขอบเขตคือหนทางที่ทำให้เกิดการศึกษาที่แท้จริงในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์ได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญว่า มนุษย์จะต้องไม่มอบอำนาจการคิดให้แก่ปัญญาประดิษฐ์โดยสมบูรณ์ แต่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ เป็นแขนขยายเพื่อการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความคิดที่เกิดจากการใคร่ครวญอย่างแท้จริง

ข้อโต้แย้งหลักที่ต้องการเน้นย้ำในบทความนี้ คือ แนวคิดของโซเพนเฮาเออร์ยังคงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัญญาประดิษฐ์เพราะหากปราศจากการคิดด้วยตนเอง การใช้ปัญญาประดิษฐ์จะกลายเป็นการศึกษาเทียมที่ทำให้มนุษย์สูญเสียศักยภาพในการสร้างปัญญาไม่ต่างจากการเรียนรู้ที่ผิดแบบซึ่งเป็นการท่องจำแบบไม่คิดและการอ่านที่ปราศจากการวิเคราะห์

บทสรุป

แนวคิดการศึกษาของ โซเพนเฮาเออร์ เน้นย้ำถึงความจำเป็นของการสร้างความคิดด้วยตนเอง ก่อนการบริโภคข้อมูลจากผู้อื่น การคิดวิเคราะห์ที่มีฐานข้อมูลมาจากระบบการรับรู้ยังคงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัญญาประดิษฐ์ เพราะถ้ามีการนำไปใช้ในทางที่ผิด กล่าวคือ ใช้เป็นเครื่องมือให้คำตอบโดยไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ อาจจะนำไปสู่การศึกษาเทียม และท้ายที่สุดคือการลดทอนความเป็นมนุษย์ให้เหลือเพียงผู้บริโภคข้อมูล สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับบทความวิจัยนี้คือประการแรก สถาบันการศึกษาควรออกแบบหลักสูตรที่ให้ ปัญญาประดิษฐ์ เป็น “เครื่องมือกระตุ้นความคิด” มิใช่เป็น “ตัวแทนการคิด”

ประการต่อมา ควรมีการสอนปรัชญาของโซเพนเฮาเออร์ในวิชาปรัชญาการศึกษาเพื่อให้เห็นประวัติศาสตร์ทางความคิดของการวิพากษ์ระบบการศึกษาในสังคมที่กำลังมีปัญหา และประการสุดท้าย แนวคิดการศึกษาใดก็ตามที่ไม่สามารถส่งเสริมให้เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงนั้นคือรากเหง้าของการศึกษาที่ล้มเหลว นี่คือการเตือนของโซเพนเฮาเออร์ที่ยังคงสะท้อนก้องในยุคปัญญาประดิษฐ์ และแม้ว่า อาเทอร์ โซเพนเฮาเออร์ อาจจะถูกจดจำในฐานะนักปรัชญาที่เชื่อว่าชีวิตมนุษย์โดยพื้นฐานแล้วมีความสุขมากกว่าทุกข์ แต่เรื่องความ “ว่าด้วยการศึกษา” (Ueber Erziehung) ได้เผยให้เห็นอีกด้านที่เป็นการวิพากษ์ระบบการศึกษาที่เฉื่อยคมและมีวิสัยทัศน์ก้าวไกลกว่ากาลสมัย

ข้อเสนอที่ว่าการศึกษาควรเริ่มจากระบบการรับรู้ตรงแล้วค่อยสร้างแนวคิดเป็นหลักการที่ทรงอิทธิพลและยังคงท้าทายแนวปฏิบัติแบบดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน ท่ามกลางโลกที่ข้อมูลถูกผลิตและบริโภคอย่างรวดเร็ว การวิพากษ์ด้านแนวคิดเรื่องการศึกษาของโซเพนเฮาเออร์ จึงไม่ใช่แค่เรื่องปรัชญาการศึกษาของศตวรรษที่ 19 เท่านั้น หากแต่เป็นคำถามเชิงปฏิบัติที่นักการศึกษาทุกยุคทุกสมัยต้องตอบให้ได้ว่าสังคมกำลังทำให้รากแก้วของต้นไม้ซึ้นฟ้าหรือไม่ เพราะนั่นคือการออกแบบแนวคิดด้านการศึกษาที่ผิดธรรมชาติของปัญญามนุษย์ในทัศนะของโซเพนเฮาเออร์

เอกสารอ้างอิง

- Cartwright, D. E. (2003). Locke as Schopenhauer's (Kantian) Philosophical Ancestor. Schopenhauer Jahrbuch, 84, 147-156.
- John Locke. (1690). An essay concerning human understanding. The Pennsylvania State University. Electronic Classics Series.
- Magee, B. (1997). The philosophy of Schopenhauer. Oxford: Oxford University Press.
- Nietzsche, F. (1965). Schopenhauer as educator (J. W. Hillesheim & M. R. Simpson, Trans.). Washington, DC.: Regnery Gateway.
- Schopenhauer, A. (1851). On education. In Parerga and Paralipomena (Vol. 2, E. F. J. Payne, Trans.). Oxford: Oxford University Press.
- _____. (1920). Arthur Schopenhauers sämtliche Werke: Vol. 5. Parerga und Paralipomena: Kleine philosophische Schriften (E. Grisebach & E. Bergmann, Eds.; 3rd ed.). Ditzingen: Philipp Reclam jun.

Guidelines for Creative Economy Product Prototype Development from Sacred Lotus

Trakul Chitwattanakorn^{1*}

¹North Bangkok University

*Corresponding author. E-mail: trakul.ch@northbkk.ac.th

ABSTRACT

This academic article presents a processual framework for transforming the natural and cultural capital of the sacred lotus (*Nelumbo nucifera*) into high-value products within the creative economy. A literature review revealed a critical research gap: previous studies often examined the botanical attributes or cultural symbolism of the lotus in isolation, lacking a systematic integration into commercial product design and community business models. To address this gap, this article proposes an integrated creative value chain comprising four core stages: 1) concept and product architecture design, 2) preliminary prototyping, 3) prototype development for testing, and 4) product evaluation and refinement. By fusing design thinking with contemporary food science, the framework outlines operational paths for two key lotus-based product lines with high economic potential: low-glycemic functional foods derived from lotus seeds and antioxidant-rich functional herbal beverages made from lotus stamens. Furthermore, the framework integrates small-scale pilot market testing and interactive sensory evaluations within a gastronomy tourism model. This combined approach allows visitors to engage directly through hands-on workshops, establishing an emotional connection and minimizing commercial risks for community enterprises while overcoming constraints like raw material seasonality and price volatility. Ultimately, this conceptual framework provides a practical roadmap for designers, local entrepreneurs, and community enterprises to transform bio-resources into distinctive intellectual property, empowering grassroots economies to compete sustainably in global markets.

Keywords: Product Prototype Development, Creative Design, Creative Economy, Sacred Lotus

แนวทางการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากบัวหลวง

ตระกูล จิตวัฒนากร^{1*}

¹มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

*Corresponding author. E-mail: trakul.ch@northbkk.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มุ่งนำเสนอกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการในการแปรรูปทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของบัวหลวงไปสู่ผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงในระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ที่ผ่านมายังขาดการศึกษาที่ร้อยเรียงคุณลักษณะทางกายภาพและจิตวิญญาณของบัวหลวงเข้ากับกระบวนการสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์และการยกย่องโมเดลธุรกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ บทความนี้จึงเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวผ่านห่วงโซ่คุณค่าสร้างสรรค์ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การออกแบบแนวคิดและสถาปัตยกรรมผลิตภัณฑ์ 2) การสร้างต้นแบบขั้นต้น 3) การพัฒนาต้นแบบเพื่อการทดสอบ และ 4) การประเมินและปรับปรุงผลิตภัณฑ์ โดยเน้นการบูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ระหว่างความคิดเชิงออกแบบและวิทยาศาสตร์การอาหารร่วมสมัย จำแนกการทดลองปฏิบัติการออกเป็น 2 กลุ่มผลิตภัณฑ์หลักที่มีศักยภาพเชิงประจักษ์ทางเศรษฐกิจสูง ได้แก่ ผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพจากเมล็ดบัวที่มีค่าดัชนีน้ำตาลต่ำ และผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มสมุนไพรฟังก์ชันจากเกสรบัวหลวงที่อุดมด้วยสารต้านอนุมูลอิสระ พร้อมทั้งเสนอโมเดลการทดสอบตลาดนำร่องขนาดย่อมและการสร้างประสบการณ์ร่วมในเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอาหาร ผ่านกิจกรรมเวิร์กช็อปและการประเมินเชิงประสาทสัมผัสในพื้นที่จริง เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดด้านฤดูกาลและราคาตกต่ำของวัตถุดิบสด ตลอดจนลดความเสี่ยงทางการค้า ผลลัพธ์จากกรอบแนวคิดนี้ช่วยแปรเปลี่ยนทรัพยากรฐานชีวภาพในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเป็นต้นแบบเชิงปฏิบัติการที่สำคัญสำหรับนักออกแบบ ผู้ประกอบการท้องถิ่น และวิสาหกิจชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากสู่การแข่งขันในตลาดระดับสากลได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์, การออกแบบสร้างสรรค์, เศรษฐกิจสร้างสรรค์, บัวหลวง

© 2026 JOMSD: Journal of Organizational Management and Social Development

บทนำ

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะกลไกสำคัญของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ ซึ่งมุ่งเน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ องค์ความรู้ และต้นทุนทางวัฒนธรรม มาเป็นปัจจัยหลักในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ (Howkins, 2001; UNCTAD, 2010) ในบริบทของเศรษฐกิจโลกปัจจุบันที่มีการแข่งขันสูง ประเทศต่าง ๆ จึงหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความแตกต่างและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเชิงเศรษฐกิจทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค ตลอดจนระดับชุมชน ซึ่งจากข้อมูลเชิงประจักษ์ของสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) พบว่า มูลค่าทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศไทยมีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) คิดเป็นสัดส่วนราวร้อยละ 6.81 GDP รวมทั้งประเทศ หรือมีมูลค่าสูงกว่า 1.1 ล้านล้านบาท ซึ่งกลุ่มสินค้าอุตสาหกรรมสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น อาหารไทย งานหัตถศิลป์ และการแพทย์แผนไทย ถือเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพสูงในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากและสร้างรายได้หมุนเวียนกลับสู่ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 2564)

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์เกิดจากบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ซึ่งมุ่งผลิตสินค้าและบริการที่ตอบสนองกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้ความรู้จากหลากหลายสาขาที่สะสมจนเกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ ความคิดสร้างสรรค์นี้ครอบคลุมงานศิลปะ วัฒนธรรม ดนตรี การออกแบบ และนวัตกรรมต่างๆ ซึ่งเมื่อมีการสร้างสรรค์จากหลายคนจะส่งผลให้เกิดสินค้าและบริการมากขึ้น จึงเป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่มีผลต่อการจ้างงาน การปรับกระบวนการผลิต และผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (อภิสิทธิ์ ไส้ตัญญู, 2552) นอกจากนี้ ความสร้างสรรค์ยังเป็นกระบวนการทางประสาทสัมผัสที่นำไปสู่อารมณ์เชิงบวก แม้จะสามารถอธิบายได้แต่ไม่สามารถให้คำจำกัดความที่ชัดเจนได้ ความคิดสร้างสรรค์ไม่ใช่พรสวรรค์ แต่เป็นทักษะที่สามารถเรียนรู้ได้ และแตกต่างจากนวัตกรรมซึ่งเป็นเรื่องภายนอก (แพรวฤทธิ์ ยอดแก้ว, 2564) ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงต้องผสมผสานกับความคิดริเริ่มของชุมชนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการใช้ทุนทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

หนึ่งในแนวทางสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์คือ การนำทรัพยากรท้องถิ่นรวมถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นองค์ความรู้เฉพาะถิ่น มาใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยประสานองค์ความรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม เทคโนโลยี ตลอดจนนวัตกรรมเข้าด้วยกัน (Throsby, 2010) แนวทางดังกล่าวไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับสินค้าและบริการเท่านั้น แต่ยังช่วยเพิ่มคุณค่า ส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างอัตลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์เพื่อก้าวสู่ตลาดสากล

สำหรับกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์นั้น การสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์ (Product Prototype Development) ถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะช่วยแปรเปลี่ยนแนวคิดเชิงสร้างสรรค์จากนามธรรมไปสู่รูปธรรมได้อย่างเป็นระบบ โดยต้นแบบผลิตภัณฑ์จะทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการทดลองแนวคิด ทดสอบการใช้งาน และประเมินศักยภาพของผลิตภัณฑ์ก่อนเข้าสู่กระบวนการผลิตจริง (Ulrich & Eppinger, 2008) กระบวนการดังกล่าวจะช่วยลดความเสี่ยงในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งปรับปรุงรูปแบบของสินค้าและบริการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคได้มากยิ่งขึ้น

ในบริบทของทรัพยากรท้องถิ่นไทย บัวหลวง (Sacred Lotus) เป็นหนึ่งในพืชน้ำ ที่มีความสำคัญและมีการใช้ประโยชน์อย่างหลากหลายในทวีปเอเชีย และประเทศในอาเซียนมาอย่างยาวนาน ทั้งในด้านการใช้เป็นพืชอาหาร ยารักษาโรค เครื่องประพิตความงาม ตลอดจนการใช้งานเพื่อเป็นไม้ดอกไม้ประดับ (สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน), 2565) บัวหลวง จัดเป็นไม้ล้มลุก มีอายุหลายปี ลำต้นมีทั้งเป็นเหง้าอยู่ใต้ดินและเป็นไหลอยู่เหนือดินใต้น้ำลักษณะของเหง้าเป็นท่อนยาว มีปล้องสีเหลืองอ่อนจนถึงสีเหลือง ในรากบัวหลวงมีสารที่มีคุณสมบัติเป็นสารฟีนอลิก (Phanrawi, 2017) บัวหลวงยังเป็นสัญลักษณ์สำคัญในด้านวัฒนธรรมศาสนา ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนในภูมิภาคนี้ สำหรับสังคมไทย บัวหลวงมีความเกี่ยวพันกับความเชื่อและถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนาอย่างลึกซึ้งนอกจากนี้ยังถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการประกอบอาหารเป็นสมุนไพร และประดิษฐ์เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านมาอย่างยาวนาน ในเชิงพาณิชย์ บัวหลวงจัดเป็นพืชเศรษฐกิจทางเลือกที่มีความสำคัญในหลายพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะในแถบภาคกลาง เช่น จังหวัดปทุมธานี นครปฐม และนนทบุรี ซึ่งมีพื้นที่เพาะปลูกรวมกันหลายพันไร่ และสามารถสร้างมูลค่าหมุนเวียนในตลาดพืชสมุนไพรและอาหารแปรรูป รวมถึงธุรกิจท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากส่วนต่าง ๆ ของบัวหลวง เช่น เมล็ด ราก ใบ และดอก สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย มีสารออกฤทธิ์ทางชีวภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการสูง บัวหลวงจึงมีศักยภาพที่เด่นชัดในการพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์มูลค่าเพิ่มสูง (Mukherjee et al., 2009)

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่ผ่านมา พบช่องว่างการวิจัยที่สำคัญ กล่าวคือ งานวิจัยส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นไปที่การศึกษาคุณลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของบัวหลวง สรรพคุณทางเภสัชวิทยา ในห้องปฏิบัติการ หรือการศึกษาในเชิงมานุษยวิทยาเกี่ยวกับมิติด้านศาสนาและความเชื่อเพียงอย่างเดียวหนึ่ง

(Tungmunthum et al., 2022) แต่ยังขาดการศึกษาที่เชื่อมโยงคุณค่าทางกายภาพและจิตวิญญาณของบัวหลวงเข้ากับกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์และการสร้างต้นแบบเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบ (Systematic Design Process) ที่สามารถนำไปสู่แนวทางปฏิบัติในเชิงพาณิชย์และการยกย่องโมเดลธุรกิจชุมชนได้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ บทความวิชาการฉบับนี้จึงได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยมุ่งเสนอกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ (Processual Framework) ที่ผสมผสานทางธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมของบัวหลวงเข้ากับกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) และวิทยาศาสตร์การอาหารร่วมสมัย ซึ่งความรู้ใหม่ทางวิชาการ (Academic Contribution) ของบทความนี้ คือการนำเสนอแนวทางการสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์จำแนกตาม value chain ของบัวหลวง 2 กลุ่มหลัก (อาหารเพื่อสุขภาพ เครื่องดื่มสมุนไพร) ควบคู่กับการเชื่อมโยงสู่โมเดลการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ใหม่แบบบูรณาการที่สามารถนำไปใช้เป็นตัวแบบเชิงปฏิบัติการสำหรับนักออกแบบ ผู้ประกอบการท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ระดับฐานรากได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

บทความวิชาการนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากบัวหลวง โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ 2) ศักยภาพและความสำคัญของบัวหลวงในมิติทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม และ 3) การบูรณาการแนวคิดทั้งสองส่วนเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากบัวหลวง ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชนและระดับประเทศต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์

แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการใช้ความคิดสร้างสรรค์ องค์ความรู้ ตลอดจนทรัพย์สินทางปัญญา มาขับเคลื่อนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับทรัพยากรท้องถิ่น (Howkins, 2001) แนวคิดดังกล่าวมองว่า ทรัพยากรที่เป็นทุนทางวัฒนธรรม อาทิ ศิลปะ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเอื้อให้เกิดความสามารถในการแข่งขันในตลาดระดับสากล และส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากทรัพยากรที่มีอยู่จริงในแต่ละพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (UNCTAD, 2010; UNESCO, 2013)

ในการขับเคลื่อนเชิงกระบวนการเพื่อปรับเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบนั้น จำเป็นต้องอาศัยกลไกการร้อยเรียงและถอดรหัสคุณค่าอย่างเป็นลำดับขั้น เริ่มต้นจากการสำรวจและคัดเลือกทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น นำเข้าสู่กระบวนการตีความคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อเปลี่ยนจากคุณค่านามธรรมให้กลายเป็นจุดขายเด่น จากนั้นจึงส่งต่อเข้าสู่กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ผสมผสานเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์การอาหารร่วมสมัย เพื่อนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์และเรื่องเล่าที่สะท้อนรากเหง้าดั้งเดิม แต่สามารถตอบสนองพฤติกรรมผู้บริโภคยุคใหม่ ซึ่งกระบวนการเชื่อมโยงที่สอดคล้องกันตลอดทั้งห่วงโซ่นี้ จะเป็นปัจจัยต้นทางที่นำไปสู่การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ที่ยากต่อการลอกเลียนแบบและการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนในระยะยาวในลักษณะของการสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงบูรณาการ ไม่ใช่เพียงการพัฒนาแบบแยกส่วน

สำหรับประเทศไทย มุ่งเน้นการพลิกโฉมโครงสร้างเศรษฐกิจผ่านการพึ่งพาความคิดสร้างสรรค์บนฐานรากวัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่น เทคโนโลยี และนวัตกรรมร่วมสมัย เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขัน และขับเคลื่อนมูลค่าผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงควบคู่กับการพัฒนาคุณค่าทางสังคมอย่างสมดุล (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) โดยมีสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน) หรือ CEA

เป็นหน่วยงานหลักในการสร้างนิเวศสร้างสรรค์ (Creative Ecosystem) ที่เอื้อต่อการรังสรรค์นวัตกรรมและการเริ่มต้นธุรกิจ (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์, 2564) โดยอาศัยบทบาทของชนชั้นสร้างสรรค์ในการขับเคลื่อนแนวคิดใหม่ ๆ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูง (Florida, 2002) ในบริบทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์จำเป็นต้องคำนึงถึงมิติของประสบการณ์ผู้บริโภค ซึ่ง Pine & Gilmore (2011) อธิบายว่า ผู้บริโภคในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับความหมาย เรื่องราว และประสบการณ์ที่ได้รับจากผลิตภัณฑ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จึงต้องถอดรหัสเชื่อมโยงกับทุนทางวัฒนธรรม (Throsby, 2010) เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ประจำถิ่นอันจะสร้างเอกลักษณ์ที่ยากจะลอกเลียนแบบ และเพิ่มศักยภาพการแข่งขันในตลาดได้อย่างยั่งยืน (Richards, 2011; Smith, 2015)

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ จะต้องเริ่มจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของบุคคลอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในสร้างสรรค์สินค้า ผลิตภัณฑ์และการบริการ โดยบูรณาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนวัตกรรมสมัยใหม่เพื่อขับเคลื่อนสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน การสร้างสรรค์ทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมและวัฒนธรรม ช่วยสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นระบบเศรษฐกิจที่ต้องมีการพัฒนาร่วมกันเพื่อให้เกิดเป็นสินค้า ผลิตภัณฑ์หรืออุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (แพรรีทอร์ ยอดแก้ว, 2565)

อย่างไรก็ตาม หัวใจสำคัญที่จะขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมและแนวคิดนามธรรมเหล่านี้ให้เกิดขึ้นได้จริงคือ กระบวนการสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่ง Ulrich & Eppinger (2008) อธิบายว่า ต้นแบบผลิตภัณฑ์ คือ รูปแบบจำลองของผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นเพื่อการทดลอง ทดสอบฟังก์ชัน และประเมินความเป็นไปได้ก่อนนำไปสู่กระบวนการผลิตจริง โดยในบริบทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กระบวนการออกแบบและพัฒนาต้นแบบสามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนเชิงลึก ดังนี้

1. การออกแบบแนวคิดและสถาปัตยกรรมผลิตภัณฑ์ การนำทุนทางวัฒนธรรมหรือเรื่องราวท้องถิ่นมาตีความและสร้างภาพร่าง ผสมผสานรูปทรง ลักษณะการใช้สอย และการกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ให้ชัดเจน
2. การสร้างต้นแบบขั้นต้น การใช้วัสดุที่หาได้ง่ายหรือซอฟต์แวร์จำลอง 3 มิติ เพื่อทดสอบสัดส่วน รูปทรง และการยึดจับในเบื้องต้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งช่วยลดต้นทุนในการแก้ไขโครงสร้าง
3. การพัฒนาต้นแบบเพื่อการทดสอบ การผลิตต้นแบบเสมือนจริงที่ใช้วัสดุและกระบวนการใกล้เคียงกับการผลิตจริง เพื่อนำไปทดสอบคุณสมบัติทางกายภาพ เกสซ์วิทยา หรือประสาทสัมผัส
4. การประเมินและปรับปรุง การนำต้นแบบไปทดลองใช้งานจริงกับผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลย้อนกลับ มาพัฒนาสู่ความสมบูรณ์แบบ

ทั้งนี้ ต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่มีประสิทธิภาพ จะต้องประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลักที่สำคัญ ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านอรรถประโยชน์และนวัตกรรม ต้นแบบต้องสามารถแก้ปัญหา หรือใช้งานได้จริงตามหลักวิศวกรรมและการออกแบบ มีการใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของวัสดุฐานชีวภาพ
2. องค์ประกอบด้านอัตลักษณ์และเรื่องเล่า ต้นแบบต้องสะท้อนสุนทรียภาพ คุณค่าทางจิตวิญญาณ หรือสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นผ่านรูปทรง สี สัน หรือพื้นผิว เพื่อสร้างความผูกพันเชิงอารมณ์กับผู้บริโภค
3. องค์ประกอบด้านความเป็นไปได้เชิงพาณิชย์และสิ่งแวดล้อม ต้นแบบต้องสามารถประเมินต้นทุนการผลิต ข้อจำกัดของวัสดุในท้องถิ่น และต้องคำนึงถึงความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน

เพื่อให้เห็นภาพกระบวนการดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม การสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากบัวหลวงสามารถบูรณาการองค์ประกอบและกระบวนการข้างต้นได้ในหลากหลายมิติ เช่น การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพจากเมล็ดบัว ที่ต้องเริ่มต้นจากการออกแบบสถาปัตยกรรมผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับคุณค่าโภชนาการตามธรรมชาติ นำเนื้อเมล็ดบัวที่มีความหอมมันมาผสมผสานในสูตรตำรับขนมหรืออาหารว่างเพื่อสุขภาพ ร่วมกับการออกแบบบรรจุภัณฑ์ต้นแบบที่ได้รับแรงบันดาลใจจากรูปทรงทางธรรมชาติของฝักบัวหลวง

และทำการทดสอบเนื้อสัมผัสรวมถึงความพึงพอใจในกลุ่มตัวอย่างผู้บริโภคก่อนผลิตจริง หรือในมิติเครื่องตีผสมปูนไฟร้อมสมัย การพัฒนาต้นแบบเครื่องตีจากเกสรบัวหลวง ที่ต้องผ่านการทดลองเชิงเทคนิคในการอบแห้ง และการเบลนด์ร่วมกับสมุนไพรท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อสร้างสูตรเครื่องตีที่มีรสชาติและเอกลักษณ์เฉพาะตัว ผสมผสานเรื่องเล่าภูมิปัญญาพื้นบ้านแต่บรรจุในระบบบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัยและยืดอายุการเก็บรักษาได้ดี ตอบโจทย์แนวคิดการบริโภคเพื่อสุขภาวะที่ดี (Well-being) ในตลาดระดับชุมชนและอุตสาหกรรมขนาดย่อม

ดังนั้น การสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงไม่ใช่เพียงแค่การสร้างสิ่งจำลองเพื่อความสวยงาม แต่เป็นกระบวนการบูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ ทั้งเศรษฐศาสตร์สร้างสรรค์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และทุนวัฒนธรรมภูมิปัญญา ผ่านขั้นตอนที่เป็นระบบ เพื่อแปรเปลี่ยนทรัพยากรท้องถิ่นให้กลายเป็นสินทรัพย์ที่มีมูลค่าสูงและขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างแท้จริง

ศักยภาพและความสำคัญของบัวหลวงในมิติทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม

บัวหลวง (ชื่อวิทยาศาสตร์: *Nelumbo nucifera*) เป็นพืชน้ำที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศของท้องถิ่นไทย ซึ่งส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ รวมไปถึงสัญลักษณ์ในเชิงวัฒนธรรมทางศาสนา และสอดแทรกอยู่ในวิถีชีวิตของมนุษย์ในหลายประเทศของทวีปเอเชีย โดยเฉพาะประเทศจีน อินเดีย ญี่ปุ่น รวมถึงประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Mukherjee et al., 2009) พืชชนิดนี้จัดอยู่ในวงศ์ Nelumbonaceae มีความโดดเด่นในเชิงกายภาพ คือ มีใบขนาดใหญ่ที่ชูอยู่เหนือผิวน้ำ โดยส่วนใหญ่แล้วมีดอกสีชมพูและสีขาว มีกลิ่นหอมและความสวยงามที่เป็นเอกลักษณ์ ด้วยลักษณะทางกายภาพดังกล่าว บัวหลวงจึงถูกเพาะปลูกเพื่อประโยชน์ในการบริโภค และใช้ประโยชน์ในส่วนต่าง ๆ รวมถึงประโยชน์ทางวัฒนธรรมและการประดับตกแต่งภูมิทัศน์ให้สวยงาม สำหรับประเทศไทย บัวหลวงมีความสำคัญ ผูกพันแนบแน่นไปกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในฐานะไม้ดอกที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติ คนไทยนิยมนำดอกบัวมาบูชาพระและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเลือกตัดดอกระยะดอกตูมมาใช้งาน (ภาณุพล หงส์ภักดี, 2556)

เมื่อพิจารณาในมิติเชิงประจักษ์ทางเศรษฐกิจ บัวหลวงถือเป็นพืชเศรษฐกิจชุมชนที่มีการเพาะปลูกกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย โดยมีพื้นที่ปลูกสำคัญหลักในจังหวัดนครปฐม ปทุมธานี พิจิตร และอุบลราชธานี ซึ่งสร้างรายได้หมุนเวียนให้แก่เกษตรกรในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนในปัจจุบันเริ่มเผชิญกับข้อจำกัดด้านวัตถุดิบที่สำคัญ เนื่องจากปริมาณผลผลิตบัวหลวงมักแปรผันตามฤดูกาลและสภาวะภัยแล้ง อีกทั้งการจำหน่ายส่วนใหญ่ยังคงเน้นการขายในรูปแบบวัตถุดิบสด ส่งผลให้ราคาผลผลิตตกต่ำในช่วงฤดูน้ำหลาก ในขณะเดียวกัน แนวโน้มตลาดผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ และตลาดอาหารฟังก์ชัน ทั้งในระดับประเทศและสากลกำลังเติบโตอย่างก้าวกระโดด ผู้บริโภคยุคใหม่มีความต้องการอาหารและเครื่องดื่มที่มาจากธรรมชาติ 100% มีคุณประโยชน์เชิงการป้องกันโรค และสอดแทรกเรื่องราวทางวัฒนธรรม บริบทดังกล่าวจึงกลายเป็นโอกาสครั้งสำคัญของวิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการท้องถิ่น (เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปบัวหลวงบ้านคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม) ในการนำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพและเพิ่มมูลค่าทางการตลาดของผลิตภัณฑ์แปรรูปจากบัวหลวง เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดด้านราคาวัตถุดิบสดและสร้างรายได้ที่มั่นคงอย่างยั่งยืน

ในสังคมไทยนั้น บัวหลวงถือเป็นพืชที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้คนมาช้านาน ซึ่งปรากฏในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม รวมไปถึงเศรษฐกิจ อาทิเช่น การใช้ดอกบัวเพื่อแสดงความเคารพสักการะพระพุทธรูป อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งของแรงบันดาลใจที่ศิลปินนำเอาความงามของบัวมาดัดแปลงเป็นรูปแบบและองค์ประกอบที่ใช้ประดับงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นประติมากรรม สถาปัตยกรรม ซึ่งจะปรากฏให้เห็นตามสถานที่สำคัญทางศาสนา รวมถึงปราสาทราชวัง ยิ่งไปกว่านั้น บัวหลวงยังมีบทบาท

ในด้านการประดับตกแต่งภูมิทัศน์ตามแหล่งท่องเที่ยว หรือแม้แต่แหล่งปลูกบัวหลายแห่งก็ถูกดัดแปลงให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ (Mukherjee et al., 2009)

สำหรับการใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจเพื่อนำมาสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้น ส่วนประกอบของบัวหลวงที่มีคุณลักษณะเด่นและสอดคล้องกับแนวทางการแปรรูปในห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแบ่งออกเป็นส่วนสำคัญ 2 ส่วนหลัก ได้แก่

1. เมล็ดบัว (Lotus Seed) เป็นส่วนที่มีศักยภาพสูงสุดในการนำมาบริโภคและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพ เนื่องจากมีรสชาติหวานมันและมีคุณค่าทางโภชนาการที่โดดเด่นอย่างยิ่ง ในเชิงวิทยาศาสตร์การอาหาร เมล็ดบัวหลวงสดประกอบด้วยโปรตีนคุณภาพดีในปริมาณสูง (ประมาณร้อยละ 23) มีคาร์โบไฮเดรตประเภทคอมเพล็กซ์ แป้งต่ำ และมีไขมันอิ่มตัวในระดับที่ต่ำมาก นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งรวมของแร่ธาตุสำคัญหลายชนิด เช่น ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม แมกนีเซียม และธาตุเหล็ก รวมถึงวิตามินบีชนิดต่าง ๆ สารพฤกษเคมีทางเภสัชภัณฑ์ที่เด่นชัดของเมล็ดบัวคือการเป็นอาหารที่มีค่าดัชนีน้ำตาลต่ำ ช่วยควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด มีสารต้านอนุมูลอิสระกลุ่มฟลาโวนอยด์ที่ช่วยชะลอความเสื่อมของเซลล์ ตลอดจนมีกรดอะมิโนจำเป็นครบถ้วนที่ช่วยซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอและบำรุงระบบประสาท ด้วยคุณสมบัติเหล่านี้ เมล็ดบัวจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการแปรรูปเป็นขนมหวานพื้นบ้านดั้งเดิมหรือซูปแบบจีนเท่านั้น แต่มีศักยภาพสูงในการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาสร้างสรรค์เป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์อาหารฟังก์ชัน เช่น ขนมขบเคี้ยวเพื่อสุขภาพ ผลิตภัณฑ์เบเกอรี่สูตรลดน้ำตาลสำหรับผู้ป่วยเบาหวาน หรืออาหารเสริมโปรตีนจากพืชที่สอดคล้องกับแนวโน้มตลาดผู้บริโภคยุคใหม่ได้อย่างดีเยี่ยม (Tungmunthum et al., 2022)

2. เกสรบัวหลวง (Lotus Stamen) เป็นส่วนประกอบที่มีคุณค่าทางยาและพิษวิทยาสูงที่สุดส่วนหนึ่งของบัวหลวง ซึ่งในตำรายาแผนโบราณของไทยมักจัดเกสรบัวหลวงแห้งให้อยู่ในพิภพยาเกสรทั้งห้าที่มีฤทธิ์บำรุงหัวใจ แก้ไข้ และบำรุงกำลัง ในเชิงเคมีและเภสัชวิทยาปัจจุบันพบว่า เกสรบัวหลวงเป็นแหล่งสะสมของสารประกอบฟีนอลิก และสารกลุ่มฟลาโวนอยด์เข้มข้น โดยเฉพาะสารแคมป์เฟอร์อล และเคอซิทิน ซึ่งมีฤทธิ์ในการต้านอนุมูลอิสระที่สูงมาก มีกลไกช่วยปกป้องระบบหลอดเลือดและหัวใจ ลดการอักเสบในระดับเซลล์ ป้องกันการเกิดริ้วรอย และมีฤทธิ์กระตุ้นระบบประสาทส่วนกลางอย่างอ่อน ส่งผลให้ช่วยลดความเครียด สร้างความรู้สึกผ่อนคลาย และทำใหนอนหลับสบายยิ่งขึ้น ศักยภาพเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของเกสรบัวหลวงจึงมุ่งเน้นไปที่การนำมาทดลองเชิงเทคนิคในการอบแห้งและผสมผสานร่วมกับพืชสมุนไพรตัวอื่น เพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบเครื่องดื่มสมุนไพรผสมยี้ เครื่องดื่มฟังก์ชันประเภทชะลอวัย หรือชาสมุนไพรรูปแบบใหม่ที่เน้นการบำบัดทางอารมณ์และสุขภาพ ซึ่งเป็นกลุ่มผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็วในตลาดระดับสากล

นอกจากบัวหลวงจะถูกนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการประกอบอาหารและประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรมจากส่วนประกอบสำคัญข้างต้นแล้วนั้น บัวหลวงยังได้รับความสนใจในการใช้ประโยชน์เชิงการแพทย์และเภสัชวิทยาอีกด้วย จากงานวิจัยหลายชิ้นพบว่า บัวหลวงมีสารที่ออกฤทธิ์ในทางชีวภาพหลายชนิด ได้แก่ ฟลาโวนอยด์ อัลคาลอยด์ และโพลีฟีนอล ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นสารต้านอนุมูลอิสระ สารต้านการอักเสบ และอาจมีฤทธิ์ในการป้องกันโรคบางชนิด (Mukherjee et al., 2009; Tungmunthum et al., 2022) จากสาเหตุดังกล่าว บัวหลวงจึงถูกนำมาศึกษาเพื่อพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ รวมไปถึงเป็นผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร ตลอดจนเครื่องดื่มจากสารสกัดธรรมชาติ

ในมิติทางวัฒนธรรม บัวหลวงเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่สะท้อนถึงความบริสุทธิ์ ความงดงาม และการตื่นรู้ทางจิตวิญญาณ โดยเฉพาะในศาสนาพุทธนั้น มักจะใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงถึงการหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย ซึ่งมีความหมายที่ลึกซึ้งซ่อนอยู่ภายใต้ลักษณะทางกายภาพ กล่าวคือ บัวหลวงเป็นพืชที่เจริญเติบโตในน้ำที่มีโคลนตม หากแต่สามารถออกดอกผลิบานได้อย่างสวยงามเหนือผิวน้ำได้ ซึ่งความหมาย

เชิงสัญลักษณ์ที่ได้กล่าวมานี้ ทำให้บัวหลวงถูกนำไปใช้เป็นแรงบันดาลใจในการรังสรรค์ผลงานทางศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และงานออกแบบในวัฒนธรรมที่หลากหลาย (Ward, 1952)

เพื่อให้เห็นภาพกระบวนการดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม การสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากบัวหลวง สามารถบูรณาการองค์ประกอบและกระบวนการข้างต้นได้ในหลากหลายมิติ เช่น การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพจากเมล็ดบัว ที่ต้องเริ่มต้นจากการออกแบบสถาปัตยกรรมผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับคุณค่าโภชนาการตามธรรมชาติ นำเนื้อเมล็ดบัวที่มีความหอมมันมาผสมผสานในสูตรตำรับขนมหรืออาหารว่างเพื่อสุขภาพ ร่วมกับการออกแบบบรรจุภัณฑ์ต้นแบบที่ได้รับแรงบันดาลใจจากรูปทรงทางธรรมชาติของฝักบัวหลวง และทำการทดสอบเนื้อสัมผัสรวมถึงความพึงพอใจในกลุ่มตัวอย่างผู้บริโภคก่อนผลิตจริง หรือในมิติเครื่องดื่มสมุนไพรร่วมสมัย การพัฒนาต้นแบบเครื่องดื่มจากเกสรบัวหลวง ที่ต้องผ่านการทดลองเชิงเทคนิคในการอบแห้งและการเบลนด์ร่วมกับสมุนไพรท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อสร้างสูตรเครื่องดื่มที่มีรสชาติและเอกลักษณ์เฉพาะตัว ผสมผสานเรื่องเล่าภูมิปัญญาพื้นบ้านแต่บรรจุในระบบบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัยและยืดอายุการเก็บรักษาได้ดี ตอบโจทย์แนวคิดการบริโภคเพื่อสุขภาพที่ดีในตลาดระดับชุมชนและอุตสาหกรรมขนาดย่อม

ดังนั้น การสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงไม่ใช่เพียงแค่การสร้างสิ่งจำลองเพื่อความสวยงาม แต่เป็นกระบวนการบูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ ทั้งเศรษฐศาสตร์สร้างสรรค์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และทุนวัฒนธรรมภูมิปัญญา ผ่านขั้นตอนที่เป็นระบบ เพื่อแปรเปลี่ยนทรัพยากรท้องถิ่นให้กลายเป็นสินทรัพย์ที่มีมูลค่าสูงและขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน

การสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากบัวหลวง

การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากบัวหลวงในบริบทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์สามารถดำเนินการผ่านกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างองค์ความรู้และบูรณาการศาสตร์ด้านทรัพยากรชีวภาพเข้ากับการออกแบบผลิตภัณฑ์และการการตลาดเชิงสร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการแปลงทรัพยากรธรรมชาติให้กลายเป็นสินค้าและบริการที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งสามารถยกระดับท้องถิ่นและสร้างผลิตภัณฑ์ที่เข้าสู่การแข่งขันในตลาดระดับสากลได้ (Howkins, 2001; Throsby, 2010) โดยขั้นตอนสำคัญของการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์จากบัวหลวงสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. การสำรวจทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนแรกของการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คือ การสำรวจและศึกษาศักยภาพของทรัพยากรในพื้นที่ รวมไปถึงการรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากบัวหลวง การศึกษาในขั้นตอนนี้มุ่งเน้นการทำความเข้าใจวิถีการใช้ประโยชน์จากบัวหลวงในวิถีชีวิตของชุมชน เช่น การใช้เมล็ดบัวมาเป็นวัตถุดิบหลักในการประกอบอาหารและทำเป็นขนมพื้นบ้าน หรือการใช้เกสรบัวในการแปรรูปเป็นเครื่องดื่มสมุนไพรเพื่อสุขภาพ

นอกจากนี้ การสำรวจทรัพยากรยังหมายรวมถึงการวิเคราะห์ศักยภาพของส่วนประกอบที่มีคุณลักษณะเด่นและสอดคล้องกับแนวทางการแปรรูปในห่วงโซ่มูลค่า โดยมีความสอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคปัจจุบันที่กำลังหันมาสนใจดูแลสุขภาพเพื่อการอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน ในขณะเดียวกันจากหลักฐานทางวิทยาศาสตร์การอาหารและเภสัชวิทยาพบว่า บัวหลวงมีคุณสมบัติและสรรพคุณทางยาที่โดดเด่น โดยเฉพาะการเป็นแหล่งสะสมของสารประกอบฟีนอลิก และสารกลุ่มฟลาโวนอยด์เข้มข้น ซึ่งมีคุณสมบัติเป็นสารต้านอนุมูลอิสระ สารต้านการอักเสบ และมีคุณค่าทางโภชนาการสูง มุ่งเน้นการบำรุงร่างกายเพื่อสุขภาพที่ดี ซึ่งสามารถนำไปสร้างและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์อาหารฟังก์ชันและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพร่วมสมัยได้ (Mukherjee et al., 2009; Tungmunthum et al., 2022) สำหรับขั้นตอนของการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรและภูมิปัญญา

ท้องถิ่น จึงถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดทิศทางของการสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากการช่วยให้การออกแบบผลิตภัณฑ์สามารถสะท้อนกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และสร้างความแตกต่างเพื่อประโยชน์ในการแข่งขันทางการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์

เมื่อผ่านขั้นตอนการสำรวจทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วนั้น ขั้นตอนสำคัญต่อมาคือขั้นตอนการพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์ (Product Concept Development) ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการในการแปลงข้อมูลที่ได้ศึกษา ตลอดจนองค์ความรู้ที่ได้จากขั้นตอนก่อนหน้านี้ให้กลายเป็นแนวคิดของผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ถูกสร้างขึ้น การพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์ในบริบทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์นั้น มักจะให้ความสำคัญกับการผสมผสานความคิดสร้างสรรค์เข้ากับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยจะต้องมีความสอดคล้องกันอย่างเหมาะสมกับความต้องการของตลาดในขณะนั้นด้วย (Brown, 2008)

สำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากบั่วหลวงในกรอบแนวทางนี้ มุ่งเน้นการแปรรูปผ่านห่วงโซ่คุณค่า ใน 2 กลุ่มผลิตภัณฑ์หลักที่มีความเป็นไปได้สูงในระดับชุมชนและการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อม ได้แก่

2.1 ผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพจากเมล็ดบั่ว (Saeed et al., 2025) เป็นการนำเมล็ดบั่วหลวงซึ่งเป็นแหล่งโปรตีนและคาร์โบไฮเดรตเชิงซ้อนคุณภาพดี มีค่าดัชนีน้ำตาลต่ำ มาผ่านกระบวนการคิดเชิงออกแบบและนวัตกรรมการแปรรูปอาหารปลอดภัย เพื่อสร้างสรรค์เป็นต้นแบบอาหารฟังก์ชันหรือขนมขบเคี้ยวเพื่อสุขภาพร่วมสมัย ที่ยังคงคุณค่าทางโภชนาการดั้งเดิม แต่ปรับเปลี่ยนรูปลักษณ์และเนื้อสัมผัสให้ตอบโจทย์วิถีชีวิตและการบริโภคของคนรุ่นใหม่

2.2 ผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มสมุนไพรจากเกสรบั่วหลวง เป็นการยกระดับส่วนประกอบที่มีมูลค่าและความเป็นยาสูง โดยมุ่งเน้นการสกัดและรักษาปริมาณของสารประกอบฟีนอลิกและสารกลุ่มฟลาโวนอยด์ ที่มีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระสูงและบำรุงระบบหลอดเลือดหัวใจ นำมาทดลองเชิงเทคนิคในการเบลนด์ร่วมกับพืชสมุนไพรท้องถิ่นอื่น ๆ เพื่อพัฒนาเป็นชาสมุนไพรรูปแบบใหม่ หรือเครื่องดื่มฟังก์ชันเพื่อความผ่อนคลายและสุขภาพที่ดี (อ้อยทิพย์ ผู้พัฒนา และคณะ, 2553)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ดังกล่าวควรคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญสามประการ ได้แก่ 1) ความเป็นไปได้ในการผลิต โดยจะต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนว่าผลิตภัณฑ์ที่ต้องการสร้างนั้นสามารถทำได้บนพื้นฐานของทรัพยากรและเทคโนโลยีที่มีอยู่ในท้องถิ่น 2) ความต้องการของตลาด ผลิตภัณฑ์ที่สร้างมานั้นจะต้องสอดคล้องกับอุปสงค์ของตลาด เพื่อประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ ที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค ยุคปัจจุบันที่มุ่งเน้นผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ และ 3) ความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ผลิตภัณฑ์ที่สร้างมานั้นจะต้องมีความเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ รวมถึงภูมิปัญญาที่ตกทอดมาจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อที่จะได้สืบสานและรักษาให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน โดยการบูรณาการองค์ประกอบเหล่านี้เข้าด้วยกันจะช่วยให้ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นมานั้นมีความโดดเด่นและสามารถสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์

การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ (Prototype Development) เป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยให้แนวคิดผลิตภัณฑ์สามารถถูกนำมาทดลองและพัฒนาในรูปแบบที่เป็นรูปธรรม การสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์จะช่วยให้ผู้พัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถประเมินคุณภาพของผลิตภัณฑ์ในด้านต่าง ๆ เช่น รูปแบบการใช้งาน ความสวยงาม ความเหมาะสมของวัสดุ และความเป็นไปได้ในการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม (Ulrich & Eppinger, 2008) โดยในมิติของผลิตภัณฑ์ฐานชีวภาพสร้างสรรค์ กระบวนการนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการทดสอบรูปลักษณ์ภายนอกเท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึงการทดสอบทางกายภาพและประสาทสัมผัสของเนื้อผลิตภัณฑ์ เพื่อให้มั่นใจในมาตรฐานความปลอดภัยและคุณภาพของอาหารและเครื่องดื่ม ก่อนที่จะส่งต่อเข้าสู่กระบวนการทดลองตลาดต่อไป

ในกระบวนการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง นักออกแบบผลิตภัณฑ์ และนักพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหาร อาจนำลักษณะเฉพาะของดอกบัว เช่น รูปทรง สี สัน หรือแม้แต่สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อาทิเช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากรูปทรงของดอกบัว หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านอาหารที่มีการนำเสนอในรูปแบบที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดไปสู่การเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy Tourism) ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่มากกว่าการกินอาหาร กล่าวคือ สามารถมีประสบการณ์ที่มีส่วนร่วมกับขั้นตอนในการผลิตของอาหาร ทั้งยังได้เรียนรู้ภูมิหลังของอาหารท้องถิ่นที่ถูกพัฒนามาจากวัตถุดิบที่ได้จากชุมชน โดยกลไกการสร้างประสบการณ์ร่วมในเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอาหารผ่านต้นแบบผลิตภัณฑ์ สามารถจำแนกขั้นตอนปฏิบัติการออกเป็น 3 แง่มุมหลัก ดังนี้

3.1 การทดสอบเชิงประสาทสัมผัสในพื้นที่จริง (On-site Sensory Evaluation) การนำต้นแบบผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพและเครื่องดื่มสมุนไพรจากบัวหลวง ไปเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและผู้บริโภคในชุมชนได้ทดลองชิมในกิจกรรมสาธิต เพื่อประเมินความพึงพอใจในด้านรสชาติ กลิ่น สัมผัส และการรับรู้สัญลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

3.2 การเชื่อมโยงเรื่องราวกับกิจกรรมเวิร์กช็อป (Interactive Storytelling Workshop) การเปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้เห็นหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบ เช่น การเรียนรู้เทคนิคการเลือกเมล็ดบัว การอบแห้งเกสรบัวหลวง หรือการทดลองบรรจุผลิตภัณฑ์ลงในบรรจุภัณฑ์สร้างสรรค์ที่ออกแบบไว้ ซึ่งช่วยสร้างความผูกพันเชิงอารมณ์ (Emotional Connection) และเพิ่มคุณค่าเชิงประสบการณ์ขั้นสูง

3.3 การเก็บข้อมูลสะท้อนกลับเพื่อพัฒนานวัตกรรม (Iterative Feedback Loop) การใช้เครื่องมือ เช่น แบบสอบถาม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ หรือการสังเกตพฤติกรรมการเลือกซื้อต้นแบบของนักท่องเที่ยว เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะและข้อจำกัดในมิติต่าง ๆ นำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการปรับปรุงสัดส่วนวัตถุดิบ รสชาติ หรือฟังก์ชันของบรรจุภัณฑ์

ในขณะเดียวกัน กระบวนการพัฒนาต้นแบบควรมุ่งเน้นกระบวนการทดลองใช้งานและรับฟังความคิดเห็นจากผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่องเป็นระบบในทุกลำดับขั้น เพื่อนำเอาข้อเสนอแนะดังกล่าวมาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อให้ต้นแบบผลิตภัณฑ์จากบัวหลวงที่พัฒนาขึ้น มีความพร้อมทั้งในด้านความมั่นคงทางวิศวกรรมอาหาร สุขภาพทางศิลปวัฒนธรรม และขีดความสามารถทางการแข่งขันเชิงพาณิชย์อย่างแท้จริง

4. การทดสอบตลาดและการปรับปรุงผลิตภัณฑ์

ขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ คือ การทดสอบตลาด (Market Testing) และการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ก่อนนำที่จะไปผลิตและจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ การทดสอบตลาดมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิกิริยาและความคิดเห็นของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ รวมถึงการประเมินความเป็นไปได้ทางธุรกิจ เช่น ต้นทุนในการผลิต การกำหนดราคาจำหน่าย รวมไปถึงช่องทางในการจัดจำหน่าย (Kotler & Keller, 2016) ซึ่งในบริบทของผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ฐานชีวภาพจากบัวหลวง กระบวนการนี้ถือเป็นมาตรการลดความเสี่ยงทางการค้า เพื่อให้มั่นใจว่าผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นสามารถตอบสนองพฤติกรรมผู้บริโภคที่แท้จริงและสร้างความคุ้มค่าในห่วงโซ่อุปทานชุมชน

การทดสอบตลาด สามารถดำเนินการผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดแสดงผลิตภัณฑ์ในงานจัดแสดงสินค้า การทดลองจำหน่ายในตลาดชุมชน หรือแม้แต่การเก็บข้อมูลจากข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของผู้บริโภคผ่านการทำแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก ตลอดจนการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยกระบวนการทดสอบตลาดและวิเคราะห์ความเป็นไปได้เชิงพาณิชย์สามารถจำแนกออกเป็น 3 ขั้นตอนเชิงลึก ดังนี้

4.1 การทดลองตลาดนำร่องขนาดย่อม เป็นการนำต้นแบบอาหารเพื่อสุขภาพจากเมล็ดบัวและเครื่องดื่มเกสรบัวหลวงเข้าสู่พื้นที่ตลาดจริงในวงจำกัด เช่น ตลาดนัดชุมชน ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อสังเกตพฤติกรรม การตัดสินใจซื้อจริง อัตราการซื้อซ้ำ และศึกษาความไวต่อราคาของผู้บริโภคต่อคุณค่าและเรื่องเล่าของแบรนด์

4.2 การวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนและความคุ้มค่าทางธุรกิจ การนำข้อมูลราคาวัตถุดิบบัวหลวง บรรจุภัณฑ์ และกระบวนการผลิตแปรรูปในชุมชนมาคำนวณหาราคาทุนที่แท้จริง เพื่อกำหนดกลยุทธ์การตั้งราคาจำหน่ายที่เหมาะสมสอดคล้องกับคุณค่าผลิตภัณฑ์ ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์จุดคุ้มทุน เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงทางการเงินแก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

4.3 การปรับปรุงผลิตภัณฑ์เชิงสัญลักษณ์และสถาปัตยกรรมแบรนด์ เป็นการนำข้อมูลย้อนกลับเชิงปริมาณและคุณภาพที่จัดเก็บได้ มาประมวลผลเพื่อนำมาปรับปรุงตัวผลิตภัณฑ์ครั้งสุดท้าย เช่น การปรับปรุงสัดส่วนรสชาติ ความคงตัวของสูตรอาหาร หรือการปรับโครงสร้างกราฟิกและฟังก์ชันของบรรจุภัณฑ์ ให้มีความสมบูรณ์แบบและสอดคล้องกับมาตรฐานการรับรองสากล

ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการทดสอบตลาดนั้นจะถูกนำมาใช้ในการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ให้มีความเหมาะสมทั้งในด้านคุณภาพ รูปแบบของสินค้า รวมไปถึงการกำหนดตำแหน่งทางการตลาด เพื่อให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และการดำเนินธุรกิจอย่างถูกต้องทางขององค์กรธุรกิจที่สร้างผลิตภัณฑ์ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน (OECD, 2014) อันจะนำไปสู่การยกระดับขีดความสามารถการแข่งขันของชุมชนจากผู้ผลิตวัตถุดิบต้นน้ำ สู่การเป็นผู้ประกอบการสร้างสรรค์ปลายน้ำในระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่อย่างแท้จริง

บทสรุป

การสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากบัวหลวง จึงเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผสานกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งนวัตกรรมสมัยใหม่มาพัฒนาเพื่อสร้างคุณค่า และสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงได้มุ่งเน้นบทบาทของการใช้ความคิดสร้างสรรค์ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และต้นทุนทางวัฒนธรรมในการนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้าและบริการ ซึ่งช่วยสร้างความแตกต่างของสินค้าให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันในระบบเศรษฐกิจยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน ที่ยังต้องอาศัยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถสะท้อนคุณค่าทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนมิติด้านสิ่งแวดล้อม ให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์ส่งผลต่อความยั่งยืนให้กับพื้นที่ท้องถิ่น และประเทศต่อไป

จากการสังเคราะห์แนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทความนี้ พบว่า บัวหลวงเป็นทรัพยากรชีวภาพที่มีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เนื่องจากเป็นพืชที่มีคุณค่าต่อมิติทางวัฒนธรรม ศาสนา และเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก อีกทั้งส่วนประกอบสำคัญของบัวหลวงสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะในมิติการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพจากเมล็ดบัว และผลิตภัณฑ์เครื่องดื่มสมุนไพรฟังก์ชันจากเกสรบัวหลวง ซึ่งเป็นส่วนประกอบที่อุดมไปด้วยคุณค่าโภชนาการที่โดดเด่น ตลอดจนสารประกอบฟีนอลิกและสารกลุ่มฟลาโวนอยด์ที่มีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระสูง สรรพคุณทางชีวภาพเหล่านี้เมื่อนำมาผสมเข้ากับความคิดสร้างสรรค์เชิงการออกแบบและวิทยาศาสตร์การอาหารสมัยใหม่ จะช่วยให้สามารถนำไปต่อยอดสู่การเป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งยังสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม การนำทรัพยากรชีวภาพอย่างบัวหลวงมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยกระบวนการในการพัฒนา

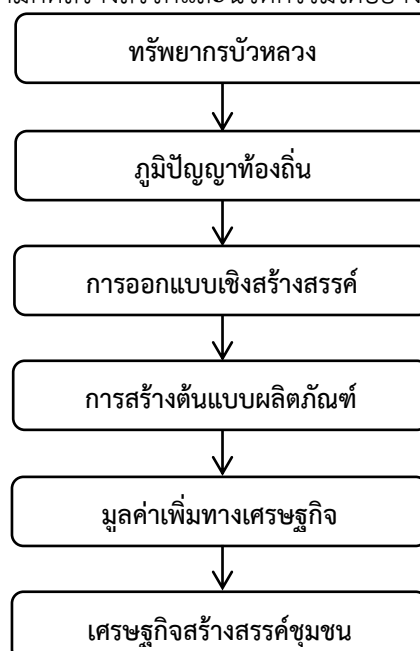
ผลิตภัณฑ์อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทั้งในมิติเชิงวัฒนธรรม ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงความสามารถในการแข่งขันในตลาดระดับต่าง ๆ ได้ ดังนั้น บทความวิชาการนี้จึงเสนอแนวทางในการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง โดยการบูรณาการองค์ความรู้ด้านทรัพยากรชีวภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ต่าง ๆ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลอดจนการออกแบบเชิงสร้างสรรค์เข้าด้วยกัน เพื่อรังสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพเพียงพอในการนำเสนอต่อผู้บริโภคในยุคปัจจุบัน

กระบวนการในการสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากบัวหลวงสามารถอธิบายผ่านขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่

1. การสำรวจศักยภาพของทรัพยากรชีวภาพคือบัวหลวง (เน้นการวิเคราะห์คุณลักษณะทางกายภาพของเมล็ดบัวและฤทธิ์ทางยาของเกสรบัวหลวง) และองค์ความรู้ในชุมชน เพื่อนำมาวิเคราะห์และตีความคุณค่าในมิติต่าง ๆ ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างเป็นผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์

2. การสร้างผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของทรัพยากรท้องถิ่น คือ การแปรรูปบัวหลวงโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นผนวกเข้ากับนวัตกรรม เพื่อพัฒนาแนวคิดสูตรอาหารและเครื่องดื่มสมุนไพรร่วมสมัย 3) การออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างอัตลักษณ์เฉพาะตัวให้กับตัวผลิตภัณฑ์และระบบบรรจุภัณฑ์นวัตกรรม 3 มิติที่สอดคล้องกับสุนทรียภาพทางวัฒนธรรม และพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค

3. การทดสอบและประเมินศักยภาพของผลิตภัณฑ์ในเชิงการตลาด รวมถึงการทดสอบทางประสาทสัมผัส การวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุน และการปรับปรุงข้อบกพร่องตามข้อมูลสะท้อนกลับ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาส่วนที่ยังเป็นจุดด้อยของผลิตภัณฑ์ให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพเพียงพอในการแข่งขันทางการตลาดในทุกกระดับ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะช่วยให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์สามารถเชื่อมโยงกับต้นทุนทางธรรมชาติ ต้นทุนทางวัฒนธรรม ประสานเข้ากับความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 1 กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากบัวหลวง

จากภาพที่ 1 เมื่อพิจารณาในภาพรวม กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากบัวหลวงจึงสามารถอธิบายได้ในลักษณะของกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ ซึ่งเริ่มต้นจากการใช้ทรัพยากรบัวหลวงและภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญ จากนั้นจึงนำองค์ความรู้ด้านการออกแบบและนวัตกรรมเข้ามาผสมผสานเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ก่อนจะพัฒนาเป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปทดลองใช้และประเมินศักยภาพในเชิงเศรษฐกิจได้ แนวทางดังกล่าวไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรชีวภาพอย่างบัวหลวงเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ ให้กับชุมชนและผู้ประกอบการท้องถิ่น

ดังนั้น การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์จากบัวหลวงในบริบทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงถือเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถเชื่อมโยงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น รักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจเข้าด้วยกันได้อย่างสมดุล แนวคิดและกระบวนการที่นำเสนอในบทความนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรชีวภาพอื่น ๆ ได้เช่นเดียวกัน ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับชุมชนและระดับประเทศอย่างยั่งยืนในระยะยาว

การสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์เชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ผ่านกระบวนการที่ได้นำเสนอมาแล้วในข้างต้น ถือเป็นกรอบในการดำเนินการเพื่อยกระดับชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยการนำต้นทุนที่มีอยู่ คือ ทรัพยากรธรรมชาติประจำถิ่น ภูมิปัญญาที่สั่งสมและตกทอดมาจากบรรพบุรุษ รากเหง้าทางวัฒนธรรมที่เจริญงอกงาม บูรณาการประสานเข้ากับนวัตกรรมยุคใหม่ จะเป็นสิ่งที่สามารถสร้างคุณค่าให้กับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดมารังสรรค์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด อีกทั้งยังสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่บนพื้นฐานของแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ยิ่งไปกว่านั้น ยังถือเป็นการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีทักษะจำเป็น และความสามารถในการดำรงชีวิตบนสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน อันจะเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และดำรงรักษาไว้ซึ่งสิ่งแวดล้อมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- แพรวภัทร ยอดแก้ว. (2564). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นจากเชิงสร้างสรรค์และบรรจภัณฑ์ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม (รายงานการวิจัย). นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- _____. (2565). แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในจังหวัดนครปฐม. ใน วิรัตน์ ปิ่นแก้ว (บ.ก.), วิจัยสร้าง Innovation and Technology เพื่อรองรับสังคมไทยสู่ Digital World. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 14 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม (น. 2873-2885). นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ภาณุพล หงษ์ภักดี. (2556). บัวหลวง: ศักยภาพไม้ดอกไทยสู่ตลาดอาเซียน. เกษตร, 41(3), 213-220.
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน). (2565). บัวหลวง: ศักยภาพไม้ดอกไทยสู่ตลาดอาเซียน. สืบค้นจาก https://cads.arda.or.th/th/documents/sharing/97eeabc4-0dd4-4080-9c38-18a9b1fd5f97_th-TH.
- สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน). (2564). รายงานสถิติและตัวเลขดัชนีชี้วัดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไทยประจำปี 2564. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (องค์การมหาชน).
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570). กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อภิสิทธิ์ ไส้ตู่โรไกล. (2552). ทำไมต้องเศรษฐกิจสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: คอนเทรคท์ พับลิชชิง.
- อ้อยทิพย์ ผู้พัฒน์, จีรวัฒน์ เจริญอารีย์, สุชาดา งามประภาวัฒน์, สิวลี ไทยถาวร, รัตนภรณ์ มะโนกิจ และเกรียงศักดิ์ สิงห์แก้ว. (2553). โครงการย่อย : ชุดที่ 2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารจากส่วนต่างๆ ของบัว

หลวง (รายงานการวิจัย). ปทุมธานี: สาขาวิชาอาหารและโภชนาการ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

Brown, T. (2008). Design thinking. *Harvard business review*, 86(6), 84.

Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.

Howkins, J. (2001). *The creative economy: How people make money from ideas*. Penguin Global.

Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing management*. (15th ed.). Edinburgh: Pearson.

Mukherjee, P. K., Mukherjee, D., Maji, A. K., Rai, S., & Heinrich, M. (2009). The sacred lotus (*Nelumbo nucifera*)–phytochemical and therapeutic profile. *Journal of Pharmacy and Pharmacology*, 61(4), 407-422.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2014). *Tourism and the creative economy*. Paris: OECD Publishing.

Phanrawi, M. (2017). The Influence of lotus root extract on *Lactobacillus casei* subsp. *rhamnosus* growth in fermented milk. *NSRU Science and Technology Journal*, 9(9), 20-25.

Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (2011). *The Experience Economy*. Boston, MA: Harvard Business Review Press.

Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of tourism research*, 38(4), 1225-1253.

Saeed, M., Zahra, N., Saeed, A., Kazim, M. Z., & Javeria, S. (2025). Nutritional Composition, Bioactive Compounds and Food Applications of Lotus Seeds (*Nelumbo nucifera*): A Review. *International Journal of Biomed Research*, 4(2), 1-7.

Smith, M. K. (2015). *Issues in cultural tourism studies*. (3rd ed.). Oxfordshire: Routledge.

Throsby, D. (2010). *The economics of cultural policy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tungmunnithum, D., Drouet, S., & Hano, C. (2022). Phytochemical diversity and antioxidant potential of natural populations of *Nelumbo nucifera* Gaertn. throughout the floristic regions in Thailand. *Molecules*, 27(3), 681.

Ulrich, K. T., Eppinger, S. D., & Yang, M. C. (2008). *Product design and development* (Vol. 4, pp. 1-3). Boston: McGraw-Hill higher education.

United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2010). *Creative economy report 2010: A feasible development option*. New York: United Nations.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2013). *Creative economy report 2013 special edition: Widening local development pathways*. Paris: UNESCO.

Ward, W. E. (1952). The lotus symbol: its meaning in Buddhist art and philosophy. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 11(2), 135-146.